KISEBBSÉGVÉDELEM
2. szám (2020)

A Kisebbségi Jogvédő Intézet tudományos folyóirata

Cím: 1052 Budapest, Vármegye utca 7.
Telefon: +36 1 79 86 530
Honlap: http://www.kji.hu/
E-mail: jogvedo.intezet@kji.hu

KISEBBSÉGVÉDELEM

Szerkesztőbizottság elnöke: Kardos Gábor (Budapest)
Szerkesztőbizottság tagjai: Bándi Gyula (Budapest)
Bodó Barna (Temesvár)
Bozóki Antal (Újvidék)
Csóti György (Budapest)
Duray Miklós (Pozsony)
Gerencsér Balázs (Budapest)
Gyeney Laura (Budapest)
Orosz Ildikó (Beregszász)

Főszerkesztő: Dabis Attila
Szerkesztők: Benda Vivien, Wágner Tamás
Szerkesztőség címe: 1052 Budapest Vármegye utca 7.

Felelős kiadó: Csóti György
Kiadja: Kisebbségi Jogvédő Intézet

Borító, tördelés, tipográfia: Dobrányi Máté
Nyomdai munkálatok: Printingo Kft.

ISSN: HU ISSN 2676-8992

Tartalomjegyzék

Alapvető kérdések

Bartis Előd: Nemzetbiztonság vs. Jogbiztonság 8

Suller Zénó: A kisebbségvédelem abszolút minimumának kérdése, avagy az etnikai tisztogatás kriminalizálásának szüksége..... 27

Kisebbségvédelem Európában

Gyeney Laura: Az Európai Unió Bírósága legújabb állampolgársági tárgyú döntésének tanulságai, a szlovák állampolgársági szabályozásra kitekintéssel 52

Tárnok Balázs: A civil szervezetek szerepe az európai polgári kezdeményezésekben 80

Aktualitások

Szabadi Ernő - Loránd: Csíkszék helységneveinek alakulása a különböző közigazgatási átszervezések és kulturális törésvonalak tükrében, a kezdetektől napjainkig 111

Török Ákos: Mit ér az állampolgár, ha magyar? Szlovákia belügyminisztériumának 1/2015-ös rendelete és a kettős állampolgárság kérdése..... 140

Esszék

Brînzan-Antal Krisztina: Erdélyi középiskolák nyelvi tájképe..... 163

Szomolai Csilla: Nyelvhasználati jogok a szlovák büntetőeljárásban 219

BEVEZETŐ GONDOLATOK A KISEBBSÉGVÉDELEM MÁSODIK SZÁMÁHOZ

A Kisebbségvédelem második szemléjét nézve egy egészségügyi párhuzam jutott eszembe – lehet, hogy túl sok a koronavírus járványról szóló hír mostanában. Olyan a KJI szemle, mint egy orvosi szemle, amely a magyarok akut problémáival, életmódjából fakadó népbetegségeivel, mondjuk a magas vérnyomással és a cukorbetegséggel foglalkozik, amelyek régóta velejárói életünknek. Pontos látleletet adnak a tanulmányok arról, hogy mit jelent a hétköznapokban, Trianon után 100 évvel magyar kisebbségként élni a legeltérőbb nyelvi, jogi, kulturális vagy gazdasági környezetben. Körorvosi vagy helyi kórházi jelentések, amelyekből kirajzolódik a magyar közösségek egészségi állapota, egy nemzet hogyléte.

Ezek a pontos látleletek helyben születnek az ottani szakemberek kutatásai alapján. Pontos és sokrétű esetleírások és egyben mélyre ható, olykor történelmi feltáró munkák is, amelyek a magyar nemzetpolitika tudásbázisát adják össze. A tanulmányok megszületése mutatja, hogy annyira még jó állapotban van a nemzet, hogy van egy olyan értelmiségi réteg, akik megírják ezeket a jelentéseket. Tudjuk, hogy vezető szerepe miatt az értelmiség minden nemzetrészben a feltétele a megmaradásnak – ezért is támogatjuk kiemelten a határon túli egyetemeinket.

A mi, anyaországi megkülönböztetett felelősségünk immár pedig az, hogy a járási kórházak jelentéseit hogyan szervezzük egységes nemzeti egészségügyi rendszerbe, hogy a legnagyobb hatékonysággal legyünk képesek diagnosztizálni és egészségesebbé tenni nemzetünk tagjait, hogy jobb közérzettel és átfogó értelemben magasabb életszínvonalon tölthessék hétköznapjaikat. Vagyis, milyen nemzetpolitikát építünk fel a tudományos bázison. Láttuk, hogy a koronavírussal szemben is hatékonyan csak az átfogó fellépés tudta sikerrel védeni a polgárok életét.

Nemzetpolitika terén újdonság és jó hír, hogy a két erdélyi kisebbségjogi polgári kezdeményezés befogadásával jó úton jár Európa. És, ahogy Tárnok Balázs ezzel a témával foglalkozó tanulmánya rámutat, a civil társadalom szervezetei is nélkülözhetetlen közvetítő elemként szolgálnak az európai kisebbségvédelmi építkezésben. Vagyis, a tétel, hogy az EU mi lehetünk, az EU az, amivel mi töltjük meg, ha komolyan vesszük, igaznak bizonyul. És ez a tétel kiemelten érvényes azokra a civil szervezetekre, amelyeket mi hozunk létre. Érintettségem révén közelről látom, hogy a Rákóczi Szövetség egyes szerepkörökben, pl. az elért és megmozgatott fiatalság kiterjedtségében és létszámában, már arra szintre tudott felnőni, mint ahol más szervezet (pl. a Magyarok Világszövetsége) fénykorában sem volt.

Vagyis, van már példánk arra, hogy arra használjuk a kész kereteket, amire szeretnénk (amire eredeti céljaik szerint szánták őket); más szóval sajnálkozás helyett kemény munkával az általunk üdvösnek tartott tartalommal tölthetjük meg a nemzetközi és az EU-s kereteket. Az aláírásgyűjtések azt mutatták meg, hogy a magyar érdekeknek a civilszervezetek a javára lehetnek; valós civil törekvések lassacskán becsatornázhatóak az európai jogalkotásba.

Nem üres szólam tehát, hogy nem felszámolni akarjuk az EU-t, hanem olyanná formálni, amire eredetileg tervezték. A kisebbségi kérdés felvállalása által nemcsak Európa gyógyít minket, hanem mi is gyógyítjuk Európát. Az EU egyik problémája ugyanis az, hogy ennek a kérdésnek a kezelése mindeddig nem azon a szinten volt, mint amit az EU értékrendje megkövetelné!

A két Európai Bizottság által befogadott polgári kezdeményezés a reménybeli majdani szabályozáson túlmenően azért is fontos, mert a nemzetek Európája közös hazája kell legyen a többséget alkotó nemzetek mellett a nemzeti kisebbségeknek is, akik egyaránt az ezeréves európai és zsidó-keresztény kultúra örökösei. Ez remélhetőleg felismerhetővé fog válni az európai kisebbségi jogal-

kotási folyamatban és így az egész folyamat a nemzeti kisebbségek és többségek közös nevezőinek a megtalálásához fog elvezetni.

Nemzetpolitikai kampányok idejét éljük! Van orvos, aki a rendszeres testmozgást legszívesebben receptre írná fel, annyira jótékony a hatása. Mozgásba lendültünk, most meg van a reményünk, hogy megtartsuk, sőt növeljük a lendületünket!

Németh Zsolt
az Országgyűlés külügyi bizottságának elnöke

I. fejezet

Alapvető kérdések

1. **Bartis Előd:** Nemzetbiztonság vs. Jogbiztonság

2. **Suller Zénó:** A kisebbségvédelem abszolút minimumának kérdése, avagy az etnikai tisztogatás kriminalizálásának szüksége

Bartis Előd[1]

NEMZETBIZTONSÁG VS. JOGBIZTONSÁG - HOGYAN SÉRÜLHETNEK ROMÁNIÁBAN AZ ALAPVETŐ EMBERI JOGOK A NEMZETBIZTONSÁG FENNTARTÁSÁRA VALÓ HIVATKOZÁSSAL

1. Bevezetés

A nemzetbiztonságról szóló 1991. évi 51. törvény[2] (továbbiakban 1991/51. sz. tv.) 1. cikke szerint nemzetbiztonság alatt azt *a törvényes, kiegyensúlyozott és stabil társadalmi, gazdasági és politikai állapotot értjük, amely előfeltétele a szuverén, egységes, független és oszthatatlan román nemzetállam létének és fejlődésének, továbbá a jogrend fenntartásának, illetve az alapvető állampolgári jogok, szabadságjogok és kötelezettségek zavartalan gyakorlásának, az Alkotmány által lefektetett elvek és szabályok értelmében*[3].

A román alkotmány 53. cikkének (1) bekezdése értelmében a nemzetbiztonság[4] védelmére hivatkozva egyes jogok vagy szabadságok gyakorlása korlátozható. Ugyanakkor viszont ezt csak törvény írhatja elő,[5] a korlátozásnak meg kell felelnie a szükségesség-arányosság követelményének, továbbá nem lehet diszkrimintív

[1] Bartis Előd, Megbízott oktató - Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jog szak.

[2] 1991. évi 51. törvény Romániai nemzetbiztonságáról.

[3] Az 1991/51 tv. jelen tanulmányban idézett rendelkezései saját fordítások.

[4] Alkotmány 2003-ban történő módosításával az addig használatos „siguranța națională" kifejezést a „securitate națională" kifejezésre cserélte a jogalkotó. A két kifejezés között nincs lényegi különbség. Vö. Atanasiu, Mirela: Conceptul de „securitate" în legislația internă şi internațională. In: *Imapct Strategic*, nr. 3/2008, 72-78, 72.

[5] Románia Alkotmánya 53. cikk (1) bek. és 115. cikk (6) bek. Lásd: Deleanu, Ion: *Instituții şi proceduri constituționale.* Bucureşti: Editura Servo-Sat. 2003, 147, és az AB 2020. május. 6-ai sajtóközleményét, amelyben megállapította a 2020. évi. 34. sz. sürgősségi kormányrendelet kapcsán, hogy alapvető emberi jogok és szabadságok korlátozása csak a Parlament által elfogadott törvénnyel lehetséges. Letöltés helye: http://www.ccr.ro./download/comunicate_de_presa/Comunicat-de-presa-6-mai-2020.pdf, Letöltés ideje: 2020. május 16.

és nem érintheti az érintett jog vagy szabadság lényegét.[6]

A nemzetbiztonsági okokból történő lehallgatások, és az így megszerzett bizonyítékok büntetőeljárásban való felhasználhatóságának kérdése Romániában az utóbbi évek egyik legvitatottabb kérdése lett, ugyanis sok korrupció, pénzmosás vagy hivatali visszaélés vádja miatt indult büntetőeljárásban olyan bizonyítékok szerepeltek az iratcsomókban, amelyeket a Román Hírszerző Szolgálat (*Serviciul Român de Informații – a továbbiakban SRI*) szerzett be nemzetbiztonsági lehallgatások során, továbbítva azt az illetékes vádhatóságnak, amely legtöbbször a Korrupcióellenes Igazgatóság (*Direcția Națională Anticorupție – a továbbiakban DNA*) volt.[7]

Ezt az eljárást több szempontból is kifogásolták a vádlottak és védőügyvédjeik a bűntetőeljárás során, hivatkozva egyrészt arra, hogy a bizonyítékok beszerzése az eljáró ügyészség feladata, így azok nem használhatják fel a SRI által a nemzetbiztonsági lehallgatások során gyűjtött információkat. Másrészt sérelmezték azt is, hogy a SRI túllépi hatáskörét azzal, hogy olyan bűncselekmények gyanújával esetén kér nemzetbiztonsági lehallgatást, amelyek alap-

[6] Románia Alkotmánya 53. cikk (2) bek. Románia Alkotmányának fordításánál a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem gondozásában megjelent fordítást használtam. Letöltés helye: lex.sapientia.ro, letöltés ideje: 2020. május 16.

[7] Magyarországon ez a probléma nem képezi mélyebb vita tárgyát, mert a Büntetőeljárási Törvénykönyv (úgy a hatályos, mint az 1998-as) külön rendelkezik a nem bűnüldözési célból folytatott titkos információgyűjtés eredményének felhasználásáról. A hatályos magyar Be. 260. §-a úgy rendelkezik, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény rendelkezései alapján végzett információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban akkor használható fel, ha olyan bűncselekmény bizonyítására kívánják felhasználni, amely miatt e törvény szerint bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazásának helye lehet, és a büntetőeljárásban felhasználni kívánt adat megszerzését követően a nemzetbiztonsági szolgálat (vagy a rendőrség terrorizmust elhárító szerve) a felhasználni kívánt adat megszerzését követő harminc napon belül kezdeményezte a büntetőeljárás megindítását (feljelentési kötelezettség). A feljelentési kötelezettség bizonyos esetekben egy év. A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény rendelkezései alapján végzett titkos információgyűjtés eredménye azonban kizárólag az engedélyben megjelölt személy által elkövetett bűncselekmény bizonyítására használható fel, kivéve, ha az engedély nem jelölte meg az érintett személyt. Utóbbi esetben a bizonyítékok bárki ellen felhasználhatók. Lásd még: Kenese Attila: *A titkos információgyűjtés és adatszerzés alkalmazása és eredményének felhasználása során felmerülő jogértelmezési kérdések a bírósági gyakorlat tükrében*. Jogi Fórum Publikáció. 2013. 20.

vetően nem minősülnek nemzetbiztonsági kockázatnak (tipikusan ilyenek a korrupciós bűncselekmények, valamint a pénzmosás).

Körvonalazódni látszik, hogy a SRI-vel szemben csak az Alkotmánybíróság (*Curtea Constituțională a României – a továbbiakban AB*) jelentheti a tényleges ellensúlyt, ugyanis noha létezik egy, az SRI működését ellenőrző állandó parlamenti bizottság[8], azonban ez legfeljebb törvényjavaslatok által tudja annak tevékenységét befolyásolni. Habár találunk ilyen javaslatokat a bizottság éves jelentéseiben, úgy tűnik nincs meg a kellő akarat a Parlament részéről érdemi módosításokra. Ezzel szemben viszont az AB – a bizottsághoz képest sokkal gyorsabban eljárva – alkotmányellenesnek nyilváníthat olyan rendelkezéseket, amelyek az Alkotmány által garantált alapvető emberi jogokat sértik.

A tanulmányomban mindenekelőtt a nemzetbiztonság és jogbiztonság fogalmát vizsgálom meg a hatályos jogszabályok és AB határozatok tükrében, illetve vázlatosan ismertetem a nemzetbiztonsági lehallgatás engedélyeztetésének menetét is. Ezt követően egy konkrét ügy kapcsán, a Horváth Anna és Fodor Zsolt elleni bűntetőper példáján bemutatom, hogy miként sérülhetnek az alapvető emberi jogok a nemzetbiztonságra alapozott lehallgatások által.

[8] A bizottság megnevezése románul: *Comisia comună permanentă a Camerei Deputaților şi Senatului pentru exercitarea controlului parlamentar asupra activității SRI.* A SRI működését ellenőrző közös bizottságot a Parlament az 1993. évi 30. sz. határozatával hozta létre (amit azóta többször módosítottak, legutóbbi változata a Hivatalos Közlöny 168/22.02.2018. számában lett kihirdetve). 9 tagja van, akiket a Képviselőház és a Szenátus közös gyűlésen jelöl ki, mindkét ház állandó bizottságának javaslatára. A bizottság tevékenysége során többek között jelentéseket, írásos értesítéseket és magyarázatokat, dokumentumokat, adatokat és információkat kérhet a SRI-től, kihallgathat bizonyos személyeket a vizsgált problémák kapcsán. A védelmi, közbiztonsági vagy nemzetbiztonsági parlamenti bizottságok kérésére megvizsgálja azon állampolgárok panaszait, akik úgy érzik, hogy a SRI megsértette jogaikat és szabadságukat. Véleményezi a SRI költségvetését és ellenőrzi a költségvetésben előírt összegek megfelelő felhasználását. Törvényjavaslatokat tehet a nemzetbiztonságot érintő kérdésekben. Saját tevékenységéről éves jelentést készít a Parlamentnek. A bizottság feladatainak részletes felsorolásáért lásd. a Parlament 1993. évi 30. sz. határozatának 4. és 5. cikkét. A Parlament és a SRI közötti viszonyról lásd: Buda, Daniel-Gal, Dacian Grațian: Raporturile Parlamentului cu serviciile de informații. In: *Revista Transilvană de Ştiințe Administrative,* nr. 2/2005, 5–18, 6–10.

2. Nemzetbiztonság, és jogbiztonság: fogalmi elhatárolás

A nemzetbiztonság tulajdonképpen egy egyensúlyi állapot, politikai érték, amely a politikai berendezkedést oltalmazza és védi a demokratikus intézményeket, „a demokratikus hatalom teljesítménye, társadalmi összefogás eredménye".[9]

1991/51. sz. tv. miután meghatározza a nemzetbiztonság fogalmát, a 2. cikkben tételesen felsorolja a *nemzetbiztonságot veszélyeztető fenyegetéseket*. A törvény idesorolja a román állam attribútumainak (szuverenitásának, egységének, függetlenségének és oszthatatlanságának) aláásását vagy gyengítését (a. pont); az ország ellen irányuló közvetlen vagy közvetett háborús propagandát, idegen katonai megszállás elősegítését (b. pont); hazaárulást (c. pont); fegyveres akciókat vagy egyéb erőszakos cselekedeteket, amelyek célja az államhatalom gyengítése (d. pont); kémkedést, államtitkok kiszivárogtatását (e. pont); valamint olyan intézkedéseket, amelyek célja az állam demokratikus intézményeinek aláásása, szabotálása vagy erőszakos felszámolása, továbbá *amelyek súlyosan sértik a román állampolgárok alapvető jogait és szabadságait*, vagy befolyásolhatják az ország védelmi képességét *és más hasonló érdekeit*, valamint a társadalmi-gazdasági élet vagy a nemzetvédelem megfelelő működéséhez szükséges eszközök megsemmisítését, megrongálását vagy használhatatlanná tételét (f. pont).

Ezeken a rendelkezéseken kívül utalást találunk a nemzetbiztonságra pl. a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács határozataiban[10], vala-

[9] Finszter Géza: Állambiztonság – nemzetbiztonság. In: *Nemzetbiztonsági Szemle,* 7. évfolyam (2019) 3. szám 98–117, 102-103.

[10] 2005-től kezdődően a korrupció, mint nemzetbiztonsági tényező jelenik meg egyes jelentésekben. Lásd, Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 2005. évi jelentése, 5-7, letöltés helye: csat.presidency.ro, letöltés ideje: 2020. március 30. A *Legfelsőbb Honvédelmi Tanács* önálló közigazgatási hatóság, amely *„megszervezi és egybehangolja az ország védelmével, a nemzetbiztonsággal, a nemzetközi biztonság fenntartásával, a katonai szövetségeken belüli védelemmel, valamint a béke fenntartásával vagy visszaállításával kapcsolatos kezdeményezésekben való részvétellel összefüggő tevékenységeket"* (Románia alkotmánya, 119. cikk). Az elnöki funkciót Románia Elnöke tölti be, tevékenységét a Parlament ellenőrzi. Évente jelentést tesz a Parlamentnek, amelyek lényegében ajánlások, nem jogszabályok (2002. évi 415. tv. a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács szervezetéről és működéséről, kihirdetve, 2. cikk).

mint az AB döntéseiben is. Az AB joggyakorlatában rámutatott arra, hogy a nemzetbiztonság nem csak az ország katonai biztonságát jelenti, hanem annak társadalmi és gazdasági összetevői is vannak, amelyek szintén kihatnak az ország stabilitására.[11] Például a 2008-as gazdasági világválság kapcsán megjegyezte, hogy ez megfelelő intézkedések nélkül képes lett volna a gazdaság egyensúlyának felborítására és implicit módon fenyegetni a nemzetbiztonságot.[12]

A jogbiztonság alatt elsősorban a jogalkotó azon kötelezettségét értjük, mely alapján biztosítania kell, hogy a jog egésze, az egyes jogterületek, valamint a jogszabályok külön-külön is *világosak, pontosak és kiszámíthatók* legyenek a norma címzettjei számára. Egy jogszabály ahhoz, hogy jogi kötőerővel rendelkezzen, a címzettek számára *megfelelően hozzáférhető* kell legyen, ami magában foglalja a kihirdetést és a *közérthetőséget* is[13]. Ezen követelmények végső célja, hogy a norma címzettjei alkalmazkodni tudjanak az előírásokhoz, valamint döntéseiket a jog előírásaihoz igazítsák. A jogbiztonság elve magában foglalja a *stabilitás* követelményét is, melynek értelmében kerülni kell a jogszabályok gyakori módosítását, ugyanakkor ez nem jelent megváltoztathatatlanságot. Emellett az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatónak kell lenniük, ezért kiemelten fontos, hogy a jogalkotás során az eljárási garanciák is be legyenek tartva.[14]

A nemzetbiztonság és a jogbiztonság kapcsolatának elemzésekor az AB 2018/91. sz. határozata[15] bír kiemelt jelentőséggel. Miként azt már említettem, a 1991/51. sz. tv. 3. cikk f) pontja nemzetbiztonsági

[11] Az AB 2010. június 25-ei 872. sz. határozata.

[12] Az AB 2009. november 4-ei 1414. sz. határozata.

[13] Lásd *Weber és Saravia v. Németország ügy*, az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2006. június 29-ei ítélete; *Sissanis v. Románia ügy*, az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2007. január 25-ei ítélete, 66. pont; *Dragotoniu, Militaru-Pidhorni v. Románia ügy*, az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2007. május 24-ei ítélete, 34. pont.

[14] Vö. Varga Ádám: Igazságosság kontra Igazságosság? Gondolatok a jogbiztonság, az igazságosság és a tisztességes eljárás kapcsolatáról. In: *Iustum Aequum Salutare,* XI. évf. 23. sz. 2015., 131–139., Predescu, Ion- Marieta Safta: Principiul securității juridice, fundament al statului de drept, repere jurisprudențiale. In: *Buletinul Curții Constituționale,* 2009. évf. 1. szám, letöltés helye: www.ccr.ro, letöltés ideje: 2020. március 23.

[15] Az AB 2018. április 4-ei 91. sz. határozata.

fenyegetésnek minősítette *a román állampolgárok alapvető jogainak súlyos megsértését* is. Ezt az AB alkotmányellenesnek nyilvánította, annak okán, hogy a megfogalmazás túl tág és nem teljesíti a törvény kiszámíthatóságának követelményét, ami a jogbiztonság alapvető eleme.

Az AB ebben a határozatban először is megállapította, hogy az 1991/51. sz. törvénynek és a Büntetőeljárási Törvénykönyvnek (a továbbiakban: Be.)[16] alapvetően más a célja: míg előbbi a nemzetbiztonsági fenyegetések felderítését és elhárítását szabályozza, addig az utóbbi azoknak a személyeknek a felelősségre vonását irányozza elő, akik bűncselekményt követtek el. Az előbb említett céloknak kell vezérelniük az adatgyűjtésre vonatkozó, alapvető jogok korlátozásával járó tevékenységeket (lehallgatásokat ugyanis az ügyészségek is végezhetnek), amelyeket ezen törvények előírásaira hivatkozva engedélyeznek. Mivel nem minden nemzetbiztonsági fenyegetés minősül egyben bűncselekménynek is, ezért fontos a SRI és az ügyészségek hatáskörének pontos meghatározása, illetve elhatárolása.[17]

Az AB kifejtette, hogy az alapvető emberi jogok korlátozása olyan, a személy magánszférájába behatoló eljárásokkal, mint a lehallgatások, csak az Alkotmány 53. cikkének és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkének (2) bek.[18] tiszteletben tartásával valósulhat meg. Ennek első követelménye a törvényesség elve, ami nem csupán formális törvényi előírást jelent, hanem bizonyos minőségi követelményeknek is eleget kell tenni: legyen elérhető és kiszámítható az állampolgárok számára.

Az 1991/51. sz. tv. 3 cikk. f) pontjának megfogalmazása – „*a román állampolgárok alapvető jogainak súlyos megsértése*" – nem tesz eleget ezen minőségi követelményeknek (világos, pontos és kiszámítható), mivel a kérdéses rendelkezés gyakorlatilag bármilyen bűncselekmény által megvalósulhat, sőt annak sincs jelentősége,

[16] A Büntetőeljárási Törvénykönyvről szóló 2010. évi 135. törvény.

[17] Az AB 2018. április 4-ei 91. sz. határozata, 55 – 56. pont.

[18] Lásd. *Rotariu v. Románia ügy*, az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2000. május 4-ei ítélete, 52. pont.

hogy milyen súlyos bűncselekményről van szó.[19] A határozat 82. pontjában megállapította az AB, hogy a személy és a vagyon elleni bűncselekmények, vagy a korrupciós bűncselekmények, bár súlyosan sértik az állampolgárok alapvető jogait, mégsem tekinthetők nemzetbiztonsági kockázatnak, mivel ezt sem a cselekmény súlyossága, sem a sértett személy minősége nem indokolja. Más szóval, ezek a bűncselekmények önmagukban nem képesek közvetlenül befolyásolni az állam normális működését.

Mindezek fényében az AB megállapította, hogy az 1991/51. sz. tv. 3. cikk. f) pontja alapján kért nemzetbiztonsági lehallgatások alkotmányellenesek, mivel azt gyakorlatilag olyan bűncselekmények gyanúja esetén is lehet engedélyezni, amelyek nem feltétlenül jelentenek nemzetbiztonsági kockázatot. Mindezek alapján fennáll annak a veszélye, hogy a titkosszolgálatok tulajdonképpen nyomozói funkciót töltenek be, ugyanis kötelesek az így megszerzett bűncselekményekre utaló bizonyítékokat az illetékes ügyészségnek átadni.[20]

Az AB szintén a törvény kiszámíthatatlanságára hivatkozva nyilvánította alkotmányellenesnek az 1991/51. sz. tv. 3. cikk f) pontjának „*vagy más hasonló érdekeit*" fordulatát is.[21]

3. A nemzetbiztonsági lehallgatások

A SRI által történő információgyűjtés jogalapját a 1991/51. sz. tv. adja. E törvény 12. cikkének f) pontja kimondja, hogy a nemzetbiztonsági szerveknek tevékenységük végzése során joguk van „*a törvény előírásainak tiszteletben tartásával olyan sajátos információszerzési tevékenységeket folytatni, amelyek az alapvető emberi jogok korlátozásával járnak*".

Ilyen sajátos információszerzési tevékenységnek minősül többek között az elektronikus kommunikáció lehallgatása és rögzítése; az

[19] Az AB 2018. április 4-ei 91. sz. határozata, 70 – 72. pont.

[20] Az AB 2018. április 4-ei 91. sz. határozata, 84. pont.

[21] Az AB 2018. december 6-ai 802. sz. határozata.

információk, dokumentumok, okiratok keresése zárt helyeken, vagy ami tárgyak felnyitásával jár; egy tárgy vagy dokumentum lefoglalása és visszahelyezése, megvizsgálása, a benne lévő információk kinyerése, és az így megszerzett információk másolása vagy kivonat készítése róluk; eszközök behelyezése bizonyos helyekre, azok karbantartása és eltávolítása; fényképezés/kamera által vagy személyesen történő megfigyelés közterületen vagy bármilyen eszköz általi magánterületen való megfigyelés; helyadatok megszerzése és követése; postai küldemények ellenőrzése és másolása; pénzügyi tranzakciók ellenőrzése.[22] Ugyanezen törvény 8. cikke megállapítja, hogy az ország területén a SRI jogosult a nemzetbiztonságot érintő információgyűjtésre.[23]

Ezeket a sajátos információszerzési tevékenységeket csak akkor lehet lefolytatni, ha: a) nincs más, vagy csak korlátozott lehetőségek állnak rendelkezésre a vonatkozó információk beszerzésére; b) az eset körülményei alapján ezek szükségesek és arányosak; c) a törvényben előírt engedélyt megszerezték.[24] Ugyanakkor az 1991/51. sz. tv. 4. cikk (2) bek. kifejezetten megtiltja a nemzetbiztonsági szerveknek az állampolgárok magán- és családi életébe, levelezéseibe vagy beszélgetéseibe való beavatkozást a politikai vélemények szabad kinyilvánítására hivatkozva. Senkinek sem sérülhet a becsülete vagy a jó hírneve, ha nem követett el olyan cselekedetet, amely a törvény szerint veszélyezteti a nemzetbiztonságot. Éppen ezért a nemzetbiztonsági célból történő titkos információszerzés sem fenyegetheti megfelelő indok nélkül ezen jogokat és szabadságokat.[25]

[22] 1991/51. sz. tv. 14. cikk, (2) bek. A Be. 138. cikke speciális megfigyelési és kutatási eszközök címszó alatt tulajdonképpen ugyanezen tevékenységek használatát teszi lehetővé a nyomozóhatóságoknak bűncselekmények felderítésében, bírói jóváhagyás kötelezettsége mellett.

[23] A külföldi fenyegetéseket illetően a Külügyi Hírszerző Szolgálat, a hazai és külföldi tisztviselőket érintő fenyegetések esetében pedig a kormányzati Őrző és Védő Szolgálat jogosult eljárni.

[24] 1991/51. sz. tv. 14. cikk. (1) bek.

[25] Popa, Cristian-Gârz, Romeo–Ioan: Drepturile şi libertăţile cetăţeneşti în contextul realizării securităţii naţionale. Mandatul de securitate naţională. In: *Dreptul românesc la 100 de ani de la Marea Unire. Dimensiuni şi tendinţe.* Universul Juridic. 2018, 463 – 467, 464.

Az engedély megadását a Legfelsőbb Semmitő- és Ítélőszék rendeli el végzésben, ha a kérést megalapozottnak tartja és azt előzőleg Románia főügyésze is megvizsgálta.[26] Amennyiben a bírói engedély beszerzésének elhúzódása súlyosan befolyásolná az intézkedés céljait, akkor a főügyész is elrendelheti a lehallgatást, azonban csak 48 órára. Ezt követően a kérést a Legfelsőbb Semmitő- és Ítélőszék elé kell terjeszteni.[27]

A nemzetbiztonsági lehallgatásokon kívül a SRI megfigyelési eszközeit rendelkezésre bocsájtja bűncselekmények felderítésénél is,[28] például a DNA-nak vagy a Szervezett Bűnözés és Terrorizmus Elleni Igazgatóságnak (a továbbiakban DIICOT) a jóváhagyott technikai megfigyelések esetén. Természetesen ebben esetben is a lehallgatáshoz bírói végzés szükséges. A SRI nem rögzíti a megszerzett adatokat, azok feldolgozása (átírás, tárolás stb.) az ügyészség feladata, amelynek engedélye van a lehallgatásra, és amelynek rendelkezésre lett bocsátva a rendszer.[29] A konkrét végrehajtási eljárást a Be. 139 – 146. cikkei szabályozzák.

A SRI és az ügyészségek együttműködése a jelenleg érvényben lévő Be. 2014-es hatályba lépését követően nem volt teljesen világos, ugyanis a Be. 142. cikkének (1) bekezdése úgy fogalmazott, hogy a technikai megfigyelés végrehajtását az ügyész végzi, vagy ezt delegálhatja a nyomozó szerveknek, a rendőrség erre szakosodott dolgozóira *vagy az állam más szakosított szervére*. Az AB a 2016/51. sz. határozatában[30] kimondta, hogy alkotmányellenes az említett törvénycikk azon része, amely az állam más szakosított szerve által lehetővé teszi a technikai megfigyelés végrehajtását, ugyanis

[26] 1991/51. sz. tv. 15. cikk.

[27] 1991/51. sz. tv. 19. cikk.

[28] Udroiu, Mihai: *Procedura penală. Partea Generală.* Bucureşti: Editura C.H. Beck. 2014, 313-314.

[29] Be. 142. cikk (1) bek.. Lásd: Chiriță, Cătălin Mihai: Probele, mijloacele de probă şi procedeele probatorii. In: Volonciu, Nicolae (coord.): *Noul cod de procedură penală. Comentat;* Bucuresti: Editura Hamangiu. 2014, 321. Sipos Zoltán: Amit a lehallgatásokról tudni lehet, 2013. december 12., *Transindex*. letöltés helye: sipi.transindex.ro, letöltés ideje: 2020. március 24.

[30] Az AB 2016. február 16-ai 51. sz. határozata.

tartalma nem világos, nem pontos és nem kiszámítható, amely lehetővé teszi, hogy olyan állami hatóságok vegyenek részt az igazságszolgáltatásban, amelyeknek nincs erre vonatkozó hatáskörük (pl. SRI).[31]

Ahogy azt már a bevezetőben is jeleztem, ha a SRI a nemzetbiztonsági lehallgatások során bűncselekmény elkövetéséről szerez tudomást, az így megszerzett információkat az 1991/51. sz. tv. 11. cikk (1) bekezdés d) pontja alapján átadhatja a nyomozóhatóságoknak. A Be. 61. cikke alapján pedig az állami intézmények és szervek, ha bűncselekmény elkövetéséről szereznek tudomást, értesíteniük kell a nyomozóhatóságokat. Ugyanígy a Korrupcióellenes Igazgatóságról szóló 2002. évi 43. sz. sürgősségi kormányrendelet[32] 14. cikk (3) és (4) bekezdése alapján a titkosszolgálatok kötelesek átadni a DNA-nak azokat az adatokat és információkat, amelyek korrupciós bűncselekmények elkövetésére utalnak.

Sok esetben a nemzetbiztonsági lehallgatások során megszerzett információkat a nyomozóhatóságok bizonyítékként használták fel a büntetőeljárásban hivatkozva a Be. 97. cikk. (2) bekezdésének f) pontjára (amely lehetővé tette minden olyan bizonyítási eszköz használatát, amit nem tilt a törvény) vagy a Be. 139. cikk (3) bekezdésének utolsó fordulatára (amely kimondta, hogy a büntetőperben minden olyan felvételt bizonyítékként lehet felhasználni, amit a törvény nem tilt). A bíróságok rendre elutasították a védelem azon kéréseit, amelyek a SRI által így megszerzett bizonyítékok kizárását kérték.

Az AB 2020. február 4-ei határozatában kimondta,[33] hogy a Be. 139. cikk (3) bekezdésének utolsó fordulata alkotmányellenes, ha az lehetővé teszi a nemzetbiztonsági lehallgatások alkalmával gyűjtött felvételek bizonyítékként való felhasználását.[34] Az AB ezen hatá-

[31] Már az AB 2016. február 16-ai 51. sz. határozata kapcsán a szakirodalomban kifejtették, hogy a SRI által szerzett információk csak akkor használhatók fel a büntetőeljárásban, ha az ügyész külön felhatalmazta erre a SRI. Lásd: Chiriță 2014 *i.m.*, 321.

[32] 2002. évi 43. sz. sürgősségi kormányrendelet.

[33] Az AB 2020. február 4-ei sajtóközleménye, http://www.ccr.ro/download/comunicate_de_presa/Comunicat-de-presa-4-februarie-2020.pdf.

[34] A teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy a román AB-nak vannak ún. „értelmező"

rozatának indoklása jelen tanulmány megírásakor még nem került kihirdetésre a Hivatalos Közlönyben, így az csak a közzétételtől számítva lesz kötelezően alkalmazandó a folyó ügyekben. Hatásait tekintve azonban elmondható, hogy egy újabb korlátozást jelent a nyomozó hatóságok számára, amelyek főként korrupciós ügyekben éltek ezzel a gyakorlattal. Nem jelenti azonban azt, hogy a SRI nem értesítheti a jövőben a nyomozóhatóságokat a bűncselekményekről, csupán azt, hogy a nyomozóhatóságok a megszerzett információk bizonyítását maguk kell, hogy elvégezzék (pl. újbóli lehallgatás).[35]

4. Esettanulmány: Horváth Anna és Fodor Zsolt ügy

A következőkben egy konkrét ügyön keresztül szeretném szemléltetni az említett AB határozatok jelentőségét, illetve az alapvető emberi jogok megsértésének a kockázatát. A tanulmány témája és a terjedelmi keretei miatt az ügy érdemi részét nem kívánom elemezni, és a tényállás elemeit is a vizsgálódási szempontokhoz szükséges mértékben ismertetem.

Horváth Anna, volt kolozsvári alpolgármester és Fodor Zsolt üzletember bűntetőperére azért esett a választásom, mivel véleményem szerint az ügy jól szemlélteti a nemzetbiztonság és az emberi jogok védelmének kölcsönhatásait, időben is közel áll és az elsőfokú ítélet indoklással együtt is elérhető.

4.1 Tényállás és határozatok

Horváth Anna és Fodor Zsolt ellen a bűntetőeljárást a DNA kolozsvári területi kirendeltsége indította meg. A vád alapjául szolgáló fő

határozatai, amelyek csak egy adott törvénycikk bizonyos értelmezését nyilvánítják alkotmányellenesnek, nem magát a törvénycikket. Ez a hivatkozott határozat is ebbe a kategóriába tartozik.

[35] Elena Nicuț, ügyvéd, a digi24.ro adott interjúban. Erről bővebben lásd: CCR, decizie șocantă. Interceptările obținute de SRI pe mandate de siguranță națională nu mai pot fi folosite ca probe în instanță, *Digi24*, 2020. 02 04. Letöltés helye: www.digi24.ro, letöltés ideje: 2020. március 25.

bizonyíték[36] egy 2016. május 13-ai kávéházi beszélgetés volt, melynek során Fodor Zsolt ígéretet tett arra, hogy egy bizonyos összeggel támogatja a Kolozsvári Magyar Diákszövetséget, amely ebből fesztiváljegyeket vásárol és azokat kiosztja Horváth Anna 2016-os helyhatósági választási kampányában részt vevő önkéntesek között. Ezért cserébe a vád szerint Horváth Anna *közvetett módon* ígéretet tett, hogy megsürgeti Fodor Zsolt számára egy építési engedély kiadásához szükséges jóváhagyások kibocsátását. A beszélgetést a SRI az 1991/51. sz. tv. 3. cikke alapján jóváhagyott nemzetbiztonsági lehallgatás alapján rögzítette, amit Horváth Anna kapcsán engedélyezett a Legfelső Semmitő- és Ítélőszék 2016. február 5-én. Az ügy érdekessége, hogy a lehallgatást jóváhagyó bírói végzést titkosították, így nem lehet tudni, hogy az 1991/51. sz. tv. 3. cikkén belül melyik nemzetbiztonsági okra hivatkozva hagyták azt jóvá.

Horváth Annát a Kolozsvári Ítélőtábla[37] 2 év 8 hónap letöltendő[38] börtönbüntetésre ítélte befolyással üzérkedés [Büntető Törvénykönyv[39] – továbbiakban Btk. – 291. cikk, a 2000. évi 70. törvény (6). cikkének alkalmazásával] és pénzmosás miatt [2002. évi 656. Törvény 29. cikk, (1) bek, a pont)] bűnhalmazatban. Fodor Zsoltot alapfokon 2 év 6 hónap felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték el befolyás vásárlása (Btk. 291. cikk) és pénzmosás [2002. évi 656. törvény 29. cikk, (1) bek, a. pont] vádjával. A Legfelső Semmítő- és Ítélőszék 2019. május 22-én hozott jogerős döntést[40] az ügyben, melyben a

[36] Az iratcsomó összesen 10 kötetet tesz ki.

[37] A Kolozsvári Ítélőtábla 2018. március 23-ai 45. sz. ítélete. Letöltés helye: http://www.ccr.ro/download/comunicate_de_presa/Comunicat-de-presa-4-februarie-2020.pdf., letöltés ideje: 2020. április 22.

[38] Horváth Anna esetében az elsőfokon eljáró bíróság nem függeszthette fel a büntetés végrehajtását ugyanis a vádlott nem járult hozzá a közmunka végzéséhez, amennyiben a bíróság bűnösnek találná. Horváth Anna szerint ez a hozzájárulás egyben a bűnösség elismerése lett volna, ennek érdekében alkotmányellenességi kifogást is emelt. Erről bővebben lásd: Kőrössy Andrea: Horváth Anna közölte a bírósággal, hogy nem vállalna közmunkát, *Krónika Online*. Letöltés helye: www.kronikaonline.ro, letöltés ideje: 2020. április 23. Az alapfokú ítéletben a bíróság jóváhagyta az alkotmányellenességi kifogást.

[39] 2009. évi 286. sz. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

[40] A Legfelső Semmítő- és Ítélőszék 2019. május 22-ei 183 sz. döntése. Letöltés helye: https://www.scj.ro/1094/Detalii-dosar?customQuery%5B0%5D.Key=id&cus-

pénzmosás vádjával kapcsolatban felmentette a két vádlottat, viszont fenntartotta az elsőfokú ítéletben befolyással üzérkedés, illetve befolyás vásárlása okán kiszabott 2-2 éves börtönbüntetést. A büntetés végrehajtását mindkét elítélt esetében a másodfokú bíróság felfüggesztette.

4.2 Az alapfokú eljárás

Az ügyet alapfokon a Kolozsvári Ítélőtábla tárgyalta, az alapfokú ítélet 2018. március 23-án született meg. Ekkor már kötelező erővel bírt az AB korábban elemzett 2016/51. sz. határozata, illetve az AB 2018/21. sz. határozata is.[41] Ez utóbbi határozat a Be. 352. cikk. (11) és (12) bekezdése kapcsán megállapította, hogy a titkosított információk védelme nem élvezhet elsőbbséget a vádlott információhoz való jogával, valamint a tisztességes eljáráshoz való joggal szemben. Az információhoz való jog csak abban az esetben korlátozható, ha az az állampolgárok alapvető jogainak vagy a nemzetbiztonság valós és megalapozott védelme miatt szükséges, továbbá a titkosított információhoz való hozzáférést csak a bíró tagadhatja meg (nem az ügyész és nem a titkosított információt kiállító hatóság).

Az alapfokú tárgyalás során a védelem hiába kérte a nemzetbiztonsági lehallgatás során szerzett bizonyítékok kizárását, hivatkozva a fent említett AB döntésekre, a bíróság ezeket mind elutasította. Érvelése szerint az információhoz való jog nem sérült, ugyanis a titkosítás nemzetbiztonsági okok miatt szükséges és erről a bíróság döntött. A bíróság megállapította, hogy a döntés meghozatalának pillanatában még nem lett kihirdetve a Hivatalos Közlönyben az AB általunk fentebb elemzett 2018/91. sz. határozata,[42] így az alapfokú ítéletben az nem alkalmazandó. Megállapította, hogy ha még alkalmazandó lenne is, akkor sem lehet tudni, hogy a nemzetbiztonsági lehallgatást az 1991/51. sz. tv. 3. cikkének melyik pontja alapján

tomQuery%5B0%5D.Value=33000000000063466l. Letöltés ideje: 2020. április 23.

[41] Az AB 2018. január 18-ai 21. sz. határozata.

[42] Az AB miután dönt egy bizonyos kérdésben sajtóközlemények formájában nyilvánosságra hozza a döntés rendelkező részét, indoklás nélkül vagy rövid indoklással.

hagyták jóvá, továbbá az AB határozat csak az említett törvénycikk f) pontját nyilvánította alkotmányellenesnek.

Ami az AB 2016/51. sz. határozatát illeti – mely kimondta, hogy technikai megfigyelést büntetőügyekben csak a nyomozóhatóságok végezhetnek – a bíróság úgy ítélte meg, hogy szintén nem alkalmazandó, mivel a Korrupcióellenes Ügyészségről szóló 2002. évi 43. sürgősségi kormányrendelet 14. cikkének (3) és (4) bekezdése alapján a titkosszolgálatok kötelesek átadni a DNA-nak azokat az adatokat és információkat amelyek birtokába jutnak és amelyek korrupciós bűncselekmények elkövetésére vonatkoznak, így ezek a bizonyítékok törvényesek és bizonyítékként használhatók a Be. 97. cikkének (2) bek. f). pontja alapján.[43]

Véleményem szerint a Kolozsvári Ítélőtábla érvelése a bizonyítékok kapcsán több szempontból is kifogásolható. Először is, nem vette figyelembe, hogy a bűntetőeljárás során technikai megfigyelést csak az eljáró nyomozóhatóság végezhet – jelen esetben a DNA –, és más módokon megszerzett bizonyítékokat nem lehet felhasználni, azokat a Be. 281. cikke alapján abszolút semmisséggel[44] kell súlytani.[45] A következtetés az AB 2016/51. sz. határozatából logiku-

[43] A Be. 97. cikkének 1. bek. f. pontja kimondja, hogy bizonyítási eszközként használható minden, amit a törvény nem tilt.

[44] A fordítás helyességéért lásd: Kádár Hunor: *Román büntetőeljárási jog*. Kolozsvár: Forum Iuris Kiadó. 2018. 72. A román büntetőeljárás kétfajta szankciót állapít meg az eljárási rendelkezések megsértése esetén: abszolút és relatív semmisséget. Az abszolút semmisségi okokat taxatíve sorolja fel a Be. 281. cikke, ezekre az egész eljárás alatt vagy bizonyos eljárási szakaszok végéig hivatkozhatnak a felek vagy a bíróság hivatalból és minden esetben az eljárási cselekmény semmisségét vonja maga után. Erről részletesen lásd: Gheorghe, Teodor-Viorel, Nulitatea, in Nicolae Volonciu (coord.), *Noul Cod de procedură penală. Comentat,* i.m., 672. Relatív semmisségnek nevezünk minden olyan eljárási hibát, amit a Be. nem súlyt abszolút semmisséggel, de az eljárásban résztvevők jogait sérti és az eljárási hiba csak az eljárási cselekmény megsemmisítésével távolítható el. Erről részletesen lásd: Gheorghe 2014 *i.m.*, 685.

[45] Lásd: Hotca, Mihai Adrian: *Efectele Deciziei Curții Constituționale nr. 51/2016 în privința cauzelor penale aflate pe rolul instanțelor de judecată şi a celor definitiv soluționate.* Letöltés helye, www.juridice.ro, letöltés ideje: 2020. április 23. Bár a szerző következtetése az, hogy a szankció a relatív semmisség, a cikk megírásának pillanatában még nem volt ismert az AB 2017. május 4-ei 302. sz. határozata, amely kimondta, hogy a nyomozóhatóság illetékességének hibái is (a bíróság illetékességéhez hasonlóan) abszolút semmisséggel súlytandók.

san következik, és ezt nem írhatja felül a Be. 97. cikkének (2). bek. f). pontja sem. Tovább erősíti ezt a következtetést az AB 2020. február 4-ei határozata (bár megjegyzem, hogy ezt a döntést ebben az ügyben nem lehet felhasználni, mivel a jogerős határozat meghozatala után mondták ki)[46] is, mely alkotmányellenesnek nyilvánította a Be. 139. cikkének 3. bekezdését, s amely ezúttal konkrétan kimondta, hogy a nemzetbiztonsági lehallgatások alkalmával gyűjtött felvételeket bizonyítékként nem lehet felhasználni.

Másodszor, szoros összefüggés van a nemzetbiztonsági lehallgatást jóváhagyó végzés és az az alapján megszerzett bizonyítási eszközök között, ugyanis, ha előbbit semmisnek kell tekinteni az AB 2018/91. sz. határozata értelmében – feltéve, hogy azt az 1991/51. sz. tv. (3) cikk. f) pontjára alapozva kérték –, akkor az az alapján megszerzett bizonyítékok (lehallgatási jegyzőkönyvek) is semmisek.[47] Ezért lett volna fontos az ügy szempontjából a jóváhagyó végzés titkosításának feloldása, még akkor is, ha a maga a lehallgatási jegyzőkönyv tartalma nem volt titkosítva.

4.3 Másodfokú eljárás

A másodfokon eljáró Legfelső Semmitő- és Ítélőszék előtt folyó fellebbezés során a bírói testület elrendelte a nemzetbiztonsági lehallgatást jóváhagyó végzés titkosításának feloldását, de mivel ez az döntés nyilvánosan még nem elérhető, így továbbra is ismeretlen mi szolgáltatta annak az alapját. Amennyibben a jogerős ítéletet meghozó bíró ismerte a nemzetbiztonsági lehallgatás okát, és az az

[46] Az AB határozatai a România Hivatalos Közlönyében való közzététel után hatályosak és csak a közzététel után folyamatban levő perekben alkalmazandók. Kivételt képeznek azok a jogerős határozatok, amelyben az adott cikk alkotmányellenességét kifogásolták. Ezek esetében perújítási kérelemmel lehet élni. Lásd România Alkotmányának 147. cikk 4. bekezdését, illetve az AB korábban már idézett 2016/51. sz. határozatának 52. pontját; Az AB 2014. október 7-ei 508. sz. határozatának, 26. pontját; Az AB 2014. október 21-ei 585. sz. határozatának, 14. pontját; Az AB 2014. december 16-ai 740. sz. határozatának, 14. pontját. Lásd még: Deleanu 2003 *i.m.*, 2003, 731.

[47] Be. 280. cikk (2) bekezdés: „A semmissé nyilvánított eljárási cselekmény alapján végrehajtott további cselekmények is semmisek, amikor közvetlen kapcsolat van ezek között."

1991/51. sz. tv. (3.) cikk f) pontja alapján lett engedélyezve, véleményem szerint ki kellett volna zárja az így megszerzett bizonyítékokat és ha a többi bizonyíték nem elégséges a vád bizonyítására, fel kellett volna mentenie a vádlottakat.

Említést kell tennünk a másodfokú eljárás kapcsán arról, hogy a védelem a 2019. február 2-ai tárgyaláson alkotmányellenességi kifogást emelt, többek között a Be. 139. cikk (3) bekezdése kapcsán, amelyet azonban a bírói testület, mint elfogadhatatlant visszautasított.[48] Miként azt már említettem az AB 2020. február 4-ei sajtóközlemény alapján ez a cikk alkotmányellenes, amennyibben megengedi azoknak a felvételeknek bizonyítékként való használatát a büntetőperben, amelyet a nemzetbiztonsági lehallgatás során szereztek be. Sajnos nem elérhető a bíróság ezen végzése sem, de a tényállás alapján kérdéses, hogy mi alapján gondolta úgy a testület, hogy elfogadhatatlan az alkotmányellenességi kifogás. Az alkotmányellenességi kifogás visszautasítása miatt nem lehetséges perújítást kérni a Be. 453. cikk. f) pontja alapján, ugyanis jogerős határozatokkal szemben az AB határozataira csak akkor lehet hivatkozni, ha az adott ügyben is az érintett törvénycikk alkotmányellenességét a fél kifogásolta és a bíróság ezt jóváhagyta.

Összességében véve az ügy kapcsán elmondható, hogy a vádlottak magánélet védelméhez és a levelezések titkosságához való jogát indokolatlanul sértette meg a nyomozóhatóság és a SRI egy olyan nemzetbiztonsági lehallgatás által, amelynek egyértelmű célja egy korrupciós bűncselekményhez való információgyűjtés volt és amelyhez az engedély beszerzésekor hatályos törvényi rendelkezés megfelelő alapot nyújtott (azonban egy olyan szabályozás által, amely a jogbiztonság követelményeit nem teljesítette). Ugyanakkor sérült Horváth Anna információhoz való joga is (az alapfokú eljárás alatt mindenképp), hiszen nem közölték vele, hogy milyen ok miatt hagyták jóvá a nemzetbiztonsági lehallgatást, ráadásul ezt

[48] Az alkotmányellenességi kifogás elfogadhatóságát („*admisibilitate*") az ügyben eljáró bíró vagy bírói tanács vizsgálja. Az elfogadhatóság feltételei: azt egy folyó bírósági vagy választottbírósági ügyben kérje valamelyik fél vagy hivatalból a bíróság, a kérdésben korábban nem döntött az AB, valamint a kifogásolt rendelkezés befolyásolhatja az ügyben hozandó döntést. Erről lásd részletesen: Deleanu 2003 *i.m.*, 699–700.

a nemzetbiztonságra való hivatkozással indokolták meg. Mivel az ügyben hozott határozat jogerős, így az érintett személyek már csak az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulhatnak jogorvoslatért.

5. Következtetések

A román titkosszolgálatok életében lezárulni látszik a korlátlannak tűnő mozgástér korszaka, amit a többféleképpen értelmezhető nemzetbiztonsági törvény biztosított. Az AB jelen tanulmányban elemzett határozatai világossá tették, hogy büntetőügyekben törvényellenes minden olyan titkosszolgálati szervek által végzett cselekmény, amely nem az ügyészség vagy a nyomozószervek irányítása alatt történik.

Ezek a fejlemények remélhetőleg rávilágítanak arra, hogy egy jogállamban szilárd törvényi keretek szükségesek ahhoz, hogy a titkosszolgálatok működése valóban a nemzet biztonságát szolgálja és csak olyan mértékben korlátozza az állampolgárok alapvető jogait és szabadságát, amilyen mértékben valóban szükség van rá.

A hibás és többféleképpen értelmezhető törvényi háttér mellett, úgy gondolom, az ellenőrzés hiányossága is jelentős szerepet játszott. Mint minden demokratikus intézmény esetében, itt is érvényre kell jutnia a fékek és ellensúlyok rendszerének. Jelenleg a román titkosszolgálatok tevékenységét egy politikai alapon felállított parlamenti bizottság és a konkrét esetekben felhozott alkotmányellenességi kifogások kapcsán döntő AB ellenőrzi. Ezek közül véleményem szerint csak az AB jelent valós kontrollt.

Véleményem szerint sokkal átfogóbb ellenőrzés lenne szükséges a SRI tevékenységének felügyeletére, amelyben a folyamatosan változó politikum mellett a szakmai élet és a civil társadalom képviselőinek is szerepet kellene játszaniuk.[49] Másrészt átláthatóbbá kellene tenni a titkosszolgálatok működését, úgy a konkrét ügyek kapcsán (pl. titkosított információkhoz való hozzáférés az érintet-

[49] Ana-Maria Oana Goleanu: *Libertate şi reforme versus securitate naţională,* 6. Letöltés helye: www.nos.iem.ro, letöltés ideje: 2020. május 10.

tek számára), mint az egész tevékenységüket tekintve. Ily módon várhatóan a közvélemény is sokkal nagyobb bizalommal lenne a titkosszolgálatok iránt.

Felhasznált irodalom

Atanasiu, Mirela: Conceptul de „securitate" în legislația internă şi internațională. In: *Imapct Strategic*, nr. 3/2008, 72-78.

Buda, Daniel; Gal, Dacian Grațian: Raporturile Parlamentului cu serviciile de informații in. *Revista Transilvană de Ştiințe Administrative*, nr. 2/2005, 5–18.

Deleanu, Ion: *Instituții şi proceduri constituționale*, Editura Servo-Sat, Bucureşti, 2003.

Finszter Géza: Állambiztonság – nemzetbiztonság. In. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7. évfolyam (2019) 3. szám 98–117.

Kádár Hunor, *Román büntetőeljárási jog*, Forum Iuris Kiadó, Kolozsvár, 2018.

Kenese Attila, *A titkos információgyűjtés és adatszerzés alkalmazása és eredményének felhasználása során felmerülő jogértelmezési kérdések a bírósági gyakorlat tükrében*, Jogi Fórum Publikáció, 2013.

Popa, Cristian; Gârz, Romeo Ioan: Drepturile şi libertățile cetățeneşti în contextul realizării securității naționale. Mandatul de securitate națională. In: *Dreptul românesc la 100 de ani de la Marea Unire. Dimensiuni şi tendințe*, Universul Juridic, 2018, 463 – 467.

Predescu, Ion; Safta Marieta: Principiul securității juridice, fundament al statului de drept, repere jurisprudențiale, in: *Buletinul Curții Constituționale*, 2009. évf. 1. szám, letöltés helye: www.ccr.ro, letöltés ideje: 2020. március 23.

Udroiu, Mihai: *Procedura penală. Partea Generală*, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2014.

Varga Ádám: Igazságosság kontra Igazságosság? Gondolatok a jogbiztonság, az igazságosság és a tisztességes eljárás kapcsolatáról in: *Iustum Aequum Salutare*, XI. évf. 23. sz. 2015., 131–139.

Volonciu, Nicolae (coord.): *Noul cod de procedură penală. Comentat*; Editura Hamangiu, Bucureşti, 2014.

Internetes források

CCR, decizie şocantă. Interceptările obținute de SRI pe mandate de siguranță națională nu mai pot fi folosite ca probe în instanță, Digi24. letöltés helye: www.digi24.ro, letöltés ideje: 2020. március 25.

Goleanu, Ana-Maria Oana: *Libertate şi reforme versus securitate națională*, 6, letöltés helye: www.nos.iem.ro, letöltés ideje: 2020. május 10.

Kőrössy Andrea, Horváth Anna közölte a bírósággal, hogy nem vállalna közmunkát, *Krónika Online*, letöltés helye: https://kronikaonline.ro, letöltés ideje: 2020. április 23.

Hotca, Mihai Adrian: *Efectele Deciziei Curții Constituționale nr. 51/2016 în privința cauzelor penale aflate pe rolul instanțelor de judecată şi a celor definitiv soluționate*, letöltés helye: https://www.juridice.ro/, letöltés ideje: 2020. április 23.

Sipos Zoltán: Amit a lehallgatásokról tudni lehet, 2013. december 12, *Transindex*, letöltés helye: sipi.transindex.ro, letöltés ideje: 2020. március 24;

Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 2005. évi jelentése, letöltés helye: csat.presidency.ro, letöltés ideje: 2020. március 30.

Suller Zénó[1]

A KISEBBSÉGVÉDELEM ABSZOLÚT MINIMUMÁNAK KÉRDÉSE, AVAGY AZ ETNIKAI TISZTOGATÁS KRIMINALIZÁLÁSÁNAK SZÜKSÉGE

Bevezetés

Az etnikai tisztogatás fogalma széleskörűen ismert, gyakran halljuk a közéletben, egyes etnikai csoportok ellen szervezett cselekmények, pogromok kapcsán. Meglepő lehet azonban, hogy az etnikai tisztogatás jelenleg nem bűncselekmény a nemzetközi jogban.[2] Mi több, az etnikai tisztogatás jelentése és tartalma nehezen feltárható. Nemcsak, hogy nem nemzetközi bűncselekmény, de tulajdonképpen nem is létezik egy általánosan elfogadott, legalább megközelítően pontos definíciója sem.[3] A nemzetközi jog szereplői és a jogtudomány képviselői igencsak eltérő cselekményeket vagy történéseket kapcsolnak az etnikai tisztogatás fogalma alá és mindez meglehetősen felületessé, ellentmondásossá és amorffá teszi az etnikai tisztogatást. Nem véletlen tehát, hogy az etnikai tisztogatás *strictu sensu* nem is jogi fogalom.[4] És ezért van az, hogy gyakran

[1] Doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Jog- és Államtudományi Kar, Doktori Iskola.

[2] United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect: Ethnic cleansing. Letöltés helye: www. un.org; letöltés ideje: 2019.12.18.; United Nations: Framework of Analysis for Atrocity Crimes, A tool for prevention 32. (innentől: UN Framework) Letöltés helye: www. un.org; letöltés ideje: 2020.01.06.; Sirkin, Micol: Expanding the Crime of Genocide to Include Ethnic Cleansing: A Return to Established Principles in Light of Contemporary Interpretations. In: Seattle University Law Review 33. évf. 2. szám, 2010, 489-526, 500.; Vajda, Maja Munivrana: Ethnic Cleansing as Genocide - Assessing the Croatian Genocide Case before the ICJ. In: International Criminal Law Review 15. évf. 1. szám, 2015, 147-169, 150.

[3] United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect: Petrovic, Drazen: Ethnic Cleansing - An Attempt at Methodology. In: *European Journal of International Law* 5. évf. 3. szám, 1994, 342-359, 342.; Sirkin 2010 *i.m.*, 489.

[4] *Prosecutor v Kupreškić et al.*, Judgement, Case no. IT-95-16-T, T.Ch, 14 January 2000 para. 705.; Boot, Machteld: *Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes, Nullum Cri-*

helyezik elé az „úgynevezett" jelzőt[5] vagy teszik idézőjelbe. Ugyanakkor azt is el kell ismerni, hogy az etnikai tisztogatásnak igenis van jogi jelentősége,[6] még ha az nem is teljesen koherens. Mi több, ebben a tanulmányban arra szeretnék rámutatni, hogy az etnikai tisztogatás kifejezetten a kisebbségeket támadó és veszélyeztető rendkívül súlyos nemzetközi jogsértés, illetve, hogy az etnikai tisztogatás megelőzéséhez, felszámolásához éppen ezt a bizonytalan jogi minőségét szükséges megszüntetni. A prevenció, a hatékony fellépés és adott esetben a megtorlás pedig leginkább akkor biztosítható, ha a nemzetközi közösség új bűncselekményt emel be a köztudatba: az etnikai tisztogatás nemzetközi bűncselekményét.

Az etnikai tisztogatás eredete

Maga a kifejezés ilyen formában először a délszláv háborúk során jelent meg a volt Jugoszlávia területén zajló etnikai konfliktus kegyetlenségeinek leírására.[7] Az etnikai tisztogatás a szláv *etničko čišćenje* szókapcsolatnak a tükörfordításaként került be a nemzetközi köztudatba.[8] Bár az etnikai tisztogatás a ma ismert formájában a nacionalizmus térnyerésével jelent meg az etnikai nemzetállamok kiépítésének vágya által vezérelve,[9] a türelmetlenség és az idegen-

men Sine Lega and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court. Antwerpen: Intersentia. 2002. 446-447.

[5] Petrovic 1994 *i.m.*, 344.

[6] Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Judgement of 26 February 2007 [2007] ICJ Rep. (innentől: Genocide case), para. 190.

[7] Petrovic 1994 *i.m.*, 342.; Jacques, Mélanie: *Armed Conflict and Displacement, the Protection of Refugees and Displaced Persons under International Humanitarian Law.* New York: Cambridge University Press. 2012. 78-79.; Boot 2002 *i.m.*, 223.; Osmańczyk, Edmund Jan (ed. Mango, Anthony): *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements.* Vol. I. New York – London: Routledge. 2003. 656.

[8] United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect *i.m.*

[9] Wedgwood, Ruth: Limiting the Use of Force in Civil Disputes. In: Wippmann, David (ed.): *International Law and Ethnic Conflict.* Ithaca – London: Cornell University Press. 1998, 242-255, 246.

ellenesség, illetve ezek kegyetlen tettekben való kifejezése már a szekularizmus előtti Európában is jelen volt, a különbség csak annyi, hogy akkor nem etnikai homogenitásra, hanem vallási egyöntetűségre törekedtek.[10] Elmondható, hogy ugyanaz az elítélendő intolerancia és gyűlölet okozta a törökországi örmények és görögök elleni atrocitásokat,[11] a holokausztot,[12] vagy a németek kényszer kitelepítését a második világháború után.[13] De nem kell ilyen messzire mennünk elég, ha a magyar kisebbség kollektív bűnösségét kimondó Benes-dekrétumokra gondolunk.[14] Sajnos azonban úgy tűnik, hogy mit sem tanultunk a múlt hibáiból ugyanis a már említett délszláv háború, Ruanda, Ciprus,[15] Darfur[16] vagy Mianmar[17] mind azt mutatják, hogy az etnikai tisztogatás, vagy az ahhoz hasonló cselekmények a közelmúltban és napjainkban is történtek és történhetnek. Ez alól még Európa sem jelenthet kivételt, ahol az Európa Tanács szerint valós veszély áll fenn a kisebbségi jogok sérelmére a szélsőséges nacionalizmus vagy rasszizmus erősödő tendenciái miatt.[18]

[10] Bell-Fialkoff, Andrew: A Brief History of Ethnic Cleansing. In: *Foreign Affairs*. 72. évf. 3. szám, 1993, 110-121, 111.

[11] Osmańczyk 2003 *i.m.*, 656-657.

[12] Uo., 657.

[13] Bell-Fialkoff 1993 *i.m.*, 113.

[14] Horváth Attila: a Beneš-dekrétumok és a hozzá kapcsolódó diszkriminatív intézkedések csehszlovákiában 1945 és 1948 között. In: Horváth Attila – Korom Ágoston (szerk.): A *Beneš-dekrétumok az Európai Parlamentben*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 2014, 17-28, 19.

[15] Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés: Colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus, Report, Committee on Migration, Refugees and Demography, Doc. 9799, 2003. május 2. Letöltés helye: www.assembly.coe.int; letöltés ideje: 2019.11.15.

[16] Human Rights Watch: If We Return, We Will Be Killed" Consolidation of Ethnic Cleansing in Darfur, Sudan Consolidation of Ethnic Cleansing in Darfur, Sudan. 2004. november 14. Letöltés helye: www.hrw.org; letöltés ideje: 2020.01.09.

[17] Hernández, Gleider: *International Law*. Oxford: Oxford University Press. 2019, 459.; Press Conference by Secretary-General António Guterres at United Nations Headquarters (Excerpts) SG/SM/18676, 2017. September 13. Letöltés helye: www.un.org.; letöltés ideje: 2020.03.20.

[18] Európa Tanács 1985/2014. sz. határozata: A nemzeti kisebbségek helyzete és jogai Európában. 1. bek.

Ugyanakkor ez a gyors példálózás is csak azt bizonyítja, hogy az etnikai tisztogatás számtalan formában jelenhet meg, különböző tevékenységeket fedhet le és egy meghatározott csoportot különféle aspektusból vehet támadás alá.[19] Definíciót az Egyesült Nemzetek Szervezete is próbált adni a jelenségnek, amikor elítélte a volt Jugoszlávia területén zajló atrocitásokat.[20] Az ENSZ szakértői bizottságának első jelentése szerint az etnikai tisztogatást úgy lehet definiálni, mint egy terület etnikai homogenitásának elérése a személyek ezen területről erőszakkal való elüldözése által.[21] Egy másik jelentés ezt azzal egészítette ki, hogy az etnikai tisztogatás egy etnikai csoport szándékolt akcióterve egy másik etnikai csoport erőszakos eltávolítására az adott területről.[22] Ezek ugyan nem túl pontos leírások és viszonylag tág teret hagynak az értelmezésre, azonban még ha minden más eleme vitatható és homályos is ezeknek, egy valami szembetűnően azonos valamennyinél: a célzott csoport, vagyis az áldozati kör.

Az etnikai tisztogatás, mint a kisebbségek ellen irányuló gyűlöletcselekmény

Összesítve a fentieket azt mondhatjuk, hogy az etnikai tisztogatás olyan cselekménysorozat, ami egy meghatározott terület etnikai összetételét erőszakkal módosítja. Ebből persze az következik, hogy etnikai tisztogatás egy etnikailag vegyes területen képzelhető el, vagyis lefordítva: ott ahol kisebbség él. Az etnikai tisztogatás és maga a kisebbség definíciója tehát ezen a ponton ér össze. A terület és a csoportiság, vagyis a többségtől való elkülönülés vonalán.

Az Európa Tanács definíciója szerint „[a]z azonos etnikai-kul-

[19] Petrovic 1994 *i.m.*, 352.

[20] Ennek jogi relevanciáját mutatja, hogy a definícuót a Nemzetközi Bíróság is idézte. Lsd.: Genocide case, para. 274.

[21] Interim Report of The Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), S/25174, 1993. január 26, 55. bek.

[22] Final Report of The Commission of Experts Established Pursuant To Security Council Resolution 780 (1992), S/1994/674, 130. bek.

turális hátterű legnagyobb csoporthoz mérve az alacsonyabb létszámú csoportok nemzeti kisebbségeket alkotnak, és nemzeti kisebbségeknek nevezik őket."[23] Ezt erősíti meg a Kalmár jelentés is, ami hasonló, bár részletesebb meghatározást fogad el a kisebbségekre az Európa Tanács 1201 (1993) számú ajánlását felidézve.[24] A kisebbségek ugyanakkor a nemzetállam „államalkotó és társalapító tényezői" és annak állampolgárai,[25] de önálló jogalanyiság nélkül.[26] Amit tehát lényeges kimondani az az, hogy a kisebbségek az egyes államokon belül léteznek.[27] Hasonló eredményre jutunk, ha a kisebbségi nyelvek definíciójából indulunk ki. Kisebbségi nyelvek alatt azon nyelveket értjük, amelyeket egy állam területén belül az állam számszerűen kisebbséget alkotó polgárai hagyományosan használnak[28] és amelyek a hivatalos nyelvtől eltérnek.[29] Vagyis itt is két jellemző jelenik meg. Egyrészt a már említett államon belüliség, vagyis a területhez kötöttség, másrészt a többségtől eltérő csoportiság. Eltérő csoportiság alatt azt értem, hogy nem egyszerű egyéni eltérés van a többségi társadalomtól, hanem egy teljes társadalmi csoport sajátos jellemzőivel tér el a többségtől. Ehhez még annyit érdemes hozzátenni, hogy a nemzetközi jogi definíció szerinti kisebbségi státusz akkor is fennáll, ha az adott állam nem ismeri el nemzeti kisebbségként az adott csoportot.[30]

[23] Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése: 1735 (2006) sz. ajánlás – A nemzet fogalma. A közgyűlés által 2006. január 26-án (a 7. ülésen) elfogadott szöveg 8. bek.

[24] ET 1985/2014. Határozat 3. bek.

[25] ET 1735 (2006) Ajánlás 9. bek.

[26] Uo., 10. bek.

[27] tartozó személyek jogairól (1992).; Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés: 1201 (1993) sz. ajánlása Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítõ jegyzõkönyvvel kapcsolatban: Javaslat Az Emberi Jogok és az Alapvetõ Szabadságjogok Védelmére Létrejött Európai Egyezmény kiegészítõ jegyzõkönyvére a kisebbségekhez tartozó személyekre vonatkozóan. Preambulum 3. bek.; Castellino, Joshua: *International Law and Self-Determination, The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial National Identity, Developments in International Law*. The Hague – Boston – London: Martinus Nijhoff Publishers. 2000, 57.

[28] Európa Tanács: Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992) ETS No. 148. 1. Cikk a) i)

[29] Uo., 1. Cikk a) ii)

[30] EBESZ: Ljubljanai útmutató a sokszínű társadalmak integrálásához és magyarázó

Ezek alapján már érezhető, hogy annak ellenére, hogy ez nincs *expressis verbis* megjelenítve az etnikai tisztogatás definícióinál, mégis úgy tűnik, mindezen jellemzők mellett nem is irányulhatna a támadás mások ellen, mint a kisebbségekkel szemben. Egy adott terület etnikai szerkezetének erőszakos megváltoztatása az etnikai homogenitás elérése végett szükségszerűen az adott területen élő, a nagyobb társadalmi csoporthoz képest kisebbségben lévő és előbbitől etnikailag, nyelvileg, kulturálisan vagy vallásilag eltérő csoport, vagyis a kisebbség ellen irányulhat. A kisebbség adott területről való akár nem materiális elimininálása ugyanis az etnikai tisztogatás célját, az etnikai homogenitást valósítaná meg.

Kifejezetten lényeges pont az, hogy a terület homogenizálása etnikai tisztogatásnál nem a kisebbség fizikai megsemmisítésével jár, ahogyan ezt a népírtással összevető résznél tárgyalni is fogom. Sokkal inkább erőszakos asszimilációval valósul ez meg, ami nem véletlenül tilalmas a kisebbségi jog alapján.[31] Az erőszakos asszimiláció ugyanis *quasi* kulturális népirtás[32] vagy etnocídiuím.[33] Ezek ugyan nem jogi fogalmak, mint jelenség mind a kisebbségi megmaradást veszélyezteti. Az etnikai tisztogatás a kisebbségi jogok legdurvább megsértését jelenti. Többek között sérti az identitás szabad megvallását,[34] hiszen maguk az elkövetők döntik el, hogy ki tartozik a támadott csoportba, vagy, hogy saját kultúrájukat és

megjegyzések. 2012, 5. Letöltés helye: www.osce.org., letöltés ideje: 2020.04.04.

[31] Európa Tanács: A Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezmény Megerősítéséről (1995) ETS. No. 157. 5. Cikk.; Ljubljanai útmutató *i.m.*, 6. bek.; ET 1985/2014. határozat 10.2.3, 10.5.2.; EBESZ: The Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations. 2008, 6. bek. Letöltés helye: www.osce.org., letöltés ideje: 2020.04.04.

[32] Sirkin 2010 *i.m.*, 500.

[33] Kingsbury, Benedict: 'Reconciling Five Competing Conceptual Structures of Indigenous Peoples Claims in International and Comparative Law. In: Alston, Philip (ed.): Peoples' Rights. Oxford: Oxford University Press. 2001, 73.; Osmańczyk 2003 *i.m.*, 667.

[34] ET 1201 (1993) sz. Ajnánlás. 2. Cikkely 1.; Ljubljanai útmutató *i.m.*, 6. bek.; ETS. No. 157. 3. Cikk.; EBESZ: The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life. 1999. 4. bek. Letöltés helye: www.osce.org., letöltés ideje: 2020.04.04.

nyelvüket gyakorolják,[35] hiszen éppen az a cél az etnikai tisztogatásnál, hogy ezektől a csoportot megfossza.

Hogyan lehet ezzel a veszéllyel szemben fellépni, hogyan lehetne a kisebbségeket támadó etnikai tisztogatást megelőzni? Egyáltalán, van a nemzetközi jognak a jelen rendszerben eszköze a védekezésre?

Az etnikai tisztogatás a jelenlegi nemzetközi jogi paradigma szerint

Értelemszerűen az ilyen súlyos jogsértéseknél a nemzetközi bűntetőjoghoz érdemes fordulni. Mivel azonban az etnikai tisztogatás *per se* nem jelenik itt meg, így az értelmezés eszközéhez kell nyúlnunk. Az etnikai tisztogatás értelmezésének legnagyobb nehézsége a besorolás kérdése, mivel az etnikai tisztogatás több nemzetközi bűncselekmény tényállásába is beleszuszakolható, de igazán egyik sem tudja maradéktalanul leírni és ezáltal egyes aspektusai mindig büntetlenül maradnak. Egyes esetekben népirtásként kell értelmezni,[36] máskor a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása kerülhet megállapításra.[37] Szóba jöhet még az üldözés bűncselekménye[38] is diszkriminatív jellege miatt. Viszont az etnikai tisztogatás in praxi, karakterisztikájában és szándékában mindezen bűncselekményektől eltér.

Etnikai tisztogatás, mint népirtás

Alapvetően három megközelítés figyelhető meg az etnikai tisz-

[35] ENSZ Közgyűlés 2200A (XXI) sz. Határozata a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának Elfogadásáról. 1966. December 16. 27. Cikk.

[36] Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma. (1998) ISBN No. 92-9227-227-6 (innentől: RS).

[37] RS 7. Cikk (1) (d).

[38] RS 7. Cikk (1) (h).

togatás és a népirtás kapcsolatára nézve. Az első megközelítés a délszláv háborúk alatt, tehát az etnikai tisztogatás genezise idején volt jellemző. Ekkor ugyanis az etnikai tisztogatás és a népirtás elnevezése lényegében felcserélhető volt.[39] Ez ugyan nem feltétlenül jelentette a kettő közötti egyenlőségtételt, de annyit mindenképp, hogy úgy tekintették, az etnikai tisztogatás *mindig* népirtás, vagyis annak a része. Ezt az ENSZ Közgyűlésének határozata sugallta mivel tartalmazta, hogy az etnikai tisztogatás a népirtás bűncselekmény része.[40]

A második elképzelés szerint, az etnikai tisztogatás lehet ugyan népirtás,[41] de nem automatikusan az.[42] Ahhoz ugyanis, hogy népirtásnak minősüljék, érthető módon az szükséges, hogy az etnikai tisztogatás teljesítse valóban a népirtás tényállási feltételeit.[43] Ez viszont csak akkor tud megvalósulni, ha adott a népirtás sajátos, megkülönböztető magva, vagyis egy meghatározott csoport megsemmisítésének szándéka.[44] Ez adja ugyanis azt az objektív elemet (egy csoport elpusztítása népirtó cselekmény által)[45] és szubjektív elemet (a pusztítás szándéka), amit az etnikai tisztogatásnak telje-

[39] Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I. C.J. Reports 1993, para. 69 (Judge Lauterpacht, Separate opinion), para. 70.; Vajda 2015 *i.m.*, 150.; Damrosch, Lori Fisler: Genocide and Ethnic Conflict. In: Wippmann, David (ed.): *International Law and Ethnic Conflict*. Ithaca – London: Cornell University Press. 1998, 267n.

[40] ENSZ Közgyűlés UN Doc. A/Res/47/121 (1993), Resolution Adopted by the General Assembly without reference to a Main Committe A/47/L.47/Rev.1, 47/121 The situation in Bosnia and Herzegovina. 2.

[41] UK Ministry of Defence: *The Manual of the Law of Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press. 2004, 392.

[42] Vajda 2015 *i.m.*, 151.

[43] Genocide case, para. 190.

[44] A Cassese, Antonio: *International Criminal Law, Cases and Commentary*. Oxford: Oxford University Press. 2001, 209.; Prosecutor v. Goran Jelisić, Judgement, IT-95-10-T, T.Ch., 14 December 1999, para. 67; *Prosecutor v. Duško Sikirica et al.*, Judgement on Defence Motions to Acquit, IT-95-8-T, T.Ch., 3 September 2001, para. 89;

[45] RS 6. Cikk (a)-(e).; A népirtás bűntettének megelőzéséről és megelőzéséről szóló 1948-as egyezmény, II. Cikk a)-e).

sítenie kell ahhoz, hogy népirtásnak minősülhessen.[46] Az objektív elem kapcsán kiemelendő, hogy a népirtás csak fizikai vagy biológiai megsemmisítésre terjed ki, a csoport kulturális, nemzeti identitásának elpusztítására nem, tehát a népirtás materiális megsemmisítést jelent.[47] A szándék pedig éppen erre kell, hogy irányuljon: a materiális megsemmisítésre. Ugyanakkor a szándék-bűncselekményi jelleg miatt a megsemmisítésnek nem kell, hogy sikeres legyen, de kell, hogy az elkövető szándékában álljon.[48]

Viszont éppen ez az, ami miatt a harmadik értelmezés szerint a népirtás és az etnikai tisztogatás elkülönítendő mivel utóbbi szándéka nem a csoport megsemmisítésére irányul[49] hanem kitelepítéssel[50] vagy üldözéssel[51] megvalósítandó etnikailag homogén terület elérésére. Ebből következően a népirtás és az etnikai tisztogatás jogilag különböző koncepciók.[52] Ezzel szemben persze jogosan felvethető, hogy az első ránézésre nem népirtó cselekmények is szándékolhatják a csoport megsemmisítését. Vagyis az etnikai homogenitásra való törekvés lehet a motívuma a bűncselekménynek, vagyis az ok, amiért az elkövető a csoportot megsemmisíteni szándékozik. Viszont a nemzetközi büntetőjog csak a szándékot értékeli, nem a motívumot.[53] Ez azt jelenti, hogy amennyiben a népirtás esete fennáll, akkor jogilag teljesen lényegtelen, hogy az elkövető

[46] Krstic ítélet, para 571.; Genocide case, para. 190.; *Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir, ICC-02/05-01/09, PT.Ch. I, 4 March 2009, para. 145;

[47] Kristic ítélet, para. 576.

[48] Sirkin 2010 *i.m.*, 493.

[49] Uo., 494.

[50] Cassese 2001 *i.m.*, 227.; ENSZ Biztonsági Tanács S/2005/60 sz. Határozata: Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004. 515. bek.; Genocide case, para. 190.; Al Bashir döntés para. 56.

[51] Al Bashir döntés, paras. 71, 143.; *Prosecutor v. Duško Sikirica et al.*, Judgement on Defence Motions to Acquit, IT-95-8-T, T.Ch., 3 September 2001, para. 89.

[52] Al Bashir döntés, para. 144.; *Prosecutor v. Milomir Stakić*, Judgement, IT-97-24-T, T.Ch., 31 July 2003 para. 510.

[53] Boot 2002 *i.m.*, 410.

miért akarta elpusztítani a csoportot.[54] Viszont a megsemmisítésre irányuló szándéknak jelen kell lennie szándék-bűncselekmény lévén.

Ezért van az, hogy a kitelepítés vagy kiutasítás is lehet népirtás, amennyiben a végső cél mögötte tulajdonképpen egyezik a népirtási szándékkal.[55] És valóban, az etnikai tisztogatás esetén is gyakran a végső cél maga a csoport megsemmisítése egy adott területen.[56] Csakhogy ez a megsemmisítés két módon is értelmezhető. Az első értelmezés szerint a megsemmisítés „csak" az *eszköz*, míg a *szándék* az etnikai homogenitás elérése. A másik értelmezés alapján viszont az elkövető *szándéka* a megsemmisítés, még az etnikai homogenitás elérése a bűncselekmény elkövetésének *motívuma*. Az első értelmezés alapján a cselekmény nem népirtásként minősíthető, hanem etnikai tisztogatásként, mert nincs meg a megsemmisítésre irányuló *szándék*. A második értelmezés szerint a szándék megléte miatt a cselekmény egyértelműen népirtás. A kérdés tehát az, hogy melyik értelmezés és besorolás a helyes. Másképp szólva, az ilyen cselekményeknél a népirtó jelleg vagy az etnikai tisztogatás jellege a hangsúlyosabb?

Úgy gondolom, hogy indokoltabb az ilyen cselekményeket népirtásként besorolni, mert a népirtó jelleg sokkal jelentősebb és meghatározóbb. Még akkor is, ha a csoport megsemmisítése az eszköz és nem a végső szándék. Az elkövető szándéka az eszközcselekmény megvalósítására is ki kell, hogy terjedjen,[57] tehát a megsemmisítésre irányuló szándék végső soron adott. Ezt az álláspontot támasztja alá a Nemzetközi Bíróság népirtás értelmezésében hozott ítélete is:

> *Ez nem azt jelenti, hogy az etnikai tisztogatással leírt cselekmények soha nem minősülhetnek népirtásnak, olyankor, ha az ilyen cselekmények úgy jellemezhetőek, mint például a "csoportnak szándékosan olyan életfeltételek közé kényszerítése, amelyek a csoport teljes vagy*

[54]Uo.

[55] Uo., 446, 448-449.

[56] Petrovic 1994 *i.m.*, 349-350.

[57] Stakić ítélet, para. 686.

> *részleges fizikai megsemmisülését okozhatják" az Egyezmény II. Cikk (c) szakaszába ütközően, amennyiben az ilyen cselekményt a szükséges különös szándék (dolus specialis) fennállásával valósítják meg, úgymond a csoport elpusztításának vizionálásával, ami nem egyenlő a csoportnak az adott területről való eltávolításával.*[58]

Ugyanakkor ha következetesen kezeljük mindezt, akkor csupán annyi került megállapításra, hogy az etikai tisztogatás akkor értelmezhető népirtásként, ha népirtó cselekményt valósít meg.[59] Még egyszerűbben megfogalmazva: az etnikai tisztogatás akkor fog népirtásnak minősülni, ha a cselekmény egyébként is, az etnikai tisztogatás fogalmának behozatala nélkül is népirtás lenne. Álmegoldás csupán ha azt állítjuk, hogy az etnikai tisztogatás akkor mintegy jelezheti vagy bizonyíthatja a népirtás szándékát.[60] Mert még ha az etnikai tisztogatás jelezheti is a népirtó szándékot, maga bizonyosan nem számít népirtó szándéknak.[61] Arról nem is beszélve, hogy éppen a szándék az, ami megkülönbözteti a népirtást az etnikai tisztogatással leírt cselekményeket.[62] Ugyanis a megsemmisítésre irányuló szándék soha nem lehet egyenlő a kitelepítésre vagy a felbomlasztásra irányuló szándékkal.[63]

Így az etnikai tisztogatást is általában inkább, mint emberiesség elleni bűncselekményt klasszifikálják,[64] a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolásaként.[65]

[58] Genocide case, para. 190.

[59] Uo.; Al Bashir döntés, para. 145.

[60] M Dixon, Martin – McCorquodale, Robert – Williams, Sarah: *Cases and Materials on International Law*. Oxford: Oxford University Press. 2011, 531.; Shaw, Malcolm N.: I*nternational Law*. Padstow: Cambridge University Press. 2008, 433.

[61] Sirkin 2010 *i.m.*, 506, 520.

[62] Uo. 494. Lásd még: Al Bashir döntés, para 71.; Stakić ítélet, para. 510.

[63] Report of the International Commission of Inquiry on Darfur,. 515. bek. 131.; Genocide case, para. 190.; Al Bashir döntés, paras. 56, 143, 144.

[64] Al Al Bashir döntés, para. 71.

[65] Sirkin 2010 *i.m.*, 500.

Etnikai tisztogatás, mint a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása

A nemzetközi jog tiltja a civil lakosság csoportjainak erőszakos áthelyezését[66] amennyiben az nem a biztonságuk biztosítása érdekében történik.[67] Ez a gyakorlat azonban mégis előfordul napjainkban is, különféle nem megengedett okokból. Ezek egyike az etnikai tisztogatás.[68] Az ilyen népességáthelyezések kisebbségi csoportok ellen irányuló,[69] eltervezett akciók[70] amik célja az adott terület etno-demográfiai szerkezetének a módosítása[71] a célzott csoport tartós eltávolítása által.[72] Mivel a legtöbb esetben az etnikai tisztogatás és a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása átfedi egymást, megalapozottnak tűnik azt feltételezni, hogy a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekmény eleve az etnikai tisztogatást kívánta kriminalizálni.[73] Azonban a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma (innentől: Római Statútum) és a Bűncselekmények

[66] Az „áttelepített vagy erőszakosan elhurcolt" felcserélhető az „erőszakosan áthelyezett" szókapcsolattal. (2011 Elements of Crimes of the Rome Statute ISBN No. 92-9227-232-2 Art. 7 (1) (d) element 1. n13, innentől: EoC)

[67] UK Manual *i.m.*, 409.; Sandoz, Yves: Land Warfare. In: Clapham, Andrew - Gaeta, Paola (eds.): *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. New York: Oxford University Press. 2014, 113.; Henckaerts, Jean-Marie - Doswald-Beck, Louise: *Customary International Humanitarian Law*, Vol.I. Cambridge: Cambridge University Press. 2010, 457.; Cantor, David: Forced Displacement, the Law of International Armed Conflict, and State Authority. In: Juss, Satvinder S.(ed.): *The Ashgate Research Companion to Migration Law, Theory and Policy*. Burlington: Ashgate. 2013, 363.. 387.

[68] Sivakumaram, Sandesh: *The Law of Non-International Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press. 2012, 285-286.

[69] W Walters, William: Deportation, Expulsion, and the International Police of Alience. In: De Genova, Nicolas – Peutz, Nathalie (eds.): *The Deportation Regime, Sovereignty, Space, and the Freedom of Movement*. Durham – London: Duke University Press. 2010, 69.,79.; Commission on Human Rights: Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Forty-ninth session Item 10 of the provisional agenda, Freedom Of Movement, Human rights and population transfer, Final report of the Special Rapporteur, Mr. Al-Khasawneh, E/CN.4/Sub.2/1997/23, 27 June 1997, (Innentől: Commission on Human Rights final report) 14. bek.

[70] Walters 2010 *i.m.*, 78-79.

[71] Commission on Human Rights final report, 11. bek. (d).

[72] Sirkin 2010 *i.m.*, 501.

[73] Stakić ítélet, para. 664.

Tényállási Elemei mást mutatnak. Amikor meghatározza a Római Statútum a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekményt akkor nem utal semmilyen speciális célzott csoportra, csak a *chapeaux*-ban meghatározott civil lakosságra.[74] A Bűncselekmények Tényállási Elemei szintén csak annyit állítanak, hogy a bűncselekményt a civil lakosság elleni támadás elkövetése jelenti,[75] de nem követeli meg, hogy a deportált személyek[76] valamilyen speciális védett csoport tagjai legyenek. Mivel a népirtás vagy az üldözés bűncselekményénél a Római Statútum *expressis verbis* meghatározza a különleges védett csoportokat, akik ellen, *mint olyan*[77] irányul a bűncselekmény, így *interpretatio a contrario* alapján kijelenthető, hogy mivel a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekménynél ilyen meghatározás nincs, így ez a bűncselekmény nem diszkriminatív, tehát nem etnikai vagy vallásos csoportok, így nem kisebbségek ellen irányul.

Ez persze nem jelenti azt, hogy a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása nem is lehet etnikai tisztogatás. A mianmari rohingyák elleni akciókat az ENSZ Főtitkára etnikai tisztogatásnak titulálta,[78] a Nemzetközi Büntetőbíróság viszont a nyomozást a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása és üldözés bűncselekményére hagyta jóvá.[79] Ez azt mutatja, hogy az etnikai tisztogatást gyakran a lakosság áttelepítésével vagy erőszakos elhurcolásával valósítják meg, így ezek a cselekmények ennek megfelelően büntetendők. Ez azonban – akárcsak a népirtásnál – megint pusztán annyit jelent, hogy amennyiben a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekmény feltételei fennállnak, akkor a cselekmény ezen bűncselekmény alatt lesz elbírálva. Vagyis ebben

[74] RS 7. Cikk (1) (d).; RS 7. Cikk (2) (d).

[75] EoC . Cikk (1) (d) elements 4-5.

[76] EoC . Cikk (1) (d) element 1.

[77] RS 6. Cikk.; RS 7. Cikk (1) (h).

[78] Hernández 2019 *i.m.*, 459.

[79] *lásd: Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, ICC-01/19, PR. Ch. III., 14 November 2019.*

a rendszerben az etnikai tisztogatás felesleges és irreleváns koncepció. Csupán, mint a bűncselekmény oka vagy motívuma vehető figyelembe.[80] Egy valami viszont hibádzik. Az etnikai tisztogatás kifejezetten feltételez egy *dolus specialist*, nevezetesen az etnikai homogenitás elérésérét. Viszont a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása nem igényel semmilyen speciális szándékot, csak az arról való tudomást, hogy a támadás a civil lakosság ellen irányult.[81] Nem jelenik meg tehát benne az etnikai tisztogatás sajátos, megkülönböztető jellege, vagyis az, hogy a kisebbségek ellen irányul és éppen az adott területnek a kisebbségtől való megtisztítása a cél.

Etnikai tisztogatás, mint üldözés

Az etnikai tisztogatás cselekményei az üldözés bűncselekménye alatt is értelmezhetőek.[82] Még ígéretes is lehet ez, hiszen szemben a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekményével, az üldözés tartalmazza a diszkriminatív tényálláselemet.[83] A Római Statútum szerint a támadás célzott csoportja "bármely meghatározható csoport vagy közösség (...) politikai, faji, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nemi, vagy más, a nemzetközi jog által egyetemesen tiltott egyéb ismérv alapján"[84] Egyedül a népirtás bűncselekménye állít fel hasonló speciális célzott csoportot. Viszont ami megkülönbözteti a népirtást és az üldözést, éppen az tudja az etnikai tisztogatást is elválasztani a népirtástól. Mert bár az etnikai tisztogatást általában lehet üldözésként értékelni,[85] így azonban eltűnik az etnikai tisztogatás népirtáshoz hasonló jellege, vagyis az,

[80] *Sandoz 2014 i.m., 113.; Sivakumaram 2012 i.m., 286.*

[81] *EoC 7. Cikk (1) (d) elements 3-5.*

[82] Boot 2002 *i.m.*, 303.; Al Bashir döntés, para. 145., 113n, para. 56 utalva Prosecutor v. Jelačič, Judgement, IT-95-10-T, T. Ch., 14 December 1999, paras. 562, 578; Kupreškić ítélet, para. 583.

[83] Al Bashir döntés, para. 71. utalva: Sikirica ítélet, para. 89.

[84] RS 7. Cikk (1) (h).

[85] Al Bashir döntés, para. 145.

hogy az etnikai tisztogatás a fentebb idézett definíciókban szándékcselekményként lett meghatározva. Ezt a bűnös szándékot, mely egy kisebbség egy adott területről való eltüntetését jelenti, büntetőjogilag értékelni kellene, ahogyan a népirtás is szándékbűncselekményként lett kriminalizálva.

Az értelmezés korlátai és lehetőségek

Ahogy fentebb kifejtésre került, az etnikai tisztogatás értelmezhető úgy, mint népirtás mivel a védett csoport hasonló. Nem kielégítő viszont az értelmezés, mert hiányzik a szükséges szándék a megsemmisítésre. Az etnikai tisztogatás értékelhető a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása alatt is mivel az *actus reus* sok esetben azonos. Ugyanakkor így az etnikai tisztogatás diszkriminatív szándéka nem lenne értékelve. Végül büntethető lenne az üldözés bűncselekménye alatt éppen a diszkriminatív jellege miatt, viszont az etnikai tisztogatás beolvadva az üldözés bűncselekményébe nem jelezné az etnikai tisztogatás szándékbűncselekményi jellegét.

Nem kérdőjelezem meg tehát, hogy az etnikai tisztogatás a nemzetközi büntetőjog mai rendszerében ne lehetne üldözhető és büntethető cselekmény. Azonban látható, hogy egyik nemzetközi bűncselekmény sem képes maradéktalanul megragadni és ezáltal értékelni az etnikai tisztogatás specifikumait.

Az alapvető kérdés az, hogy mi az etnikai tisztogatás által támadott védett érték. Ha megtaláljuk ezt a védett értéket, akkor már el lehet dönteni, hogy melyik megoldás a megfelelőbb: a jelenlegi rendszer változatlan fenntartása, vagyis, hogy az etnikai tisztogatás maradjon egy nem-jogi fogalom és a már létező nemzetközi bűncselekmények kiterjesztett értelmezése alapján legyen büntetve; a népirtás bűncselekményét bővítsük ki az etnikai tisztogatásra is, vagy hozzunk létre a *sui generis* alapon álló etnikai tisztogatás bűncselekményét.

Az első megoldási javaslat azt feltételezi, hogy nincs az etnikai tisztogatás mögött olyan védett érték, ami különbözne a már

fennálló nemzetközi bűncselekményektől, így külön bűncselekmény felállítására sincsen szükség. Ez ellen szól, hogy az atrocitás bűncselekményekről szóló ENSZ keretdokumentum tartalmazza az etnikai tisztogatást,[86] ahogyan a 2005-ös ENSZ csúcstalálkozó kiadványa is azt jelenti ki, hogy a nemzetközi közösséget és az államokat terheli a védelmi felelősség, hogy lakosságukat az etnikai tisztogatástól megvédjék.[87] Tulajdonképpen maga a tény, hogy az etnikai tisztogatás, mint koncepció létezik, azt sugallja, hogy van valami más bűncselekményekhez képest eltérő érték amelyet az etnikai tisztogatás támad. Vagyis a jelenlegi bűncselekmények nem képesek lefedni teljesen az etnikai tisztogatást. A kisebbségek védelme szempontjából tehát a nem tevés lehetősége vagyis a rendszer hiányossága nem elfogadható.

A második megoldási javaslat szerint az etnikai tisztogatást a népirtás bűncselekményének módosításával kellene kriminalizálni. Ennek alapja, hogy a védett érték látszólag azonos:[88] egy védett csoport joga a létezéshez. Ahogyan a *Blagojević* döntés is kimondta: *„egy csoport nem csak az őt alkotó egyénekből áll, hanem alkotója a történelme, hagyományai, a tagok egymáshoz tartozása, más csoportokkal való viszonya vagy a földdel való kapcsolata is."*[89] Így ha kitelepítéssel vagy szétzüllesztéssel megfosztjuk a csoportot az egymáshoz tartozástól vagy a földjükkel való kapcsolattól, akkor csoport *mint olyan* többé megszűnik létezni. Ezért bár a népirtás és az etnikai tisztogatás szándéka különböző, az eredménye és így a védett érték is azonos. Akárcsak a népirtás, az etnikai tisztogatás is magát a csoport létezését fenyegeti.[90] Az egyetlen különbség az, hogy a népirtás a fizikai létet veszélyezteti, míg az etnikai tisztogatás a csoport *mint olyan*

[86] UN Framework 1.

[87] ENSZ Közgyűlés A/RES/60/1: 2005 World Summit Outcome Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005, 139. bek.; ENSZ Főtitkár: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, The Responsibility to Protect, December 2001, 4.19 bek. 49.

[88] Sirkin 2010 *i.m.*, 510., 523.

[89] *Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić*, Judgement, IT-02-60-T, T. Ch. I. Sector A, 17 January 2005, para. 666.

[90] Sirkin 2010 *i.m.*, 499.

létezését. Vagyis az etnikai tisztogatás megfosztja a csoportot "csoportiságától", azonosítható, egyedi jellemzőitől. Márpedig ha egy kisebbséget megfosztunk nyelvétől, hagyományaitól és kultúrájától, akkor ez a kisebbség értelemszerűen eltűnik.

Tehát a végső kérdés az, hogy a nemzetközi közösség védeni kívánja-e a népek és kultúrák sokszínűségét.[91] A népirtás esetén sem az az egyetlen veszély, hogy sokan meghalnak,[92] a valódi aljasságát az adja, hogy egy egész nép ellen irányul és, hogy a nemzetközi közösség elvesztheti ezt a közösséget és kultúrát. Az etnikai tisztogatás ugyanezt a veszélyt hordozza: a kisebbségek elvesztésének kockázatát. Az, hogy ez nem fizikai megsemmisítés útján történik, a védett érték azonosságát nem érinti. Viszont éppen emiatt kellene mégis a népirtást megkülönböztetni az etnikai tisztogatástól.

Ugyanis hiába lehet ugyanaz az eredmény etnikai tisztogatás és népirtás esetén is – nevezetesen egy adott csoport eltűnése egy meghatározott területről – egyáltalán nem mindegy, hogy ezt fizikai megsemmisítéssel vagy csupán *quasi* adminisztratív úton[93] érik el. Ezért van egy minőségi különbség és egy hierarchia a népirtás és az etnikai tisztogatás között.

Minden olyan esetben amikor az etnikai tisztogatásnak tűnő cselekmény a kisebbség fizikai megsemmisítésével társul, a minősítésnek népirtásnak kell lennie. Ha a cselekmény a elpusztítást nem valósítja meg és nem is szándékolja, akkor etnikai tisztogatásként kell kezelni.

Ennek megfelelően, a harmadik megoldási javaslat tűnik a legmeggyőzőbbnek, vagyis, hogy az etnikai tisztogatást önálló bűncselekményként kellene kriminalizálni.[94] Ez ezért is meggyőző, mert így el lehetne kerülni az analógiás és a kiterjesztő értelmezés miatt valószínűleg sérülő *nullum crimen sine lege* tilalmát, mely ré-

[91]Kemp, Walter: Ethnic Cleansing and Integrating Diversity: Interview with Knut Vollebaek, OSCE High Commissioner on National Minorities. In: *Security and Human Rights*. 19. évf. 2. szám. 2008, 157-163, 159.

[92] Petrovic 1994 *i.m.*, 348.

[93] Uo., 345.

[94] Ouedraogo, Émile: *Le „Nettoyage Ethnique" en Droit International*. Genève: Institut de hautes études internationales et du développemen 2016, 188., 226.

sze a nemzetközi büntetőjognak, mint általános jogelv.[95] Arról nem is beszélve, hogy ez megszüntetné azt az értelmezési gyakorlatot, hogy a Római Statútumban nem szereplő etnikai tisztogatást más bűncselekmények alatt kriminalizálják a jogalkotó ilyen szándéka nélkül. Ehhez ugyanis a Római Statútum módosítása lenne szükséges és az etnikai tisztogatás bűncselekményi fogalmának megalkotása. Ehhez pedig valamely nemzetközi szereplő kezdeményezésére lenne szükség.

Magyarország szerepe ebben a lobbitevékenységben akár adott is lehetne. A nemzetközi térben ismert szószólója a kisebbségvédelemnek, a kisebbségi jogok magyar szakértői magas tisztségeket töltenek be számos nemzetközi vagy regionális kisebbségvédő szervezetnél. Arról nem is beszélve, hogy a külhoni magyarok, a számos országban kisebbségi sorban élők védelmét ellátva kevés olyan állam van még, mely ilyen legitimitással és érdekeltséggel bírna. A siker pedig nagy lehetőségekkel kecsegtet a kisebbségek számára.

Az etnikai tisztogatás nemzetközi kriminalizálásával megelőzhető lenne az ilyesféle rendkívül káros társadalommérnökösödés az etnikai szerkezet erőszakos és önkényes megváltoztatása. Ily módon valóban közelebb kerülhetnénk a minden nép egyenlőségének elvéhez.[96] Ez a kisebbségek valós védelmét jelenthetné a legsúlyosabb veszélytől, a kisebbségek erőszakos eltüntetésétől, kulturális megsemmisítésétől. Ez valóban a kisebbségvédelem minimum szabálya kell, hogy legyen. Minden más kisebbségi jog gyakorlása ezen minimumfeltételen áll vagy bukik.

Ehhez az szükséges, hogy a nemzetközi közösség felismerje,

[95] lásd: *Interlocutory Decision on the Applicable Law: Terrorism, Conspiracy, Homicide, Perpetration, Cumulative Charging*, STL-11-01/1, A. Ch., 16 February 2011, para. 76.; *Prosecutor v. Norman, Appeals Chamber Decision on Preliminary Motion Based on Lack of Jurisdiction*, SCSL -2004-14-AR72(1), A. Ch., 31 May 2004 paras. 12-3.; Schabas, William: *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Glasgow: Oxford University Press. 2010, 403.; Cassese, Antonio et al. (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court*. Oxford: Oxford University Press. 2002, 734.

[96] ENSZ Alapokmány 1. Cikk (2) bekezdés.

hogy nem csak államokból és titulusnemzetekből[97] áll, hanem valamennyi nemzeti, etnikai, vallási csoport családja. Nem pusztán az ilyen csoportok fizikai megsemmisülése elképzelhetetlen szégyene és vesztesége a nemzetközi közösségnek, hanem a különböző etnikai, nyelvi, vallási kisebbségek erőszakos és agresszív elnyomása és kultúrájának eltüntetése, vagyis a nemzetközi közösség, az emberiség egy részének elvesztése is.

Irodalomjegyzék

Nemzetközi szervezetek anyagai és nemzetközi szerződések:

A népirtás bűntettének megelőzéséről és megelőzéséről szóló 1948-as egyezmény.

Commission on Human Rights: Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Forty-ninth session Item 10 of the provisional agenda, Freedom Of Movement, Human rights and population transfer, Final report of the Special Rapporteur, Mr. Al-Khasawneh, E/CN.4/Sub.2/1997/23, 27 June 1997.

EBESZ: Ljubljanai útmutató a sokszínű társadalmak integrálásához és magyarázó megjegyzések. 2012.

EBESZ: The Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations. 2008.

EBESZ: The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life. 1999.

Elements of Crimes of the Rome Statute (2011) ISBN No. 92-9227-232-2.

ENSZ Alapokmány.

ENSZ Biztonsági Tanács S/2005/60 sz. Határozata: Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General Pursuant to Security Council Resolution

[97] Titulusnemzet alatt az egyes nemzetállamok megnevezését adó etnikumokat értem, így Magyarország esetén a titulusnemzet a magyar nemzet.

1564 of 18 September 2004.
ENSZ Főtitkár: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, The Responsibility to Protect, December 2001.
ENSZ Közgyűlés 2200A (XXI) sz. Határozata a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának Elfogadásáról. 1966. December 16.
ENSZ Közgyűlés A/RES/47/135. sz. Nyilatkozata a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (1992).;
ENSZ Közgyűlés A/RES/60/1: 2005 World Summit Outcome Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005.
ENSZ Közgyűlés UN Doc. A/Res/47/121 (1993), Resolution Adopted by the General Assembly without reference to a Main Committe A/47/L.47/Rev.1, 47/121 The situation in Bosnia and Herzegovina.
Európa Tanács 1985/2014. sz. határozata: A nemzeti kisebbségek helyzete és jogai Európában.
Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés: 1201 (1993) sz. ajánlása Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítõ jegyzõkönyvvel kapcsolatban: Javaslat Az Emberi Jogok és az Alapvetõ Szabadságjogok Védelmére Létrejött Európai Egyezmény kiegészítõ jegyzõkönyvére a kisebbségekhez tartozó személyekre vonatkozóan.
Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés: Colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus, Report, Committee on Migration, Refugees and Demography, Doc. 9799, 2003. május 2.
Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése: 1735 (2006) sz. ajánlás – A nemzet fogalma. A közgyűlés által 2006. január 26-án (a 7. ülésen) elfogadott szöveg.
Európa Tanács: A Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezmény Megerősítéséről (1995) ETS. No. 157.
Európa Tanács: Final Report of The Commission of Experts Established Pursuant To Security Council Resolution 780 (1992), S/1994/674.

Európa Tanács: Interim Report of The Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), S/25174, 1993. január 26.

Európa Tanács: Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992) ETS No. 148.

Human Rights Watch: If We Return, We Will Be Killed" Consolidation of Ethnic Cleansing in Darfur, Sudan Consolidation of Ethnic Cleansing in Darfur, Sudan. 2004. november 14.

Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma. (1998) ISBN No. 92-9227-227-6.

Press Conference by Secretary-General António Guterres at United Nations Headquarters (Excerpts) SG/SM/18676, 2017. September 13.

United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect: Ethnic cleansing.

United Nations: Framework of Analysis for Atrocity Crimes, A tool for prevention.

Nemzetközi bíróságok döntései:

Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Judgement of 26 February 2007 [2007] ICJ Rep.

Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I. C.J. Reports 1993, (Judge Lauterpacht, Separate opinion).

Interlocutory Decision on the Applicable Law: Terrorism, Conspiracy, Homicide, Perpetration, Cumulative Charging, STL-11-01/1, A. Ch., 16 February 2011.

Prosecutor v Kupreškić et al., Judgement, Case no. IT-95-16-T, T.Ch, 14 January 2000.

Prosecutor v. Duško Sikirica et al., Judgement on Defence Motions to

Acquit, IT-95-8-T, T.Ch., 3 September 2001.
Prosecutor v. Goran Jelisić, Judgement, IT-95-10-T, T.Ch., 14 December 1999.
Prosecutor v. Jelačič, Judgement, IT-95-10-T, T. Ch., 14 December 1999.
Prosecutor v. Milomir Stakić, Judgement, IT-97-24-T, T.Ch., 31 July 2003.
Prosecutor v. Norman, Appeals Chamber Decision on Preliminary Motion Based on Lack of Jurisdiction, SCSL -2004-14-AR72(1), A. Ch., 31 May 2004.
Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir, Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir, ICC-02/05-01/09, PT.Ch. I, 4 March 2009.
Prosecutor v. Radislav Krstic, Judgement, IT-98-33-T, T.Ch, 02 August 2001.
Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić, Judgement, IT-02-60-T, T. Ch. I. Sector A, 17 January 2005.
Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, ICC-01/19, PR. Ch. III., 14 November 2019.

Önálló monográfiák, tanulmánykötetek:

Boot, Machteld: *Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes, Nullum Crimen Sine Lega and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court.* Antwerpen: Intersentia. 2002.
Cantor, David: Forced Displacement, the Law of International Armed Conflict, and State Authority. In: Juss, Satvinder S.(ed.): *The Ashgate Research Companion to Migration Law, Theory and Policy.* Burlington: Ashgate. 2013.
Cassese, Antonio et al. (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court.* Oxford: Oxford University Press. 2002.
Cassese, Antonio: *International Criminal Law, Cases and Commentary.* Oxford: Oxford University Press. 2001.

Castellino, Joshua: *International Law and Self-Determination, The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial National Identity, Developments in International Law*. The Hague – Boston – London: Martinus Nijhoff Publishers. 2000.

Damrosch, Lori Fisler: Genocide and Ethnic Conflict. In: Wippmann, David (ed.): *International Law and Ethnic Conflict*. Ithaca – London: Cornell University Press. 1998.

Dixon, Martin – McCorquodale, Robert – Williams, Sarah: *Cases and Materials on International Law*. Oxford: Oxford University Press. 2011.

Henckaerts, Jean-Marie - Doswald-Beck, Louise: *Customary International Humanitarian Law*, Vol.I. Cambridge: Cambridge University Press. 2010.

Hernández, Gleider: *International Law.* Oxford: Oxford University Press. 2019.

Horváth Attila: a Beneš-dekrétumok és a hozzá kapcsolódó diszkriminatív intézkedések csehszlovákiában 1945 és 1948 között. In: Horváth Attila – Korom Ágoston (szerk.): *A Beneš-dekrétumok az Európai Parlamentben.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 2014.

Jacques, Mélanie: *Armed Conflict and Displacement, the Protection of Refugees and Displaced Persons under International Humanitarian Law.* New York: Cambridge University Press. 2012.

Kingsbury, Benedict: 'Reconciling Five Competing Conceptual Structures of Indigenous Peoples Claims in International and Comparative Law. In: Alston, Philip (ed.): *Peoples' Rights*. Oxford: Oxford University Press. 2001.

Osmańczyk, Edmund Jan (ed. Mango, Anthony): *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements.* Vol. I. New York – London: Routledge. 2003.

Ouedraogo, Émile: *Le „Nettoyage Ethnique" en Droit International.* Genève: Institut de hautes études internationales et du développemen 2016.

Sandoz, Yves: Land Warfare. In: Clapham, Andrew - Gaeta, Paola (eds.): *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict.*

New York: Oxford University Press. 2014.
Schabas, William: *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Glasgow: Oxford University Press. 2010.
Shaw, Malcolm N.: *International Law*. Padstow: Cambridge University Press. 2008.
Sivakumaram, Sandesh: *The Law of Non-International Armed Conflict.* Oxford: Oxford University Press. 2012.
UK Ministry of Defence: *The Manual of the Law of Armed Conflict.* Oxford: Oxford University Press. 2004.
Walters, William: Deportation, Expulsion, and the International Police of Alience. In: De Genova, Nicolas – Peutz, Nathalie (eds.): *The Deportation Regime, Sovereignty, Space, and the Freedom of Movement.* Durham – London: Duke University Press. 2010.
Wedgwood, Ruth: Limiting the Use of Force in Civil Disputes. In: Wippmann, David (ed.): *International Law and Ethnic Conflict*. Ithaca – London: Cornell University Press. 1998.

Folyóiratcikkek:

Bell-Fialkoff, Andrew: A Brief History of Ethnic Cleansing. In: *Foreign Affairs*. 72. évf. 3. szám, 1993, 110-121.
Kemp, Walter: Ethnic Cleansing and Integrating Diversity: Interview with Knut Vollebaek, OSCE High Commissioner on National Minorities. In: *Security and Human Rights*. 19. évf. 2. szám. 2008, 157-163.
Petrovic, Drazen: Ethnic Cleansing - An Attempt at Methodology. In: *European Journal of International Law* 5. évf. 3. szám, 1994, 342-359.
Sirkin, Micol: Expanding the Crime of Genocide to Include Ethnic Cleansing: A Return to Established Principles in Light of Contemporary Interpretations. In: *Seattle University Law Review* 33. évf. 2. szám, 2010, 489-526.
Vajda, Maja Munivrana: Ethnic Cleansing as Genocide - Assessing the Croatian Genocide Case before the ICJ. In: *International Criminal Law Review* 15. évf. 1. szám, 2015, 147-169.

II. fejezet

Kisebbségvédelem Európában

3. **Gyeney Laura:** Az Európai Unió Bírósága legújabb állampolgársági tárgyú döntésének tanulságai, a szlovák állampolgársági szabályozásra kitekintéssel

4. **Tárnok Balázs:** A civil szervezetek szerepe az európai polgári kezdeményezésekben

Gyeney Laura[1]

AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK LEGÚJABB ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÁRGYÚ DÖNTÉSE ÉS ANNAK TANULSÁGAI, KITEKINTÉSSEL A SZLOVÁK ÁLLAMPOLGÁRSÁGI SZABÁLYOZÁSRA

1. Bevezetés

Valamely tagállami állampolgárság – és ezzel az uniós polgári jogállás ipso iure bekövetkező elvesztése olyan kettős állampolgárságú személyek esetében, akik már jó ideje az Európai Unió területén kívül élnek, vajon összeegyeztethető-e az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban EUMSZ) uniós polgárságra vonatkozó rendelkezéseivel? Ez a kérdés képezte tárgyát annak a Holland Államtanács által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásnak, amely a vitatott holland állampolgársági szabályozás uniós joggal való összhangját vizsgálta.[2]

Az előzetes döntéshozatali eljárás alapjául szolgáló és a tanulmány fókuszában álló Tjebbes ügy persze nem az első eset az integráció történetében, amelyben az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban EUB) az uniós polgári intézmény és a tagállami állampolgársági szabályozás összetett viszonyrendszerének kérdéskörét boncolgatja. Ezek közül is kivételes jelentőséggel bír a témánk szempontjából releváns Rottman ítélet,[3] mivel ebben az ügyben került deklarálásra elsőként, hogy a tagállamoknak az állampolgárság területén fennálló hatáskörük gyakorlása során, – a konkrét esetben egy honosítási határozat visszavonásakor – figyelemmel kell lenniük az arányosság uniós jogelvének érvényesülésére.[4] Így

[1] Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar - Európajogi Tanszék.

[2] C- 221/17 sz. Tjebbes ügy [ECLI:EU:C:2019:189].

[3] C- 135/08 sz. Rottman ügy [ECLI:EU:C:2010:104].

[4] Lásd Rottman ítélet 56. pont.

példaképp vizsgálniuk kell, hogy a visszavonó határozat eredményeként az uniós polgári jogok[5] elvesztése indokolt és arányos-e az elkövetett jogsértés súlyához, a honosításra vonatkozó határozat és a visszavonásra irányuló határozat között eltelt időhöz, valamint az érdekelt személy eredeti állampolgárságának visszaszerzése lehetőségéhez képest.

Noha a Rottman ügyben az állampolgárság elvesztése egy egyedi hatósági döntés következménye volt, az ítéletben megfogalmazottak – mint látni fogjuk– iránymutatóként szolgálnak, és szolgálhatnak minden olyan esetben is, amelyben a tagállami állampolgárság és közvetve az uniós polgári jogállás normatív hatályú rendelkezés alapján szűnik meg.

Nem kell messzire mennünk, – épp csak a hazánkkal határos Szlovákiába–, hogy egy a kettős állampolgárokat diszkrimináló, a honosítás útján új állampolgárságot nyert polgárokat az eredeti állampolgárságuktól ipso iure megfosztó törvényi szabályozásra bukkanjunk. Mint köztudott, a szlovák jogalkotó, még 2010-ben – a Magyar Országgyűlés által a kedvezményezett honosításról szóló törvényjavaslat elfogadásának napján[6] és mintegy válaszreakcióként arra –, módosította a szlovák állampolgárságról szóló törvényt.[7]

Az így elfogadott jogszabályszöveg értelmében, mindazok, akik önkéntesen, kifejezett akaratnyilvánítás alapján egy másik állampolgárságért folyamodnak és elnyerik azt, egyben elveszítik a szlovák állampolgárságukat. 2019 őszéig, így összesen, több mint háromezer külföldi állampolgárságot szerzett személy vált jogfosztottá, amelynek csak töredékét képezi az egyszerűsített honosítás útján magyar állampolgárságot nyert, és ezzel a szlovák állampolgárságától automatikusan megfosztott személyek száma. Bármilyen cse-

[5] Azon belül is az állampolgárságon alapuló megkülönböztetés tilalmára hivatkozás joga.

[6] 2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról.

[7] A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának „A Szlovák Köztársaság állampolgárságáról" szóló 40/1993 számú törvénye.

kély is e szám, az mégis szóért kiált. Különösen annak a 2015-ben elfogadott szlovák belügyminisztériumi rendeletnek[8] a fényében, amely a módosítás jogalkotó által is észlelt, nem kívánatos mellékhatásait enyhítendő, lényegében megnyitotta a kedvezményes visszahonosítás lehetőségét a más tagállamokban tartózkodási hellyel rendelkezők számára, továbbra is fenntartva ugyanakkor e diszkriminatív gyakorlatot a szlovák lakóhellyel rendelkezők – így jól körülhatárolhatóan a felvidéki magyar kisebbség – vonatkozásában.

Jelen tanulmány célja mindenekelőtt az EUB legújabb, állampolgársági tárgyú Tjebbes döntésének részletes bemutatása, és azon keresztül a szlovák szabályozás problémás pontjainak a feltárása, kiemelt figyelemmel a jogfosztás lehetséges uniós jogkövetkezményeire.

2. A Tjebbes ügy

A kérdéses eset középpontjában a holland állampolgársági szabályozás azon vitatott rendelkezése áll, amely értelmében minden előzetes figyelmeztetés nélkül veszítik el azok a kettős vagy többes állampolgárok a holland állampolgárságukat, akik 10 éven keresztül Hollandián, avagy az EUSZ hatálya alá tartozó területen kívül élnek. Megszakítja ezt az időszakot egy hosszabb idejű (legalább egy éves) hollandiai tartózkodás, avagy holland útlevél/személyi igazolvány kiállítása iránti kérelem, végül egy online formula kitöltése, amely értelmében a kérdéses személy továbbra is a holland állam kötelékébe szeretne tartozni. Ha nagyon sarkosan akarunk fogalmazni, tehát mindenféle előzetes tájékoztatás hiányában veszíthetik el állampolgárságukat mindazok, akik Kochenov szavaival élve „elmulasztanak elvégezni egy nem magától értetődő papírmunkát".[9] Mi több, az állampolgárság családon belüli egysé-

[8] A Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumának 2015. január 9-én közzétett, 1/2015. számú rendelete a Szlovák Köztársaság állampolgárságának különleges okokból történő megadásáról.

[9] Kochenov, Dimitry: The Tjebbes fail. In: *European Papers,* Vol.4, Issue 1. (2019), 322.

gességének elvéből következően, az állampolgárság elvesztésének jogkövetkezménye azon kiskorú gyermeket is sújtja, akiknek szülei a fenti módon, azaz *ipso iure* veszítik el állampolgárságukat.

A holland szabályozás által érintett felperesek, ugyan különböző módon nyerték el holland állampolgárságukat,[10] helyzetük abban megegyezett, hogy mindannyian születésüktől fogva, vagy legalábbis már hosszú ideje az Unió területén kívül éltek. Tjebbes születésétől kezdve Kanadában élő, kanadai-holland kettős állampolgár volt. Koopman bár Hollandiában látta meg a napvilágot, később Svájcba költözött, ahol állampolgárságot szerzett és családot alapított. Koopman gyermeke, Dubois egész életét Svájcban töltötte, azonban szülei révén holland és svájci állampolgárságot nyert. Végül, Abady, iráni állampolgársága mellé honosítás útján holland állampolgárságot is szerzett, ám hosszú évek óta Iránban élt.

A fenti polgárok mindegyike útlevél kiállítási kérelmének elutasítása során szembesült a ténnyel, hogy már nem tartozik a holland állam kötelékébe, következésképp egy harmadik állam polgáraként már uniós polgársággal sem rendelkezik. A Tjebbes ügy érdekessége tehát abban áll, hogy a felperesek mindenféle előzetes tájékoztatás hiányában,[11] automatikusan, a törvény erejénél fogva veszítették el tagállami állampolgárságukat, és ezzel uniós polgári jogállásukat, szemben a korábbi, hasonló tárgyú Rottman üggyel, ahol egyedi határozat útján került sor az állampolgárság visszavonására.

Az alapügyben eljáró bíróság kérdése egészen pontosan annak megválaszolására irányult, vajon az említett törvényi szabályozás, amely egyedi vizsgálat hiányában írja elő az állampolgárság

[10] Vérségi alapon, avagy honosítás útján.

[11] A holland útlevél érvényességi ideje épp tíz év, így amennyiben a dokumentum lejárta előtt nem kérvényezik annak meghosszabbítását, lényegében automatikusan elvész az Unió területén kívül tartózkodó és más állampolgársággal is rendelkező személyek holland állampolgársága, miközben ezt az állam, ahogy Vlieks fogalmaz „kényelmesen hátradőlve nézi végig". Mindezt tetézi, hogy a holland jog nem követeli meg polgáraitól, hogy a szavazati jog gyakorlásához lejárt dokumentumaikat megújítsák.
Vlieks, Caia: Tjebbes and Others v Minister van Buitenlandse Zaken: A Next Step in European Union Case Law on Nationality Matters? In: *Tillburg Law Review,* Vol.24, Issue 2. (2019), 145.

elvesztését, összhangban áll-e a Szerződés uniós polgári jogállást (EUMSZ 20. cikk), ill. annak szabad mozgást (EUMSZ 21. cikk) biztosító rendelkezésével, különös tekintettel az Alapjogi Charta magán- és családi élet tiszteletben tartását rögzítő 7. cikkére.

3. Hatásköri kérdések az EUB gyakorlatában

Amiért felmerülhet egyáltalán a fenti kérdés, az magából az uniós polgári intézmény járulékos jellegéből következik.[12] Mint köztudott, e jogállás kizárólag a tagállamok közvetítésével létezik, annak megszerzése és elvesztése, a tagállami állampolgárság megszerzésének és elvesztésének a függvénye.[13] Amíg tehát a szupranacionális státuszból fakadó jogok körét az uniós jog szabályozza, a jogokból részesülők körét már maguk a tagállamok határozzák meg állampolgársági szabályaik lefektetése során. Ez utóbbi, kizárólagos tagállami kompetenciába tartozó terület,[14] ahol kizárt az uniós

[12] E státusz a tagállami polgárság függvényében határozható meg. Az EUMSZ. 20. cikk (1) bekezdése értelmében „Létrejön az uniós polgárság. Uniós polgár mindenki, aki valamely tagállam állampolgára. Az uniós polgárság kiegészíti, és nem helyettesíti a nemzeti állampolgárságot."

[13] A jogintézmény járulékos jellegére, így a tagállami és az uniós jogrendhez való egyidejű kötődésére jól rávilágít annak elsődleges joganyagban elfoglalt helye is. Az uniós polgárság bár fogalmilag az Európai Unióhoz kötődik, az arra vonatkozó fő rendelkezések mégis magában az Európai Közösséget létrehozó Szerződésben (EKSZ) kerültek elhelyezésre, amely joganyag nemzetek feletti jellege már egészen a kezdetektől utat nyitott a luxemburgi bíróság e tárgyban született értelmező döntéseinek. A 2007-es Lisszaboni Szerződés e tekintetben csupán annyi változást hozott, hogy az EKSZ-t felváltó Szerződésben, így az Európai Unió Működéséről szóló Szerződésben (EUMSZ) az uniós polgárság és a hozzá kapcsolódó jogok a megkülönböztetés tilalmával kerültek egy részbe (EUMSZ Második Rész, 18-25. cikkek). Ez lényegében véve megerősítette azt a Bíróság joggyakorlatában már jóval korábban kijegecesedett tételt, amelynek értelmében, az uniós polgárok a fogadó állam kvázi egyenértékű tagjaként, a nemzeti jogok tartalma szerint biztosított egyenlő bánásmód alapján élvezhetik a szabad mozgás kínálta előnyöket. Szalayné Sándor Erzsébet: *A személyek jogállása az uniós jogrendben*. Budapest: NKE, 2014, 39.

[14] Ezt a Maastrichti szerződéshez csatolt 2. számú nyilatkozat is rögzíti, amely szerint: „amikor a Szerződés a tagállamok polgáraira utal, a kérdés, hogy az adott személy valamely tagállam állampolgárságával rendelkezik-e, kizárólag az érintett tagállam nemzeti jogszabályaira hivatkozással válaszolható meg." HL, C 191, 29/07/1992, 0098.

jogalkotás. Látnunk kell ugyanakkor, hogy a tagállami jogoknak és az uniós jogrendnek az integráció elmúlt évtizedei során bekövetkezett összefonódása eredményeként, e kompetenciák mára nem határolhatók el kristálytisztán egymástól. Következésképp, egy kizárólagos tagállami hatáskörbe tartozó területen hozott aktus, óhatatlanul kihat az uniós területen történő joggyakorlásra. A Bíróság e problémát orvosolandó, ítélkezési gyakorlatában azt az elvet tekinti irányadónak, hogy amennyiben egy tagállam kizárólagos hatáskörén belül jár el, ennek során figyelemmel kell lennie az uniós célok és politikák teljesülésére.[15] Ellenkező esetben, a tagállam megsérti a lojális együttműködés elvét, amely értelmében, a tagállamoknak segíteniük kell az Uniót feladataik teljesítésében, és tartózkodniuk minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti az Unió célkitűzéseinek megvalósítását.[16]

Az állampolgársági szabályozás területén fennálló kizárólagos tagállami kompetencia elismerését és annak egyidejű „megnyirbálását"[17] jól illusztrálja az EUB Micheletti ügyben született ítélete.[18] A Bíróság elsőként a letelepedés szabadsága körében hozott Micheletti döntésében erősítette meg az állampolgársággal kapcsolatos szabályozás nemzeti hatáskörben tartását.[19] Mindehhez azonban hozzátette, egy tagállam nem korlátozhatja egy másik tagállam állampolgársága megadásának hatásait úgy, hogy a ténylegesség elve alapján valamely alapvető, belső piaci szabadság gyakorlásához többletfeltételt ír elő az állampolgárság elismerésére vonatkozóan. Ezzel lényegében kimondásra került, hogy az e területen fennálló nemzeti kompetencia bizonyos esetekben – az uniós jog által –, igenis korlátozható. Hogy mely esetek is ezek, arra az EUB 18 évvel később született, és fent már citált Rottman, ill. az alább elemzendő Tjebbes ítéletei adnak választ.

[15] Oosterom - Staples, Helen: The triangular relationship between EU citizenship, nationality and migration in EU law: a tale of competing competences. In: *Netherlands International Law Review*. 2018/65, 433-434.

[16] EUMSZ 4. cikk (3) bekezdés, C-274/96 sz. Bickel és Franz ügy, [ECLI:EU:C:1998:563] 17. pont.

[17] Oosterom Staples *i.m.* 442.

[18] C-369/90 sz. Micheletti ügy [ECLI:EU:C:1992:295]

[19] Micheletti ítélet 10. pont

4. A Bíróság Tjebbes ügyben hozott ítélete

Mint említettük, a Bíróság döntésének alapjául az EUB Rottman ítéletében foglaltak szolgáltak, ami a két ügy tényállási hasonlóságára tekintettel, egyáltalán nem meglepő. A Tjebbes ügy egyfajta kiterjesztő értelmezését adja tehát a Rottman döntésnek, amennyiben megerősíti, hogy az előbbiben foglaltak az egyedi határozatokon túl, a tagállami állampolgárságtól megfosztó, normatív hatályú rendelkezésre is irányadóak.[20] Azt, hogy az ítélet pontosan mely elemeire is vonatkozik e megerősítés, a következőkben vesszük sorra. Így mindenekelőtt megerősítésre kerül, hogy egy az állampolgárságtól megfosztó egyedi, vagy normatív aktus esetén az uniós jogi relevancia fennáll, függetlenül attól, hogy az érintett korábban élt-e a szabad mozgás jogával.[21] Hasonlóképpen, hogy az állampolgárság odaítélése és elvesztése tagállami hatáskörbe tartozó kérdés. Ahogy Eijken fogalmaz, az állampolgárság „végső kapuőrei"(*ultimate gatekeeper*) maguk a tagállamok.[22] Végül, de nem utolsósorban, hogy a tagállamoknak e hatáskörgyakorlás során – az uniós polgárság alapvető jellegéből is kiindulva – figyelemmel kell lenniük az uniós jogi minimumstandardokra, különösen az intézkedés jogszerűségét alátámasztó közérdekű cél követelményére, ill. az arányosság jog-

[20] Peers szerint a Rottman döntésben foglaltak ad absurdum akár egy tagállam kilépésével kapcsolatos helyzetre, így magára a Brexitre is alkalmazást nyerhetnek. Az Egyesült Királyság kilépésével ugyanis a brit polgárok elviekben az uniós polgárságukat is elveszítik, azaz egy másik tagállami polgárság híján harmadik országbeli polgárokká válnak. Ezt támasztja alá maga a kilépési megállapodás is, amely immár különbséget tesz a brit és az uniós polgárok között. Egyfajta ellenérvként szolgálhat ugyanakkor, hogy maga szerződés viszont kizárólagosan az uniós polgári státusz elnyeréséről szól, nem említve a státusz elvesztésének esetkörét, amely - kissé gyenge lábakon álló - értelmezés szerint, a britek még egy esetleges brexittel sem foszthatók meg uniós polgárságuktól. E kérdésről lásd bővebben: Peers, Steve: Citizens of Somewhere Else? EU citizenship and loss of Member State nationality. *EU Law Analysis Blog,* 2019. 03 27. Letöltés helye: www.eulawanalysis.blogspot.com; letöltés ideje: 2020. 07. 21.

[21] Amíg a Rottman ügyben az elvi lehetőség fennállt a szabad mozgási jogosítványokra hivatkozás tekintetében, addig a Tjebbes ügyben már egy nyilvánvalóan tisztán tagállami tényállásról volt szó. Lásd Gyeney Laura: Uniós polgárság: a piacorientált szemlélettől való elszakadás göröngyös útja. In: *Iustum, Aequum, Salutare*, 2012/2, 145-146.

[22] Eijken, Van Hanneke: Tjebbes in wonderland: On European Citizenship, nationality and fundamental rights. In: *European Constitutional Law Review,* Vol. 15. Issue 4. 721.

elvére, amely tehát behatárolja az állampolgársági szabályozással kapcsolatos tagállami mozgásszabadságot.[23]

Ami a közérdekű cél követelményét illeti, a Bíróság elfogadja a tagállami védekezést, amely szerint a tagállam és polgára közti tényleges kapcsolat védelme – a többes állampolgárság nem kívánatos hatásainak holland jogalkotó által is célzott csökkentése révén – olyan legitim érdeknek tekinthető, amelyre hivatkozással az állampolgárságtól megfosztó nemzeti rendelkezés kimenthető.[24]

Arról pedig, hogy a 10 éves távollét kritériumrendszere vajon megfelelő eszköz-e a fenti cél elérésére, az EUB lakonikus rövidséggel úgy nyilatkozik, hogy a 10 éves megszakítás nélküli távollét „tekinthető úgy, mint amely e tényleges kapcsolat hiányát tükrözi",[25] és amelyhez a tagállam – a nemzetközi joggal összhangban – az állampolgárság elvesztését kapcsolja jogkövetkezményként, mindezt kiterjesztve az érintett uniós polgár kiskorú gyermekére is.[26] Az intézkedés jogszerűségét, a Bíróság szerint, egyébiránt megerősíti a 10 éves időszak megszakíthatósága is.

A Bíróság Tjebbes döntésében ugyan jogszerűnek ítéli a holland szabályozást, ezt azonban annak feltételéhez köti, hogy a nemzeti szabályok egyidejűleg lehetővé teszik az állampolgárság elvesztése uniós jogi következményeinek egyénre szabott vizsgálatát.[27] E vizsgálat pedig akár maga után vonhatja az állampolgárság *ex tunc* hatállyal való visszaállítását is.[28]

A fenti arányossági vizsgálat, tehát kizárólag a megfosztás uniós jogi következményeire terjedhet ki, azzal, hogy e következmények

[23] E minimumstandardok körébe tartozik, hogy a jogfosztás nem lehet önkényes, ahogy azt számos nemzetközi egyezmény, így az Állampolgárságról szóló európai egyezmény, ill. az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is rögzíti.

[24] Tjebbes ítélet 34-35. pontok

[25] Ibid 36. pont.

[26] […] egy kiskorú gyermek szülei és a Holland Királyság közötti tényleges kapcsolat hiánya főszabály szerint azt vonja maga után, hogy e gyereknek nincs kapcsolata e tagállammal. Ibid.

[27] Ibid 41. pont.

[28] Ibid 42. pont.

semmiképp nem lehetnek „hipotetikusak vagy esetlegesek".[29] Az értékeléskor továbbá figyelemmel kell lenni a Chartában foglaltak érvényesülésére, különösen a 7. cikk szerinti magán és családi élet tiszteletben tartásának jogára, ill. a 24. cikk szerinti „a kiskorú gyermek mindenek felett álló érdekének követelményére."[30]
A Bíróság szerint, a fenti vizsgálat tekintetében, így releváns faktornak bizonyulhat az érintett személy szabad mozgási és tartózkodási jogainak az EU területén való korlátozottsága, továbbá azon biztonsági kockázat, amely a kérdéses személy vonatkozásában a harmadik országok területén fennálló konzuli védelem hiányából fakadhat.

5. Az ítélet értékelése

5.1 A „tagállam és polgára közti tényleges kapcsolat", mint jogszerű igazolás

A kérdéses ítéletben mindenekelőtt megerősítést nyert a tagállamok széles mérlegelési köre a tekintetben, hogy polgáraik milyen módon veszíthetik el állampolgárságukat, feltéve, ha ennek során tiszteletben tartják az uniós jogi minimumstandardokat.[31] Így, az EUB szerint, megalapozhatja azt akár a kérdéses tagállam területéről való bizonyos idejű távollét is, amely az adott tagállammal való tényleges kapcsolat hiányát tükrözheti.[32] Ezt támasztják alá a vonatkozó nemzetközi egyezmények is, így a hontalanság eseteinek

[29] Ibid 44. pont.

[30] Ibid 46-47. pontok.

[31] A jogfosztás igazolásául szolgáló közérdekű követelmény alapjául már nem pusztán a Rottman ügyben szereplő csalárd magatartás szolgálhat.

[32] Ahogy azt a Nemzetközi Bíróság a híres Nottebohm ügyben már megfogalmazta: „Az állampolgárság jogi kötelék, melynek alapja a társadalmi kötődés, az egzisztencia, az érdekek és az érzések valódi köteléke, mely kölcsönös jogokkal és kötelezettségekkel jár együtt." Az pedig, hogy e kötelék az idők során változhat egyáltalán nem meglepő, ahogy az is teljességgel érthető, hogy ilyen esetben a tagállamok maguk dönthetnek arról, vajon továbbra is fennáll-e állampolgárukkal e különleges kapcsolat. Nottebohm Case, I.C.J. Reports [1955],4. o.

csökkentéséről szóló egyezmény,[33] ill. a 97-es állampolgárságról szóló európai egyezmény, amelyek a részes állam és a külföldön tartózkodó állampolgár közötti valós kapcsolat hiányában jogszerűnek ítélik az állampolgárság elvesztésének jogkövetkezményét.

Itt szükséges megjegyeznünk ugyanakkor, hogy a Bíróság nemzetközi jogra utalása a kapcsolat ténylegességét megkövetelő szabályozás uniós jog általi szentesítése vonatkozásában nem túl szerencsés. Egyrészt, mivel e nemzetközi egyezmények nem kifejezetten az uniós tagállamokra lettek szabva, másrészt, mivel a táláros testület korábbi esetjogában már deklarálta, hogy a nemzetközi jogban szokásos tényleges állampolgárság elvének alkalmazása, így az állampolgárság „szokásos tartózkodási hely" alapján történő meghatározása nem felel meg az uniós jognak.[34] A Bíróság fent idézett Micheletti döntésében[35] egyértelművé tette, hogy az állam és állampolgára közötti valódi kapcsolat fogalma az EU-ban már túlhaladott.[36] E döntéséről a Bíróság azonban mélyen hallgat Tjebbes ítéletének indoklásában.[37]

Az ítélet indoklásának mindössze pár szavas és kissé nehezen megfogható utalása arra, hogy a távollét akár a tényleges kapcsolat hiányaként is értékelhető, mindemellett jól tükrözi a Bíróság bizonytalan megközelítését a területen tartózkodás követelményének uniós megítélését illetően. Nem meglepő a Bíróság visszafogottsága e kérdést illetően, tekintve, hogy előbbinek az uniós polgári jogál-

[33] A hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló New Yorkban 1961. augusztus 30án elfogadott egyezmény.

[34] Micheletti ítélet 6. pont.

[35] Kochenov szerint, a nemzetközi szabályok kritika nélküli olvasata az uniós autonómia számlájára, épp ezért egy igen aggasztó fejlemény a Bíróság korábbi joggyakorlata tükrében. Kochenov i.m. 332.

[36] Szükséges továbbá megjegyezni, hogy a nemzetközi jogi tárgyú Nottebohm ügyben megfogalmazott valódi kapcsolat követelménye is csak a diplomáciai védelem gyakorolhatósága vonatkozásában és nem általános jelleggel került lefektetésre. Sonnevend Pál, Állampolgárság, idegenjog. In: Kende Tamás, Valki László, Nagy Boldizsár, Sonnevend Pál: *Nemzetközi Jog*. Budapest, Complex Kiadó, 2014., 518.

[37] Erre némi magyarázatként szolgálhat ugyanakkor, hogy a fent említett Micheletti esetben nem az állampolgári státusz odaítéléséről, vagy megvonásáról volt szó, hanem annak egy másik tagállam általi elismeréséről, kifejezetten a belső piaci jogok gyakorlása céljából.

lás járulékos, egyszersmind alapvető jellegére figyelemmel kellett meghoznia döntését.

5.2 Szigorú arányossági teszt, mint a döntés új eleme

Az alapeljárás felperesei keresetükben többek között azt sérelmezték, hogy a holland törvény megtiltja a nemzeti bíróságok számára a tényleges kapcsolat fennállását igazoló, egyéb körülmények figyelembevételét. Azaz olyan egyedi körülményekét, amelyek a Hollandiával fenntartott, tényleges kapcsolat megőrzését mutatják, mint például a holland nyelv ismerete, a családi és/vagy érzelmi kapcsolatok megőrzése e tagállamban, valamint a választójog holland választásokon való gyakorlása. A Bíróság valójában adós maradt annak a kérdésnek a megválaszolásával, hogy a 10 éves szabály önmagában, azaz minden más, a tagállam felé mutató kapcsolóelv értékelése nélkül, vajon alkalmas eszköznek bizonyul-e a közérdekű cél, így a tagállam és polgárai közti tényleges kapcsolat elérésére.[38] Az EUB a helyett tehát, hogy a 10 éves szabály közérdekű cél elérésére vonatkozó alkalmasságát illetően, részletes fejtegetésbe bocsátkozott volna, – az időszak könnyű megszakíthatóságára hivatkozással,[39] – egyszerűen elismerte a holland rendelkezés jogszerű voltát. E megoldással a Bíróság vélhetően el kívánta kerülni a nemzeti eszközök értékelésének csapdáját és egyidejűleg biztosítani kívánta a hatáskör- átruházás uniós jogi elvének tiszteletben tartását.[40]

Ez messze nem jelenti persze, hogy a Bíróság ne állna ki az uniós polgári jogok érvényesítésének Európa jogi kívánalma mellett. Való igaz, hogy nem mutatkozott késznek nyílt terepen harcba szállni a holland jog azon megkülönböztető gyakorlatával szemben, amely

[38] Kochenov úgy véli, az arányosság elvének vizsgálata eleve értelmét is veszti ezzel, védhető kiindulópont hiányában. Kochenov *i.m.* 320.

[39] Az okmányok meghosszabbítása által.

[40] Ahogy azt a főtanácsnoki indítvány is hangsúlyozza, máskülönben maguknak a nemzeti bíróságoknak kellene dönteniük az adott tagállam felé mutató releváns kapcsolóelvekről, ill. azok súlyáról, ami jogbizonytalanságot idézne elő.

kettős állampolgárság esetén, a területen tartózkodás, illetve az okmányok meghosszabbításának függvényévé rendeli az állampolgárság megtartását. Ugyanakkor nagyon is igyekezett ezen előírás hatályát korlátozni, amikor úgy rendelkezett, hogy törvényi rendelkezésből fakadó, automatikus státuszvesztés esetén, igenis biztosítani kell egy a tagállami bíróságok, illetve hatóságok által lefolytatandó járulékos vizsgálat lehetőségét, amely eredményeként a tagállami állampolgárság akár *ex tunc* hatállyal is visszaállítható.
A Bíróság ezzel eljárásjogi értelemben behatol egy korábban kizárólagosan tagállami mérlegelési körbe tartozó területre, nem véletlenül nevezi a jogirodalom a Tjebbes döntést egy merész döntésnek.[41]
Az uniós jogi következmények egyéni vizsgálatának kérdéses ítélet általi előírása ekképp egy igen szigorú arányossági tesztnek felel meg, amely messze nem mondható el a Bíróság, más uniós polgári tárgyú, közelmúltban született döntései esetében.[42]
Az EUB ugyanakkor mindezt nagyon átgondoltan teszi, amennyiben kizárólagosan az uniós érdekek területére korlátozza a jogkövetkezmények egyéni vizsgálatát. Arra, hogy melyek is pontosan ezek a területek, a későbbiek során térünk ki.

5.3 Az alapjogi szempontok érvényesülésének kérdése, különös tekintettel a diszkrimináció tilalmára

Amint az a fentiekből kiderült, a Bíróság Tjebbes ügyben hozott íté-

[41] Coutts, Stephen: Bold and Thoughtful: The Court of Justice intervenes in nationality law Case C-221/17 Tjebbes. *European Law Blog,* 2019. 03 25. Letöltés helye: www.europeanlawblog.eu; letöltés ideje: 2020. 07. 21.

[42] Ezekben az ügyekben a taláros fórum vagy egyenesen szükségtelennek ítélte az arányossági vizsgálat elvégzését, vagy épp csak egy laza tesztet alkalmazott. Így példaképp, a gazdaságilag inaktív polgárok szociális ellátásával kapcsolatos Alimanovic (C-67/14), és Garcia Nieto (C-299/14) esetekben, a Bíróság úgy találta, hogy egy tagállam megtagadhatja az igényelt ellátást, bármiféle egyedi vizsgálat hiányában is, tekintve, hogy már maga a szabad mozgás irányelv figyelembe veszi a kérelmező egyéni körülményeit. Az európai parlamenti választójog korlátozásával kapcsolatos Delvigne ítéletében (C-650/13) pedig a nélkül ítélte arányosnak a választójog nemzeti büntetőjog alapján történő korlátozását, hogy kifejezetten vizsgálta volna az ügy felperesével szemben kiszabott egyedi büntetési tételt, vagy figyelembe vette volna az egyén helyzetével kapcsolatos esetleges enyhítő körülményeket.

lete összességében egy kiegyensúlyozott, mind a tagállami, mind az egyéni érdekeket egyaránt figyelembe vevő döntés. Mindettől függetlenül, bizonyos pontokon kívánatos lett volna, ha a Bíróság az uniós érdekek/értékek kidomborítására nagyobb hangsúlyt fektet ítéletének indoklásában.

Ami rögtön szembeötlik az ítélet olvasása során, az, hogy az indoklás mindössze egyetlen pontja foglalkozik a kiskorúak helyzetével.[43] Meglepő ez a rövidség, különösen, a főtanácsnoki véleményben foglaltakhoz képest. Utóbbi, hosszas fejtegetést követően, a szükségesnél korlátozóbbnak, és ily módon aránytalannak ítélte a holland szabályt, rámutatva a gyermekek helyzetének kiszolgáltatottságára állampolgárságuk megtartását illetően. A Bíróság, mint látjuk, nem követte a véleményben foglaltakat. Mindemellett elismerte, hogy a családon belüli egységes állampolgárság elve nem minden esetben szolgálja a gyermek érdekét, így esetükben is jelentőséggel bír a járulékos vizsgálat lehetőségének biztosítása.[44]

Persze nem a gyermeki jogok területe az egyetlen, ahol bizonyos alapjogi vonatkozások elsikkadnak az ítéletének indoklásában. Így a döntés, – a korábbi Eman és Sevinger ítélettől[45] eltérően – nem

[43] Ítélet 47. pont.

[44] A gyermek mindenek felett álló érdekének elve, noha az elsődleges joganyag részét képezi az EUB újabb joggyakorlatában csak nagyon szűk körben nyert kifejezett elismerést (lásd C-356/11 sz. O, S & L, ill. C-540/03 EP kontra Tanács ügyek). Ez persze nem jelenti, hogy a Bíróság korábbi döntéseiben implicit módon ne érvényesítette volna az abban foglaltakat. Ezért is meglepő, hogy a Bíróság érvelésében a gyermekek védelmének csupán marginális helyet szorít, azzal, hogy a járulékos vizsgálat részévé degradálja azt. Mindez különösen érthetetlen annak fényében, hogy a Bíróság – a korábbi Rottman döntésétől eltérően-immár kifejezetten késznek mutatkozik alapjogi vonatkozásokkal foglalkozni, legalábbis erre utal a Charta 7. cikkében foglaltak EUB általi hivatkozása.

[45] Az Eman és Sevinger ügyben az a kérdés merült fel, hogy valamely tagállam az európai parlamenti választásokra vonatkozó választójogot megtagadhatja-e a Közösséghez társult tengerentúli területe, így az Arubán lakóhellyel rendelkező saját állampolgáraitól. A Bíróság válasza nemleges volt. Ítéletének indoklásában rögzítette, hogy az uniós jog jelenlegi állása szerint a választójogosultak körének meghatározását illetően semmilyen egyértelmű következtetést nem lehet levonni az európai parlamenti választásokra vonatkozó EK rendelkezésekből, mivel azok nem használják az uniós polgár kifejezést. Így annak meghatározása, hogy ki jogosult a választójog gyakorlására, az egyes tagállamok hatáskörébe tartozik, ugyanakkor minden esetben a közösségi jog tiszteletben tartása mellett. Az Eman és Sevinger esetben a Bíróság épp ezért úgy

tér ki a holland szabályozás egyenlőség uniós jogelvét esetlegesen sértő jogkövetkezményeire.[46] Márpedig a kettős állampolgárokat a fenti módon diszkrimináló szabályozás, még ha az a nemzetközi jog hontalanság elkerülését célzó szabályanyagából fakad is, erősen megkérdőjelezi az egyenlőség jogelvének érvényesülését.[47]

A fentiek kapcsán felmerülhet bennünk a kérdés, vajon a szabályozás hogyan érinti a kettős tagállami polgársággal rendelkezők helyzetét, tekintve hogy az általában a külföldi, és nem kifejezetten a harmadik állambeli polgárságról beszél. Ugyan a Bíróság erről a kérdésről hallgat, a Főtanácsnoki véleményből egyenesen azt hallani ki, hogy a holland szabályozás nemcsak a harmadik országbeliekre, hanem a kettős tagállami állampolgársággal rendelkezőkre is vonatkozik. *„Amint ugyanis azt már egyértelművé tettem, a holland állampolgárság e cikk által előírt elvesztése a Holland Királyság azon állampolgáraira is alkalmazandó, akik egy másik tagállam állampolgárságával is rendelkeznek, és akiknek tartózkodási helye harmadik országban található."*[48]

E ponton egyet kell értenünk Kochenov-val, aki szerint e megközelítés különösen azért problematikus, mert azt sugallja, hogy a második állampolgárság megszerzésének önmagában nincs pozitív hozadéka a tagállami polgárok számára. Márpedig az Unió nemzetek feletti struktúrája épp arra kínál lehetőséget, hogy az Unió pol-

találta, hogy az egyenlő bánásmód közösségi jogelve értelmében, az összehasonlítható helyzetben lévő személyeket, így az Arubán, illetve egy harmadik országban lakóhellyel rendelkező holland állampolgárokat nem érheti eltérő bánásmód, kivéve, ha ez objektívan igazolható, ami az adott esetben viszont nem történt meg. A Bíróság C-300/04 sz. Eman and Sevinger ügyben hozott ítélete, [ECLI:EU:C:2006:545].

[46] Amíg az Eman és Sevinger esetben elfogadhatatlannak ítélte a tagállam állampolgárok egyes csoportjai közti megkülönböztetést, a Tjebbes esetben láthatólag megengedettnek tartja azt.

[47] Eijken úgy véli, ez esetben elfogadható érvként szolgál, hogy a harmadik és egy tagállami polgársággal rendelkező kettős állampolgárok nincsenek összehasonlítható helyzetben a pusztán tagállami polgársággal bíró személyekkel. Ennek némiképp ellentmond a Bíróság Micheletti ítéletében megfogalmazott tétel, amely értelmében tilos bármilyen módon aláásni azon uniós polgárok jogosítványait, akik egy harmadik ország polgárságával is rendelkeznek. Azért csak némiképp, mert a két eset között valóban nem lehet teljes párhuzamot vonni. Lásd Eijken i.m. 728.

[48] Tjebbes ügy főtanácsnoki vélemény 93. pont.

gárai eldönthessék, hol és miként kívánnak élni az EU területén.[49]

Sajnálatos, hogy a Bíróság Tjebbes ítéletének indoklásában nem emelt szót a főtanácsnoki véleményben foglaltakkal szemben, és nem védte meg a kettős állampolgárság intézményét kifejezetten uniós kontextusban. Kochenov szerint, azokat az uniós polgárokat büntetni, akik élve a szabad mozgási jogukkal, honosítás útján egy új tagállami állampolgárságot kívánnak nyerni, egyértelműen szembemegy az integráció logikájával.[50] Mint az a bevezetőben már említésre került, ez nem példa nélküli eset, ahogyan arra a szlovák szabályozással kapcsolatos elemzés kapcsán majd részletesebben ki is térünk.

5.4 Az uniós polgárság „tartalmi elemei" az arányossági vizsgálat tükrében

A Tjebbes ítélet szintén beszédes a tekintetben, hogy a Bíróság miben látja a kérdéses státusz lényegét. Erre az arányossági teszt során vizsgálandó jogkövetkezmények kapcsán tér ki a Bíróság, méghozzá igen részletesen. Így nézete szerint, e státusz lényegi elemét képezi a tagállamok területén való szabad mozgás és tartózkodás joga, méghozzá kifejezetten a családi élet és a szakmai tevékenység folytatása céljából.

A Bíróság másodsorban a konzuli védelem jogosítványát, ill. annak hiányát említi, mint amely szintén kihatással lehet az uniós polgár és családja életére.

A figyelmes olvasó számára kitűnik továbbá, hogy a politikai, közéleti dimenzió lényegében kimarad az uniós jogi következményekkel kapcsolatos felsorolásból. A Bíróság az EP választójogokkal foglalkozó Delvigne ügyre való puszta utaláson túl,[51] nem

[49] Kochenov e kettős tagállami állampolgárokat megkülönböztető gyakorlatról úgy vélekedik, hogy mindaddig, amíg a nemzeti választásokra nem terjed ki minden uniós polgár választójoga, – amely tekintetében egyébként maga a Szerző is igen szkeptikus – nincs észszerű ellenérv, amely alátámasztaná a honosítás útján állampolgárságot nyert személyek eredeti állampolgárságuktól való megfosztását. Kochenov *i.m.* 334.

[50] *Ibid.*

[51] A jogirodalom a Bíróság Delvigne ítéletét az alapvető jellegű döntések közé sorolja.

említi sem a helyi választásokon való részvétel jogát, sem a polgári kezdeményezés lehetőségét, mint olyan uniós polgári jogosítványt, amely elvesztése problematikus lehet egy jogfosztás esetén. Mindebből arra következtethetünk, hogy a Bíróság a szakmai és magánéleti szempontok mellett nem kívánja kidomborítani az uniós polgárság politikai, közéleti jellegét.

Kochenov ennél még sarkosabban fogalmaz, amikor azt állítja, hogy a Bíróság Tjebbes döntése lényegében kizárja az Unió területén kívül élőket a politikai jogok gyakorlásából.[52] E megfogalmazás, még ha kissé túlzó is, a Bíróság közelmúltban hozott és rendkívüli jelentőséggel bíró Delvigne döntése valóban megkövetelte volna a luxemburgi fórumtól, hogy legalább elvi szinten foglalkozzon a politikai jogvesztéssel, mint esetlegesen felmerülő jogkövetkezménynyel.

A Bíróság végül mindehhez hozzáteszi, hogy az egyéni vizsgálat szempontjából, a fenti jogkövetkezmények nem lehetnek csupán hipotetikusak vagy esetlegesek. E kijelentés bár összhangban áll a luxemburgi bíróság gyakorlatával, mégis meglepő kijelentés egy olyan Bíróságtól, amely hosszú évtizedeken keresztül épp e státusz alapvető jellegét hangsúlyozta.

6. A magyar kisebbséget sújtó szlovák állampolgársági szabályozás és annak értékelése a Tjebbes ítélet fényében

A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 1993-ban fogadta el a szlovák állampolgárságról szóló 1993. évi XL. sz. törvényt, amelynek 2010. május 26-ai módosítása értelmében mindenki, aki honosítás útján más állampolgárságot szerez, automatikusan elveszti a szlovák állampolgárságát.[53] Hangsúlyozni szükséges, hogy az

E döntés politikai tartalommal tölti meg az uniós polgárság intézményét, azáltal hogy elismeri az uniós polgárokat e minőségükben megillető szupranacionális európai választójogát egy tisztán tagállami helyzetben.

[52] Kochenov *i.m.* 334.

[53] A törvény bírság kivetésével szankcionálja azt, aki a hatóságokat elmulasztja tájé-

állampolgárságtól való megfosztáshoz kifejezett akaratnyilvánítás szükséges, azaz önkéntesen kell elnyerni az állampolgárságot, így nem tartozik ebbe a körbe a születés vagy a házasság útján szerzett állampolgárság.

E módosítás, amely egyfajta válaszreakcióként született a magyar törvényhozás által biztosított kedvezményes honosítás lehetőségére,[54] igen súlyos következményekkel járt a felvidéki magyarságra nézve,[55] megfosztva mindazokat a szlovák állampolgárságuktól, akik honosítás útján magyar állampolgárságot szereztek. Noha a törvénymódosítás alapvetően a magyar kisebbség ellen irányult, annak eredményeként más, így elsősorban német, cseh, osztrák és brit állampolgárságot nyert személyek is elvesztették korábbi szlovák állampolgárságukat.[56]

A kérdéses szlovák szabályozás nem kívánatos társadalmi mellékhatásain túl, említést kell tennünk annak jogi fogyatékosságairól egyaránt. Mindenekelőtt a szabályozás „félkarúságáról", amennyiben nem teszi kötelezővé a korábbi állampolgárságról való lemondást a szlovák állampolgárság későbbi kérelmezése során.

koztatni az új állampolgárság elnyerésének tényéről. A bejelentéssel egyidejűleg le kell adni a szlovák személyazonosításra szolgáló okmányokat is, amely elmulasztása szintén pénzügyi szankciót von maga után.

[54] A magyar állampolgársági törvény módosítása értelmében 2011. január 1-jétől a határon túli magyarok kedvezményes honosítás útján magyar állampolgárságot szerezhetnek. Ennek feltétele, hogy az igénylő magyar állampolgárságú felmenővel rendelkezzen, vagy valószínűsítse magyarországi származását, illetve igazolja magyar nyelvtudását. További feltétel a büntetlen előélet és az, hogy az adott személy honosítása a Magyar Köztársaság közbiztonságát és nemzetbiztonságát ne sértse. A korábbi szabályozáshoz képest tehát nem szükséges a bejelentett magyarországi lakóhely igazolása és az alkotmányos alapismeretekből tett vizsga sem. 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról, 4. § (3) bekezdés.

[55] A szlovák állampolgárság elvesztése a gyakorlatban azt jelenti, hogy a jogfosztott személyeket törlik a lakcím-nyilvántartásból, érvénytelenítik a személyazonosító igazolványukat és útlevelüket. Ennek következtében bizonyos esetekben automatikusan megszűnik a közszolgálati jogviszonyuk, egészségbiztosításuk, és amennyiben nem váltják ki huzamos EU-s tartózkodásukat igazoló kártyájukat, nem nyithatnak bankszámlát, vagy nem vehetik át a számukra címzett ajánlott levelet.

[56] A félelmek, miszerint a Szlovákiában élő magyarok tömegesen veszik fel majd az állampolgárságot nem igazolódtak be, sokkal többen veszítették el az állampolgárságukat a többségi társadalom tagjai közül.

Az állampolgárságától megfosztott személy ezzel lényegében újra kérelmezheti állampolgárságát. Ez utóbbi szabályozási fogyatékosság különös jelentőséget nyert egy 2015-ben elfogadott szlovák belügyminisztériumi rendelet fényében, amely a volt szlovák állampolgárok számára immár könnyített feltételekkel biztosítja az állampolgárság újbóli elnyerését.[57] Másképp fogalmazva, a szlovák szabályozás nem gátolja azt, hogy valaki, aki korábban a jogfosztó rendelkezés eredményeképp elvesztette szlovák állampolgárságát, immár a honosítás útján szerzett új állampolgársága birtokában újra kérelmezze azt. Ez persze csak bizonyos feltételek fennállása esetén igaz, amelyre a későbbiek során még kitérünk.

Ami a szlovák törvényi szabályozás további hiányosságait illeti, a törvénynek nincs végrehajtási rendelete, így a végrehajtás módja és a hatóságok által ténylegesen követett gyakorlat járásról-járásra változik. Mi több, az állampolgárság elvesztéséről nem születik határozat, így értelemszerűen indoklás sem, ami jogorvoslati szempontból – különösen a szabályozás fent említett 1997-es állampolgársági jogi egyezménnyel való összhangját illetően – igencsak problémás. Hasonlóképpen, a hatóságok a bejelentéskor nem vizsgálják, hogy a kérdéses személy valóban megszerezte-e az új állampolgárságot, ez pedig felveti a hontalanná válás problémáját.[58]

Végül, de nem utolsósorban, fontos megemlítenünk, hogy a szabályozás nem csak nemzetközi jogi szempontból aggályos, hanem felmerül annak szlovák alkotmányba ütköző volta is. A szlovák alkotmány 5. cikkének (2) bekezdése értelmében ugyanis *„Akarata ellenére senki nem fosztható meg a Szlovák Köztársaság állampolgárságától"*.[59] Mivel egy másik ország állampolgárságának felvétele nem jelenti egyben a szlovák állampolgárságról történő lemondást, az

[57] A Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumának 2015. január 9-én közzétett, 1/2015. számú rendelete a Szlovák Köztársaság állampolgárságának különleges okokból történő megadásáról.

[58] Vass Ágnes továbbá a de facto hontalanság problémájáról is említést tesz tanulmányában, amely alatt az a számos jog gyakorlásának feltételéül szolgáló lakóhely hiányát érti. Vass Ágnes: Szlovák-magyar kettős állampolgárok szlovák állampolgárság nélkül. In: *Magyar Kisebbség, XVIII.* 2014, 137.

[59] A Szlovák Köztársaság Alkotmánya Tt. 460/1992.

állampolgárságukat ily módon elvesztő személyek esetében elmondható, hogy azok akaratuk ellenére, azaz a szlovák alkotmányba ütköző módon veszítik el azt.

A törvény épp a fenti okokból, annak alkotmányellenességére hivatkozással került a szlovák alkotmánybíróság elé, amely több alkalommal is foglalkozott a beadvánnyal.[60] Az AB végül többszöri elnapolást követően, érdemi döntés nélkül zárta le az ügy tárgyalását. A testület feltételezhetően világosan látta, hogy az alkotmány és az állampolgársági törvény összhangjának megállapítása, vállalhatatlan döntés lenne, az összeegyeztethetetlenség kimondása pedig nemzetközi színtéren hozná kényelmetlen helyzetbe a bíróságot.[61] A taláros testület ezért a kényelmes utat választva megvárta, amíg sor kerül az állampolgársági törvény módosítására, így a fent említett 1/2015. számú belügyminisztériumi rendelet elfogadására.[62]

A rendelet célja alapvetően az, hogy a kedvezményes honosítás lehetőségének biztosításával enyhítsen a többes állampolgárságot korlátozó szlovák törvénymódosítás „nem kívánatos" következményein. Erre a szlovák állampolgársági törvény felhatalmazást is ad, amikor kimondja, hogy bizonyos esetekben könnyített úton[63] szlovák állampolgárságot nyerhetnek azok a személyek, akik kérelmük benyújtásának idején szlovák tartózkodási hellyel rendelkeznek, továbbá akik honosításához Szlovákiának valamilyen érdeke fűződik.[64] Ez utóbbi kérdésre, azaz hogy mikor is fűződik érdeke Szlovákiának a honosításhoz, a fent említett belügyminisztériumi rendelet ad választ. Utóbbi úgy rendelkezik, hogy Szlovákia hono-

[60] Először 2012-ben zárt ajtók mögött tárgyalták az ügyet, majd 2014-ben a testület immár nyílt ülésen foglalkozott újra a beadvánnyal.

[61] A beadványt eljárásjogi okokra hivatkozva utasították el, a testületben sem az elutasító, sem az igenlő döntéshez nem sikerült megszerezni a többséget jelentő 7 szavazatot. Ebben az időszakban az Alkotmánybíróság ugyanis a 13 helyett mindössze 11 bíróval működött.

[62] Nemzetpolitikai Kutatóintézet: Politikai játékszerré vált a kettős állampolgárság kérdése. Letöltés helye: bgazrt.hu. letöltés ideje: 2019. 10.12.

[63] Így a főszabályként 8 éves belföldi tartózkodás követelményének teljesítése hiányában is.

[64] Szlovák állampolgársági törvény Tt. 40/1993, 7. cikk (2) bekezdés (b) pont.

sításhoz fűződő érdeke többek között akkor is megállapítható, ha a honosítást kérelmező személy korábban szlovák állampolgár volt.[65]

A törvényi és a rendeleti szabályozás együttes olvasata ugyanakkor némiképp ellentmondásos, hiszen e kedvezményes visszahonosítást megkönnyíti a külföldi állampolgárság megszerzésekor fennálló, regisztrált külföldi tartózkodási hely. Ezen látszólag semleges, objektív kritérium viszont nagyon is behatárolja azon személyek körét, akik a szlovák állampolgárságukat e könnyített feltételrendszerrel (azaz visszahonosítással) ténylegesen visszanyerhetik. Következésképp, épp azok a felvidéki magyarok kerülnek hátrányba, akik élve a magyar kedvezményes honosítás adta lehetőséggel, úgy kívánják megszerezni a magyar állampolgárságot, hogy mindeközben megtartják eredeti, szlovákiai lakóhelyüket, azaz életvitelszerűen ott kívánnak tartózkodni.

A fenti rendeleti szabályozás, így eltér az államoknak a területen tartózkodást a honosítás egyik szokásos feltételeként rendelő állampolgársági szabályozásától,[66] amely követelmény hangsúlyos voltát lényegében a fenti Tjebbes ítélet is elismeri az állam és polgára közti kapcsolat ténylegességének értékelése során. Mi több, maga a szlovák állampolgársági törvény is ezt az elvet követi, amikor a honosítási kedvezményt illetően, különös hangsúlyt fektet a szlovákiai tartózkodás feltételének teljesülésére. Amíg tehát a törvényi szabályozás értelmében, az állampolgári köteléket maga a belföldi tartózkodás alapozza meg, addig a rendeletben foglaltak szerint, épp ez képezi gátját az állampolgárság kedvezményes honosítás (avagy visszahonosítás) útján történő megszerzésének. Mindebből arra következtethetünk, hogy a tartózkodásra vonatkozó fenti, igencsak ambivalens szabályrendszer lefektetésével, a szlovák jogalkotó szándéka elsődlegesen a magyar állampolgárságot nyert személyek visszahonosítási kedvezmény alóli kizárására irányult,

[65] 877 személy kapta vissza a szlovák állampolgárságát. *Bumm.sk,* 2019. 12. 22. Letöltés helye: www.bumm.sk. letöltés ideje: 2019. december. 19.

[66] Honosítás esetén gyakran az állampolgárság megadásának feltétele az állam területén meghatározott időtartamú állandó tartózkodási hellyel való rendelkezés. Lásd Ganczer Mónika: *Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén*. Győr: Széchényi István Egyetem. 2013, 37.

mintegy közvetett diszkriminációt valósítva meg ezzel.[67]

A fentiek fényében különösen sajnálatos, hogy a Bíróság Tjebbes ítéletében nem emelt szót a főtanácsnoki véleményben foglaltakkal szemben, amely szerint, a holland szabályozás nem csak egy harmadik ország állampolgárságával bíró, hanem a holland állampolgársága mellett, egy további tagállami állampolgársággal rendelkező személyre is éppúgy vonatkozik.

Még ha kettős tagállami állampolgárság esetén, az egyik tagállami állampolgárság megvonása nem is jár automatikusan az uniós polgári jogállás elvesztésével, a kettős állampolgárság negatív megítélése már önmagában szóért kiált. Ha abból indulunk ki, hogy az uniós polgárok közel azonos gazdasági és szociális jogokat élveznek a tagállamok területén, egy a szlovák szabályozáshoz hasonló szabályozás integrációs jogi szempontból, igencsak nehezen értelmezhető. Az állampolgárságtól megfosztásnak alapvetően két gyakorlati célja lehet: így biztosítani, hogy más tagállami polgár ne vehessen részt a nemzeti választásokon,[68] továbbá, hogy ne tölthessen be magas pozíciót a közszolgálatban. A jogfosztás hátterében álló ezen két mögöttes megfontolás azonban semmiképpen sem egyeztethető össze azzal az integrációs célkitűzéssel, amely szerint Európa népei között egyre szorosabb egységet kell létrehozni. Az uniós polgárok az uniós jog rendelkezései alapján, szabadon léphetnek egy másik tagállam területére, hogy ott egyenlő bánásmódban részesüljenek a fogadó ország polgáraival, így biztosítva részvételüket a tartózkodásuk szerinti állam társadalmi életében. Az adott tagállam nem tehet mást, minthogy e tényt elfogadja, különös

[67] Tekintettel, hogy más állampolgárságok honosítás útján történő elnyeréséhez az adott ország területén megfelelő idejű belföldi tartózkodás szükséges (lásd cseh, német, osztrák szabályok) szemben a magyar szabályozással, amely ezt nem követeli meg.

[68] Kochenov erről úgy vélekedik, hogy amíg a nemzeti választásokra nem terjed ki minden uniós polgár választójoga, - amely vonatkozásában egyébként maga a Szerző is igen szkeptikus - nincs ésszerű ellenérv, amely alátámasztaná a honosítás útján nyert állampolgárság eredeti állampolgárságtól való megfosztását. Ez ugyanis – minden védhető ok nélkül- választásra kényszeríti a kettős állampolgárokat az eredeti állampolgárságuk és a tartózkodási helyük szerinti politikai közéletben való részvételüket illetően. Kochenov i.m. 335.

tekintettel, hogy minden részes tagállam azonos ideológiai alapon áll, továbbá minden tagállam ugyanazon célrendszer megvalósítása érdekében csatlakozott az Unióhoz. E tekintetben sajnálatos, hogy a Tjebbes ítélet indoklása – a fent citált Eman és Sevinger ítélet indoklásától eltérően – semmilyen módon nem tér ki az egyenlőség jogelve kérdésének vizsgálatára.

Persze nem csupán az egyenlőség jogelvének megsértése miatt aggályos a szlovák szabályozás. Ahogy említettük, az komoly eljárásjogi hibákban szenved, tekintve, hogy a jogfosztás tényéről nem születik semmilyen határozat, annak nincs indoklása, így jogorvoslattal sem lehet élni azzal szemben. Márpedig a Tjebbes ügyben a Bíróság egyértelműen kimondta az *ipso iure* bekövetkező jogvesztés esetén fennálló egyedi jogorvoslati lehetőség követelményét, amely vizsgálat eredményeként az állampolgárság akár *ex tunc* hatállyal is visszaállítható. A szlovák szabályozás értelmében, mint láttuk az állampolgárság visszaállítására ugyanakkor csak egy a (vissza) honosításról szóló, és számos ellentmondástól terhelt belügyminisztériumi rendelet alapján kerülhet sor, amely azon túl, hogy közvetetten diszkriminatív, még a saját törvényi rendelkezésekkel sincs összhangban.

A Tjebbes ítélet immár feketén fehéren kimondja, hogy a jogorvoslati lehetőség hiánya törvény által előírt jogvesztés esetén, összeegyeztethetetlen az uniós joggal. Persze figyelemmel kell lennünk arra, hogy az ítélet értelmében, egy ilyen vizsgálat során, csak is a tényleges – azaz a nem pusztán hipotetikus – uniós jogkövetkezmények bírnak relevanciával az állampolgárságot tanúsító dokumentum iránt kiállított kérelem elbírálása, és ily módon az állampolgárság esetleges visszaállítása tekintetében. Ezt a megfontolást szem előtt tartva, érdemes tehát megvizsgálnunk, hogy a Tjebbes ítéletben felvázolt szempontok alapján, milyen uniós jogi következményekkel számolhatunk a jogfosztás eredményeként.

7. A szlovák állampolgársági szabályozás uniós jogi következményei, kifejezetten a szabad mozgáshoz való jog tükrében

Mint azt fent említettük, a Bíróság ítélkezési gyakorlatában kiemelt jelentőséget biztosít a szabad mozgási jogok érvényesülésének. Épp ezért a következőkben, az EUMSZ uniós polgárok szabad mozgási jogát deklaráló 21. cikke és az annak feltételeit rögzítő másodlagos jog, így a 2004/38/EK irányelv tükrében elemezzük a jogfosztottak helyzetét.

A 2010-es szlovák állampolgársági szabályozási módosítás nem kétséges, hogy elrettentő hatással bír a szabad mozgási jogok gyakorlására, ill. általában egy másik tagállamban való letelepedésre, és ott a fogadó állam társadalmába való integrálódásra. Márpedig utóbbi, egyre hangsúlyosabb szereppel bír a luxemburgi Bíróság gyakorlatában, amit jól példáz annak legújabb, a kettős állampolgárság tárgyában született, 2017-es Lounes ítélete is.[69] Az EUB e döntése értelmében, azok a szabad mozgás jogával élő uniós polgárok, akik a fogadó országban – megtartva eredeti állampolgárságukat- honosítás útján új állampolgárságot nyernek, továbbra is hivatkozhatnak az uniós jogra és az abból fakadó előnyökre. A honosítás jogkövetkezményeként ugyan kikerülnek a szabad mozgás irányelv hatálya alól,[70] de továbbra is élvezhetik az uniós elsődleges

[69] Az ügy középpontjában egy spanyol-brit kettős állampolgár, Ormazabal áll, aki eredetileg spanyol állampolgárként tanulmányok folytatása céljából az utazott az Egyesült- Királyságba, ahol brit állampolgárságot szerzett. Később hozzáment egy algériai állampolgárhoz Louneshez, aki a házasság megkötésének időpontjában illegálisan tartózkodott az Egyesült Királyság területén. A házasságkötést követően Lounes tartózkodási kártya kiállításáért folyamodott a hatóságokhoz, méghozzá egy olyan EGT polgár családtagjaként, aki már korábban élt a szabad mozgással. A brit hatóságok kérelmét elutasították arra hivatkozással, hogy Ormazabal már nem minősül a 2004/38-as irányelvet átültető rendelet értelmében vett „EGT állampolgárnak", mivel időközben megszerezte a brit állampolgárságot, még ha meg is őrizte spanyol állampolgárságát. C- 165/16 sz. Lounes ügy, ECLI:EU:C:2017:862

[70] Itt szükséges hangsúlyoznunk, hogy esetükben csakis az elsődleges jog nyerhet alkalmazást, tekintve, hogy a másodlagos jog, így a szabad mozgás irányelv kizárólag valamely uniós polgár olyan tagállamba való belépésének és tartózkodásának feltételeit szabályozza, amelynek e személy nem állampolgára.

A Bíróság Lounes döntésében a határon átnyúló tényállási elemre helyezi a hangsúlyt, amikor megállapítja, hogy annak az uniós polgárnak a helyzete, aki egy másik

jog, így az EUMSZ 21. cikke kínálta előnyöket. Helyzetük tehát nem hasonlítható egy tisztán belföldi tényálláshoz, csupán azon okból kifolyólag, hogy egy a tartózkodásuk szerinti tagállam állampolgárságával (is) rendelkeznek. A Bíróság indoklása szerint, az uniós polgárok számára az EUMSZ 21. cikkében biztosított jogok hatékony érvényesülése megköveteli, hogy a fentiekhez hasonló helyzetben lévő uniós polgárt a fogadó tagállamban megillethessék az e rendelkezésre alapított jogai.

Ellenkező esetben, ugyanolyan bánásmódban részesülnének, mint a fogadó tagállam olyan polgárai, akik soha nem hagyták el a fogadó tagállamot. Mi több, ez szembemenne a minél szorosabb integráció logikájával, hiszen épp a családi élet fogadó tagállamban való fenntartásának előnyéről kellene lemondaniuk.

A Bíróság ennek kapcsán rögzítette, hogy mivel maguk a szerződéses rendelkezések hallgatnak a családegyesítési jogokról, ezért esetükben – analógia útján – a 2004/38/EK irányelvben foglaltak irányadók. Mindebből arra következtethetünk, hogy a szlovák állampolgárságukat elvesztő, majd a 2015-ös belügyminisztériumi rendelet elfogadásának eredményeként visszahonosított polgárok, a Bíróság fenti, kettős tagállami állampolgárokra vonatkozó újabb gyakorlata értelmében, immár szabadon hivatkozhatnak a szabad mozgással kapcsolatos uniós jogaikra, így többek között a családegyesítési jogosítványaikra.[71]

A 2010-es szlovák szabályozás azon túl, hogy elrettentő hatással

tagállamba utazott és ott jogszerűen tartózkodott, nem hasonlítható egy tisztán belső helyzethez, csupán azért, mert megszerezte a fogadó tagállam állampolgárságát is.

Ez ugyanis egyfelől azt eredményezné, hogy ez az állampolgár ugyanolyan bánásmódban részesül, mint a fogadó tagállam olyan polgára, aki soha nem hagyta el a fogadó tagállamot, másfelől szembemenne a minél szorosabb integráció logikájával, hiszen épp a családi élet fogadó tagállamban való fenntartásához való jog nyújtotta előnyről kellene lemondania.

[71] A Lounes ügy 2017-ben került elfogadásra a Bíróság által, s mivel annak időbeli hatályát a testület nem korlátozta, joggal feltételezhetjük, hogy azok szlovák állampolgárságuktól megfosztott, így kettős állampolgárnak nem minősülő polgárok, akik az új honosságuk szerinti tagállamban telepedtek le, egészen a 2015-ös rendelet elfogadásáig, nem élvezhették az uniós jog által kínált előnyöket a tagállamközi szabad mozgás és az ebből fakadó családegyesítési jogok tekintetében. Helyzetük 2010-től kezdve tehát tisztán tagállaminak tényállásnak minősült.

bír a szabad mozgási jogok gyakorlására, az „otthon maradtak" tekintetében is komoly problémákat vet fel a tartózkodási és az ebből fakadó egyéb jogosultságaik tekintetében. Ami a szlovák állampolgárságukat elvesztett, de életvitelszerűen továbbra is a szlovák állam területén tartózkodók jogi helyzetét illeti, ők a jogfosztással, egy az állampolgárságuktól eltérő tagállam területén tartózkodó uniós polgárként, a 2004/38/EK számú szabad mozgás irányelv hatálya alá kerültek.[72] Ugyanakkor, mint köztudott, a kérdéses irányelv csak azok számára biztosít a kiutasítással szembeni fokozott védelmet, ill. gazdaságilag inaktívak esetén a fogadó ország polgáraival egyenlő bánásmódot a szociális jogok területén, akik megszerzik az irányelv szerinti huzamos tartózkodási jogállást. E jogállás az irányelv szerinti öt éves jogszerű tartózkodással nyerhető el, amely öt éves időszakba – legalábbis a Bíróság hasonló tárgyban hozott Ziolkowski- és Szeja ítélete értelmében[73]–, beszámítható az időszak, melyet az adott személy ugyan nem az irányelv hatálya alá tartozóként, de az irányelv feltételeinek megfelelően a fogadó államban töltött.[74]

Kérdés, hogy ehhez képest milyen státuszt biztosít a szlovák szabályozás, ill. a tényleges hatósági gyakorlat azon Szlovákia területén életvitelszerűen tartózkodó uniós polgárok számára, akik új honosságukkal egyidejűleg elveszítették szlovák állampolgárságukat. A külföldiek tartózkodásáról szóló 404/2011 számú szlovák törvény 67. cikke foglalkozik az EU állampolgárként huzamosan tartózkodók jogi helyzetével. E rendelkezés ugyanakkor nem tér

[72] Ahogy ugyanis azt az irányelv 3. cikk (1) bekezdése is rögzíti, ezt az irányelvet kell alkalmazni mindazokra az uniós polgárokra, akik olyan tagállamba költöznek, vagy olyan tagállamban tartózkodnak, amelynek nem állampolgárai.

[73] C- 424/10 és C- 425/10 sz. Ziolkowski és Szeja ügyben hozott ítéletek, ECLI:EU:C:2011:866

[74] A Bíróság ítéletében rögzítette, hogy egy társult ország állampolgára által, valamely tagállam területén e társult államnak az Unióhoz való csatlakozását megelőzően eltöltött tartózkodási időszakokat figyelembe kell venni a huzamos tartózkodási jog megszerzése céljából, amennyiben azokat az irányelv előírásainak megfelelően töltötték el. A kérdéses eset, így analóg módon alkalmazást nyerhetne egy korábban a kérdéses tagállam területén az irányelv feltételeinek megfelelően tartózkodó uniós polgár vonatkozásában egyaránt, aki a jogfosztás eredményeként kerül az irányelv hatálya alá.

ki a szlovák állampolgárságukat elvesztő uniós polgárok speciális helyzetére.[75] Rájuk tehát az általános szabályok irányadók. Így a huzamos tartózkodási jogállás elnyerésének feltételéül szolgáló irányelv szerinti tartózkodás időszaka a jogfosztottak esetében 2010 júliusától, azaz az állampolgársági törvény szigorításának hatályba lépésétől kezdve számítandó. Ennek felel meg a tényleges hatósági gyakorlat is. Következésképp, e személyeknek, - hasonlóan a Szlovákiában újonnan letelepedő, más tagállami polgárokhoz - megfelelő jogcímet, ill. az irányelvben foglalt feltételek teljesítését kell felmutatniuk nem csak az 5 éves jogszerű tartózkodást kívánó huzamos tartózkodási jogállás elnyeréséhez, hanem már a 3 hónapon túli tartózkodás jogszerű voltának igazolásához egyaránt.[76]

8. Konklúzió

Az előzetes döntéshozatal céljából a Bíróság elé utalt és fent elemzett Tjebbes ügy jól példázza az uniós polgárság és a tagállami állampolgári szabályozások komplex viszonyrendszerét, ami magából a jogintézmény járulékos jellegéből fakad. A kérdéses ügynek a fentiek okán különös színezetet ad, hogy a tagállami állampolgárság megtartásában a kérelmezők számára, épp az uniós polgárság szupranacionális intézménye jelentette a fő hivatkozási alapot.

A Bíróság ítéletében bár elismeri a holland rendelkezés uniós joggal való összhangját − amely kettős állampolgárság esetén, a területen tartózkodás, illetve az okmányok meghosszabbításának függvényévé rendeli az állampolgárság megtartását –, ugyanakkor e szabályozásnak korlátokat is szab. A törvény erejénél fogva bekövetkező státuszvesztés esetén megköveteli egy egyéni, járulékos vizsgálat lehetőségének tagállamok általi biztosítását, amely ered-

[75] „Az Unió polgárának joga van a huzamos tartózkodásra, ha a Szlovák Köztársaság területén folyamatosan és jogszerűen öt évig tartózkodik." 67. cikk

[76] A luxemburgi bíróság 2013-as Dano döntése értelmében, a fogadó állam polgáraival való egyenlő bánásmódot eredményező jogszerű tartózkodásnak immár csak is az irányelv szerinti tartózkodás minősül. C-333/13 sz. Dano ügy [ECLI:EU:C:2014:2358]

ményeként a kérdéses állampolgárság akár *ex tunc* hatállyal visszaállítható. Az EUB ezen egyedi vizsgálat megkövetelésével ugyan eljárásjogi szempontból behatol egy korábban tisztán tagállami mérlegelési kör számára fenntartott területre, mégis mindezt nagyon átgondoltan teszi, amennyiben kizárólagosan az uniós érdekek területére korlátozza a jogkövetkezmények egyéni vizsgálatát.

Sajnálatos ugyanakkor, hogy a korábbi Eman és Sevinger ítéletével szemben a Bíróság e döntésének indoklásában nem tér ki a holland szabályozás egyenlőség uniós jogelvét esetlegesen sértő jogkövetkezményeire. Mi több, elmulaszt szót emelni a főtanácsnoki véleményben foglaltakkal szemben, amely szerint a holland szabályozás nem csak egy harmadik állampolgársággal bíró, hanem a holland állampolgársága mellett, egy további tagállami állampolgársággal rendelkező személyre is éppúgy vonatkozhat.

Márpedig uniós kontextuson belül, egy a szabad mozgás jogától elrettentő, és a kettős állampolgárság intézményét helytelenítő szabályozás – amilyen a kérdéses, így a honosítás útján más állampolgárságot nyert személyeket eredeti állampolgárságuktól megfosztó, szlovák állampolgársági szabályozás is – kifejezetten szembemegy az integrációs logikával. Az Európa Unió Bíróságának legújabb, kettős állampolgárság tárgyában született esetjoga jól példázza az integrációs törekvést, hogy a honosítás útján újabb tagállami polgárságot nyert személyek továbbra is élhessenek az uniós jog, így a szabad mozgási jog kínálta előnyökkel.

A szlovák szabályozás az anyagi jogi vonatkozásokon túl, eljárásjogi szempontból is aggályos, tekintve, hogy a Tjebbes ügyben kimondottakkal ellentétben, semmiféle jogorvoslati lehetőséget nem biztosít a jogfosztottak számára. Végül, fontos megjegyeznünk, hogy az állampolgársági szabályozás 2015-ös szlovák módosítása, amely a kedvezményes visszahonosítás lehetőségének biztosításával enyhíteni igyekszik a korábbi szabályozás társadalmilag káros mellékhatásait, továbbra is fenntartja e diszkriminatív gyakorlatot az otthon maradt felvidéki magyarság vonatkozásában.

Irodalomjegyzék

Coutts, Stephen: Bold and Thoughtful: The Court of Justice intervenes in nationality law Case C-221/17 Tjebbes. *European Law Blog*, 2019. 03 25. Letöltés helye: www.europeanlawblog.eu; letöltés ideje: 2020. 07. 21.

Eijken, Van Hanneke: Tjebbes in wonderland: On European Citizenship, nationality and fundamental rights. In: E*uropean Constitutional Law Review, Vol. 15. Issue 4.* 714-730.

Ganczer Mónika: Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén. Győr: Győr: Széchényi István Egyetem 2013.

Gyeney Laura: Uniós polgárság: a piacorientált szemlélettől való elszakadás göröngyös útja. In: *Iustum, Aequum, Salutare, 2012/2,* 145-146.

Kochenov, Dimitry: The Tjebbes fail. In: *European Papers, Vol. 4, Issue 1. (2019)*.

Oosterom - Staples, Helen: The triangular relationship between EU citizenship, nationality and migration in EU law: a tale of competing competences. In: *Netherlands International Law Review, 2018/65,* 431-461.

Peers, Steve: Peers, Steve: Citizens of Somewhere Else? EU citizenship and loss of Member State nationality. *EU Law Analysis Blog*, 2019. 03 27. Letöltés helye: www.eulawanalysis.blogspot.com; letöltés ideje: 2020. 07. 21.

Sonnevend Pál: Állampolgárság, idegenjog. In: Kende Tamás - Valki László - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál: *Nemzetközi Jog.* Budapest: Complex Kiadó, 2014.

Szalayné Sándor Erzsébet: *A személyek jogállása az uniós jogrendben.* Budapest: NKE, 2014.

Vass Ágnes: Szlovák-magyar kettős állampolgárok szlovák állampolgárság nélkül. In: *Magyar Kisebbség, XVIII. 2014,* 129-161.

Vlieks, Caia: Tjebbes and Others v Minister van Buitenlandse Zaken: A Next Step in European Union Case Law on Nationality Matters? In: *Tillburg Law Review, Vol.24, Issue 2.*, (2019), 142-146.

Tárnok Balázs[1]

A CIVIL SZERVEZETEK SZEREPE AZ EURÓPAI POLGÁRI KEZDEMÉNYEZÉSEKBEN KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NEMZETI KISEBBSÉGEK JOG- ÉS ÉRDEKVÉDELMÉVEL KAPCSOLATOS KEZDEMÉNYEZÉSEKRE

1. Bevezetés

Jelen értekezés célja annak vizsgálata, hogy a civil szervezetek mennyiben járulnak hozzá a polgári kezdeményezés, mint politikai érdekérvényesítő eszköz hatékonyságához. A dolgozat kiemelet figyelmet szentel a nemzeti kisebbségek jog- és érdekvédelmével kapcsolatos európai polgári kezdeményezéseknek, így különösen a *Minority SafePack*[2] és *a nemzeti régiókról szóló kezdeményezésnek*.[3]

A dolgozatban bemutatjuk a civil társadalom európai döntéshozatalban betöltött szerepét, külön kitérve az európai polgári kezdeményezés szabályozási keretére. Ezt követően azt kutatjuk, hogy mennyire voltak megalapozottak azok a félelmek, miszerint az európai polgári kezdeményezés idővel a brüsszeli lobbista szervezetek eszközévé válik. Arra a kérdésre keresünk választ, hogy mennyire szükségesek a civil társadalmi szervezetek az európai polgári kezdeményezés sikerre viteléhez; csupán hasznos vagy alapvetően nélkülözhetetlen szereplőnek tekinthetőek? Ehhez kapcsolódó kutatási kérdés, hogy az európai polgári kezdeményezések aláírás-

[1] Tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Eötvös József Kutatóközpont - Európa Stratégia Kutatóintézet (EUstrat).

[2] *Minority SafePack – Egymillió aláírás az európai sokszínűségért*, ld.: http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/open/details/2017/000004. Ld. még: Tárnok Balázs: A Törvényszék ítélete a Minority SafePack kontra Bizottság ügyben. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2017/1-2. szám, 2017.

[3] *Kohéziós politika a régiók egyenlőségéért és a regionális kultúrák fenntarthatóságáért*, ld.: https://europa.eu/citizens-initiative/initiatives/details/2019/000007_hu. Ld. még: Tárnok Balázs: Az Európai Törvényszék ítélete a Székely Nemzeti Tanács európai polgári kezdeményezése ügyében. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2016/4. szám, 2016.

gyűjtési követelményeinek sikeres teljesítéséhez szükségesek-e az európai hálózattal rendelkező civil társadalmi szervezetek, vagy ennek hiányában (a különböző tagállamokban működő nemzeti civil szervezetek hozzájárulása nélkül) is sikeres lehet-e egy európai polgári kezdeményezés? Azt is vizsgáljuk, hogy az egyes, kizárólag egy tagállamban vagy a tagállamok szűk csoportján belül működő szervezetek képesek-e az európai szervezetekhez hasonlóan érdekérvényesítő eszközként használni a polgári kezdeményezést. Ezen felül arra is kitérünk, hogy a kampány és az aláírásgyűjtés megvalósításához szükséges pénzügyi források mennyiben tekinthetők a sikeres kezdeményezések nélkülözhetetlen feltételének.

Feltevésünk, hogy az európai polgári kezdeményezés ugyan az uniós polgárok személyhez fűződő joga, a gyakorlatban azt különböző európai és nemzeti szinten tevékenykedő civil társadalmi szervezetek segítik. A feltevés része, hogy a civil társadalom szerepvállalása elengedhetetlen a polgári kezdeményezések sikerre vitelében, vagyis a civil szervezetek nélkülözhetetlen szereplői ennek az új jogi eszköznek. Azt feltételezzük továbbá, hogy azok a kezdeményezések tudják összegyűjteni a szükséges egymillió aláírást hét különböző tagállamból, amelyek mögött nagy, európai hálózattal is rendelkező szervezetek állnak, és egyúttal képesek koncentrálni az aláírásgyűjtést egy-két tagállamban, ahol kiemelkedően magas lesz az aláírások száma. Az európai hálózat és az aláírásgyűjtésben húzó szerepet vállaló tagállamok biztosítását tehát egyaránt elengedhetetlen feltételnek jósoljuk. Ezen felül az is szükséges, hogy a kezdeményezés megfelelően finanszírozott legyen, ugyanis az európai aláírásgyűjtés költséges vállalkozás, és a kiterjedt európai hálózattal rendelkező civil szervezetek is csak akkor tudnak sikert elérni, ha rendelkezésre állnak az európai és tagállami kampányok szervezéséhez szükséges anyagi források.

2. A nem-kormányzati (civil) szervezetek szerepvállalásáról az uniós döntéshozatalban

Mára az Európai Unióban (elsősorban az uniós képviseleti demokrácia alapvető gyengeségei miatt) különösen felértékelődött a részvételi demokrácia, ezzel pedig a társadalom és az uniós intézmények között a híd szerepét betöltő civil szervezetek és érdekképviseleti csoportok döntéshozatali eljárásba bevonása.[4] A Maastrichti szerződés aláírásával (az uniós polgárság bevezetésével) az uniós intézmények kiemelt figyelmet kezdtek el szentelni a demokrácia-deficit csökkentésének lehetőségét magában hordozó civil társadalomnak. Ezzel párhuzamosan pedig az érdekcsoportok is erősen elkezdtek érdeklődni az uniós ügyek iránt[5] (ez a szakszervezetnek vagy üzleti csoportnak nem minősülő, európai szintű szervezetek számának ugrásszerű növekedéséből is kitűnik).[6] Habermas a civil társadalomra a közbeszéd előmozdításának, és így a deliberatív demokrácia előmozdításának kulcsszereplőjeként tekint.[7] Hedling szerint a demokrácia, valamint a politikai részvételre irányuló jogok megerősödése új politikai érdekérvényesítő struktúrák („*Political Opportunity Structures*") kialakulásához vezettek, amelyek által a nem-kormányzati szereplők – ideértve mind a hagyományos társadalmi mozgalmakat és különböző érdekcsoportokat vagy nagyvállalatokat is – aktívabban részt tudnak venni a politikai folyamatokban.[8]

Figyelemmel az érdekképviseletei szervezetek elterjedtségére és

[4] Greenwood, Justin: *Interest Representation in the European Union*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2011. 1-3. [a továbbiakban: Greenwood 2011a *i.m.*]

[5] Ez annak is köszönhető, hogy a tagállamok számos olyan hatáskört ruháztak át az Unióra, melyek érintették az érdekcsoportok munkáját. Ezekben a kérdésekben a döntéshozatal átkerült uniós szintre, ezért az érintett érdekcsoportok ide kezdték el összpontosítani érdekérvényesítő tevékenységüket.

[6] Kohler-Koch, Beata: Post-Maastricht Civil Society and Participatory Democracy. In: *European Integration*, Vol. 34, No. 7, pp. 809-824., 2012. 809-812.

[7] Habermas, Jürgen: *Faktizität und Geltung*. Frankfurt a. M., Germany: Suhrkamp, 1996.

[8] Hedling, Elsa: *The European Citizens' Initiative New Opportunities for European Civil Actors?* Lund University, Autumn 2012. 9.

sokszínűségére, a civil lobbival foglalkozó tudományos szereplők számára is gondot okoz az általánosan elfogadott megnevezés meghatározása.[9] Az érdekvédelmi szervezetek („*interest groups*") alatt érthetünk érdekvédelmi egyesületeket, politikai lobbicsoportokat, társadalmi szervezeteket, társadalmi mozgalmakat, nem-kormányzati szervezeteket, non-profit szervezeteket, különböző civil szervezeteket, stb.[10] Greenwood a következő fő csoportokra osztja az érdekvédelmi szervezeteket: gazdasági csoportok, szakszervezeteket, civil érdekvédelmi szervezetek (nem-kormányzati szervezetek, társadalmi szervezetek).[11]

Ahogy korábban utaltunk rá, az európai polgári kezdeményezésről szóló rendelet (EPK rendelet)[12] szerint a polgári kezdeményezés indítása kifejezetten az uniós polgárokat, nem pedig az európai parlamenti képviselőket vagy a nem-kormányzati szervezeteket megillető jog.[13] A Bizottság eredeti, EPK rendeletre beterjesztett 2010. évi javaslata szerint szervezetek is lehettek volna szervezői az európai polgári kezdeményezésnek,[14] ez a javaslat azonban az intézményközi tárgyalások során az Európai Parlament ellenállásának köszönhetően kikerült a rendelet szövegéből. Az EPK rendelet szerint azonban azon szervezetek számára, amelyek a Szerződések értelmében hozzájárulnak az európai politikai tudatosság kialakításához és az uniós polgárok akaratának kinyilvánításához (amennyiben azt teljes átláthatóság mellett végzik), lehetőséget kell biztosítani a polgári kezdeményezések előmozdítására.[15] A civil szervezetek

[9] Eising, Rainer: Interest groups in EU policy-making. In: *Living Reviews in European Governance*, 3, (2008), 4. Letöltés helye: http://europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2008-4, letöltés ideje: 2020. 02. 27., 2008. 5.

[10] Eising 2008 *i.m.* 5.

[11] Greenwood 2011a *i.m.*

[12] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/788 rendelete (2019. április 17.) az európai polgári kezdeményezésről. HL L 130, 2019. 5. 17., 55–81.

[13] *EurActiv*: Experts Strive to Make Citizens' Initiative Work. 2011.3.21. Letöltés helye: https://www.euractiv.com/section/public-affairs/news/experts-strive-to-make-citizens-initiative-work/, letöltés ideje: 2019. november 19.

[14] Európai Bizottság: *Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre a polgári kezdeményezésről*. Brüsszel, 2010.3.31, COM(2010) 119 végleges, 2. cikk (2) és (3) bekezdés

[15] EPK rendelet (9) preambulumbekezdés

polgári kezdeményezésekben történő szerepvállalásával kapcsolatos rendelkezéseket az európai polgári kezdeményezésről szóló, felülvizsgált rendelet is tartalmaz.[16] Ezek a rendelkezések kodifikálják a civil szervezetek szerepvállalásának kialakult gyakorlatát, ez pedig pozitív előrelépésnek tekinthető a polgári kezdeményezés, mint részvételi eszköz felhasználóbarát jellege szempontjából.[17]

3. Az európai polgári kezdeményezés, mint az érdekcsoportok eszköze?

Annak ellenére, hogy az EPK rendelet is tartalmaz az érdekcsoportok térnyerését megakadályozandó védelmi rendelkezéseket (így az átláthatóságra és finanszírozásra vonatkozó szabályokat)[18], továbbra is fennáll az európai polgári kezdeményezésekkel kapcsolatos általános félelem, miszerint az idővel brüsszeli lobbista csoportok[19]

[16] Az EPK rendelet 2020. január 1-én lépett hatályba, és ezzel hatályát vesztette a korábbi európai polgári kezdeményezésről szóló rendelet [Az Európai Parlament és a Tanács 211/2011/EU rendelete (2011. február 16.) a polgári kezdeményezésről. HL L 65, 2011. 3. 11., 1–22.] (régi EPK rendelet). Az EPK rendelet felülvizsgálatáról bővebben ld.: Tárnok Balázs: Az európai polgári kezdeményezés működési nehézségei és az európai polgári kezdeményezésről szóló rendelet felülvizsgálata. In: *Iustum Aequum Salutare, 2020. Megjelenés alatt*.

[17] Bouza García az európai polgári kezdeményezésben lehetségesen részt vállalók között megkülönbözteti az (i) európai uniós civil szervezeteket, (ii) nemzeti civil szervezeteket, (iii) kereskedelmi szervezeteket, valamint (iv) a politikai résztvevőket (EP képviselők és a nemzeti parlamentek képviselői). – Bouza García, Luis: New Rules, New Players? The ECI as a Source of Competition and Contention in the European Public Sphere. In: *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 13, No. 3, pp. 337-351, 2012. [a továbbiakban: Bouza García 2012b *i.m.*] 342.

[18] Chalmers szerint a rendeletnek rendeznie kell a civil szervezetek polgári kezdeményezésben betöltött szerepét. – Ld.: Chalmers, Adam William: *Direct Democracy for the EU: A Palce for Interest Groups in the European Citizens' Initiative*. Working Paper FG1, SWP Berlin, 2011/05, December 2011.

[19] Bouza García szerint a brüsszeli érdekcsoportokat gyakran lobbista csoportnak tekintik, akiknek a célja az uniós döntéshozatal zárt ajtók mögötti befolyásolása. – Ld. Bouza García, Luis: From Civil Dialogue to Participatory Democracy: The Role of Civil Society Organisations in Shaping the Agenda in the Debates on the European Constitution. In: *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 6, Issue 1, pp. 85-106, 2010. Letöltés helye: http://www.jcer.net/ojs/index.php/jcer/article/view/202/193, letöltés ideje: 2019. november 19. [a továbbiakban: Bouza García 2010a *i.m.*] 90.

eszközévé válik, illetve hogy az csupán egy újabb nyomásgyakorló eszköz lesz a létező transznacionális politikai szereplők vagy érdekcsoportok[20] kezében.[21] Egyesek kifejezetten veszélyként tekintettek arra, hogy a polgári kezdeményezés a nagy, jól szervezett és jól finanszírozott szervezetek nyomásgyakorló eszköze lesz.[22] Az ezzel kapcsolatos félelmek alapja egyrészt az érdekcsoportok erőteljes jelenléte az uniós intézményeknél,[23] másrészt a támogató aláírások összegyűjtésével kapcsolatos nagymértékű kiadások[24] és a legalább

[20] Az érdekcsoport olyan szervezet, amely érdekei mentén igyekszik befolyásolni a politikai döntéshozatalt. – Ld: Bruno, Elisa: *The European Citizens' Initiative (ECI): entrusting civil society participation versus enhancing the democratic legitimacy of the EU institutions*? Master Thesis, College of Europe, Bruges, 2011. 12. A transznacionális érdekérvényesítő hálózatok – Keck és Sikking megfogalmazásában – olyan, nemzetközi szinten tevékenykedő szereplők hálózata, akik azonos értékekkel és érdeklődési körrel rendelkeznek, és jelentős információhalmaznak vannak birtokában. – Keck, Margaret E. – Sikkink, Kathryn: *Activists beyond borders: advocacy networks in international politics*. New York: Cornell University Press, 1998. 2.

[21] Conrad, Maximilian – Steingrímsdóttir, Freyja: A Tool for European Citizens? A Typology of ECI Organizers 2012–2015. In: Conrad, Maximilian – Knaut, Annette – Böttger, Katrin (eds.): *Bridging the Gap? Opportunities and Constraints of the European Citizens' Initiative*. Nomos, 2016. 112.

[22] Böttger, Katrin – Plottka, Julian: The ECI – An Overview of Opportunities and Constraints. In: Conrad, Maximilian – Knaut, Annette – Böttger, Katrin (eds.): *Bridging the Gap? Opportunities and Constraints of the European Citizens' Initiative*. Nomos, 2016. 27-28.

[23] Aldrin és Hubé szerint a klasszikus reprezentatív demokrácia átalakul, nagy számban vannak jelen a különböző dömtéshozatali folyamatokban a különböző érdekelt szereplők,akik a saját érdekeiket igyekeznekérvényesíteni a döntéshozatal során – ún. „stakeholder democracy". – Ld.: Aldrin, Philippe – Hubé, Nicolas: From Democracy by Proxy to a Stakeholder Democracy. The Changing Faces of an EU Founding Value. In: Foret, François – Calligaro, Oriane (eds): *European Values: Challenges and Opportunities for EU Governance*. London, Routledge, 2018.

[24] Böttger – Plottka 2016 *i.m.* 28.; Cuesta-López, Víctor: A Preliminary Approach to the Regulation on European Citizens' Initiative from Comparative Constitutional Law. In: Bouza García, Luis – Cuesta-López, Víctor –Mincheva, Elitsa – Szeligowska, Dorota (eds.): *Papers prepared for the European Citizens' Initiative - a first assessment organised by the European General Studies' Programme of the College of Europe*. Bruges, 25 January 2011. Bruges Political Research Paper No. 24, February 2012. [a továbbiakban: Cuesta-López 2012b *i.m.*] 7.; Bouza García, Luis – Del Río Villar, Susana: The ECI as a Democratic Innovation: Analysing its Ability to Promote Inclusion, Empowerment and Responsiveness in European Civil Society. In: *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 13, No. 3, pp. 312-324, 2012. 316.; Conrad, Maximilian: The European Citizens' Initiative: Transnational Democracy in the EU at last? In: *Icelandic Review of Politics and Admi-*

hét tagállamban kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkezés szükségessége.[25] Mások viszont éppen a jól működő érdekérvényesítő szervezetek szerepvállalásának korlátozott mértéke miatt kételkednek az uniós részvételi kormányzás demokratikus hatásaiban.[26] Megint mások arra a félelemre hívják fel a figyelmet, hogy – tekintettel arra, hogy minimum a tagállamok egynegyedéből kell összegyűjteni a szükséges támogató aláírásokat – a jogintézményt az olyan keveseket érintő részkérdések fogják dominálni, amelyek nem reprezentatívak az összeurópai vélemény szempontjából, hanem egy jól pozicionált kisebbség érdekeit szolgálják.[27]

Ez a félelem ugyanakkor nem látszik beigazolódni, mivel a polgári kezdeményezések zömét olyan szervezői csoportok indították, akiknek nincsenek brüsszeli kapcsolatai vagy csak kis számban vannak jelen Brüsszelben,[28] illetve nincs más eszközük az európai uniós döntéshozatali folyamatok befolyásolására.[29] Ráadásul a brüsszeli lobbista csoportoknak rendelkezésére állnak egyéb hatékonyabb, olcsóbb és gyorsabb eszközök is, mint a polgári kezdeményezés.[30] Knaut és Plottka szerint az érdekcsoportok fő eszköze továbbra is

nistration, Vol. 7, Issue 1, pp. 5-22., 2011. 14.; Głogowski, Paweł – Maurer, Andreas: The European Citizens' Initiative – Chances, Constraints and Limits. In: *Political Science Series*, Institute for Advanced Studies, Vienna 2013. 25.

[25] Conrad 2011 *i.m.* 6.

[26] Kohler-Koch 2012 *i.m.* 820.; Crespy, Amandine: Deliberative Democracy and the Legitimation of the European Union: A Reappraisal of Conflict. *Political Studies*, Vol. 62, Issue 1, pp. 81-98, 2012.

[27] de Clerck-Sachsse, Julia: Civil Society and Democracy in the EU: The Paradox of the European Citizens' Initiative. In: The European Citizens' Initiative: a First for Participatory Democracy? *Perspectives on European Politics and Society*, Special Issue, Vol. 13, Issue 3, 2012.; Böttger – Plottka 2016 *i.m.* 31.

[28] Anglmayer, Irmgard: *Implementation of the European Citizens' Initiative. The experience of the first three years*. European Parliamentary Research Service, Ex-Post ImpactAssessment Unit, 2015. 5.

[29] Bouza García 2013 *i.m.* 18.

[30] Eising és Kohler-Koch szerint a beágyazódott érdekcsoportok mintapéldájának tekinthető üzleti csoportok is az uniós intézményekben fennálló kapcsolataikat használják fel az uniós döntéshozatal befolyásolására. – Ld.: Eising, Rainer – Kohler-Koch, Beate: Interessenpolitik im europ¨aischen Mehrebenensystem. In: Eising, Rainer – Kohler-Koch, Beate (eds.): *Interessenpolitik in Europa*. Vol. 7 of Regieren in Europa, pp. 11–75, Nomos, Baden-Baden, 2005. Ld. még ehhez: Bouza García 2013 *i.m.* 18.

kapcsolati hálójukban, és nem a széles tömegeket elérő képességükben rejlik.[31] Bouza García úgy látja, hogy a nagy európai civil szerveztek a civil párbeszédet részesítik előnyben az európai polgári kezdeményezéssel szemben, így nem várható a jelentős szerepvállalásuk ebben az eszközben.[32] Emellett a legtöbb kutatás szerint az érdekcsoportoknak elhanyagolható ráhatásuk van a napirend meghatározására; inkább már a kialakult és számukra megfelelő napirenddel rendelkező intézményeknél igyekeznek érvényesíteni érdekeiket.[33] Ezen felül a gyakorlat is azt mutatja, hogy a polgári kezdeményezést sokkal inkább olyan tagállami szervezetek használják, akik korábban nem voltak aktívak európai uniós szinten.[34] Az európai polgári kezdeményezés elsősorban tehát nem a „brüsszeli buborékban", az uniós intézményekhez közeli szereplőket mobilizálta, hanem új szereplőket vont be az uniós folyamatokba.[35]

Másfelől a civil szervezetek szerepvállalása nem csupán veszélyforrásként értelmezhető. Greenwood megjegyzi, hogy például az ECAS-t (European Citizen Action Service), amely jelentős mértékben mozdítja elő az uniós demokráciát, éppen egy jelentős brüsszeli tapasztalattal rendelkező lobbista vállalkozó alapította, mert hiányt érzékelt az érdekképviseleti piacon, a szervezet mégsem ássa alá a képviseleti elvet.[36] Foley ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a lobbicsoportok nem csupán üzleti érdekeket képviselnek,

[31] Knaut, Annette – Plottka, Julian: *The European Citizens' Initiative: New Knowledge Regimes for Interest Groups' Involvement in European Law Making Processes?* Paper presented at the 6th International Conference in Interpretive Policy Analysis: Discursive Spaces, Politics, Practices and Power, Cardiff June 2011. 9.

[32] Bouza García 2012b *i.m.* 339.

[33] Bouza García, Luis – Greenwood, Justin: What is a successful ECI? In: In: Conrad, Maximilian – Knaut, Annette – Böttger, Katrin (eds.): *Bridging the Gap? Opportunities and Constraints of the European Citizens' Initiative.* Nomos, 2016. 154-155.

[34] Gerstenmeyer, Carmen – Klein, Julia – Plottka, Julian – Tittel, Amelie: Study on the European Added Value of the European Citizens' Initiative. In: Salm, Christian: *The added value of the European Citizens' Initiative (ECI), and its revision*. Study. Brussles: European Parliamentary Research Service, 2018. 63.

[35] Greenwood, Justin: The European Citizens' Initiative: bringing the EU closer to its citizens? In: *Comparative European Politics*, October 2018. 5.; Bouza García 2013 *i.m.* 18.

[36] Greenwood 2011 *i.m.* 134.

hanem a civil szervezetek formájában az uniós polgárok érdekeit is megjelenítik.[37]

Felmerül a kérdés, hogy a civil szervezetek számára hatékonyabb érdekérvényesítési eszközt jelent-e a polgári kezdeményezés a korábbi módozatoknál? Avagy, miért használnák az egyes érdekcsoportok az európai polgári kezdeményezést érdekeik érvényesítésére, hiszen kifejlett lobbicsatornáik vannak?[38] Bouza García szerint a civil szervezetek uniós intézményekkel folytatott párbeszédei ugyan intézményes keretek között hatékonyabbak a döntéshozatal tényleges befolyásolása szempontjából, az európai nyilvánosság kiterjesztéséhez sokkal kevésbé járulnak hozzá, mint a nyilvános tematizálás és az aláírásgyűjtés, utóbbiak azonban sokkal drágább eszközök, mint az intézményes keretek között bonyolított társadalmi párbeszéd.[39] Szerinte az európai polgári kezdeményezés nagy európai társadalmi szervezetek általi használatának megszilárdulását az is gátolhatja, hogy ezek a társadalmi szervezetek inkább a korábban alkalmazott közvetlen demokratikus eszközökhöz folyamodnak szívesebben, mint a társadalmi diskurzus vagy a társadalmi konzultáció.[40]

4. Sikeres lehet-e egy polgári kezdeményezés a civil szervezetek támogatása nélkül?

[37] Foley, Cathal: *The European Citizens' Initiative: a tool for citizens or for lobby groups?* Master thesis, Vrije Universiteit Brussel, 2015.

[38] Böttger – Plottka 2016 *i.m.* 28.

[39] Bouza García, Luis: Anticipating the Attitudes of European Civil Society Organisations to the European Citizens' Initiative (ECI): Which Public Sphere may it Promote? In: Bouza García, Luis – Cuesta-López, Víctor – Mincheva, Elitsa – Szeligowska, Dorota (eds.): *Papers prepared for the European Citizens' Initiative - a first assessment organised by the European General Studies' Programme of the College of Europe*. Bruges, 25 January 2011. Bruges Political Research Paper No. 24, February 2012. [a továbbiakban: Bouza García 2012a *i.m.*] 40.

[40] Bouza García, Luis: How Could Article 11 TEU Contribute to Reduce the EU's Democratic Malaise? In: Dougan, Shuibhne – Spaventa (eds.): *Empowerment and Disposwerment of the European Citizens*. Oxford UK, Hart Publishing, 2012. [a továbbiakban: Bouza García 2012c *i.m.*] 263-264.

A tudományos szereplők egybehangzó véleménye alapján az európai polgári kezdeményezés hatékony működéséhez elengedhetetlennek tűnik a civil szervezetek aktív szerepvállalása.[41] Möckli szerint a közvetlen demokrácia eszközeinek használatára rendszerint csak az elitek képesek.[42] Közvetlenül a polgári kezdeményezés hatályba lépése előtt Bouza García és del Rió Villar azt jósolták, hogy nem ez az új eszköz teremt majd közvetlen kapcsolatot az Unió és polgárai között, hanem ezt a kapcsolatot ténylegesen a társadalmi szervezetek – a politikai pártokat is ideértve – fogják elősegíteni.[43] Greenwood is azon a véleményen volt még a régi EPK rendelet hatályba lépése előtt, hogy a polgári kezdeményezések sikere a professzionálisan működő civil- és érdekvédelmi szervezetek szerepvállalásán fog múlni.[44] Dougan szerint is kellenek az európai polgári kezdeményezés sikeréhez az olyan közvetítő szervezetek, mint a nem-kormányzati szervezetek, szakszervezetek, politikai pártok vagy lobbicsoportok.[45] Bouza García nehezen tartja elképzelhetőnek, hogy miként valósulhatna meg egy összeurópai mobilizáció a szervezett csoportosulások közreműködése nélkül.[46] Egyesek szerint az uniós polgároknak a nagy szervezetek támogatása nélkül magánszemélyként lehetetlen európai polgári kezdemé-

[41] Bouza García, Luis – Greenwood, Justin: Introduction. In: The European Citizens' Initiative: a First for Participatory Democracy? *Perspectives on European Politics and Society*, Special Issue, Vol. 13, Issue 3, 2012.; Greenwood, Justin: The European Citizens' Initiative and the EU Civil Society Organizations. In: The European Citizens' Initiative: a First for Participatory Democracy? *Perspectives on European Politics and Society, Special Issue*, Vol. 13, Issue 3, 2012.; Bouza García – del Rió Villar 2012 *i.m.*; Bouza García 2012b *i.m.*; Bouza García 2012a *i.m.*; Greenwood 2018 *i.m.*; Conrad – Steingrímsdóttir 2016 i.m.; Gerstenmeyer at al. 2018 *i.m.*

[42] Möckli, Silvano: Stärken und Schwächen der direkten Demokratie in der Schweiz. Beiträge und Berichte des Instituts für Politikwissenschaft der Hochschule St. Gallen, 202/1993, Letöltés helye: https://www.alexandria.unisg.ch/251607/1/Silvano%20Moeckli%20St%C3%A4rken%20und%20Schw%C3%A4chen%20Demokratie%20Schweiz%201993.pdf, letöltés ideje: 2020. április 17. 16.

[43] Bouza García – del Rió Villar 2012 *i.m.* 321.; Ld. még: Bouza García 2013 *i.m.*

[44] Greenwood 2011 *i.m.* 4.

[45] Dougan, Michael: What are we to make of the citizens' initiative? *Common Market Law Review*, No. 48, pp.1807-1848, 2011. 1853.

[46] Bouza García 2012b *i.m.* 337.

nyezést szervezni.[47]

A gyakorlat is ezt támasztja alá, hiszen az eddig sikeres kezdeményezések mögött is nagy, komoly struktúrával működő szervezetek álltak.[48] Conrad és Steingrímsdóttir a 2012. és 2015. között nyilvántartásba vett 27 polgári kezdeményezést vizsgáló empirikus kutatása is arra a következtetésre jutott, hogy a legtöbb polgári kezdeményezést ugyan a polgárok valóban a civil szerveztek bárminemű támogatása nélkül végezték, az aláírásgyűjtés során ezek a kezdeményezések közelébe sem értek a szükséges egymillió aláírás összegyűjtésének. Tehát az „átlagos" polgárok nem tudják magánszemélyként sikeresen használni a polgári kezdeményezés eszközét, hanem a civil szervezetek valamilyen szintű szerepvállalása mindenképpen szükséges az aláírások összegyűjtéséhez.[49] A sikertelen vagy a szervezők által visszavont kezdeményezések többségét tehát nem támogatták civil szervezetek vagy azok mögött frissen alapított, megfelelő struktúrákkal nem rendelkező szervezetek álltak.[50] Bouza García és Greenwood ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy az aláírásgyűjtés során sikerrel járó kezdeményezéseket ugyan kivétel nélkül támogatták különböző civil szervezetek, ezek nem a szokásos brüsszeli érdekcsoportok voltak, hanem olyan hagyományos társadalmi szervezetek, mint a szakszervezetek vagy a katolikus egyház, amiből a szerzők azt a következtetést vonják le, hogy az európai polgári kezdeményezés aláírásgyűjtése ugyananynyira bonyolult a szervezetek támogatását nélkülöző polgároknak, mint a brüsszeli lobbiszervezeteknek.[51]

Egy másik kérdés a civil szervezetek szerepvállalásának mérté-

[47] Gerstenmeyer at al. 2018 *i.m.* 56.

[48] Pl. szakszervezetek (*Vízhez való jog*: European Federation of Public Service Unions), civil és egyházi szervezetek (*Tiltsák be az állatkísérleteket!*: olasz állatvédő szervezetek; *Egy közülünk*: katolikus egyház (és életvédelmi civil szervezetek); *Minority SafePack*: FUEN) valamint online tevékenykedő szervezetek (*Tiltsák be a glifozátot!*: wemove.eu, Campact e.V., Avaaz Foundation) – Ld. Gerstenmeyer at al. 2018 *i.m.* 56.; Greenwood 2018 *i.m.* 5.

[49] Conrad – Steingrímsdóttir 2016 *i.m.*

[50] Greenwood 2018 *i.m.* 5.

[51] Bouza García – Greenwood 2016 *i.m.* 153.

ke. Conrad és Steingrímsdóttir három csoportba sorolták a kezdeményezéseket: a) polgárok által szervezett (civil szervezetek egyáltalán nem vesznek részt a kezdeményezés szervezésében); b) civil szervezet által támogatott (a polgárok által szervezett kezdeményezéshez a civil szervezetek különböző támogatást nyújtanak) és c) civil szervezetek által szervezett (a polgárok csupán formálisan szervezők, a gyakorlatban a szervezetek végeznek minden munkát) kezdeményezéseket. Habár a vizsgált időszakban a tisztán polgárok által szervezett kezdeményezésből volt a legtöbb, ezek közül egyik sem volt sikeres (legismertebb példák: *End Ecocide in Europe, Fratenrnité 2020 és 30km/h – Making the streets livable* kezdeményezések). Ezzel szemben sokkal kevesebb volt a civil szerveztek által támogatott, és még kevesebb a gyakorlatban a teljes mértékben civil szervezetek által szervezett kezdeményezésekből, de a vizsgált időszak három sikeres polgári kezdeményezése közül kettő az előbbi (*Tiltsák be az állatkísérleteket!*[52] és *Egy közülünk*[53]), egy pedig az utóbbi (*A vízhez való jog*[54]) kategóriába tartozik.

Sajátos szereplői lehetnek az európai polgári kezdeményezésnek az európai parlamenti képviselők.[55] Az aláírásgyűjtés ugyanis sajá-

[52] A Stop Vivesection EPK egy alulról jövő, önkéntesek által szervezett kezdeményezés, amelyet több mint 250 állatvédő szervezet támogatott Európa szerte. A kezdeményezés teljesen decentralizáltan működött az állatvédős zervezetek európai hálózatának támogatása mellett, nem jellemezte központi kampányszervezés a szervezők részéről. – Ld. bővebben: Conrad – Steingrímsdóttir 2016 *i.m.* 120-121.; Varrica, Adriano: Stop Vivisection. In: Berg, Carsten – Thomson, Janice (eds.): *An ECI That Works! Learning from the first two years of the European Citizens' Initiative*. The ECI Campaign, 2014. Letöltés helye: https://ecas.issuelab.org/resource/an-eci-that-works-learning-from-the-first-two-years-of-the-european-citizens-initiative-1.html, letöltés ideje: 2019. november 14. 29-32.

[53] A kezdeményezés polgári bizottságának tagjai különböző tagállamokban működő életvédelmi szervezetek és agytrösztök képviselői voltak.

[54] A kezdeményezést gyakorlatilag a European Federation of Public Service Unions szakszervezet szervezte – a kampányt a szakszervezet brüsszeli székhelyén dolgozó professzionális kampánymenedzser szervezte, a polgári bizottság tagjai pedig hét tagállam nagy szakszervezeteinek vezetőiből állt, akik kifejezetten politikai céllal vettek részt a polgári bizottságban. – Ld. Erne, Roland – Blaser, Markus: Direct Democracy and Trade Union Action. In: *Transfer: European Review of Labour and Research*, Vol: 24, Issue: 2, pp: 217-232, 2018.; Conrad – Steingrímsdóttir 2016 *i.m.* 119.

[55] Bár az európai polgári kezdeményezés az európai polgárok, mint magánszemélyek

tos lehetőséget biztosít számukra ahhoz, hogy egy adott kérdésre ráirányítsák a közfigyelmet.[56] Ez mind az európai parlamenti képviselő, mind pedig a polgári kezdeményezés pozitív végkimenetele szempontjából előnyös lehet. Amíg a politikai szereplő egy, az európai polgárok széles tömegeit érintő kérdéskör mintegy három éven át tartó tematizálásával[57] folyamatos figyelmet kaphat, amely pozitív színben tüntetheti fel a hazai választópolgárok előtt, addig a polgári kezdeményezés ügyét, így különösen az aláírásgyűjtési folyamatot nagyban segítheti, ha egy vagy több európai parlamenti képviselő, vagy akár teljes pártcsalád a különböző tagállamokban fenntartott kapcsolati hálóját felhasználja a polgári kezdeményezés sikeréhez.[58]

5. Az európai hálózatok szükségességéről és a „húzó tagállamok" szerepéről

Greenwood meglátása szerint kis eséllyel érik el a szükséges egymillió aláírást azok a kezdeményezések, amelyeket nem támogatnak kiépített struktúrákkal vagy nemzetközi hálózattal rendelkező szervezetek.[59] Sasvári szerint amikor a kezdeményezések mögötti szervezeteket megvizsgájuk, megállapíthatjuk, hogy minden kezdeményezés mögött európai lefedettségű szervezetek állnak, bár nem

garantált joga, és a polgári kollégium felállításához szükséges minimum résztvevők számába nem lehet beleszámítani az európai parlamenti képviselőket, a szabályozás nem zárja ki, hogy európai parlamenti képviselők, vagy európai poitikai pártcsaládok részt vegyenek az európai polgári kezdeményezések szervezésében.

[56] Bouza García 2012b *i.m.* 343.

[57] A támogató aláírások gyűjtésére egy év áll rendelkezésre, valamint a benyújtástól számított különféle határidőkkel összesen akár 2 évig is eltarthat a polgári kezdeményezés folyamata.

[58] Erre példa az ALDE által indított *One seat* polgári kezdeményezés, amely az EU strasburgi székhelyének megszüntetését tűzte ki célul, azonban mivel a Szerződések rendelkezéseut érintette, a Bizottság elutasította a kezdeményezés bejegyzését. – Ld. Böttger – Plottka 2016 *i.m.* 28.

[59] Greenwood 2018 *i.m.* 7.

mindegyik rendelkezik brüsszeli képviselettel.[60] Bouza García szerint az európai aláírásgyűjtés olyan infrastruktúrát, szervezettséget és tapasztalatokat igényel, amelyek sokkal inkább jelen vannak egy európai, mint egy tagállami szervezet esetében.[61] Ezt a gyakorlat is altámasztja. Az eddig sikeres európai polgári kezdeményezések mögött is nagy, *európai struktúrával működő szervezetek* álltak: szakszervezetek (*Vízhez való jog*: European Federation of Public Service Unions), egyházak (*Egy közülünk*: katolikus egyház, illetve életvédelmi szervezetek), civil szervezetek (*Tiltsák be az állatkísérleteket!*: állatvédő szervezetek; *Minority SafePack*: FUEN-Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója), valamint online hálózatokkal rendelkező, alapvetően online kampányt megvalósító szervezetek (*Tiltsák be a glifozátot!*: wemove.eu, Campact e.V., Avaaz Foundation).[62]

Az európai kapcsolatrendszer szükségessége mellett fontos kiemelni a tagállami szinten működő civil szervezetek szerepvállalását is. Weisskircher szerint a nemzeti szintű mozgósítás a sikeres európai polgári kezdeményezések kulcsa. Szerinte a sikeres európai polgári kezdeményezés nem követeli meg a „valódi" európai kampányt, hanem elegendő, ha a szervezők – egy húzó tagállam mellett – csupán néhány kisebb tagállamra összpontosítják az aláírásgyűjtési kampányt.[63] Ezt a gyakorlat is alátámasztja, hiszen a sikeres polgári kezdeményezések esetében jellemzően egy-két tagállamban kiugróan magas volt a támogató nyilatkozatok száma, amely hozzájárult a kezdeményezések végső sikeréhez („húzó tagállamok").[64]

[60] Sasvári Nóra: Hogyan segíti a részvételt az európai polgári kezdeményezés? *Civil Szemle*, 12. évf., 1. szám, 2015. 68.

[61] Bouza García 2012b *i.m.* 346.

[62] Gerstenmeyer at al. 2018 *i.m.* 56.; Greenwood 2018 *i.m.* 5.

[63] Weisskircher, Manès: The European Citizens' Initiative: Mobilization Strategies and Consequences. In: *Political Studies*, 2019. 9.

[64] A glifozát betiltására irányuló polgári kezdeményezés 1.070.865 hiteles aláírásából 663.867 nyilatkozat Németországból származott; az állatkísérletek tilalmáról szóló kezdeményezés 1.173.130 hiteles aláírásából 690.325 nyilatkozat Olaszországból jött össze; a magzatvédelmi *Egy közülünk* kezdeményezés 1.721.626 hiteles aláírásából 623.947 aláírás Olaszországból, 235.964 támogató nyilatkozat pedig Lengyelországból érkezett; a vízvédelmi kezdeményezés 1.659.543 hiteles aláírásából 1.236.455 szignó pedig Németországból jött be. Ez alól nem kivétel az ötödik sikeres kezdeményezés, a

A húzó tagállamok szükségességét a *Feltétel Nélküli Alapjövedelem* c. polgári kezdeményezés is alátámasztja. E kezdeményezés esetében bár hat tagállamban összegyűlt a minimum számú aláírás, az összaláírásszám nem haladta meg a 300 ezret sem[65], mivel nem volt olyan húzó állam, mint a korábban bemutatott sikeres kezdeményezések esetében.

A húzó tagállamoknak azonban nem szükségszerűen a nagy lakosságszámú tagállamok közül kell-e kikerülniük. Conrad szerint az európai polgári kezdeményezés transznacionális jellege miatt a kis államokból indított polgári kezdeményezések szervezőinek az aláírásgyűjtés sikerre viteléhez társszervezőket kell keresniük nagyobb államokból.[66] Ez bár igaz lehet az első négy sikeres európai polgári kezdeményezés vonatkozásában, éppen fordítottan érvényesül a *Minority SafePack* esetében, ahol a nagyobb államokból származó uniós polgárok voltak a kezdeményezés szervezői, azonban éppen a kisebb tagállamok segítségével (Magyarország, Románia és Szlovákia) lett végül sikeres a kezdeményezés. Glogowksi szerint bár a közép-kelet-európai tagállamok polgári az uniós polgári jogaik gyakorlásában általánosságban kevésbé aktívak (pl. az európai választási részvételek adataira figyelemmel), az európai polgári kezdeményezésekben történő részvételük közel van a polgári részvétel tekintetében régebbi hagyományokkal rendelkező nyugat-európai tagállamok polgárainak részvételéhez.[67]

Mindamellett, hogy az európai polgári kezdeményezés egy transznacionális eszköz, nem minden esetben csak transznacionális vonatkozásokban létezik. A sikeres polgári kezdeményezés ugyanis

Minority SafePack sem, amelyben összegyűlt 1.128.385 hiteles aláírásból 527.686 aláírás Magyarországhoz, 254.871 nyilatkozat pedig Romániához kötődik. – adatok forrása: https://europa.eu/citizens-initiative/home_hu, letöltés ideje: 2020. február 28.

[65] Weisskircher 2019 *i.m.* 10.

[66] Conrad, Maximilian: A Small-States Perspective on the European Citizens' Initiative. *Icelandic Review of Politics and Administration*, Vol. 9, Issue 2, pp. 301-322., 2013. 307.

[67] Glogowski e gondolatait a *Minority SafePack* kezdeményezés előtt fogalmazta meg, amely kezdeményezés jelentősen hozzájárult a közép-kelet-európai statisztika javításához. – Głogowski, Paweł: European Citizens' Initiative in Central and Eastern European Countries – The Bumpy Road of Participatory Democracy in the EU. *Studia Europejskie*, 1/2017. 189.

nem kizárólag egy páneurópai kampánnyal valósulhat meg, hanem a nemzeti kampányok együtthatásával is. A tagállami kampányok szervezésében azonban sokkal hatékonyabbak lehetnek a nemzeti szervezetek. Polgári kezdeményezés ugyanis lehetőséget kínál az európai témák tagállami szinten történő megjelenítésére.[68] Ezen felül, ha egy kampánytéma nemzeti szinten jobban tematizált, akkor nagyobb médiafigyelmet kaphat.[69]

6. A megfelelő anyagi források szükségessége

Az európai polgári kezdeményezés megvalósítási ciklusának egyértelműen legköltségesebb időszaka az európai szintű aláírásgyűjtés lebonyolítása, valamint az ezt szolgáló transznacionális és tagállami figyelemfelhívó kampányok felépítése és működtetése. Ugyanakkor szinte lehetetlen általánosságban megállapítani, hogy egy európai polgári kezdeményezésben megvalósított aláírásgyűjtés és kampány mekkora pénzügyi keretet igényel, hiszen az számos tényezőtől függ.

Egyrészt függ attól, hogy a szervezők az online vagy az offline aláírásgyűjtésre építik fel a kampányt. Ezt befolyásolja a kezdeményezés témája, és ezzel szoros összefüggésben a kampány célközönsége.[70] Szintén ezzel áll összefüggésben, hogy az aláírásgyűjtést megvalósító szervezet milyen struktúrákkal rendelkezik az adott tagállamban és az Európai Unió egész területén (ld. a katolikus

[68] A *Vízhez való jog* kezdeményezés írországi kampánya például a vízhez kötődő díjak elleni fellépés eszközéül szolgált, amelynek keretén belül önálló nemzeti kampány alakult ki. – Greenwood 2018 *i.m.* 11.

[69] Greenwood, Justin – Tuokko, Katja: The European Citizens' Initiative: the territorial extension of a European political public sphere? *European Politics and Society*, 2016.

[70] Amíg az alapvetően konzervatív célközönséggel indított magzatvédelmi *Egy közülünk* polgári kezdeményezés esetében az aláírások mintegy 70 százaléka papír alapon gyűlt össze, addig az állatkísérletekkel szemben megfogalmazott *Tiltsák be az állatkísérleteket!* kezdeményezés esetében már az online gyűjtött aláírások voltak többségben (60 százalék), a vízvédelmi *Right2Water* kezdeményezéshez az alaáírások 80 százaléka, a *Tiltsák be a glifozátot!* kezdeményezés esetében az aláírások 79 százaléka online formában érkezett.

egyház és több európai életvédelmi szervezet által támogatott magzatvédelmi kezdeményezés és az alapvetően online kampányra épített glifozát ellen tiltakozó kezdeményezés közti alapvető különbségeket). Az online kampány és aláírásgyűjtés alapvetően olcsóbbnak tekinthető, hiszen nem igényel annyi emberi erőforrást, illetve az online térben (különösen a közösségi médiában) elhelyezett hirdetések nagy általánosságban kisebb anyagi ráfordítást igényelnek, mint a hagyományos kampány láthatóvá tétele. Másrészt függ attól, hogy az adott kampányt hány országra összpontosítják a szervezők; az Európai Unió valamennyi tagállamában folytatnak kampánytevékenységet és aláírásgyűjtést, vagy csupán regionálisan, néhány ország területére célozzák a kampányt.[71] Ezzel összefüggésben függhet attól, hogy egy valóban transznacionális kampány valósul meg, vagy a tagállami kampányok és aláírásgyűjtések együtthatására alapozzák a szervezők a kezdeményezés sikerét. Ez a felsorolás azonban korántsem teljes. A kampány összköltsége számos egyéb, általunk nem ismert tényezőtől függhet.

Szabályt erősítő kivételként értelmezhető ugyanakkor a sikeres *Stop Vivisection* állatvédelmi kezdeményezés, amely jelentős mértékben alulfinanszírozott volt a többi – sikeres és az aláírásgyűjtést sikertelenül teljesítő – európai polgári kezdeményezéshez képest is. Ráadásul amellett, hogy a kezdeményezésben több mint 250 európai szervezet működött közre, a vezető európai állatvédelmi és állatkínzással szemben fellépő szervezetek nem támogatták a kezdeményezést.[72]

[71] Ez történt a béruniós európai polgári kezdeményezés esetében, ahol a közép-kelet-európai országokra összpontosították a kampányt, azonban ez a kezdeményezés végül az aláírásgyűjtés fázisában bukott el.

[72] Weisskircher 2019 *i.m.*

7. Nemzeti kisebbségek jog- és érdekvédelmével kapcsolatos kezdeményezések

7.1 Minority SafePack kezdeményezés

A *Minority SafePack* mögött az európai őshonos nemzeti kisebbségek és nyelvcsoportok érdekképviseleti szervezete, az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója (FUEN) ált, amely több mint száz tagszervezetet tömörít 35 államból, ezzel pedig a legnagyobb kisebbségi ernyőszervezet Európában.[73] A szervezet németországi székhellyel működik, szinte minden európai uniós tagállamban van tagszervezete. A FUEN ugyan több mint hetvenéves múltra tekint vissza, ám történetének legnagyobb sikere a *Minority SafePack* kisebbségvédelmi kezdeményezés sikerre vitele. A kezdeményezés polgári bizottságában legjelentősebb tagszervezeteik vezetői kaptak helyet.

A kezdeményezés aláírásgyűjtése során 1 128 385 hiteles támogató nyilatkozat gyűlt össze, és 11 tagállamban teljesült az érvényességhez szükséges minimum aláírásszám.[74] Az egyes tagállamokban az aláírásgyűjtést jellemzően a FUEN tagszervezetei koordinálták (pl. Erdélyben a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, Felvidéken a Magyar Közösség Pártja), illetve volt példa arra is, hogy a FUEN-nel korábban kapcsolatban nem álló tagállami szervezetek társultak partnerként az aláírásgyűjtés idejére (pl. Magyarországon a Rákóczi Szövetség).[75] A *Minority SafePack* esetében a húzó tagállam Magyarország és Románia volt (ketten együtt mintegy 70 százalékát kitéve az összes hiteles aláírásnak)[76], ezen felül azonban

[73] https://www.fuen.org/hu/article/Az-Europai-Nemzetisegek-Foederativ-Unioja-FUEN

[74] Magyarország, Románia, Olaszország, Szlovákia, Spanyolország, Bulgária, Litvánia, Horvátország, Dánia, Lettország és Szlovénia.

[75] Ld. bővebben: Tárnok Balázs: A Minority SafePack európai polgári kezdeményezés és a magyarországi aláírásgyűjtés tapasztalatai. *Létünk*, 2019/2., 2019.

[76] Egy másik szempont szerint ha ehhez a számhoz hozzávesszük a felvidéki aláírásokat (63.272 hiteles aláírás), ahol Erdélyhez hasonlóan szintén kizárólag a magyar közösségek gyűjtötték a támogató nyilatkozatokat, akkor arra jutunk, hogy a magyar közösségek az összes aláírás mintegy háromnegyedét szolgáltatták.

– további kilenc tagállamban teljesítve a kvótát – még 345 ezer aláírás gyűlt össze a kezdeményezés mellett,[77] amely egyértelműen az európai hálózat eredményének tekinthető.[78]

Ami a rendelkezésre álló pénzügyi forrásokat illeti, a *Minority SafePack* a polgári kezdeményezés információs oldalán feltüntetett adatok szerint a FUEN-től összesen 348 500 euró értékű támogatást kapott 2012 és 2018 között.[79] Úgy tűnik azonban, hogy nem kizárólag ez a pénzügyi keret állt rendelkezésre a szervezők és érintettek számára az aláírásgyűjtés sikerre vitele érdekében. Az ugyanis nem derült ki ebből a nyilatkozatból, hogy a kezdeményezés tényleges szervezését és különösen az aláírásgyűjtés európai kampányát szervező FUEN, vagy a magyarországi aláírásgyűjtést koordináló Rákóczi Szövetség kitől és milyen mértékű támogatásban részesült a kezdeményezés sikerre viteléhez. A FUEN 2017. évi pénzügyi jelentése szerint a szervezet 2014 és 2018 között mintegy 700 ezer euró támogatást kapott Magyarország Külügyminisztériumától és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt-től.[80] Magyarország Kormánya ezen felül a *Minority SafePack* magyarországi aláírásgyűjtésének koordinációját ellátó Rákóczi Szövetséget is támogatásban részesítette 2017-ben.[81]

[77] Ha az összes hiteles aláírásból leszámoljuk a Magyarországról, Erdélyből és Felvidékről beérkezett nyilatkozatokat, akkor 282 556 aláírás érkezett be a maradék 25 tagállamból (a Minority SafePack aláírásgyűjtés idején az Egyesült Királyság még tagja volt az EU-nak) – ennek a számításnak a nemzeti régiókról szóló kezdeményezéssel való összehasonlíthatóság szempontjából van jelentősége (ld. lent).

[78] Ugyanitt azt is érdekes megjegyezni, hogy számos olyan országban nem gyűlt össze a minimum aláírásszám, ahol az ott élő kisebbségi közösség képviseltette magát a *Minority SafePack* polgári bizottságában (Hollandia, Belgium, Ausztria, Németország).

[79] https://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/open/details/2017/000004

[80] Ld.: Financial report and audit report 2017, FUEN, 2018. Letöltés helye: https://www.fuen.org/assets/upload/editor/2017_Finanz_Revisionsbericht.pdf, letöltés ideje: 2019. november 15.

[81] Ld.: A Kormány 2005/2017. (XII. 22.) Korm. határozata A Rákóczi Szövetség „A Magyar Állandó Értekezlet XVI. ülésén támogatott Nemzeti Kisebbségvédelmi Kezdeményezés megvalósításának elősegítése céljából nyújtott támogatásból megvalósuló beszerzések" tárgyú beszerzései közbeszerzési eljárás lefolytatása alól történő felmentéséről.

7.2. A Nemzeti régiókról szóló kezdeményezés

A *nemzeti régiókról szóló kezdeményezés* mögött a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) állt európai szervezőként.[82] Az SZNT Székelyföld őshonos közösségének, a székelységnek közképviseleti testülete, amelynek maga által meghatározott célja a székelység nevében igényelni és elnyerni a történelmi terület autonómiáját, nemzeti alapú eurórégióvá nyilvánítását.[83] Szemben a FUEN-nel, az SZNT nem egy európai hálózattal rendelkező ernyőszervezet, hanem egy olyan, önálló jogalanyisággal nem rendelkező, leginkább tagállami szinten tevékenykedő szervezet, amelynek gyakorlatilag kizárólagos feladata és célja Székelyföld autonómiájának elérése. Bár vannak partneri kapcsolatai Európában, a szervezet esetében kialakult európai struktúráról nem beszélhetünk.

A nemzeti régiók védelméről szóló polgári kezdeményezésben nem alakult ki olyan átfogó és az EU több tagállamára kiterjedő kampány, mint a *Minority SafePack* esetében.[84] A kezdeményezés nyilvántartásba vételétől számított egy éven belül – köszönhetően az utolsó két hét rendkívül hatásos online kampányának[85] – bár ösz-

[82] A kezdeményezés elindításának székelyföldi motivációi tekintetében ld. bővebben: Benda Vivien – Dabis Attila – Wágner Tamás Zoltán: A közvetlen demokrácia európai útjai, különös tekintettel az európai polgári kezdeményezésre. *Kisebbségvédelem*, I. szám, 2019.

[83] https://www.sznt.org/hu/magunkrol/bemutato

[84] A kezdeményezés sikertelenségének lehetséges okairól ld. bővebben: Tárnok, Balázs: European Citizens' Initiatives for the Protection and Promotion of Rights and Interests of National Minorities – Latest Developments. In: *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2020,* Vol. 8, Eleven International Publishing, The Hague, 2020. *Megjelenés alatt*.

[85] Az aláírásgyűjtés április elején kapott új lendületet az Írdalá.hu online csatornák életre hívásával. Bár ezen időszakban a koronavírus lehetetlenné tette a papír alapú aláírásgyűjtést, a szervezők sikeresen helyezték át a kampány súlypontját az online térbe, melyhez elsődlegesen a közösségi média felületeket használták. Az aláírásgyűjtés április végére és május elejére, tehát a gyűjtési időszak utolsó hetére érte el a csúcspontját. Ezen időszak alatt rendkívül látványos növekedést produkált az online aláírások száma, volt olyan nap is, amikor közel kétszázezer online támogató nyilatkozat érkezett. 2020. április 23-án csupán 294 ezer körüli nyilatkozatnál járt az online aláírásgyűjtés. A 400 ezer online nyilatkozatot május 2-án lépte át a kezdeményezés. Május 4-én 530 ezer elektronikusan leadott aláírásnál állt a mutató, amely május 6-án

szegyűlt az egymillió aláírás,[86] a hét tagállamra vonatkozó feltétel nem teljesült.[87] A koronavírus járvány miatt azonban a Bizottság javaslatot terjesztett elő az európai polgári kezdeményezések eljárási határidejének meghosszabbítására.[88] Ennek értelmében fél évvel meghosszabbodna a nemzeti régiók védelméről szóló kezdeményezés május 7-én ideiglenesen lezárult aláírásgyűjtési időszaka is. Amennyiben az Európai Parlament és a Tanács elfogadja a javaslatot, újraindul az aláírásgyűjtés, így a szervezőknek lehetőségek nyílik a hiányzó tagállamok bebiztosítására.[89]

Az aláírásgyűjtés húzó tagállama e kezdeményezés esetében is Magyarország és Románia volt (általánosságban véve tehát a magyar nemzeti közösségek). Ha azonban az összegyűlt aláírásokból levonjuk a Magyarországról, Romániából és Szlovákiából (tehát a magyar közösségektől) beérkezett aláírásokat, mindössze 26 ezer

lépte át a 800 ezer online aláírást. Mire az online rendszer május 7-én lezárult, 1.008.966 polgár támogatta elektronikus formában a *nemzeti régiók* védelméről szóló polgári kezdeményezést. Ilyen mértékű mobilizáció ilyen rövid idő alatt egyetlen eddigi polgári kezdeményezés esetében sem fordult még elő. Ennek következtében a túlterheltségtől többször összeomlottak a Bizottság szerverei a kampány hajrában. – Ld.: *Magyar Hírlap*: Huszonkétezer aláírást akadályoztak meg az Európai Bizottság szerverei, 2020. május 7. Letöltés helye: https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20200507-huszonketezer-alairast-akadalyoztak-meg-az-europai-bizottsag-szerverei, letöltés ideje: 2020. május 26.

[86] Míg papír alapon hozzvetőleg 250 ezer, online formában 1.008.966 aláírás érkezett a kijelölt határidőig.

[87] Az aláírásgyűjtés lezárultakor csupán Magyarországon, Romániában és Szlovákiában teljesült az EPK rendelet I. számú mellékletében rögzített, tagállamokra vonatkozó minimum aláírásszám.

[88] Tárnok Balázs: A Bizottság az európai polgári kezdeményezések határidejének meghosszabbítását javasolja a koronavírus miatt. EUSTRAT - Európa Stratégia Kutatóintézet, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Letöltés helye: https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/05/26/a-bizottsag-az-europai-polgari-kezdemenyezesek-hataridejenek-meghosszabbitasat-javasolja-a-koronavirus-miatt?fbclid=IwAR1qS6cqyjMYD-Lifl5PS21XM9t5QfFNYYx7myiUVnL6NGkr7vu_iSqjEi7A, letöltés ideje: 2020. május 26.

[89] Figyelemmel arra, hogy jelen tanulmány kéziratának lezárásakor (2020. május 26.) alappal feltételezhető, hogy az ideiglenes lezárult kezdeményezés aláírásgyűjtése újra elindul, aminek köszönhetően reális esély kínálkozik a szervezők számára a kezdeményezés jogi értelemben vett sikeréhez szükséges mindkét konjunktív feltétel teljesítésére, a kézirat lezárásának pillanatában a kezdeményezést az aláírásgyűjtés első éve alapján értékeljük.

aláírást kapunk.[90] Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szervezők nem tudták mobilizálni a magyartól eltérő nemzeti közösségeket a polgári kezdeményezés támogatása érdekében. Ezt számos egyéb tényező mellett betudhatjuk az európai aláírásgyűjtésben aktív szerepet vállaló partnerekből álló hálózat hiányának is.[91] A húzó tagállamokból származó aláírások abszolút számai tekintetében azonban a kezdeményezés felülmúlta a *Minority SafePack*-et. Magyarországon 786 ezren támogatták elektronikus formában a kezdeményezést, míg papír alapon körülbelül 100 ezren.[92] A *Minority SafePack*-et ehhez képest 643 ezren írták alá Magyarországról.[93] Romániában mintegy 170 ezren támogatták online a *nemzeti régiókról* szóló kezdeményezést, további mintegy 150 ezren pedig papír alapon.[94] A *Minority SafePack* esetében kicsivel több, mint 300 ezer aláírás gyűlt össze Erdélyben papír alapon és elektronikus formában.

A *Minority SafePack* kezdeményezéssel ellentétben a *nemzeti régiókról szóló kezdeményezés* esetében – a jelenleg rendelkezésre álló, hozzáférhető információk szerint – messze nem álltak rendelkezésre a szükséges pénzügyi források. Sőt, a kezdeményezés hivatalos tájékoztató oldalán egyáltalán nem tüntet fel pénzügyi

[90] Az 1.008.966 online aláírás az alábbiak szerint oszlik meg: Magyarország - 786.528, Románia - 169.047, Szlovákia - 26.996, valamint az EU további 24 tagállama - 26.381 (ezekből is kiemelkedik Németország - 10.178, Svédország - 3.516, Ausztria - 2.280).

[91] Az európai partnerek aláírásgyűjtéstől távolmaradására hatással lehetett a *Minority SafePack* kezdeményezés is. A *nemzeti régiókról szóló kezdeményezés* aláírásgyűjtésének idejére ugyanis közel két év eltelt a *Minority SafePack* támogató nyilatkozatai gyűjtésének lezárulta óta, az európai nemzetiségek azonban továbbra sem láthatták kézzelfogható eredményét a munkájuknak (a szervezők csupán 2020 elején nyújtották be a Bizottsághoz a sikeres aláírásgyűjtéssel megtámogatott javaslatcsomagot). Ez szintén eltántorító hatással lehetett az európai partnerek aláírásgyűjtésben történő szerepvállalására.

[92] Erre a magyarországi papír alapú támogató nyilatkozatok összegyűjtését vállaló Rákóczi Szövetség, valamint a szervezők közleményeiből következtethetünk.

[93] A nyilatkozatok többsége akkor papír alapon érkezett be, ami mintegy 120 ezer aláírás érvénytelenítését eredményezte a tagállami érvényességi ellenőrzés során.

[94] *Erdély.ma*: Százötvenezer aláírást adott át az RMDSZ, 2020. április 16. Letöltés ideje: https://www.erdely.ma/szazotvenezer-alairast-adott-at-az-rmdsz/, letöltés helye: 2020. április 16.

támogatást.[95] E kezdeményezés esetében az is befolyásoló tényező lehet, hogy a kezdeményezés mögött álló Székely Nemzeti Tanács nem rendelkezik önálló jogalanyisággal, így finanszírozása (pl. Magyarország Kormánya által, amely megtörtént a *Minority SafePack* esetében) is problémákba ütközik. Ezen felül olyan támogatásokról sem tudunk, amelyet az egyes tagállamokban az aláírásgyűjtés megvalósítását magára vállaló támogató szervezetek kaptak volna a polgári kezdeményezés sikerre vitelét elősegítendő.[96] Mindezek ellenére a kampány húzó tagállamokra történő összpontosítását látszólag nem hátráltatta az anyagi források szűkössége, az európai kampány megvalósítását azonban nagymértékben akadályozhatta.

8. Következtetések

A civil szervezetek az elmúlt években nem csupán az európai polgári kezdeményezések, de az uniós demokrácia és döntéshozatali eljárások működéséhez is nélkülözhetetlenné váltak. A civil társadalom egyfajta híd szerepet tölt be: létrehozza a közvetlen kapcsolatot az uniós polgárok és az uniós intézmények között, becsatornázza a polgárok véleményét az uniós döntéshozatali mechanizmusba, ezzel egyidejűleg pedig szakértelmet is kölcsönöz az uniós döntéshozó szervek számára. Bár az európai polgári kezdeményezés az uniós polgárok személyhez fűződő joga, a gyakorlatban különböző európai és nemzeti szinten tevékenykedő civil társadalmi szervezetek segítik.

A dolgozat során arra a következtetésre jutottunk, hogy a civil szervezetek szerepvállalása elengedhetetlen a polgári kezdeményezések sikerre viteléhez. Ezt mind az európai polgári kezdeménye-

[95] https://europa.eu/citizens-initiative/initiatives/details/2019/000007_en

[96] Mint ahogy ez történt szintén a *Minority SafePack* kezdeményezésnél a magyarországi aláírásgyűjtést koordináló Rákóczi Szövetség esetében. Ld.: Átlátszó.ro: Magyar kormányzati források látványos hiányában gyűlt össze az egymillió aláírás, 2020. május 22. Letöltés helye: https://atlatszo.ro/napi-politika/magyar-kormanyzati-forrasok-latvanyos-hianyaban-gyult-ossze-az-egymillio-alairas/, letöltés ideje: 2020. május 25.

zéssel foglalkozó tudományos szereplők véleménye, mind pedig a tárgyban végzett empirikus kutatások alátámasztják. Megállapítottuk, hogy azok a kezdeményezések tudják összegyűjteni a szükséges egymillió aláírást hét különböző tagállamból, amelyek mögött nagy, európai hálózattal is rendelkező szervezetek állnak, és egyúttal képesek koncentrálni az aláírásgyűjtést egy-két tagállamban („húzó tagállamok"), ahol kiemelkedően magas lesz az aláírások száma. Az európai hálózat és az aláírásgyűjtésben húzó szerepet vállaló tagállamok biztosítása tehát egyaránt elengedhetetlen feltételnek bizonyult. A sikeres európai polgári kezdeményezéshez szükséges továbbá az aláírásgyűjtési kampány szervezéséhez rendelkezésre álló megfelelő anyagi források biztosítása is.

Ezek a megállapítások a két kisebbségvédelmi tárgyú polgári kezdeményezés esetében is beigazolódtak. A két kezdeményezés végkimenetele közti különbség éppen ezeknek a tényezőknek a meglétére és hiányára vezethetőek vissza.

Irodalomjegyzék

A Kormány 2005/2017. (XII. 22.) Korm. határozata A Rákóczi Szövetség „A Magyar Állandó Értekezlet XVI. ülésén támogatott Nemzeti Kisebbségvédelmi Kezdeményezés megvalósításának elősegítése céljából nyújtott támogatásból megvalósuló beszerzések" tárgyú beszerzései közbeszerzési eljárás lefolytatása alól történő felmentéséről.

Aldrin, Philippe – Hubé, Nicolas: From Democracy by Proxy to a Stakeholder Democracy. The Changing Faces of an EU Founding Value. In: Foret, François – Calligaro, Oriane (eds): *European Values: Challenges and Opportunities for EU Governance*. London, Routledge, 2018.

Anglmayer, Irmgard: *Implementation of the European Citizens' Initiative. The experience of the first three years*. European Parliamentary Research Service, Ex-Post ImpactAssessment Unit, 2015.

Az Európai Parlament és a Tanács 211/2011/EU rendelete (2011.

február 16.) a polgári kezdeményezésről. HL L 65, 2011. 3. 11., 1–22.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/788 rendelete (2019. április 17.) az európai polgári kezdeményezésről. HL L 130, 2019. 5. 17., 55–81.

Átlátszó.ro: Magyar kormányzati források látványos hiányában gyűlt össze az egymillió aláírás, 2020. május 22. Letöltés helye: https://atlatszo.ro/napi-politika/magyar-kormanyzati-forrasok-latvanyos-hianyaban-gyult-ossze-az-egymillio-alairas/, letöltés ideje: 2020. május 25.

Benda Vivien – Dabis Attila – Wágner Tamás Zoltán: A közvetlen demokrácia európai útjai, különös tekintettel az európai polgári kezdeményezésre. *Kisebbségvédelem*, I. szám, 2019.

Bouza García, Luis – Del Río Villar, Susana: The ECI as a Democratic Innovation: Analysing its Ability to Promote Inclusion, Empowerment and Responsiveness in European Civil Society. In: *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 13, No. 3, pp. 312-324, 2012.

Bouza García, Luis – Greenwood, Justin: Introduction. In: The European Citizens' Initiative: a First for Participatory Democracy? *Perspectives on European Politics and Society*, Special Issue, Vol. 13, Issue 3, 2012.

Bouza García, Luis – Greenwood, Justin: What is a successful ECI? In: In: Conrad, Maximilian – Knaut, Annette – Böttger, Katrin (eds.): *Bridging the Gap? Opportunities and Constraints of the European Citizens' Initiative*. Nomos, 2016.

Bouza García, Luis: Anticipating the Attitudes of European Civil Society Organisations to the European Citizens' Initiative (ECI): Which Public Sphere may it Promote? In: Bouza García, Luis – Cuesta-López, Víctor – Mincheva, Elitsa – Szeligowska, Dorota (eds.): *Papers prepared for the European Citizens' Initiative - a first assessment organised by the European General Studies' Programme of the College of Europe*. Bruges, 25 January 2011. Bruges Political Research Paper No. 24, February 2012.

Bouza García, Luis: From Civil Dialogue to Participatory Democ-

racy: The Role of Civil Society Organisations in Shaping the Agenda in the Debates on the European Constitution. In: *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 6, Issue 1, pp. 85-106, 2010. Letöltés helye: http://www.jcer.net/ojs/index.php/jcer/article/view/202/193, letöltés ideje: 2019. november 19.

Bouza García, Luis: How Could Article 11 TEU Contribute to Reduce the EU's Democratic Malaise? In: Dougan, Shuibhne – Spaventa (eds.): *Empowerment and Dispowerment of the European Citizens*. Oxford UK, Hart Publishing, 2012.

Bouza García, Luis: New Rules, New Players? The ECI as a Source of Competition and Contention in the European Public Sphere. In: *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 13, No. 3, pp. 337-351, 2012.

Böttger, Katrin – Plottka, Julian: The ECI – An Overview of Opportunities and Constraints. In: Conrad, Maximilian – Knaut, Annette – Böttger, Katrin (eds.): *Bridging the Gap? Opportunities and Constraints of the European Citizens' Initiative*. Nomos, 2016.

Bruno, Elisa: *The European Citizens' Initiative (ECI): entrusting civil society participation versus enhancing the democratic legitimacy of the EU institutions?* Master Thesis, College of Europe, Bruges, 2011. 12.

Chalmers, Adam William: *Direct Democracy for the EU: A Palce for Interest Groups in the European Citizens' Initiative.* Working Paper FG1, SWP Berlin, 2011/05, December 2011.

Conrad, Maximilian – Steingrímsdóttir, Freyja: A Tool for European Citizens? A Typology of ECI Organizers 2012–2015. In: Conrad, Maximilian – Knaut, Annette – Böttger, Katrin (eds.): *Bridging the Gap? Opportunities and Constraints of the European Citizens' Initiative*. Nomos, 2016.

Conrad, Maximilian: A Small-States Perspective on the European Citizens' Initiative. *Icelandic Review of Politics and Administration,* Vol. 9, Issue 2, pp. 301-322., 2013.

Conrad, Maximilian: The European Citizens' Initiative: Transnational Democracy in the EU at last? In: *Icelandic Review of Politics and Administration*, Vol. 7, Issue 1, pp. 5-22., 2011.

Crespy, Amandine: Deliberative Democracy and the Legitimation of the European Union: A Reappraisal of Conflict. *Political Studies*, Vol. 62, Issue 1, pp. 81-98, 2012.

Cuesta-López, Víctor: A Preliminary Approach to the Regulation on European Citizens' Initiative from Comparative Constitutional Law. In: Bouza García, Luis – Cuesta-López, Víctor – Mincheva, Elitsa – Szeligowska, Dorota (eds.): *Papers prepared for the European Citizens' Initiative - a first assessment organised by the European General Studies' Programme of the College of Europe.* Bruges, 25 January 2011. Bruges Political Research Paper No. 24, February 2012.

de Clerck-Sachsse, Julia: Civil Society and Democracy in the EU: The Paradox of the European Citizens' Initiative. In: The European Citizens' Initiative: a First for Participatory Democracy? *Perspectives on European Politics and Society*, Special Issue, Vol. 13, Issue 3, 2012.

Dougan, Michael: What are we to make of the citizens' initiative? *Common Market Law Review*, No. 48, pp.1807-1848, 2011.

Eising, Rainer – Kohler-Koch, Beate: Interessenpolitik im europ¨aischen Mehrebenensystem. In: Eising, Rainer – Kohler-Koch, Beate (eds.): *Interessenpolitik in Europa*. Vol. 7 of Regieren in Europa, pp. 11–75, Nomos, Baden-Baden, 2005.

Eising, Rainer: Interest groups in EU policy-making. In: *Living Reviews in European Governance*, 3, (2008), 4. Letöltés helye: http://europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2008-4, letöltés ideje: 2020. 02. 27., 2008.

Erdély.ma: Százötvenezer aláírást adott át az RMDSZ, 2020. április 16. Letöltés ideje: https://www.erdely.ma/szazotvenezer-alairast-adott-at-az-rmdsz/, letöltés helye: 2020. április 16.

Erne, Roland – Blaser, Markus: Direct Democracy and Trade Union Action. In: *Transfer: European Review of Labour and Research*, Vol: 24, Issue: 2, pp: 217-232, 2018.

EurActiv: Experts Strive to Make Citizens' Initiative Work. 2011.3.21. Letöltés helye: https://www.euractiv.com/section/public-affairs/news/experts-strive-to-make-citizens-initiative-work/, letöltés ideje: 2019. november 19.

Európai Bizottság: *Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre a polgári kezdeményezésről*. Brüsszel, 2010.3.31, COM(2010) 119 végleges.

Foley, Cathal: *The European Citizens' Initiative: a tool for citizens or for lobby groups?* Master thesis, Vrije Universiteit Brussel, 2015.

FUEN: Financial report and audit report 2017. *FUEN*, 2018. Letöltés helye: https://www.fuen.org/assets/upload/editor/2017_Finanz_Revisionsbericht.pdf, letöltés ideje: 2019. november 15.

Gerstenmeyer, Carmen – Klein, Julia – Plottka, Julian – Tittel, Amelie: Study on the European Added Value of the European Citizens' Initiative. In: Salm, Christian: *The added value of the European Citizens' Initiative (ECI), and its revision*. Study. Brussles: European Parliamentary Research Service, 2018.

Głogowski, Paweł – Maurer, Andreas: The European Citizens' Initiative – Chances, Constraints and Limits. In: *Political Science Series*, Institute for Advanced Studies, Vienna 2013.

Głogowski, Paweł: European Citizens' Initiative in Central and Eastern European Countries – The Bumpy Road of Participatory Democracy in the EU. *Studia Europejskie*, 1/2017.

Greenwood, Justin – Tuokko, Katja: The European Citizens' Initiative: the territorial extension of a European political public sphere? *European Politics and Society*, 2016.

Greenwood, Justin: *Interest Representation in the European Union*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2011.

Greenwood, Justin: The European Citizens' Initiative and the EU Civil Society Organizations. In: The European Citizens' Initiative: a First for Participatory Democracy? *Perspectives on European Politics and Society, Special Issue,* Vol. 13, Issue 3, 2012.

Greenwood, Justin: The European Citizens' Initiative: bringing the EU closer to its citizens? In: *Comparative European Politics*, October 2018.

Habermas, Jürgen: *Faktizität und Geltung*. Frankfurt a. M., Germany: Suhrkamp, 1996.

Hedling, Elsa: *The European Citizens' Initiative New Opportunities for European Civil Actors?* Lund University, Autumn 2012.

Keck, Margaret E. – Sikkink, Kathryn: *Activists beyond borders: advocacy networks in international politics*. New York: Cornell University Press, 1998.

Knaut, Annette – Plottka, Julian: *The European Citizens' Initiative: New Knowledge Regimes for Interest Groups' Involvement in European Law Making Processes?* Paper presented at the 6th International Conference in Interpretive Policy Analysis: Discursive Spaces, Politics, Practices and Power, Cardiff June 2011.

Kohler-Koch, Beata: Post-Maastricht Civil Society and Participatory Democracy. In: *European Integration*, Vol. 34, No. 7, pp. 809-824., 2012.

Magyar Hírlap: Huszonkétezer aláírást akadályoztak meg az Európai Bizottság szerverei, 2020. május 7. Letöltés helye: https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20200507-huszonketezer-alairast-akadalyoztak-meg-az-europai-bizottsag-szerverei, letöltés ideje: 2020. május 26.

Möckli, Silvano: Stärken und Schwächen der direkten Demokratie in der Schweiz. Beiträge und Berichte des Instituts für Politikwissenschaft der Hochschule St. Gallen, 202/1993, Letöltés helye: https://www.alexandria.unisg.ch/251607/1/Silvano%20Moeckli%20St%C3%A4rken%20und%20Schw%C3%A4chen%20Demokratie%20Schweiz%201993.pdf, letöltés ideje: 2020. április 17.

Sasvári Nóra: Hogyan segíti a részvételt az európai polgári kezdeményezés? *Civil Szemle*, 12. évf., 1. szám, 2015.

Tárnok Balázs: A Törvényszék ítélete a Minority SafePack kontra Bizottság ügyben. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2017/1-2. szám, 2017.

Tárnok Balázs: Az Európai Törvényszék ítélete a Székely Nemzeti Tanács európai polgári kezdeményezése ügyében. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2016/4. szám, 2016.

Tárnok Balázs: A Minority SafePack európai polgári kezdeményezés és a magyarországi aláírásgyűjtés tapasztalatai. *Létünk*, 2019/2., 2019.

Tárnok Balázs: A Bizottság az európai polgári kezdeményezések határidejének meghosszabbítását javasolja a koronavírus miatt. EUSTRAT - Európa Stratégia Kutatóintézet, Nemzeti Közszol-

gálati Egyetem. Letöltés helye: https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/05/26/a-bizottsag-az-europai-polgari-kezdemenyezesek-hataridejenek-meghosszabbitasat-javasolja-a-koronavirus-miatt?fbclid=IwAR1qS6cqyjMYDLifl5PS21XM9t5QfFNYYx7myiUVnL6NGkr7vu_iSqjEi7A, letöltés ideje: 2020. május 26.

Tárnok Balázs: Az európai polgári kezdeményezés működési nehézségei és az európai polgári kezdeményezésről szóló rendelet felülvizsgálata. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2020. *Megjelenés alatt*.

Tárnok, Balázs: European Citizens' Initiatives for the Protection and Promotion of Rights and Interests of National Minorities – Latest Developments. In: *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2020*, Vol. 8, Eleven International Publishing, The Hague, 2020. *Megjelenés alatt*.

Varrica, Adriano: Stop Vivisection. In: Berg, Carsten – Thomson, Janice (eds.): *An ECI That Works! Learning from the first two years of the European Citizens' Initiative*. The ECI Campaign, 2014. Letöltés helye: https://ecas.issuelab.org/resource/an-eci-that-works-learning-from-the-first-two-years-of-the-european-citizens-initiative-1.html, letöltés ideje: 2019. november 14.

Weisskircher, Manès: The European Citizens' Initiative: Mobilization Strategies and Consequences. In: *Political Studies*, 2019.

III. fejezet

Aktualitások

5. **Szabadi Ernő - Loránd:** Csíkszék helységneveinek alakulása a különböző közigazgatási átszervezések és kulturális törésvonalak tükrében, a kezdetektől napjainkig

6. **Török Ákos:** Mit ér az állampolgár, ha magyar? Szlovákia belügyminisztériumának 1/2015-ös rendelete és a kettős állampolgárság kérdése

Szabadi Ernő – Loránd[1]

CSÍKSZÉK HELYSÉGNEVEINEK ALAKULÁSA A KÜLÖNBÖZŐ KÖZIGAZGATÁSI ÁTSZERVEZÉSEK ÉS KULTURÁLIS TÖRÉSVONALAK TÜKRÉBEN, A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Bevezető

A nyelvek- és kultúrák együttélése, illetve ezeknek az egymáshoz viszonyított relatív helyzete állandó kutatási téma lesz a romániaihoz hasonló multietnikus társadalmakban. Az egyes kultúrák relatív súlya, dominanciája, vagy épp marginalizációja, a nyilvános tereken való megjelenése, vagy épp láthatatlansága, látleletet mutat ezen kultúrát képviselő csoportok, illetve nyelvet beszélő közösségek közti reláció alakulásáról. A nyelvi és kulturális tájkép alakulását és e folyamat mögötti mozgatórugók megértését számtalan tudományos munka kutatta,[2] eltérő módszertani alapvetések mentén.[3] A jelen tanulmány szűkre szabott, specifikus fókuszában a csíkszéki helységnevek alakulása és az azokból levonható következtetések állnak. A kutatási téma relevanciáját, illetve aktualitását a Romániában belüli őshonos kisebbségek, és kiemelten a székelységnek a többségi társadalomhoz való változó viszonyrendszere adja, mely indokolttá teszi e változó kapcsolatok kihatásának vizsgálatát, egy jól behatárolható függő változóra, ez esetben a történelmi Székelyföld egyik távlatilag is leginkább magyarajkú székén belül elhelyezkedő települések elnevezésére.

[1] Óraadó tanár, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi karán. Doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar.

[2] A jelen tanulmány témája szempontjából releváns írások közül lásd például: Tódor, Erika Mária: The hidden curriculum of schoolscapes. Overview of the bilingual school context. In: *Journal of Romanian Literary Studies (4)*. 2014, 529-538.

[3] Lásd például: Barni, Monica, & Bagna, Carla: The critical turn in LL: New methodologies and new items in LL. Linguistic Landscape, 1(1-2). 2015, 6-18.

Jelen tanulmány, ennek megfelelően elsődlegesen Csíkszék közigazgatás-területi alakulásának vázlatos folyamatát kísérli meg bemutatni, ennek létrejöttétől napjainkig. A történeti elemzés célja nyomon követni az említett szék helységneveinek változását a közigazgatási átszervezések és a különböző kulturális hatások fényében. A változó hatalmi és politikai viszonyok, az impériumváltások és határmódosítások visszatükröződtek a helységnevek gyakran politikai célú alakításában is, vizsgálandó lenyomatot hagyva a tudományos társadalom számára. Ezek alapján módszertanilag két fő megközelítési strukturálja a jelen tanulmányt. Egyrészt egy történeti, kronologikus rész, melynek gerincét a releváns történettudományi források feldolgozása adja, másrészt egy nyelvi-etimológiai megközelítés, mely előbbit kiegészítve igyekszik rekonstruálni az I. világháborút követően kisebbségbe került székelység, illetve magyarság identitásának ápolását, megőrzését kihívás elé állító román kulturális térfoglalási folyamatoknak a helységnevek változásaiban tetten érhető leképeződését.

Csíkszék közigazgatása

Csíkszék közigazgatása kialakulásától az 1562-es székely felkelésig

A keleti határokat fenyegető lovas-nomád népek megjelenése arra késztette a székelyeket, hogy fokozatosan keletre költözzenek, hátrahagyva Magyarország nyugati, északi és déli határainak védelmét.[4] Csíkszéket a letelepedő székelyek harmadik csoportjának egy része alapítja valamikor a XIII. század folyamán, hozzávetőlegesen azonos időben a Sepsi-, Kézdi- és Orbaiszéki székelyekkel.[5] Sajnos a közigazgatási egység kialakításának pontos idejéről nincsenek ismereteink. Földrajzilag az Erdélyi-medence keleti, illetve a történeti Székelyföld észak-keleti részén helyezkedett el, pontosabban a

[4] Kristó Gyula: *A székelyek eredete.* Budapest: Balassi kiadó, 2005, 85-97.

[5] Rácz Tibor Ákos: Háromszék első magyar telepesei és a határvédelem. In: *Erdélyi Múzeum, LXV. Kötet, 1-2. füzet.* Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása 2003, 1-2.

Görgényi-havasok és a Beszterce-dombvidék, a Kárpátok és Moldva, Háromszék (Kézdiszék és Felső-Fehér vármegye), valamint a Hargita és Udvarhelyszék között. Csíkszék egyike azon székely székeknek, amely keretén belül fiúszékek kerültek kialakításra.[6] Csík főszék mellett két fiúszékkel is rendelkezett, amelyek közül egyik Gyergyó- és a másik Kászonszék volt, azonban ezekre kizárólag a főszékek tartozékául tekintettek.[7] A székelyek összességét tekintve a történelem folyamán hét fő széket alapítottak, amelyek alá összesen hat-hét fiúszék tartozott.[8]

A legrégebbi fennmaradt dokumentumsor, amely Csíkszék településállományát ismerteti, az 1332-1335 között felvett pápai tizedjegyzék, amelyben az akkor már létező, fizető plébániaként bejegyzett településeket tüntették fel.[9] Az említett tizedjegyzék Csíkszék esetében tizenkilenc ma is létező, beazonosítható települést nevez meg.[10] Ezt követően Csíkszék településhálózatának bővüléséről csak az 1567-es népességi összeírás nyújt pontos adatokat.

A XIII. század végétől nem csak a járási felosztás, de a regionális közigazgatás fejlődésének különböző elemei is megjelennek Magyarország teljes területén, úgy Szlavóniában, Horvátországban, a bánságokban, mint Erdélyben. Ez a tendencia Székelyföld teljes

[6] Szádeczky-Kardoss Lajos: *A székely székek*. 1986, 133-150. Letöltés helye: www.mek.niif.hu.; letöltés ideje: 2019.09.21.

[7] A szék kivételes jogállású népcsoportok esetében (pl. jászok, kunok, szászok, székelyek) a magyar közigazgatás és igazságszolgáltatás egyik alapvető területi egysége a XII-XIII. századtól az 1876-os megyerendezésig. Szerepük ugyanaz volt, mint a vármegyéknek, de nem tartoztak a vármegyei joghatóság alá. A székrendszer keretén belül megkülönböztethetők az úgynevezett főszékek és az ezeknek alárendelt fiúszékek, tehát ezek a szóban forgó közigazgatás-területi egység, alegységei voltak. - Bodó Barna: A székelyföldi autonómia mozgásterei. In: *Kisebbségkutatás, XXV. évf. 3. sz*. Budapest: Lucidus kiadó. 2016, 7-41.

[8] Hosszú Gábor: *A székely jog megjelenése egy rovásemlékben* (diplomamunka). Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2010, 8.

[9] Elekes Tibor: Székelyföld földrajza és közigazgatása. In: Benkő Elek-Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, I. Kötet (A kezdetektől 1562-ig)*, Székelyudvarhely: MTA BTK-EME-HRM, 2016, 58-63.

[10] Hegyi Géza: A pápai tizedjegyzék tévesen azonosított székelyföldi helynevei. In: Sófalvi András-Visy Zsolt (szerk.): *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből.* Énlaka – Székelyudvarhely: Haáz Rezső Múzeum, Pro Énlaka Alapítvány, 2012, 97-113.

egészében elmarad, így még hosszú ideig Csíkszéket sem érintik az említett közigazgatási-területi változások. A XIII. századi Magyarország területének nagy részéhez képest, noha nem egyedüliként, de a hagyományos székrendszer egységeit, illetve ennek alegységeit működtetik tovább.[11]

Az 1526-os mohácsi csatavesztést, majd az ország három részre szakadását követően az önálló Erdélyi Fejedelemség, amely részét képezte a történeti Székelyföld egésze is, a magyar nemzeti hagyományok folytatója volt. Valószínűsíthetően ez a tény nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy nem történt jelentős közigazgatási átszervezés a területen, így Székelyföld megőrizhette korábbi közigazgatási önállóságát ellátva katonai kötelezettségeit is. Ugyanakkor a székelyföldi közigazgatási-területi struktúra átalakulása valamikor már a XV. század folyamán kezdetét veszi, amikor is a korábbi székely nemzetségi-társadalmi berendezkedés bizonyos mértékben elkezd átrendeződni. A hagyományos székely rendi társadalomban a katonáskodás, illetve a vagyoni különbség előbb két, majd három rendet (*trium generum siculi*) hozott létre. Kezdetekben a lófő- (*primipilus*) és a közszékelyek (*pixidarius*) rendjei léteztek, majd a lófőszékelyek közül kiemelkedett a harmadik rend is, a főrendűek (*primor*).[12] A XV. századi székely nemzetségi-társadalmi berendezkedés átrendeződésének oka a korabeli székely rendek közötti egyre szélesedő különbségekben keresendő, illetve az egymással szembeni túlkapásokban, visszaélésekben nyilvánul meg. Elsősorban a nemesség és a lófők viszonya, hozzáállása változott a közszékelyekkel szemben. Annak érdekében, hogy a megnövekedett feszültségeket csillapítsa, ugyanakkor megőrizze a székelység harcértékét, az uralkodó hatalom különböző rendelkezések által igyekezett befolyásolni ezeket a belviszályokat. A korabeli történelmi kontextus, illetve e szabályozások hosszas folyamata együttesen

[11] Kordé Zoltán: Katonai kötelezettséggel tartozó és kiváltságolt népelemek a középkori Magyar Királyságban. In: Benkő Elek-Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, I. Kötet (A kezdetektől 1562-ig)*. Székelyudvarhely: MTA BTK-EME-HRM. 2016, 73-88.

[12] Kolumbán-Antal József: *Székely honfoglalás, avagy mikor költözhettek a székelyek a Kárpát-medencébe?* Székelyudvarhely: Litera-Veres kiadó, 2008, 30-32.

végül is a székelyek adóterheinek növelésében és az elkobzott birtokok idegeneknek való adományozásában csúcsosodott ki, amely megszüntette a zárt társadalmi rendszerüket. Ezek a feszültségek vezettek az 1562-ben kitört székely felkeléshez, amely megmozduláshoz a hét székely szék közül hat csatlakozott (Csíkszék sem képezett kivételt) azzal a célkitűzéssel, hogy visszaállítsák a korábbi szabadságjogaikat. János Zsigmond fejedelmi hada viszont sikeresen leverte az elszigetelt és több seregtestben harcoló székely felkelőket, amelynek visszafordíthatatlan közigazgatás-rendezési következményei lettek.[13]

Ezt követően 1562. június 20-án megtartott országgyűlés eredményeként jelentősen csorbították a székely autonómiát, valamint eltörölték a székelység egészére vonatkozó nemesi jogokat és az addig fennálló székely társadalmi rendet, bevezetve a nemes-jobbágy kétpólusú társadalmi szerkezetet.[14] Ugyanakkor János Zsigmond kénytelen volt megállapítani, hogy a felkelést a székely közösség bizonyos fokú elnyomása okozta. Ekkorra Csíkszék településhálózata az 1567-es népességi összeírás által biztosított adatok alapján tizenkilencről ötvenhatra emelkedett, beleértve a két fiúszékén megalakult helységeket is.[15]

Csíkszék közigazgatása a Habsburg Birodalom részeként

A közigazgatás-területi struktúra átalakításának lehetősége az 1686-os háborút követően vetődött fel ismét, amikor is az ország nagy része felszabadult a török hódoltság alól. 1687-ben Erdély és vele együtt Székelyföld a Habsburg Birodalomhoz kerül, amely megtartotta a régió korábban kiépült önállóságát. A csíkszéki székelyek egy része mindeddig katonai szolgálatot teljesített a katonai

[13] Demény Lajos: *Székely felkelések a XVI. század második felében*. Bukarest: Politikai könyvkiadó, 1976, 37-52.

[14] Balogh Judit: *A székely nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében*. Kolozsvár: Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása, 2005, 38-62.

[15] Szabó Károly-Szádeczky-Kardoss Lajos, Barabás Samu (szerk.): *Székely oklevéltár 1219-1776, III-IV. kötet*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1934.

végvidékeken, illetve egy másik csoportja a kurucok mellett szállt hadba a császári seregek ellenében. Ennek a korszaknak az 1711-es szatmári béke vetett véget.[16] Kiváltságaik azt követően is megmaradtak, hogy katonai szolgálatot már nem kellett teljesíteniük.[17]

A XVIII. század első jelentős mozzanataként Székelyföld közigazgatási-területi struktúrájának átalakítását illetően a Habsburg Birodalom által kialakított speciális katonai-közigazgatási terület létrehozása nevezhető meg. Ennek keretén belül Mária Terézia rendeletének alapján 1762-1764 között kialakították a katonai végvidékeket vagy határőrvidékeket, illetve ezen belül került megszervezésre az erdélyi határőrezred, amely első sorban az ismételt török támadások miatt vált szükségessé.[18] 1763-ban Mária Terézia a székely határőrség felállítását azzal indokolja, hogy egyrészt szükség van a szisztematikus ellenőrzésre, ami a határszéli szorosokat, álutakat és havasi ösvényeket illeti, másrészt a közbéke oltalmazására, a csempészet megakadályozására és a pestis elterjedésének meggátlására is.[19] Elődjét a XVI. századi török háborúk idején kialakított, az Adriai-tengertől Erdélyig húzódó egységes védelmi rendszer képezte.[20]

A magyar-török határszakaszon hat katonai végvidéket alakítottak ki, amelyek közül az úgynevezett Erdélyi végvidék képezte a legkeletibb létesítményt. Ez két nagyobb egységre tagolódott, amelyek közül az egyik az 1762-1764 között felállított Székely ezred,

[16] B. Szabó János: A székelyek katonai szerepe Erdélyben a mohácsi csatától a Habsburg uralom megszilárdulásáig (1526-1709). In: Nagy József (szerk.): *Határvédelem évszázadai Székelyföldön, Csíkszék és Gyímesek vidéke*. Sepsiszentgyörgy: Szépvízért egyesület, 2018, 106-152.

[17] Ember Győző: Magyarország közigazgatása, 1711-1765. In: *Levéltári Közlemények, 55. évf., 1. sz.* Budapest: Akadémiai kiadó. 1983, 86-88.

[18] Csikányi Tamás: Székely határőrezredek az Austerlitzi csatában. In: *Hadtörténeti közlemények, CXXIX. évf. 2. sz.* Budapest: Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 2016, 351-352.

[19] Szádeczky-Kardoss Lajos: *A székely határőrség szervezése 1762-64-ben. Okirattárral, 1761-1790.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1908, 127.

[20] Pálffy Géza: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. In: *Történelmi szemle, XXXVIII. évf. 2-3. sz.* Budapest: A magyar tudományos akadémia történettudományi intézete. 1996, 163-218.

illetve a másik az 1766-ban létrehozott Oláh ezred volt.[21] Emellett mind a székely, mind az oláh ezred két gyalogezredre tagolódott, illetve a székelység esetében egy lovasezred is kialakításra került. A tervek szerint az Oláh ezred keretén belül is kialakítottak volna egy lovasezredet, de végül ez nem valósult meg. A Székely ezred a XIV. Első Székely ezredből (Erstes-Szekler Regiment), illetve a XV. Második Székely ezredből (Zweites-Szekler Regiment) állt, amelyek területei teljes pontossággal nem meghatározhatóak. A XVI. Első Székely ezred területe nagyjából Csíkszék térségét ölelte fel, székhelye Csíkszereda volt. A csíkszéki székelység esetében a határőrvidék kiépítése nem volt akadálymentes, mivel lakói szembeszegültek a felülről jövő, centralista kezdeményezésnek. Ennek az ellenállásnak a következménye a „madéfalvi veszedelemként" ismert 1764-es székelység körében végzett mészárlásban csúcsosodott ki.[22] A „Siculicidiumként" is emlegetett eseményt követően a határőrvidék kiépült, amely keretén belül azt, hogy ki töltött be gyalogos, illetve lovas tisztséget a székelyek őseinek rendi-társadalmi helyzete határozta meg.[23]

A Székelyföldet is nagymértékben befolyásoló, következő közigazgatási reform ugyancsak Mária Terézia nevéhez fűződik, amiért 1768-ban egységes keretbe foglalta a vármegyei igazgatás rendszerét. Nem sokkal ezt követően e reform alapján sikerült II. Józsefnek megvalósítania az addigi fokozatos osztrák központosító törekvéseket, amely az általa elképzelt, felülről vezérelt modernizáció érdekében megszüntette a nemesi vármegyék autonómiáját. 1785-1787 között lezajlik a II. József által megálmodott közigazgatási reform tervének gyakorlatba ültetése, amely a racionalizálás érdekében átszervezte a megyék területi beosztását.[24] Erdély megyéit

[21] Szentgyörgyi Tamás: A Magyar Királyság határvédelmi rendszerének kiépítése: 16-18. század. In: *Quot Capita, Tot Sententiae*, Győr: Batthyány Lajos Szakkollégium, 2013, 183-187.

[22] Gyémánt Richárd: A katonai határőrvidék vázlatos történelme és „statisztikája". In: *Aracs, 17. évf., 3. sz.* Szabadka: Aracs Alapítvány. 2017, 76-82.

[23] Balogh 2005 *i.m.*, 14-18.

[24] Hajdú Zoltán: Erdély történetileg változó államföldrajzi problematikája: közigazgatási régió, részállam, önálló állam, államrész? In: *A kulturális térségek szerepe a regionális*

három újonnan kialakított kerületbe osztotta be (Szebeni, Fogarasi és Kolozsvári kerület), amelyek létrejötte által megváltozott a régió teljes közigazgatási-területi hierarchiáját. Az így kialakított kerületek részét képezte Székelyföld egésze is, amely öt székét felosztották a három kerület között.[25] A három kerületben összesen tíz megyét hoztak létre, teljes mértékben felszámolva a székek és vidékek különállóságát, illetve az autonómiákat. A történelmi Csíkszéket Gyergyó fiúszék területével együtt összevonták Udvarhelyszékkel, ezzel létrehozva Udvarhely megyét, amelynek megyeközpontja Székelyudvarhely lett, megfosztva ettől a szereptől Csíkszeredát. A történelmi Csíkszékhez tartozó Kászon fiúszéket az újonnan kialakított Háromszék megyéhez csatolták, amelynek megyeszékhelye Brassó volt. Csíkszék Udvarhely megye részeként, vele és Háromszék megyével együtt a fogarasi kerületbe került beosztásra.[26] Amint az Csíkszék esetében is megfigyelhető, az új közigazgatási rendszert elsősorban a jelentősebb földrajzi szempontok alapján alakítják ki, figyelmen kívül hagyva a történelmi hagyományokat, illetve a régi területi beosztásokat, ezzel szembeállítva a hagyományos székek székelyeit.[27]

Az imént említett kerületek élére egy-egy királyi biztost, illetve minden megye élére egy-egy alispánt neveztek ki.[28] 1790-ben, II. József még a halálát megelőzően visszavonta a közigazgatásra vonatkozó rendeleteit, visszaállítva az ezt megelőző közigazgatási-területi struktúrát.[29]

fejlesztésben. Csíkszereda: Székelyföld 2000 Munkacsoport, 2001, 215-217.

[25] Hajdú Zoltán: A közigazgatási térfelosztás változásai Magyarországon. In: *Tér és Társadalom, 10. évf., 1. sz.* Budapest: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete. 1996, 5-21.

[26] Hermann Gusztáv Mihály: A székelység II. József idején. In: Egyed Ákos-Hermann Gusztáv Mihály-Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, II. Kötet (1562-1867)*, Székelyudvarhely: MTA BTK-EME-HRM, 2016, 406-417.

[27] Bereznay András: *Erdély történetének atlasza.* Budapest: Méry Ration kiadó, 2011.

[28] Szilágyi Sándor: *A Magyar Nemzet Története. VIII. Kötet: Magyarország története a Szatmári Békétől a Bécsi congressusig (1711-1815)*. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt, 1898, 233-240.

[29] Szántay Antal: II. József kerületi biztosai. In: *Századok, CXLVIII. évf., 5. sz*. Budapest: Magyar történelmi társulat. 2014, 1171-1185.

Csíkszék közigazgatása II. József halálától az 1867-1886 között zajló közigazgatási egységesítés életbelépéséig

Székelyföld esetében 1790-1850 között a gazdasági-társadalmi változások és a településhálózat fejlődésének kereteit a hagyományos székek rendszere biztosította, amely az öt történelmi székely székből (Maros, Udvarhely, Csík, Háromszék és Aranyos), illetve a főszékek fiúszékeiből állt. A meglévő források alapján a történelmi Csíkszék területén először a XVIII. század folyamán alakítanak ki járásokat. Az 1848-1849-es forradalom, illetve szabadságharcig ennek a területén összesen négy járást hoznak létre, amelyek az Alcsíki, Felcsíki, Gyergyói és Kászoni járás megnevezéseket viselték.[30]

Az újabb változást az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc leverése hozta el, amely következtében 1850-ben újabb, egyelőre ideiglenes közigazgatási reformra került sor. Ennek alapját az 1786-1790 között működő kerületrendszer képezte, viszont ehhez képest jelentős eltérések figyelhetőek meg az újonnan kidolgozott és gyakorlatba ültetett közigazgatási-területi berendezkedéssel kapcsolatban.[31]A császári csapatok Székelyföld minden pontján katonai közigazgatást vezettek be. Előzetesen az úgynevezett „vidékek" kerültek kialakításra, majd 1851-ben Erdély területén öt közigazgatási kerületet hoztak létre. Az új közigazgatási egységek létrehozásával párhuzamosan elkezdték felszámolni az erdélyi határőrvidéket, de ez a folyamat csak az 1876-os közigazgatási átszervezés gyakorlatba ültetésével ért véget.[32] Csíkszék ezek alapján előbb az udvarhelyi vidék részévé vált, majd ezt követően az összes települése a Marosvásárhelyi kerület, csíkszeredai járásába került, ezáltal elveszítve központi szerepét. A továbbiakban ezen belül módosították a járási rendszert is, létrehozva a körzeteket és alkörzeteket. Ez alapján a

[30] Herner János: *Erdély és Részek térképe és helységnévtára*. Szeged: József Attila Tudományegyetem, 1987, 109.

[31] Dávid Gyula-Egyed Ákos-Kötő József: *Kossuth Lajos és Erdély*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2004, 30-34.

[32] Deák Ágnes: A közigazgatás és igazságszolgáltatás szervezete. In: Egyed Ákos-Hermann Gusztáv Mihály-Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, II. Kötet (1562-1867)*, Székelyudvarhely: MTA BTK-EME-HRM, 2016, 628-635.

Csíkszeredai körzet hajdani négy járása helyett három katonai alkörzet került kialakításra, amelyek a Csíkszépvízi, Csíkbánfalvi és a Gyergyószentmiklósi megnevezéseket kapták. 1854-ben véglegesítették az 1850-ben kezdeményezett reform révén kialakított közigazgatási struktúrát, amely csupán 1860-ig volt érvényben. Az említett periódusban a történelmi Csíkszék, illetve fiúszékeinek települései továbbra is a Marosvásárhelyi kerület részét képezik.[33]

Csíkszék, mint különálló közigazgatás-területi egység utoljára a Marosvásárhelyi Katonai Kerület megszűnését követő időszakban létezett, 1860-1876 között, amely időszakban a történelem során utoljára kerül alkalmazásra a hagyományos székelyföldi közigazgatási rendszer.[34]

Az 1867-es kiegyezéssel létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia, amelynek keretén belül Magyarország elsődleges célként fogalmazta meg a történeti-területi struktúrák rendezését, racionalizálását. Noha a gyakorlatban az 1848-1849-es forradalmat követően Erdély esetében nem beszélhetünk önrendelkezésről, első lépésként az 1868. évi XLIII. törvény alapján hivatalosan is megszűnik területi-politikai autonómiája, ezáltal újra egyesítve a régiót az anyaországgal. A közigazgatási reform második lépését az 1868. évi XLIV. törvény képezi, amely a községek hivatalos nyelvhasználatát szabályozta. A folyamat következő fontos állomása az 1869. évi IV. törvény megalkotása volt, amely elválasztotta az igazságszolgáltatást a közigazgatástól. Ezt követően az 1870. évi XLII. törvény a köztörvényhatóságok rendezése esetében lehetővé tette a közigazgatás polgári átalakítását, de még megerősítette a székely székek hatáskörét. Következő lépésként az 1871. évi XVIII. törvény emelhető ki, amely alapján szabályozásra kerültek a törvényhatósági joggal nem rendelkező városok és községek.[35] 1876-ban került sor a vár-

[33] Fényes Elek: *Ausztriai Birodalom statistikája és földrajzi leírása.* Pest: Heckenast Gusztáv, 1857.

[34] Elekes Tibor-Gyenizse Péter: A földrajzi tényezők és a közigazgatás kapcsolatrendszere Erdélyben. In: *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, XI. évf., 2 sz*. Miskolc: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar. 2014, 119-121.

[35] Cselényi Zsuzsanna: A magyar polgári közigazgatás 1867-től az első világháborúig. In: *Tanulmányok a történelemtudomány köréből = Acta Academiae Paedagogicae Agriensis.*

megyék területi szabályozására, amellyel egy időben megszűntek a székelyek sajátos önrendelkezési jogai és jogi intézményei, illetve az addigi hagyományos autonómiájukat ennek érvénybelépésével számolták fel teljesen.[36] Ezt követően továbbra is a központosítási törekvések maradtak előtérben és 1883-ban korlátozásra kerültek a vármegyék adókivetésének jogai. Végül e törekvések felerősödése alapján alkották meg az 1886. évi XXI. törvényt, amely jelentősen csökkentette a törvényhatóságok számát, illetve növelte a kormány ellenőrzési jogát.[37]

Az 1867-1886 között gyakorlatba ültetett közigazgatási reform folyamata területrendezési szempontból talán Csíkszék esetében hozott a legkevesebb változást, ugyanis az újonnan létrejövő vármegyét nem bővítik, de nem is kurtítják, illetve székhelye Csíkszereda marad, a hajdani székközpont. A XVIII. században kialakított közigazgatási berendezkedés végérvényesen az 1876. évi közigazgatási egységesítés életbelépésekor szűnt meg érintetlenül hagyva az egykori szék területét.[38] A mindeddig önrendelkezést gyakorló Csíkszéket, az újonnan létrejött Csík vármegyévé alakítják, amely keretén belül négy járást hoznak létre. A hajdani szék, illetve fiúszékeinek összes települése a Felcsíki, a Kászon-alcsíki, a Gyergyószentmiklósi, illetve a Gyergyó-tölgyesi járásba került.[39] A folyamatot az 1886. évi törvény zárja le, amely értelmében Csík vármegyét önkormányzattá nyilvánították. Mint önkormányzat, önállóan lépett fel a belső ügyeket illetően, döntéseket hozott, határozatokat és rendeleteket dolgozott ki, illetve alkalmazta ezeket.[40]

Magyarország és ezen belül Székelyföld területén tehát 1876-ban kerül sor először a megyebeosztás tényleges egyetemlegessé tételé-

Sectio historiae, XXII. évf., 20. sz. Eger: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola. 1995, 35-42.

[36] Hajdú 2001 *i.m.*, 217.

[37] Cselényi 1995 *i.m.*, 35-42.

[38] 1876. évi XXXIII. törvénycikk némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről.

[39] 1877. évi I. törvénycikk némely törvényhatóságok véglegesen megállapított területének az 1876. évi XXXIII. tc. rendelkezése folytán törvénybe iktatásáról

[40] 1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról

re, amely alól Csíkszék sem képez kivételt. Azt fontos megemlíteni, hogy az így létrejött térfelosztás során figyelembe vették a székely székek hagyományos térszerkezetét, illetve az etnikai-felekezeti sajátosságokat is és e szempontokat alapul véve alakították ki az új székelyföldi vármegyéket.

A Trianoni békeszerződéstől napjainkig

A következő közigazgatási berendezkedést illető jelentős változás, az első világháborúval bezárólag valósul meg, amikor is Erdély, illetve vele együtt Székelyföld területe Románia részévé válik.[41] Az említett terület helyzete a romániai egységes keretrendszerbe való integrálását illetően, több ponton is szabályozásra szorult.[42] Noha a közrend fenntartása érdekében az ideiglenes kormányzótanács úgy rendelkezett, hogy az 1918. október 18-a előtti jogszabályok maradnak érvényben,[43] elkezdte a helységek román nyelvű elnevezéseivel kapcsolatos módosítások előkészületeit, illetve hivatalossá tette a román nyelvet.[44] Csíkszék esetében 1918-1921 között a járás-rendszer esetében mindössze ezek megnevezései változnak. A Felcsíki, Csíkszeredai járássá, a Szépvízi, Gyimesi járássá, míg a Kászon-alcsík járás, Csíkszentmárton járássá alakul. 1921-ben publikálásra került az új helységnévtár, amelyben elsősorban a települések román elnevezéseinek nagymértékű változása figyelhető meg.[45] Még ebben az évben sor került az ideiglenes kormányzó-

[41] Banciu, Marius Gheorghe: Aspecte ale implementării legislației României *întregite în* Sud-Estul Transilvaniei. In: *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu", LVII. sz.* Cluj-Napoca: Institutul de Istorie „George Barițiu". 2018, 319–333.

[42] Boamfă, Ionel: Crearea, la nivel național, a bazei de date administrative privind localitățile din spațiul românesc. In: *„Philologica Jassyensia", XI. évf. 2. (22.) sz.* Bucureşti: Institutul de Filologie Română „A. Philippide". 2015, 134-138.

[43] Onişor, Titu: *Opera legislativă a Consiliului Dirigent*, Bucureşti: Editură Marvan S.A.R, 1937, 13.

[44] Györke Zoltán: Instituția Prefecturii în perioada interbelică (1923-1938). Proiecți legislative. In: *Revista Transilvană de ştiințe administrative, 27 évf. 3. sz.* Cluj Napoca: Universitatea Babeş-Bolyai. 2010, 79-96.

[45] Bartos-Elekes Zsombor: A hatalom névrajza – A névrajz hatalma. In: *Földrajzi Közlemények, CXL. évf., 2. sz.* Budapest: Magyar Földrajzi Társaság. 2016, 124-134.

tanács feloszlatására, illetve ezt követően az újabb közigazgatási átszervezéssel kapcsolatos előkészületek kerültek a középpontba, amelyek az 1925. évi igazgatási egységesítésről szóló törvényben összpontosultak.[46] Ezzel egyidőben a 2465. számú királyi rendelet nyomán több helységnek ismételten megváltoztatták a román nyelvű elnevezését.[47]

A 95/1925. jogszabály értelmében alakítják ki az öt járást számláló Csík megyét, amely az egykori Csík vármegyét foglalta magába.[48] Ez esetben is mindössze a járási rendszer megnevezései változtak. A Csíkszeredai, Központi járássá, míg a Gyimesi visszaalakul Szépvízi járássá. A továbbiakban Románia két, kisebb kiegészítést magába foglaló, közigazgatási jogszabályt ültet gyakorlatba (1929-ben[49] és 1936-ban),[50] amelyek szerint a történelmi Csíkszék helységeinek nagy része továbbra is Csík megye részét képezik. Eltérést képez Gyergyótölgyes járás megosztása Csík, Maros és Németvásár (Neamț) megye között. 1938-ban a 2919. számú királyi rendelet révén új közigazgatási rendszer lép érvénybe, amely keretén belül Csík megyét Maros tartományba sorolják, nyolc más megyével együtt.[51]

A második világháborút követően az 1950. évi közigazgatási reform érvénybe lépésétől 1968-ig szintén tartomány-rendszer működött. A történelmi Csíkszék települései ennek során megoszlottak Maros és Sztálin Tartomány között. A Sztálin tartomány részét képezte Csík rajon, amely a hajdani Csík főszék területét foglalta magába, míg Maros tartomány részévé tették a hajdani Gyergyó fi-

[46] Legea nr. 95 din 14 iunie 1925 pentru unificarea administrativă

[47] Decret Regal nr. 2465 din 25 septembrie 1925 privind schimbării denumirii unor localităților.

[48] Săgeată, Radu: Evoluția organizării administrativ-teritoriale a României în perioada interbelică (1918-1940). In: *Revista Geografică, IX. sz.* Bucureşti: Academia Română, Institutul de Geografie. 2002, 158-166.

[49] Legea nr. 167 din 29 iulie 1929 pentru organizarea administrației locale

[50] Legea administrativă nr. 569 din 26 martie 1936

[51] Decret Regal, nr. 2919 din 13 august 1938

úszéket.[52] 1952-ben létrejön a Magyar Autonóm Tartomány,[53] majd 1960-ban Maros - Magyar Autonóm Tartomány néven átszervezésre kerül, amelyek keretén belül a korabeli Csík, Maroshévíz és Gyergyószentmiklós rajonok területe magába foglalta a történelmi Csíkszék teljes egészét.[54]

Az utolsó, napjainkban is érvényben lévő, közigazgatást érintő módosítást 1968-ban ültették gyakorlatba, melynek nyomán visszaállt a korábban is alkalmazott megyerendszer, amelyen belül a történelmi Csíkszék településeinek nagy részét Hargita megyébe sorolták be, illetve néhány Bákó megyébe került pl.: Gyimesbükk.[55]

Ezen alfejezet keretein belül a közigazgatási-területi változások bemutatása mellett fontos hangsúlyozni, hogy e folyamatot nagymértékben befolyásolta a román államberendezkedési modell, amely a 19. századi franciaországi homogén nemzetállam mintájára került kialakításra. Noha közvetlenül az első világháborút követő időszakban erre vonatkozóan még eltérő elképzelései voltak az erdélyi, illetve központi román hatalomnak, néhány év leforgása alatt kizárólagos teret nyert a centralista, asszimiláló-diszkriminatív nemzetiségpolitika, amely a közigazgatás-területi stratégiák alakulására is jelentős hatással volt.[56]

Csíkszék helységneveinek alakulása

Csíkszék településneveinek kialakulása, változása és egymásra rétegződése az előző fejezetben bemutatott események kronológiáját,

[52] Legea nr. 5 din 7 septembrie 1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române.

[53] Bottoni, Stefano: *Sztálin a Székelyeknél – A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-1960)*, Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2008, 48.

[54] *Uo.*, 420-424.

[55] Legea nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România

[56] Bárdi Nándor: A romániai magyar kisebbség a két világháború között. In: Bárdi Nándor-Fedinec Csilla-Szarka László (szerk.): K*isebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadó - MTA Kisebbségkutató Intézet. 2008, 90-97.

illetve az etimológiai szempontokat is figyelembe véve viszonylag egyszerűen megállapítható. Csíkszék, de alapvetően Székelyföld helyzete különlegesnek számít, mivel kettős helységnevek párhuzamos létezése figyelhető meg a területén, amiből nyilvánvalóan az következik, hogy az itt élő közösségek huzamosabb ideig kapcsolatban álltak és adott szinten hatottak egymásra.[57]

Erdély, ezen belül Székelyföld területét illetően, az általunk ismert legrégebbi földrajzi megnevezéseket, noha különböző változatokban, de már az ókori római és görögországi forrásokban is fellelhetjük. E forrásokat kezelhetjük nyelvi alapként, amelyekre később, valószínűsíthetően ráépültek a különböző etnikumok helynevei. Abban az esetben, hogy ha figyelmesebben megvizsgáljuk eme kérdéskört, a többszintű nyelvi keveredésből kifolyólag, illetve az eltérő nyelvtani szabályokat szem előtt tartva arra a következtetésre juthatunk, hogy a már említett régió helységnevei nem következhetnek direkt módon az ókori megnevezésekből. Sokkal inkább jellemző e tájegységre a kölcsönös egymásra hatás, amely révén a helységnevek különböző változatai jöttek létre.[58]

Az említett ókori nyelvi hatásokat követően, felfedezhetőek a szláv, illetve bolgár nyelvi jellegzetességek, majd a magyar honfoglalás után a kereszténység felvételét megelőző magyar nevek is megjelennek. A kereszténység felvétele után több meglévő magyar település is magyarosított latin személynevet kapott elnevezésként, majd a XII.-XIII. században ezekre épültek rá a német, illetve a román nyelvi hatások. Jelen tanulmány függelékében ettől a ponttól igyekszem szemléltetni az imént említett folyamatokat.[59] II. Endre az 1224. évi kiváltságlevelével, az úgynevezett Andreanummal,

[57] Craiu, Ovidiu-Constantin: Structura socială a oiconimelor. Reorganizarea administrativ-teritorială a statului Român prin decretul 799/1964. In: *„Revista Română de Sociologie", XXIII. évf. 1-2. (9.) sz*. Bucureşti: Editura Lumen. 2012, 115-132.

[58] Makkai László-Mócsy András: *Erdély története a kezdetektől 1606-ig*, Budapest: Akadémia kiadó, 1988, 235-240.

[59] ld. 1. számú függelék: Csíkszékszék helységneveinek alakulása (magyar és német nyelvű megnevezések), illetve 2. számú függelék: Csíkszékszék helységneveinek alakulása (román nyelvű megnevezések)

etnikai kiváltságok birtokába juttatta az erdélyi szászokat,[60] míg a román beköltözés 1166 utánra tehető, amely évszám egyúttal a Magyarországon lévő, legkorábbi telephelyük emlékét is őrzi (Fogaras vidéki Oláhföld - Terra Blacorum).[61]

A földrajzi nevek keletkezését illetően, két típust különböztethetünk meg, amelyek keretén belül több alpont is megnevezhető:

1. Spontán keletkezési típus:
    a. Természeti nevek (pl. méret, éghajlat, állatvilág által inspirált nevek);
    b. Műveltségi nevek (pl. épületre való utalás vagy akár személynevekből, népnevekből származó nevek);
    c. Eseménynevek (pl. történésre való utalás).[62]

2. Hivatalos keletkezési típus (hatósági nevek):
    a. A névadó motívum eltűnése miatti átnevezés (pl. népi szokásoké);
    b. Az adott terület birtokosának megváltozása (pl. impériumváltás – más lesz a hivatalos nyelv);[63]
    c. A táj és az ember viszonyának módosulása (pl. népetimológiás helységnév-változások, amikor egy név jelentése eltűnik és az „értelmetlenné" vált szó új jelentést kap);[64]
    d. A települések egyesítése, szétválása, esetleg átszervezése miatti átnevezés.

[60] Hanzó Lajos: *Az erdélyi szász önkormányzat kialakulása*. Szeged: Értekezések a M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem Magyar Történelmi Intézetéből, 1941, 85.

[61] Rácz Anita: *Adatok a népnévvel alakult régi településnevek történetéhez*, Debrecen: Debreceni Egyetemi kiadó, 2011, 248.

[62] Lőrincze Lajos: *Földrajzi neveink élete*. Budapest: Néptudományi Intézet, 1947, 32.

[63] Bencsik Péter: Határok és helységnevek Köztes-Európában a 18. század második felétől napjainkig. In: *Limes-Tudományos szemle, X. évf.*, 2. sz. Tatabánya: Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata. 1997, 117-140.

[64] Bencsik Péter: *Helységnévváltozások Köztes-Európában 1763-1995*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 1997, 15-18.

A különböző névalakok anyanyelvhez való igazodása természetes folyamat, amely által megfigyelhetjük az adott helységnevek változását akár egy nyelven belül is. Abban az esetben viszont, hogy ha tartósan egy más etnikai csoport is élt valamely, számára idegen nyelvű településen, rövid időn belül kialakította a saját elnevezését is. Ennek a módja többnyire a település megnevezésének egyszerű lefordítása, a név etimologizálása volt, amely ugyan hangalakban hasonló, viszont más jelentéssel bíró elnevezésként élt tovább az elődjével párhuzamosan, de az is előfordult, hogy teljesen új motívumra (pl. népnévre) épült az elnevezés. Általában az egy adott területre később érkező nép veszi át a már meglévő helységnevet, míg abban az esetben, hogy ha egy település létrejöttekor, egyidejűleg több nép is együtt él az adott térségben, párhuzamos helynévadás valósul meg. Jelen tanulmány mellékletében megfigyelhető, hogy az elsődlegesen kialakult román helységnevek jelentős része fonetikus átírással, esetlegesen félrefordítás révén alakult ki.[65]

A helységnevek spontán keletkezési típusai, ahogy a hivatalos keletkezési típusai is a különböző kultúrák esetében, eltérő időben léptek érvénybe. A XVIII. század előtt a birodalmak, országok hivatalos nyelvét elsősorban a latin testesítette meg. A Habsburg Birodalomban 1784-et követően a német lesz a hivatalos nyelv,[66] majd 1836-tól a magyar is azzá válik.[67] E történések fontos állomásokat képeznek a hivatalos helységnév-változások szempontjából, ugyanis ennek következtében az 1854-es Osztrák közigazgatási átszervezés keretén belül névrendezés is történt, illetve az Országos Törvény- és Kormánylap ezt követően három nyelven jelent meg (német, magyar és román). A névrendezést nyomán a helységek ettől kezdődően három hivatalos névvel rendelkeztek (némettel, magyarral, illetve románnal).[68] Kiemelendő, hogy esetenként olyan

[65] Makkai-Mócsy 1988 *i. m.*, 235-240.

[66] Evans, Robert John Weston: Nyelv és államépítés: a Habsburg Monarchia esete (Robert A. Kann emlékelőadás). In: *Aetas, 21. évf., 4. sz*. Szeged: AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület. 2006, 181-202.

[67] 1836. évi III. törvénycikk a Magyar nyelvről

[68] Bartos-Elekes Zsombor: Német helységnévadás és névhasználat a XIX. Századi Erdélyben. In: *Geodézia és Kartográfia, LVI. évf., 9. sz*. Budapest: Magyar Földmérési, Tér-

települések is többnyelvű helységnevekkel egészültek ki, amelyek határain belül kis mértékben vagy egyáltalán nem éltek egymástól eltérő anyanyelvű közösségek (pl. Csíkcsomortán nem rendelkezett jelentős német lakossággal, ennek ellenére a település német helységnévvel is kiegészült).[69] Nem sokkal később, 1873-ban az első magyarországi hivatalos helységnévtár is megjelent, viszont ez lényegében csak a meglévő helységek adattáraként szolgált, érdemleges névrendezés nem történt ennek keretén belül. A helységnevek kérdése kétséget kizáróan először a XIX. század végén vált igazán jelentőssé, amikor is megnövekedett a vasúti és postai forgalom. Tekintettel arra, hogy egyes települések több névvel is rendelkeztek, illetve esetenként több helység is azonos nevet viselt, ez gondot jelentett. A magyar helységnevek esetében a legfontosabb névrendezés 1898-1912 között ment végbe annak érdekében, hogy szabályozza, illetve megoldja ezt a felmerülő problémát.[70]

Csíkszék esetében, ahogyan Székelyföld további részein is, a román helységnevek nagyjából a XIX. században alakultak ki. A folyamat előbb a magyar helynevek spontán, népi átvételével vette kezdetét, majd az erre ráépülő hivatalos névszabványosítással folytatódott.[71] Kezdetétől fogva, gyakran két névváltozat jött létre, illetve létezett egymással párhuzamosan.[72] Egyik a magyar helységnév erdélyi román fonetikus átírása volt, míg a másik a Román Királyságbeli fordítás. Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy ez a tendencia, illetve alapvetően folyamat, nem érvényes Erdély teljes területére nézve. Az 1898. évi községi törzskönyvezésnek a közigazgatás számára zavaró körülmények megszűntetése mellett egy nem

képészeti és Távérzékelési Társaság. 2004, 11-18.

[69] ld. 1. számú függelék: Csíkszékszék helységneveinek alakulása (magyar és német nyelvű megnevezések), illetve 2. számú függelék: Csíkszékszék helységneveinek alakulása (román nyelvű megnevezések).

[70] Szabó Miklós: *A felvidéki magyarlakta települések helységnévváltozásainak vizsgálata*. Budapest: Földrajz és földtudományi Intézet, 2010, 10.

[71] ld. 2. számú függelék: Csíkszékszék helységneveinek alakulása (román nyelvű megnevezések).

[72] Kniezsa István: Erdély földrajzi nevei. In: Deér József (szerk.): *Erdély*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1940, 7.

titkolt célja volt a török hódoltság alatt kipusztult magyar népesség helyére betelepült, más nemzetiségű népek által lakott települések magyar helységnévadása volt, hiszen az említett helységek idegen nevekkel rendelkeztek.[73] Mivel ez a folyamat az alapvető helységnévrendezésen kívül politikai legitimáló szerepet is betöltött, ezt tudatos, politikai szempontú helynévadásnak nevezzük. Ez esetben a helységnév igazolja az illető nemzet őshonosságát az adott területen, illetve ezen állítás valósságáról továbbá az is tanúskodik, hogy a helységnév-változások nagy többsége nem volt igényelt a helyi lakosság részéről.[74]

Ugyanez a folyamat zajlott le fordított előjellel Trianon után, amikor is több helység magyar, esetenként német nevét fonetikusan átírták románra. Később ezeket újra elnevezték annak érdekében, hogy a magyar, illetve német névalak ne legyen felismerhető (esetenként személynévadás történt). Jelen tanulmányban ez a jelenség főleg az említett időszakban kerül szemléltetésre, amikor is a bukaresti központi hatalom helységnévrendezést kezdeményez, ezzel teret nyitva a román nemzetiesítésnek.[75] Ebben a periódusban bevett szokássá vált a voluntarista helységnévadás, amelynek egyenes következménye volt, hogy a fonetikus átírás révén kialakult erdélyi román helységnevek új elnevezéseket kaptak, ezáltal elveszítve „gyökerüket".[76] Ezt megelőzően hasonló kísérletet képezett a Habsburg Birodalom névrendezésének keretén belüli irányelv, miszerint minden nagyobb település német nevet is kapott abban az esetben, hogy ha addig nem rendelkezett ilyennel. Ami a földrajzi névadás terén kifejtett politikai legitimációt illeti, a rengeteg

[73] Bencsik Péter: Politikai célú helységnév-változások Köztes-Európában a XX. Században. In: Pap Norbert-Tóth József (szerk.): *Változó világ, átalakuló politikai földrajz: Első magyar politikai földrajzi konferencia (1998)*. Pécs: JPTE Földrajzi Intézet, 1999, 163-166.

[74] Bartos-Elekes Zsombor: Helységnevek a romániai köztudatban (Az ednoníma és exoníma mezsgyéjén). In: *Geodézia és Kartográfia, LIV. évf., 4. sz*. Budapest: Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság. 2002, 19-24.

[75] ld. 1. számú függelék: Csíkszékszék helységneveinek alakulása (magyar és német nyelvű megnevezések), illetve 2. számú függelék: Csíkszékszék helységneveinek alakulása (román nyelvű megnevezések).

[76] Bencsik 1997 *i.m.*, 15-18.

eset mellett mégis Románia példája a leginkább kiemelhető, hiszen ennek révén a dákoromán kontinuitást próbálja bizonyítani és e legitimáló funkció miatt válnak annyira fontossá számára a helységnevek (újra)elnevezései.[77] Esetében a természetes névalakok eltörlése volt a cél, ezért érvényesült az államnyelvi politika a helyi nevek elve helyett. Végeredményként a román szimbólumok földrajzi térbe való beépítése nevezhető meg.[78]

Visszatérve a magyar Országos Községi Törzskönyvbizottság (a továbbiakban OKTB) 1898-1912 közötti tevékenységére, ennek elsődleges célja a zavarokat okozó paronímiák (összetéveszthetőség), homonímiák (azonosalakúság) és a félrelokalizálhatóság felszámolása volt, amely szempontok bizony szubjektív alapokon nyugszanak.[79] Mindezt az *egy település – egy név* alapelv mentén igyekeztek megvalósítani. A helynévrendezés során az ország összes települését megvizsgálták, vármegyénként figyelembe véve a település nevének helytörténeti és névtörténeti szempontjait, bevonva a helyi hozzáértőket és elöljárókat a folyamatba. Az OKTB helységnév módosítással kapcsolatos főbb irányelvei a következőek voltak:

- A korábbi kötőjelezés helyett a helységnevek egybeírása;
- A magyar helyesírás szabályainak, hangjelölésének figyelembevétele (még olyan esetben is történt településnév változtatás, amikor az egy családról kapta a nevét);
- Történelmi, illetve esztétikai okokra hivatkozva településnevek megváltoztatása, lefordítása;
- Helységeket megkülönböztető előtagokkal való egyediesítés (jelzővel való differenciálás);
- Az *–i* képzős előtagok, jelzőtlen formájának érvényre juttatása;
- Középkori okleveles helységnevek lecserélése azok felúji-

[77] Bencsik 1999 *i.m.*, 163-166.

[78] Bartos-Elekes Zsombor: Nyelvhasználat a térképeken (Erdély, XIX. és XX. század). In: *Névtani Értesítő, 36. sz.* Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. 2014, 238-241.

[79] Mező András: *A magyar hivatalos helységnévadás*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1982, 125.

tott alakjával;
- A magyartól eltérő nemzetiségekre utaló előtagok lecserélése, eltűntetése;[80]

Az OKTB jelentős mértékben átalakította, de nem túlzás azt állítani, hogy lényegében létrehozta a hivatalos helységnevek rendszerét. Noha hozzávetőlegesen a települések névanyagának kb. 40 százalékát megváltoztatta, amelyek esetében pl. az esztétikai alapú kezdeményezések megkérdőjelezhetőek, tagadhatatlan, hogy Magyarország történetében először készült ilyen minőségű és mértékű munka, ami a helységneveket illeti.[81] Kiemelendő, hogy a törzskönyvbizottság által javasolt új nevet illetően a helyi lakosok fellebbezhettek és végül a belügyminiszter által jóváhagyott változat lépett érvénybe. E folyamat eredményét rögzítette az 1913. évi helységnévtár.[82] A XX. században a helységnevek fontossága még inkább megnőtt, így a településnév-változások felügyelete az államok irányítása alá került.[83]

Összegzés

Jelen tanulmányban Csíkszék közigazgatási berendezkedésének strukturált történeti bemutatására, valamint a helységneveinek változását befolyásoló tényezők számbavételére került sor.

Ennek során elsőként nyomon követhetjük Csíkszék közigazgatásának vázlatos történetét, annak létrejöttétől egészen napjainkig, négy jelentősebb történeti korszakra osztva. A második fejezet első alfejezetében a szék-fiúszék közigazgatás-területi rendszer viszonyának meghatározását követően a székely rendi társadalom felépítését, majd az eltörlésének okait elemeztük. Ennek kapcsán

[80] Mikesy Gábor: Helységneveink 1913-as tükrében. In: *Névtani értesítő, 35. sz.* Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. 2013, 37-53.

[81] Szabó 2010 *i.m.*, 10.

[82] Magyar Királyi Központi Statisztika Hivatal: *A magyar szent korona országainak Helységnévtára*, Budapest: Pesti-Könyvnyomda részvénytársaság, 1913.

[83] Kálmán Béla: *A nevek világa*. Debrecen: Csokonai kiadó, 1989, 168-179.

megállapíthattuk, hogy ebben az időszakban érdemi közigazgatási átszervezésre nem került sor. Ezzel szemben – ahogy azt a második és harmadik alfejezetben is láthattuk – a Habsburg császárok, valamint a dualizmuskori magyar vezetés egyaránt jelentős közigazgatási átalakításokat hajtott végre. Azonban míg a magyar vezetés törekedett a korábbi etnikai arányok megőrzésére, addig a császári adminisztráció figyelmen kívül hagyta a történelmi hagyományokat, valamint a korábbi területi beosztást és földrajzi-politikai szempontok alapján megbontotta a székely székek rendszerét. Ez utóbbit folytatta – ahogy az a negyedik alfejezetben részletesen is bemutatásra került – az I. világháború utáni impériumváltást követően a román vezetés is, azzal a jelentős különbséggel, hogy szinte kizárólag politikai szempontokat követve többször is kísérletet tett a székelyföldi etnikai térszerkezet fellazítására. Csíkszék közigazgatási átszervezéseinek történetén túl betekintést nyertünk a szék helységneveinek, illetve ezek változásának folyamatába is, amely egy különálló, harmadik fejezet keretein belül került bemutatásra. Ennek során láthattuk, hogy míg a középkorban döntően organikus módon alakultak ki, illetve változtak a helynevek, addig a XVIII., XIX., s különösen a XX. század során előtérbe kerül a hivatalos névváltoztatás, amely több esetben is – a gyakorlati érvek mellett – politikai színezetet öltött, s nemzetépítési szándékokat tükrözött.

E téren figyelmet különösen a román gyakorlat érdemel, mivel itt a helységnévváltoztatásoknak legitimációs céljuk volt: a dákó-román kontinuitás igazolása. Ez utóbbit többek között alátámasztja az a tény is, hogy az 1925 előtti román helységnevek tipológiai, etimológiai és kronológiai szempontból mind arra utalnak, hogy ezen elnevezések más nyelvből honosodtak meg a román nyelvterületen.

Ez alapján tehát úgy tűnik, hogy a román hatalom a szimbolikus térfoglalás keretében kísérletet tett a múlt átírására is. Példát szolgáltatva arra, hogy szinte minden, így a helységnévadás is politikai célok szolgálatába állítható.

Irodalomjegyzék

B. Szabó János: A székelyek katonai szerepe Erdélyben a mohácsi csatától a Habsburg uralom megszilárdulásáig (1526-1709). In: Nagy József (szerk.): *Határvédelem évszázadai Székelyföldön, Csíkszék és Gyímesek vidéke*. Sepsiszentgyörgy: Szépvízért egyesület, 2018, 106-152.

Balogh Judit: *A székely nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében*. Kolozsvár: Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása, 2005.

Banciu Marius Gheorghe: Aspecte ale implementării legislației României *întregite în* Sud-Estul Transilvaniei. In: *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu"*, *LVII. sz.* Cluj-Napoca: Institutul de Istorie „George Barițiu". 2018, 319–333.

Bartos-Elekes Zsombor: Helységnevek a romániai köztudatban (Az ednoníma és exoníma mezsgyéjén). In: *Geodézia és Kartográfia, LIV. évf. 4. sz.* Budapest: Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság. 2002, 19-24.

Bartos-Elekes Zsombor: Német helységnévadás és névhasználat a XIX. Századi Erdélyben. In: *Geodézia és Kartográfia, LVI. évf. 9. sz.* Budapest: Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság. 2004, 11-18.

Bartos-Elekes Zsombor: Nyelvhasználat a térképeken (Erdély, XIX. és XX. század). In: *Névtani Értesítő, 36. sz.* Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. 2014, 238-241.

Bartos-Elekes Zsombor: A hatalom névrajza – A névrajz hatalma. In: *Földrajzi Közlemények, CXL. évf. 2. sz.* Budapest: Magyar Földrajzi Társaság. 2016, 124-134.

Bárdi Nándor: A romániai magyar kisebbség a két világháború között. In: Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadó - MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008, 90-97.

Barni, Monica, & Bagna, Carla: The critical turn in LL: New methodologies and new items. In: LL. *Linguistic Landscape, 2015 1(1-2)*. 2015, 6-18.

Bencsik Péter: Határok és helységnevek Köztes-Európában a 18. század második felétől napjainkig. In: *Limes-Tudományos szemle, X. évf. 2. sz.* Tatabánya: Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata. 1997, 117-140.

Bencsik Péter: *Helységnévváltozások Köztes-Európában 1763-1995*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 1997.

Bencsik Péter: Politikai célú helységnév-változások köztes-európában a XX. Században. In: Pap Norbert, Tóth József (szerk.): *Változó világ, átalakuló politikai földrajz: Első magyar politikai földrajzi konferencia (1998)*. Pécs: JPTE Földrajzi Intézet, 1999, 163-166.

Bereznay András: *Erdély történetének atlasza*. Budapest: Méry Ration kiadó, 2011.

Bielz, Eduard Albert: *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens, eine physikalisch-statistisch-topographische Beschreibeung dieses Landes.* Hermennstadt, 1857. Letöltés helye: www.reader.digitale-sammlungen.de; letöltés ideje: 2019.02.23.

Boamfă, Ionel: Crearea, la nivel național, a bazei de date administrative privind localitățile din spațiul românesc. In: *„Philologica Jassyensia", XI. évf. 2. (22.) sz.* Bucureşti: Institutul de Filologie Română „A. Philippide". 2015, 134-138.

Bodó Barna: A székelyföldi autonómia mozgásterei. In: *Kisebbségkutatás, XXV. évf. 3. sz.* Budapest: Lucidus kiadó. 2016, 7-41.

Bottoni, Stefano: *Sztálin a Székelyeknél – A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-1960)*, Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2008.

Craiu, Ovidiu-Constantin: Structura socială a oiconimelor. Reorganizarea administrativ-teritorială a statului Român prin decretul 799/1964. In: *„Revista Română de Sociologie", XXIII. évf. 1-2. (9.) sz.* Bucureşti: Editura Lumen. 2012, 115-132.

Cselényi Zsuzsanna: A Magyar polgári közigazgatás 1867-től az első világháborúig. In: *Tanulmányok a történelemtudomány köréből = Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio historiae, XXII. évf. 20. sz.* Eger: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola. 1995, 35-42.

Csikányi Tamás: Székely határőrezredek az Austerlitzi csatában. In: *Hadtörténeti közlemények, CXXIX. évf. 2. sz.* Budapest: Honvédelmi

Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 2016, 351-352.
Dávid Gyula, Egyed Ákos, Kötő József: *Kossuth Lajos és Erdély*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2004.
Deák Ágnes: A közigazgatás és igazságszolgáltatás szervezete. In: Egyed Ákos, Hermann Gusztáv Mihály, Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, II. Kötet (1562-1867)*, Székelyudvarhely: MTA BTK-EME-HRM, 2016, 628-635.
Demény Lajos: *Székely felkelések a XVI. század második felében*. Bukarest: Politikai könyvkiadó, 1976.
Elekes Tibor: Székelyföld földrajza és közigazgatása. In: Benkő Elek, Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, I. Kötet (A kezdetektől 1562-ig)*, Székelyudvarhely: MTA BTK-EME-HRM, 2016, 58-63.
Elekes Tibor, Gyenizse Péter: A földrajzi tényezők és a közigazgatás kapcsolatrendszere Erdélyben. In: *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, XI. évf. 2 sz.* Miskolc: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar. 2014, 119-121.
Ember Győző: Magyarország közigazgatása, 1711-1765. In: *Levéltári Közlemények, 55. évf, 1. sz.* Budapest: Akadémiai kiadó. 1983, 86-88.
Evans, Robert John Weston: Nyelv és államépítés: a Habsburg Monarchia esete (Robert A. Kann emlékelőadás). In: *Aetas, 21. évf. 4. sz.* Szeged: AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület. 2006, 181-202.
Fényes Elek: *Ausztriai Birodalom statistikája és földrajzi leírása.* Pest: Heckenast Gusztáv, 1857.
Gyémánt Richárd: A katonai határőrvidék vázlatos történelme és „statisztikája". In: *Aracs, 17. évf. 3. sz.* Szabadka: Aracs Alapítvány. 2017, 76-82.
Györke Zoltán: Instituția Prefecturii *în* perioada interbelică (1923-1938). Proiecți legislative. In: *Revista Transilvană de ştiinţe administrative, 27 évf. 3. sz.* Cluj Napoca: Universitatea Babeş-Bolyai. 2010, 79-96.
Hajdú Zoltán: A közigazgatási térfelosztás változásai Magyarországon. In: *Tér és Társadalom, 10. évf. 1. sz.* Budapest: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások

Intézete. 1996, 5-21.
Hajdú Zoltán: Erdély történetileg változó államföldrajzi problematikája: közigazgatási régió, részállam, önálló állam, államrész? In: *A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben*, Csíkszereda: Székelyföld 2000 Munkacsoport, 2001, 215-217.
Hanzó Lajos: *Az erdélyi szász önkormányzat kialakulása*. Szeged: Értekezések a M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem Magyar Történelmi Intézetéből, 1941.
Hegyi Géza: A pápai tizedjegyzék tévesen azonosított székelyföldi helynevei. In: Sófalvi András, Visy Zsolt (szerk.): *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből.* Énlaka – Székelyudvarhely: Haáz Rezső Múzeum, Pro Énlaka Alapítvány, 2012, 97-113.
Hermann Gusztáv Mihály: A székelység II. József idején. In: Egyed Ákos, Hermann Gusztáv Mihály, Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, II. Kötet (1562-1867)*, Székelyudvarhely: MTA BTK-EME-HRM, 2016, 406-417.
Herner János: *Erdély és Részek térképe és helységnévtára*. Szeged: József Attila Tudományegyetem, 1987.
Hosszú Gábor: *A székely jog megjelenése egy róvásemlékben* (diplomamunka). Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2010.
Kálmán Béla: *A nevek világa*. Debrecen: Csokonai kiadó, 1989.
Kniezsa István: Erdély földrajzi nevei. In: Deér József (szerk.): *Erdély*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1940
Kolumbán-Antal József: *Székely honfoglalás avagy mikor költözhettek a székelyek a Kárpát-medencébe?* Székelyudvarhely: Litera-Veres kiadó, 2008
Kordé Zoltán: Katonai kötelezettséggel tartozó és kiváltságolt *népelemek a középkori Magyar Királyságban*. In: Benkő Elek, Oborni Teréz (szerk.): *Székelyföld története, I. Kötet (A kezdetektől 1562-ig)*. Székelyudvarhely: MTA BTK-EME-HRM. 2016, 73-88.
Kristó Gyula: *A székelyek eredete*. Budapest: Balassi kiadó, 2005.
Lenk, Ignaz von Treuenfeld: *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und orographisches Lexicon I-IV*, Wien, 1839. Letöltés helye: www.reader.digitale-sammlungen.

de; letöltés ideje: 2019.04.06.
Lőrincze Lajos: *Földrajzi neveink élete*. Budapest: Néptudományi Intézet, 1947.
Magyar Királyi Központi Statisztika Hivatal: *A magyar szent korona országainak Helységnévtára*, Budapest: Pesti-Könyvnyomda részvénytársaság, 1913.
Makkai László, Mócsy András: *Erdély története a kezdetektől 1606-ig*, Budapest: Akadémia kiadó, 1988.
Martinovici, Constantin – Istrati, Nicolae: *Dicţionarul Transilvaniei şi celorlalte ţinuturi alipite*, Cluj Napoca: Institutul de artegrafice „Ardealul", 1921.
Mező András: *A magyar hivatalos helységnévadás*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1982.
Mikesy Gábor: Helységneveink 1913-as tükrében. In: *Névtani értesítő, 35. sz.* Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. 2013, 37-53.
Moldovan Silvestru – Togan, Nicolae: *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Ungaria: compus din încredinţarea Asociaţiunii pentru literatură română şi cultura poporului român*, Sibiu: Editura „Asociaţiunii", 1909.
Onişor, Titu: *Opera legislativă a Consiliului Dirigent*, Bucureşti: Editură Marvan S.A.R, 1937.
Pálffy Géza: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. In: *Történelmi szemle, XXXVIII. évf. 2-3. sz.* Budapest: A magyar tudományos akadémia történettudományi intézete. 1996, 163-218.
Rácz Anita: *Adatok a népnévvel alakult régi településnevek történetéhez*, Debrecen: Debreceni Egyetemi kiadó, 2011.
Rácz Tibor Ákos: Háromszék első magyar telepesei és a határvédelem. In: *Erdélyi Múzeum, LXV. Kötet*, 1-2. füzet. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása 2003, 1-15.
Săgeată Radu: Evoluţia organizării administrativ-teritoriale a României *în* perioada interbelică (1918-1940). In: *Revista Geografică, IX. sz.* Bucureşti: Academia Română, Institutul de Geografie. 2002, 158-166.

Szabó Károly, Szádeczky-Kardoss Lajos, Barabás Samu (szerk.): *Székely oklevéltár 1219-1776, III-IV. kötet*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1934.
Szabó M. Attila: *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2003.
Szabó Miklós: *A felvidéki magyarlakta települések helységnévváltozásainak vizsgálata*. Budapest: Földrajz és földtudományi Intézet, 2010.
Szalóczy Gyula: *A történeti Marosszék etnikai- és vallásföldrajzi sajátosságai 1850-től napjainkig*. Miskolc: Miskolci Egyetem, Földrajz-Geoinformatika Intézet, 2017.
Szádeczky-Kardoss Lajos: *A székely határőrség szervezése 1762-64-ben. Okírattárral, 1761-1790*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1908.
Szádeczky-Kardoss Lajos: *A székely székek*. 1986, 133-150. Letöltés helye: www.mek.niif.hu.; letöltés ideje: 2019.09.21.
Szádeczky-Kardoss Lajos: *A Székely nemzet története és alkotmánya I.* Székelyudvarhely: Litera-Veres Könyvkiadó, 2012.
Szántay Antal: II. József kerületi biztosai. In: *Századok, CXLVIII. évf. 5. sz.* Budapest: Magyar történelmi társulat. 2014, 1171-1185.
Szentgyörgyi Tamás: A Magyar Királyság határvédelmi rendszerének kiépítése: 16-18. század. In: *Quot Capita, Tot Sententiae*, Győr: Batthyány Lajos Szakkollégium, 2013, 183-187.
Szilágyi Sándor: *A Magyar Nemzet Története. VIII. Kötet: Magyarország története a Szatmári Békétől a Bécsi congressusig (1711-1815)*. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt, 1898.
Tódor, Erika Mári: The hidden curriculum of schoolscapes. Overview of the bilingual school context. In: *Journal of Romanian Literary Studies (4)*. 2014, 529-538.

Hivatkozott Jogszabályok

1836. évi III. törvénycikk a Magyar nyelvről
1876. évi XXXIII. Törvénycikk némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről
1877. évi I. Törvénycikk némely törvényhatóságok véglegesen meg-

állapított területének az 1876. évi XXXIII. tc. rendelkezése folytán törvénybe iktatásáról
1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról
Decret Regal nr. 2465 din 25 septembrie 1925 privind schimbării denumirii unor localităţilor
Decret Regal, nr. 2919 din 13 august 1938
Legea nr. 95 din 14 iunie 1925 pentru unificarea administrativă
Legea nr. 167 din 29 iulie 1929 pentru organizarea administraţiunii locale
Legea administrativă nr. 569 din 26 martie 1936
Legea nr. 5 din 7 septembrie 1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române
Legea nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România

Török Ákos[1]

MIT ÉR AZ ÁLLAMPOLGÁR, HA MAGYAR? SZLOVÁKIA BELÜGYMINISZTÉRIUMÁNAK 1/2015-ÖS RENDELETE ÉS A KETTŐS ÁLLAMPOLGÁRSÁG KÉRDÉSE

Bevezetés

2010. május 26-án az Országgyűlés elfogadta a Magyarország állampolgárságáról szóló 1993. évi LV. számú törvény (továbbiakban: magyar állampolgársági törvény) módosítását. Ennek értelmében: *„kedvezményesen honosítható az a nem magyar állampolgár, akinek felmenője magyar állampolgár volt vagy valószínűsíti magyarországi származását, és magyar nyelvtudását igazolja."*[2] Ezen megengedő, a belföldi lakóhely követelményétől eltekintő szabályozás révén pedig Magyarország állampolgársága immáron a határon túli magyarok körében is széleskörűen elérhetővé vált. A magyarországi eseményekre válaszul azonban a szlovák jogalkotó is módosította Szlovákia állampolgárságról szóló 40/1993. számú törvényét (továbbiakban: szlovák állampolgársági törvény).[3] Ennek eredményeképp az, aki egy másik állampolgárságot kifejezett akaratnyilvánítása útján szerez meg, immáron elveszíti Szlovákia állampolgárságát.[4] A törvénymódosítás következtében a tanulmány írásáig már ezrek veszítették el szlovákiai állampolgárságukat, méghozzá korántsem csak a szlovákiai magyar kisebbség tagjai közül. Egy külföldi állampolgárság felvételének szankcionálása értelemszerűen az egész szlovákiai társadalmat érzékenyen érintette. Ennek következtében

[1] Az ELTE ÁJK mesterszakos jogász hallgatója.

[2] 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról 4.§ (3) bekezdés.

[3] 2010. évi 250. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságról szóló 1993. évi 40. törvény módosításáról 1.§ (1) bekezdés.

[4] 1993. évi 40. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságáról 9.§ (1) bekezdés b) pont.

pedig egy szélesebb társadalmi igény alakult ki a többes állampolgárságot korlátozó törvényi rendelkezés módosítására. Ilyen körülmények között alkotta meg Szlovákia belügyminisztériuma a Szlovák Köztársaság állampolgárságának különleges okokból történő megadásáról szóló 1/2015. számú rendeletet (továbbiakban: belügyminisztériumi rendelet), amely alapvető célja tulajdonképpen az, hogy a kedvezményes honosítás egy lehetőségégének biztosításával ha nem is megkerülhetővé, de könnyen orvosolhatóvá váljon Szlovákia állampolgárságának egy másik állampolgárság felvétele miatt történő elvesztése. Mindezt a belügyminisztériumi rendelet azonban – tekintettel a szlovákiai magyarok helyzetére – egy egészen kifogásolható módon éri el.

Dolgozatom középpontjában az említett belügyminisztériumi rendelet áll, amit elsősorban a Szlovákia által is megerősített Állampolgárságról szóló Európai Egyezmény (továbbiakban: Európai Állampolgársági Egyezmény) diszkriminációt tilalmazó rendelkezése tükrében elemzek. Először ismertetem a belügyminisztériumi rendelet releváns rendelkezéseit, majd ezek ellentmondásos és kifogásolható mivoltát törekszem bemutatni mind a nemzetközi jog, mind a belső szlovák szabályozás tükrében. Ezt követően egy rövid, a vizsgálódásunk szempontjából legrelevánsabb országok szabályozására kitérő összehasonlítás révén arra igyekszek rámutatni, hogy a belügyminisztériumi rendelet ezen ellentmondásos rendelkezései voltaképpen kimondatlanul is a szlovákiai magyar kisebbség sajátos helyzetére szabott korlátozásokat testesítenek meg. Mindennek tükrében a magyar kisebbséggel szembeni hátrányos megkülönböztetés fennállta mellett érvelek. Végül bemutatom, hogy a belügyminisztériumi rendeletbe foglaltak a többes állampolgárság szlovákiai érvényesülését is nagy mértékben meghatározzák, méghozzá az előbb említett okokból kifolyólag, a magyar kisebbségre nézve egészen kedvezőtlen módon.

Az állampolgárság szabályozásáról röviden

A modern állam fogalmának három pillére (meghatározott terület, állandó lakosság, valamint az ezek felett gyakorolt főhatalom) közül az állandó lakosság meglehetősen szoros kapcsolatban áll az állampolgárság fogalmával. Egy állam állandó lakossága jellemzően annak állampolgáraiból áll, ők alkotják az állam személyi dimenzióját.[5] Ennek megfelelően az államok maguk határozzák meg állampolgárságuk keletkezésének és megszűnésének feltételeit. Az állampolgárság szabályozása alapvetően egy belső alkotmányjogi hatáskört képez, amely hatáskör azonban mégsem tekinthető kizárólagosnak. Az állam szuverenitásából fakadó szabadsága ugyanis annyiban korlátozódik, amennyiben azt az állam, valamilyen nemzetközi jogi kötelezettség vállalásával csorbítja.[6] Tekintettel arra, hogy a nemzetközi jog – annak XX. századi fejlődése nyomán – egyre nagyobb érdeklődéssel fordult az állampolgárság területe felé, mára aligha tekinthetjük a nemzeti jogalkotó mozgásterét korlátlannak. Míg az állampolgárság tárgyában hozott első multilaterális nemzetközi egyezmény, az 1930-as hágai konvenció elsősorban a többes állampolgárság fennállásából adódó bonyodalmakra kívánt egységes választ nyújtani, az 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata az állampolgárság ügyét már egy emberi jogi kontextusban tárgyalja.[7] A XX. század második felében további az állampolgárság kérdéseit érintő nemzetközi jogi dokumentumok is napvilágot láttak. Ilyen például a már említett Európai Állampolgársági Egyezmény, ami – tekintettel a diszkriminációt tilalmazó rendelkezésére – [8] jelen tanulmány célkitűzését tekintve számunkra talán a legjelentősebb.

[5] Kende, T., Nagy, B., Sonnevend, P. és Valki, L. (szerk.): *Nemzetközi Jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft. 2018. 537.

[6] Ganczer Mónika: *Állampolgárság és államutódlás*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó. 2013. 52.

[7] Az ENSZ közgyűlés A/RES/217A számú határozata Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatáról 15. cikk.

[8] Az Európa Tanács keretében megalkotott 166 (1997)-es számú Állampolgárságról szóló Európai Egyezmény 5. cikk (1) bekezdés.

Általában tehát elmondható, hogy az állampolgárságra vonatkozó szabályok megalkotása elsősorban egy belső alkotmányjogi hatáskört képez. Mindazonáltal a nemzetközi jog fokozatos fejődése révén a nemzeti jogalkotó szabadsága már az állampolgárság szabályozása területén sem korlátlan. Nemzetközi jogi kötelezettségeiket az államok ugyanis kötelesek betartani.

A belügyminisztériumi rendelet

A tanulmány tárgyát képező belügyminisztériumi rendelet a szlovák állampolgársági törvény 7. § (2) bekezdés b) pontjában szabályozott kedvezményes honosítás szabályait hivatott kiegészíteni. A szlovák állampolgársági törvény ezen rendelkezése értelmében: azon személyek, akik kérelmük benyújtásának idején Szlovákia területén engedéllyel tartózkodnak, továbbá a gazdaság, a tudomány, a technika, a kultúra, a szociális ügyek vagy a sport területén kimagasló teljesítményt értek el, vagy akiknek honosításához Szlovákiának egyéb érdeke fűződik, Szlovákia állampolgáraivá válhatnak.[9] Amennyiben tehát Szlovákiának kifejezett érdeke fűződik a honosításhoz, az egyébként főszabály szerint megkövetelt több éves belföldi tartózkodás igazolása nélkül, mindössze a honosítás iránti kérelem benyújtásanak idején fennálló szlovákiai tartózkodási hely birtokában is megszerezhető Szlovákia államolgársága. Arra azonban, hogy pontosan mit is takar Szlovákia honosításhoz fűződő érdeke, illetve milyen esetekben beszélhetünk ezen érdek fennállásáról, a törvényből nem kapunk választ. E kérdést illetően az említett belügyminisztériumi rendelet válik segítségünkre, amely szerint Szlovákia honosításhoz fűződő érdeke többek között akkor is megállapítható, ha a honosítást kérelmező személy korábban Szlovákia állampolgára volt.[10] A honosításhoz kapcsolódó ér-

[9] 1993. évi 40. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságáról 7.§ (2) bekezdés b) pont.

[10] Szlovákia Belügyminisztériumának 1/2015. számú rendelete a Szlovák Köztársaság állampolgárságának különleges okokból történő megadásáról 1. cikk (3) bekezdés.

dek ilyen tág értelmezése révén pedig lehetségessé vált, hogy azok, akik épp egy külföldi állampolgárság felvétele miatt veszítették el szlovákiai állampolgárságukat, a szlovák állampolgársági törvény fent ismertetett 7. § (2) bekezdés b) pontja alapján, az általános feltételekhez képest jóval kedvezőbb módon szerezzék azt vissza.

A belügyminisztériumi rendelet további vizsgálata után azonban kiderül, hogy a szlovák jogalkotó korántsem tartja minden volt szlovákiai állampolgár esetében egyaránt kívánatosnak az egyszerűsített honosítás biztosítását. A rendelet 4. cikkének értelmében, a honosítási kérelem elbírálásakor különösen az a körülmény veendő figyelembe, vajon a kérelmező személy külföldi állampolgársága felvételekor rendelkezett-e ezen külföldi országban engedélyezett, illetve regisztrált lakó- vagy tartózkodási hellyel.[11] A szabályozás értelmében tehát bár lehetőség nyílik Szlovákia állampolgárságának kedvezményes visszaszerzésére, erre azonban csak a külföldi állampolgárság megszerzésekor fennálló regisztrált külföldi tartózkodás esetén kerülhet sor.[12]

A teljesség kedvéért itt röviden megjegyzem, hogy a külföldi tartózkodásra vonatkozó feltétel révén a belügyminsztériumi rendelet a szlovák állampolgársági törvény rendelkezéseihez képest tulajdonképpen egy többletkövetelményt fogalmaz meg. Ezáltal pedig a belügyinisztériumi rendeletbe foglaltak voltaképpen ellentétben állnak a szlovák állampolgársági törvény rendelkezéseivel,[13] ami a jogforrási hierarchia szempontjából egy egészen kifogásolható helyzetet teremt. Ezen kérdés tárgyalása azonban meghaladja a tanulmány kereteit, így a probléma tudomásulvételén túl, a továbbiakban azzal nem foglalkozom.

A kedvezményes visszahonosítás feltételei láttán adódik a kérdés: vajon milyen helyzetben is élhetnek Szlovákia korábbi állampolgá-

[11] Uo., 4. cikk (2) bekezdés.

[12] A szlovák jogi terminológia a lakóhelyet (*trvalý pobyt*) és tartózkodási helyet (*prechodný pobyt*) bár megkülönbözteti, a vizsgált belügymnisztériumi rendelet hivatkozott rendelkezése pusztán a *pobyt* (tartózkodás) kifejezést használja. Így azonban nem egészen egyértelmű, hogy a jogalkotó melyik jogintézményre gondolt.

[13] *A jogbiztonság elvét sérti az állampolgársági rendelet.* Letöltés helye: bgzart.hu; letöltés ideje: 2020.03.11.

rai a visszahonosítás ezen lehetőségével? A szlovák állampolgársági törvény 7. § (2) bekezdés b) pontja, amikor Szlovákia érdekén alapuló kedvezményes honosításról rendelkezik, ezen honosítás egyik feltételéül a honosítási kérelem benyújtásakor fennálló szlovákiai tartózkodási hely követelményét tűzi. Ehhez képest a belügyminisztériumi rendelet – ahogy azt az imént láthattuk – a kedvezményes visszahonosítást egy további feltételhez, a külföldi állampolgárság felvételekor regisztrált külföldi lakó- vagy tartózkodási hely fennállásához köti. Ez szerint Szlovákia volt állampolgárai elsősorban akkor válhatnak kedvezményes úton ismét szlovákiai állampolgárrá, ha a külföldi állampolgárságuk megszerzésekor bár külföldön éltek, azonban később mégis visszaköltöztek Szlovákia területére. Emellett továbbá az is lehetséges, hogy azok akik külföldön szerezték külföldi állampolgárságukat, Szlovákiaba történő tényleges visszaköltözés szándéka nélkül, külföldi lakóhelyük fenntartása mellett, pusztán elvesztett állampolgárságuk visszaszerzése érdekében váltsanak ki szlovákiai tartózkodási engedélyt. Az említett feltételek révén a kedvezményes visszahonosítás tehát viszonylag szűk körben alkalmazható. Kérdéses, vajon a belügyminisztériumi rendelet megalkotásakor miért tartotta szükségesnek a szlovák jogalkotó, hogy kizárólag azon személyek élhessenek a kedvezményes visszahonosítás lehetőségével, akik külföldi állampolgárságukat regisztrált külföldi tartózkodás útján szerezték. Ezáltal ugyanis Szlovákia állampolgárságának kedvezményes visszaszerzését tulajdonképpen épp a folyamatos szlovákiai jelenlét akadályozza meg. Ez pedig mind a nemzetközi jog, mind a szlovák jog szempontjából igen különös.

A belföldi tartózkodás kétarcúsága

A nemzetközi jog az állampolgárságot egy állam és annak polgára közötti jogi kötelékként írja le.[14] Az állampolgári kötelék jogi jellege aligha kérdőjelezhető meg: keletkezésének és megszűnésesének

[14] 166 (1997)-es Állampolgárságról Szóló Európai Egyezmény 2. cikk a) pont.

feltételeiről alapvetően jogszabályok rendelkeznek, fennállásából továbbá sajátos jogok és kötelezettségek keletkeznek. Mindazonáltal az állampolgárság alapvetően jogi köteléke mögött egy nem jogi, hanem sokkal inkább személyes jellegű kapcsolatról is beszélhetünk állam és annak polgárait illetően.[15] Az állampolgárság kötelékének ezen kettősségére mutatott rá a Nemzetközi Bíróság, amikoris a Nottebohm ügyben hozott ítéletében az állampolgárságot egy olyan jogi kötelékként határozta meg, amely alapját jogon kívüli tényezők, a *„társadalmi kötődés, az egzisztencia, az érdekek és érzések valódi köteléke"* képezi.[16] Ilyen, egy állam és polgára közötti személyes kötődést megtestesítő körülmény lehet többek között a családi kötelék, nyelvtudás, állampolgárságra való érdemesség (például kulturális-, vagy sportteljesítmény révén), de természetesen az adott állam területén folytatott tartózkodás ténye is.[17] A folyamatos belföldi tartózkodás így rendszerint épp egy állampolgárság fennállását alapozza meg, és nem annak megszerzését gátolja.

A nemzetközi jogon túl, az államok nemzeti joga is különös jelentőséget tulajdonít a belföldi tartózkodás tényének. Így amikor a nemzeti jogalkotó az adott állam állampolgárságának honosítás útján történő megszerzésének a feltételeiről határoz, egy meghatározott ideig belföldön folytatandó tartózkodás rendszerint a honosítás feltételeinek visszatérő eleme. Más államokkal egyetemben Szlovákia is így jár el, sőt a belföldi tartózkodás kérdésére elvileg egyre nagyobb hangsúlyt is helyez. A szlovák állmpolgársági törvény 2007. előtt főszabály szerint mindössze öt,[18] mára már azonban egy nyolc éve fennálló szlovákiai lakóhely követelményét szabja Szlovákia állampolgárságának honosítás útján történő megszerzé-

[15] Ganczer Mónika: *Állampolgárság és államutódlás.* Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó. 2013. 38.

[16] Nottebohm Case (second phase), Judgment of April 6th, 1955: I.C. J. Reports 1955, p. 4.

[17] Tóth Judit: The 'Genuine Link' Principle in Nationality Law. In: Láncos Petra Lea; Varga Réka; Molnár Tamás; Szabó Marcel (szerk.) *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2014.* Utrecht: Eleven International Publishing. 2015, 45-56.

[18] 2007. évi 344. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságról szóló 1993. évi 40. törvény módosításáról 1.§ (3) bekezdés.

sének feltételéül.[19] Ezen felül a kedvezőbb elbírálást lehetővé tevő honosítási tényállásokban is igen jelentős szerep jut a belföldi tartózkodás körülményének. Néhány példát említve, az a személy, aki egy szlovákiai állampolgárral kötött házasságot, amennyiben ezen a házasság még fennáll, 5 évnyi szlovákiai tartózkodást követően igényelheti Szlovákia állampolgárságát.[20] Egy hontalan,[21] vagy egy olyan személy, aki bár Szlovákia területén született, de nem vált szlovákiai állampolgárrá, 3 évnyi szlovákiai tartózkodást követően honosíthatja magát,[22] ahogy felveheti Szlovákia állampolgárságát az a személy is, aki 18. életéve betöltése előtt legalább 3 évig szlovákiai lakóhellyel rendelkezett.[23]

A belföldi tartózkodásnak tehát mind a nemzetközi jog, mind a szlovák nemzeti jog különös jelentőséget tulajdonít. Ennek ellenére mégis az állampolgársági köteléket más esetben épp hogy megalapozó belföldi tartózkodás az a körülmény, amely a tárgyalt belügyminisztériumi rendelet értelmében kizárhatja Szlovákia honosításhoz fűződő érdekét. A folyamatos szlovákiai jelenlét ilyen nehezen indokolható, hátrányos megítélése révén pedig joggal merülnek fel kétségek a jogalkotó szándékait illetően.

A szabályozás elszenvedői

Egy állampolgárság honosítás útján történő megszerzésekor tehát az adott állam területén folytatott, meghatározott ideig tartó tartózkodás rendszerint különösen nagy jelentőséggel bír. Így van ez a szlovák társadalmat leginkább érintő célországok tekintetében is. 2010. és 2018. között a legtöbben Csehország állampolgárságának felvétele mellett (993) vesztették el szlovákiai állampolgárságukat.

[19] 1993. évi 40. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságáról 7.§ (1) bekezdés a) pont.

[20] Uo.,7.§ (2) bekezdés a) pont.

[21] Uo.,7.§ (2) bekezdés h) pont.

[22] Uo.,7.§ (2) bekezdés f) pont.

[23] Uo.,7.§ (2) bekezdés c) pont.

Őket Ausztia (659) és Németország (561) állampolgárságának megszerzői követik, míg azok száma, akik Magyarország állampolgárságát vették fel, és a szlovákiai állampolgárságukat elveszítették, a megjelölt időszak alatt 82 fő volt.[24] A szlovák állampolgársági törvény 2010-es módosítása óta tehát Szlovákiában a legnagyobb érdeklődés Csehország, Ausztria és Németország állampolgársága felé irányult. Ezen országok jogrendszereinek azonban mindegyike, amikor állampolgárságuk odaadományozásának feltételeit meghatározzák, egyaránt nagy hangsúlyt helyeznek a belföldi tartózkodás követelményének.

Csehország főszabály szerint öt, az Európai Unió tagállamainak állampolgárai számára pedig három éve fennálló csehországi lakóhely esetén, vagy 10 éves belföldi tartózkodást követően teszi lehetővé állampolgársága honosítás útján történő megszerzését.[25] Ehhez hasonlóan Németország nyolc,[26] Ausztria pedig tíz éves belföldi tartózkodás feltételét tűzi államolgársága megszerzéséhez.[27] Ezen általános szabályokat természetesen kiegészítik további, speciális honosítási tényállások is, amelyek valamilyen a jog által is elismert és méltányolt okokból kifolyólag, az előbb említetteknél rövidebb belföldi tartózkodás esetén is lehetővé teszik az adott állam állampolgárságának megszerzését. Mindazonáltal a belföldi tartózkodás, ha az ugyan rövidebb ideig is tart, de ilyenkor is a honosítás feltételét képezi. Mindössze elvétve találni néhány, rendkívül szűk körben érvényesülő, a belföldi tartózkodástól eltekintő honosítási tényállást. Így például Németország kivételesen lehetővé teszi, hogy a kiskorú gyermekét nevelő egykori németországi állampolgár, külföldi tartózkodása ellenére is kezdeményezhesse maga és gyermeke honosítását.[28]

A belföldi tartózkodás követelményének általánosságából kifo-

[24] *Loss of citizenship of the SR by new citizenship and sex [om2004rs]*. Letöltés helye: datacube.statistics.sk; letöltés ideje: 2020.03.10.

[25] 2013. évi 186. törvény a Cseh Köztársaság állampolgárságról 14.§ (1) bekezdés.

[26] 1913. évi törvény Németország állampolgárságról 10.§ (1) bekezdés.

[27] 1985. évi 311. törvény Ausztria állampolgárságáról 10.§ (1) bekezdés 1.) pont.

[28] 1913. évi törvény Németország állampolgárságáról 13.§.

lyólag azonban a szlovákságot különösen nem érinti hátrányosan a belügyminisztériumi rendeletben megfogalmazott regisztrált külföldi tartózkodásra vonatkozó követelmény. A külföldön folytatott tartózkodást egy másik állampolgárság megszerzése – az esetek túlnyomó többségében – mint láthattuk eleve feltételezi.

Ellenben a szlovákiai magyar kisebbség helyzete merőben eltérő. Magyarország állampolgárságának szabályozása ugyanis – a belföldi tartózkodás kérdését tekintve – egy rendkívül megengedő modellt alkalmaz. A magyar állampolgársági törvény 2010-es módosítása értelmében kedvezményesen, magyarországi lakóhely nélkül honosíthatja magát az, akinek felmenője Magyarország állampolgára volt, vagy valószínűsíti magyarországi származását, és magyar nyelvtudását igazolja.29 Ennek köszönhetően pedig, a szlovákiai magyar kisebbség tagjai szlovákiai lakóhelyük dacára is egy külföldi állam, Magyarország állampolgárságának birtokosai lehetnek. Mindennek fényében azonban igen különös jelleget nyer a vizsgált belügyminisztériumi rendelet, amely szerint épp a külföldi állampolgárság megszerzésekor folytatott szlovákiai tartózkodásra tekintettel nem áll Szlovákia érdekében az azt kérelmező személy honosítása. Egy ilyen szabályozásnak nyilvánvalóan azok az elszenvedői, akik szlovákiai lakóhelyük elhagyása nélkül váltak, illetve válhatnak valamilyen külföldi állam állampolgárává. Tekintettel a Szlovákiában népszerű célországok szabályozására, ezen hátrányt elszenvedő személyi kör alatt gyakorlatilag kizárólag szlovákiai magyar kisebbséget érthetjük. Ők ugyanis azok, akik a magyar állampolgársági törvény fent említett kedvezményes honosítási alakzatával élve, akár Szlovákia elhagyása nélkül is egy külföldi állam állampolgárai lehetnek. Érdemes ezért megvizsgálnunk, vajon a belügyminisztériumi rendeletbe foglalt, a belföldi tartózkodásra vonatkozó rendelkezés mennyiben is érinti kedvezőtlenül a szlovákiai magyar kisebbséget, illetve beszélhetünk-e ennek nyomán a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megsértéséről.

[29] 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról 4.§ (3) bekezdés.

A hátrányos megkülönböztetés kérdése

A Szlovákia által is ratifikált Európai Állampolgársági Egyezmény 5. cikke kifejezetten megtiltja részes államainak, hogy azok állampolgárságra vontakozó szabályai többek között a nemzeti hovatartozáson alapuló diszkriminációt valósítsanak meg.[30] Az egyezményhez fűzött magyarázó jelentés ezen diszkrimináció-tilalom kisebbségvédelmi aspektusát is külön kiemeli.[31] Ezzel pedig egyértelművé teszi, hogy az egyezménybe foglalt diszkrimináció-tilalom egyik célja az adott állam területén élő nemzeti kisebbségekkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés kizárása.[32] A magyarázó jelentés továbbá kifejezetten utal az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJEE) diszkriminációt tilalmazó 14. cikkére,[33] e körben pedig az Európai Állampolgársági Egyezmény alkalmazásakor figyelembe kell venni az EJEE ezen cikkéhez kapcsolódó bírói gyakorlatot is.[34] Az előző fejezetben leírtak alapján beláthatjuk, a szlovákiai magyar kisebbséget egészen hátrányosan érintik belügyminisztériumi rendeletbe foglaltak. Ahhoz azonban, hogy állást foglalhassunk azt illetően, vajon ezen belügymninsztériumi rendelet a szlovákiai magyar kisebbség tagjait valóban hátrányosan megkülönbözteti-e, előbb a hátrányos megkülönböztetésnek az Európa Tanács keretében kialakult fogalmát kell megvizsgálnunk.

Megkülönböztetjük a közvetlen és a közvetett hátrányos megkülönböztetést.[35] Közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha valakit valamilyen védett tulajdonsága miatt kedvezőtlenebbül ítélnek meg, hátrányosabb elbánásban részesítenek, mint

[30] 166 (1997)-es Állampolgárságról Szóló Európai Egyezmény 5. cikk (1) bekezdés.

[31] Magyarázó jelentés az állampolgárságról szóló európai konvencióhoz (15) bekezdés.

[32] Pogonyi Szabolcs: *Extra-territorial ethnic politics, discourses and identities in Hungary.* Cham: Springer International Publishing: Imprint: Palgrave Macmillan. 2017, 52.

[33] Magyarázó jelentés az állampolgárságról szóló európai konvencióhoz (39) bekezdés.

[34] Kovács Péter: *A kettős állampolgárság kérdése az Európa Tanács nemzetközi szerződéseinek koordinátái között.* Letöltés helye: www.europainstitut.hu letöltés ideje: 2020. 05. 12.

[35] *Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról.* Luxemburg: Az Európai Unió Kiadóhivatala. 2011, Letöltés helye: fra.europa.eu letöltés ideje: 2020.02.27. 23.

más hasonló helyzetben lévő személyeket.[36] A belügyminisztériumi rendelet ugyanakkor nem magyarok és mások között tesz különbséget, hanem azok között, akik az új állampolgárságuk felvételekor rendelkeztek külföldi lakó- vagy tartózkodási hellyel, illetve azok között, akik nem. A belügyminisztériumi rendeletbe foglalt megkülönböztetés tehát alapvetően nem a nemzeti hovatartozáson, vagy egyéb védett tulajdonságon, hanem a lakó- illetve tartózkodási helyen alapul. Így viszont a belügyminisztériumi rendeletet illetően nem beszélhetünk nemzeti hovatartozáson alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetésről.

A közvetlen hátrányos megkülönböztetéssel szemben azonban a közvetett hátrányos megkülönböztetés épp egy látszólag semleges rendelkezés révén következhet be, amennyiben valamilyen meghatározott csoporthoz tartozó személyek aránytalanul nagy többségben vannak azok között, akiket az adott rendelkezés kedvezőtlenül érint.[37] A megkülönböztetés ilyen esetben nem magában a bánásmódban jelentkezik, hanem sokkal inkább az adott – egyébként azonos – bánásmód hatásaiban, amelyeket az eltérő helyzetben lévő személyek eltérően élnek meg.[38] Jelen esetben a látszólag semleges rendelkezésre a lakó- illetve tartózkodási helyen alapuló megkülönböztetésben ismerhetünk rá. A belügyminisztériumi rendelet ezen előírása legalábbis elvileg nem egy nemzeti kisebbség ellen irányul, az azonban hatásait tekintve mégis hátrányosan érinti a szlovákiai magyarokat.

Miképp arra fentebb már utaltam, a szlovák társadalomban a legnagyobb népszerűségnek örvendő állampolgárságok honosítás útján történő megszerzésének mind feltétele az adott országban meghatározott ideig folytatott tartózkodás igazolása. Ennek megfelelően a belügyminisztériumi rendelet regisztrált külföldi tartózkodásra vonatkozó rendelkezésének sem lenne különösen nagy

[36] Szemesi Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Budapest: CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 2009. 30.

[37] Uo., 32.

[38] *Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról*. Luxemburg: Az Európai Unió Kiadóhivatala. 2011, Letöltés helye: fra.europa.eu letöltés ideje: 2019.02.27. 32.

jelentősége. A magyar állampolgársági törvény azonban – annak érdekében, hogy a külhoni magyar közösségek széles körében elérhetővé tegye Magyarország állampolgárságát[39] – mindössze a magyar nyelv ismeretét és a magyar származás igazolását tűzi a tárgyalt kedvezményes honosítás feltételéül.[40] Azaz Magyarország állampolgárságát a külhoni magyarok immáron magyarországi jelenlét nélkül is megszerezhetik. Sőt, a többi népszerű célország szabályozására tekintettel, Szlovákiában nagyobb számban tulajdonképpen kizárólag a magyar kisebbség tagjai szerezhetnek szlovákiai tartózkodásuk ellenére is egy külföldi állampolgárságot. Mindennek fényében elmondható, hogy a belügyminisztériumi rendelet, amikor Szlovákia állampolgárságának kedvezményes visszaszerzését egy, a külföldi állampolgárság megszerzésekor fennálló külföldi tartózkodás igazolásához köti, szinte kizárólag a szlovákiai magyar kisebbség tagjai körében fejti ki korlátozó hatását.[41] Azaz a szlovákiai magyar kisebbség egy olyan, nemzeti hovatartozása alapján meghatározható csoportot alkot, amelynek tagjait – a többségi társadalom tagjaihoz képest – aránytalanul nagy mértékben érintik hátrányosan a belügyminisztériumi rendeletbe foglaltak. Ennyiben tehát megalapozottnak tűnik a közvetett hátrányos megkülönböztetés fennállása. Kérdéses azonban, vajon a belügyminisztériumi rendelet megkülönböztetése nélkülözi-e az objektív és ésszerű igazolhatóságot.

Az állampolgársági szabályok mindig feltételeznek egyfajta különbségtételt, állampolgárságuk megszerzését ugyanis az álla-

[39] Ganczer Mónika: *Sarkalatos átalakulások: az állampolgársági jog átalakulása.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 2014. Letöltés helye: www.jog.tk.mta.hu; letöltés ideje: 2020.02.21. 1.

[40] 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról 4.§ (3) bekezdés.

[41] Természetesen az is lehetséges, hogy a szovákiai magyarok csupán Magyarországra költözésüket követően szerezzék meg Magyarország állampolgárságát. Ilyen módon ők is megfelelhetnek a belügyminisztériumi rendeletbe foglalt feltételnek, és elvileg kedvezményes úton visszahonosíthatóvá válhatnak. Mindazonáltal az előbb említett személyi körhöz képest nagy többségben lévő, Szlovákiát el nem hagyó magyarok helyzetén ez mit sem változtat. Őket – regisztrált külföldi lakhely híjján – a belügyminisztériumi rendelet továbbra is kizárja a kedvezményes visszahonosítás lehetőségéből.

mok eleve különböző kritériumok teljesítéséhez kötik. Az Európai Állampolgársági Egyezmény kommentárja e körben a megkülönböztetés indokolt jogalapjának tekinti például a nyelvtudást, a leszármazást vagy a születés helyét.[42] Különbséget kell tehát tenni a diszkrimináció és a diszkriminációt mértékét el nem érő preferenciális elbánás között.[43] Esetünkben a belügyminisztériumi rendeletbe foglalt megkülönböztetés a külföldi állampolgárság megszerzésekor folytatott tartózkodás helyén alapul. Amennyiben valaki külföldi állampolgárságát regisztrált külföldi tartózkodás nélkül – azaz Szlovákiát el nem hagyva – szerezte, az nem élhet a kedvezményes visszahonosítás lehetőségével. Így azonban épp az állampolgáság megszerzését más esetben megalapozó folyamatos szlovákiai jelenlét az a körülmény, amire hivatkozva a szlovák jogalkotó kizárja a kedvezményes honosítás lehetőségét. Ez pedig – a fent már kifejtettek szerint – akár a valódi kapcsolat elvére, akár a szlovákiai állampolgársági jog más rendelkezéseire tekintettel, egy ésszerűtlennek tűnő, jogilag egészen nehezen indokolható megoldás. Amennyiben ezt az indokolatlanságot összevetjük a belügyminisztériumi rendeletnek tulajdonképpen kizárólag a szlovákiai magyarok körében kifejtett negatív hatásával, arra következtethetünk, hogy a tartózkodás helyén alapuló különbségtétel célja voltaképpen az, hogy a Szlovákiában élő és ennek ellenére Magyarország állampolgárává váló magyarokat lehetőleg kizárják a kedvezménes visszahonosítás lehetőségéből. Ez azonban aligha lehet ésszerű és objektív indoka bármilyen megkülönböztetésnek.

A látszólag semleges belügyminisztériumi rendelet így úgy tűnik kimondatlanul is arra törekszik, hogy Magyarország állampolgárságának Szlovákiából történő felvétele esetére kizárja a kedvezményes visszahonosítás lehetőségét. Ez a korlátozás pedig a Szovákiában élő magyar kisebbséget értelemszerűen hátrányosan érinti, sőt – a népszerű célországog szabályozására tekintettel – gyakorlatilag csak a szlovákiai magyar közösségből kerülnek ki a belügyminisztériumi rendelet elszenvedői. Így azonban, véleményem

[42] Magyarázó jelentés az állampolgárságról szóló európai konvencióhoz (40) bekezdés.
[43] Uo., (42) bekezdés.

szerint nemzeti hovatartozáson alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetés valósul meg Szlovákiában, azaz Szlovákia megsérti az Európai Állampolgársági Egyezmény diszkriminációt tilalmazó 6. cikkének (1) bekezdését.

Itt szeretném röviden megjegyezni, hogy az Európai Állampolgársági Egyezmény végrehajtását nem ellenőrzi nemzetközi bírói testület. Ebből kifolyólag ezen egyezmény keretén belül nincs lehetőség az egyéni jogsérelem nemzetközi bírói fórum előtt történő orvoslására. Érdemes azonban egy rövidebb említést tenni az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: Bíróság) diszkrimináció-tilalommal kapcsolatos gyakorlatáról. Az EJEE ugyanis bár szintén rendelkezik a diszkrimináció tilalmáról,[44] ezt a tilalmat kizárólag magában az EJEE-be foglalt jogok tekintetében – így az állampolgársághoz való jogot illetően elvileg nem – ismeri el.[45] Egy állam állampolgárságra vonatkozó szabályai azonban akár az EJEE-ben védelmezett jogokat is érinthetik. E tekintetben különösen veszélyeztetett jognak tekinthetjük például a családi élethez, a magánélethez vagy a tisztességes és nyilvános tárgyaláshoz való jogot.[46] Ilyen, az EJEE-ben szabályozott jogok körében elszenvedett sérelem tehát már kellő alapul szolgálhat a Bíróság számára ahhoz, hogy érdemben értékelje a részes államok állampolgárságának szabályozását, és ha az megalapozott, akár a diszkrimináció tilamának megsértése miatt elmarasztalja azokat. Ezen gyakorlatnak eklektáns példája a Genovese kontra Málta ügy,[47] amelyben a Bíróság a magánélethez való joggal összefüggésben megvalósuló hátrányos megkülönböztetés fennállását Málta állampolgárságának megtaga-

[44] Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 14. cikk.

[45] A diszkrimináció általános tilalmát kimondó 12. kiegészítő jegyzőkönyvet Szlovákia nem ratifikálta.

[46] Magyarázó jelentés az állampolgárságról szóló európai konvencióhoz (16) bekezdés.

[47] Az ügy tényállása: A kérelmező származása révén Málta állampolgárságát igényelte. Ő maga és édesanyja az Egyesült Királyság, míg édesapja Málta állampolgára volt. A máltai szervek azonban az arra való tekintettel, hogy a kérelmező házasságon kívül született, elutasították ezen kérelmét. A házasságon kívül született gyermekek körében ugyanis a máltai jogszabályok kizárólag az anya állampolgárságát tekintették irányadónak.

dása kapcsán állapította meg.[48] A Bíróság szerint ugyanis állampolgársága diszkriminatív megtagadásával Málta megsértette a kérelmező – a magánélet fogalma alá tartozó, és így az Egyezmény által is védett – társadalmi identitását.[49]

A többes állampolgárság Szlovákiában

A vizsgált belügyminisztériumi rendelet, a kedvezményes visszahonosítás révén a többes állampolgárság szlovákiai érvényesülésére is jelentős hatást gyakorolhat. A magyar állampolgársági törvény 2010-es módosítását a szlovák jogalkotó szigorú válaszlépései követték: ma, aki egy másik állam állampolgárságát saját akaratából szerzi meg, elveszíti Szlovákia állampolgárságát.[50] Ennek ellenére a többes állampolgárság, bár szűkebb körben, de továbbra is egy létező intézmény maradt Szlovákiában. A törvény egyrészről ismer az előbbi főszabály alóli néhány kivételt, és így Szlovákia nem fosztja meg állampolgárságától azon polgárait, akik bár egy másik állam állampolgárságát is megszerzik, ezt az állampolgárságot születés,[51] vagy házasság révén tudhatják magukénak.[52] Másrészről az állampolgárságról szóló törvény nem rendelkezik azon külföldi állampolgárokról, akik külföldi állampolgárságuk birtokában kívánnak szlovákiai állampolgárokká válni. Ilyen rendelkezések hiányában pedig, a jogszabályok mintegy hallgatása következtében, Szlovákia tulajdonképpen továbbra is lehetővé teszi, hogy más államok állampolgárai Szlovákia állampolgárságát anélkül szerezzék meg, hogy le kellene mondaniuk addigi állampolgárságukról.[53] A szlo-

[48] *Genovese v. Málta ügy*, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2011. október 11-ei ítélete.

[49] Uo., (33) bekezdés.

[50] 1993. évi 40. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságáról 9.§ (1) bekezdés b) pont.

[51] Uo., 9.§ (18) bekezdés.

[52] Uo., (17) bekezdés.

[53] Marczyová, Klaudia: *Štátne občianstvo Slovenskej Republiky - Aktuálne otázky*. Letöltés helye: www.law.muni.cz; letöltés ideje: 2020.02.23. 8.

vák jogalkotó így a többes állampolgárság fennállását csupán azok körében tartja elfogadhatatlannak, akik már eleve Szlovákia állampolgárai, de nincs ellene kifogása, amennyiben külföldiek kívánnák magukat Szlovákiában honosítani. Ebből következik továbbá az is, hogy elvileg nincs akadálya annak, hogy azok, akik egy külföldi állampolgárság megszerzésével elveszítették szlovákiai állampolgárságukat – így egy idegen állam állampolgárává válván – ezen állampolgárság elvesztésének veszélye nélkül, maguk is eredményesen kezdeményezhessék szlovákiai honosításukat. 2015-ig azonban erre csupán hosszadalmas, főszabály szerint 8 éves folyamatos szlovákiai tartózkodást követően kerülhetett sor.

Ezt a helyzetet alapvetően a tágyalt belügyminisztériumi rendelet változtatta meg. A rendelet révén ugyanis – a már kifejtettek szerint – Szlovákia volt állampolgárai tekintetében is alkalmazhatóvá vált a szlovák állampolgársági törvény 7.§ (2) bekezdés b) pontja szerinti kedvezményes honosítás. Azok ugyanis, akik külföldi tartózkodásuk idején szerezték külföldi állampolgárságukat, már évekig tartó folyamatos szlovákiai tartózkodás hiányában is, pusztán a honosítás kérelmezésének idején fennálló szlovákiai tartózkodási hely birtokában is visszaszerezhetik Szlovákia állampolgárságát. A fentiek értelmében pedig mindezt anélkül, hogy le kéne mondaniuk a korábban már megszerzett külföldi állampolgárságukról. A belügyminisztériumi rendeletnek köszönhetően tehát Szlovákiában elterjedtebbé válhat a kettős állampolgárság intézménye, amely azonban természetesen azon is múlik, vajon a megszerzett külföldi állampolgárság szerinti állam maga elfogadja-e a többes állampolgárságot, vagy ellenkezőleg, állampolgársága megfosztásáról rendelkezik egy másik állampolgárság felvétele esetére. Szlovákia mindenesetre – amikor a tárgyalt belügyminisztériumi rendelet révén lehetővé teszi volt állampolgárai kedvezményes visszahonosítását – jelentősen hozzájárult a kettős állampolgárság szlovákiai érvényesüléséhez. Így az elmondottakra tekintettel megállapítható, hogy az, aki egy külföldi állampolgárság felvételével elveszíti szlovákiai állampolgárságát, ezen elvesztett állampolgárságot immáron rövid úton vissza is szerezheti. Ezáltal pedig könnyedén akár kettős

állampolgárrá is válhat.

Mindez azonban nem vonatkozik a Magyarország állampolgárságának megszerzésében érdekelt Szlovákiában élő magyarokra, akiket mint láttuk, a belügyminisztériumi rendelet sajnos kizárni törekszik a kedvezményes honosítás tárgyalt lehetőségéből. Ez a megkülönböztetés pedig értelemszerűen a kettős állampolgárság érvényesülését is korlátozza körükben. Szlovákia honosításhoz fűződő érdekén alapuló kedvezményes honosítás lehetősége nélkül ugyanis csupán jóval kedvezőtlenebb feltételek mellett, évekig tartó szlovákiai tartózkodást követően válhat valaki ismét szlovákiai állampolgárrá. Ez pedig egy riasztóan hosszú időnek bizonyul, amely Szlovákia állampolgársága elvesztésének szankciójával egyetemben a jövőben is visszatarthatja a szlovákiai magyar kisebbséget Magyarország állampolgárságának felvételétől.

2011. és 2015. között a szlovákiai állampolgárok közül mindössze 3161-en vették fel Magyarország állampolgárságát.[54] A szlovákiai magyar honosítások ilyen alacsony számának bár több oka van, az egyik legnagyobb visszatartó erővel épp Szlovákia állampolgárságának az elvesztésétől való félelem bír.[55] Természetesen nehéz megítélni, vajon hányan vennék fel Magyarország állampolgárságát, ha az nem járna a szlovákiai állampolgárságuk elvesztésének veszélyével. Mindazonáltal véleményem szerint a kedvezményes visszahonosítás lehetőségével a szlovákiai magyarok is nagyobb érdeklődést tanusítanának Magyarország állampolgársága iránt. Magyarország állampolgárságának felvételével ők bár továbbra is megszűnnének szlovákiai állampolgárok lenni, azonban ezen elvesztett állampolgárságukat viszonylag könnyedén visszaszerezhetnék. Így pedig a Szlovákiában élő magyarok körében viszonylag egyszerűen elérhetővé válna a magyar-szlovák kettős állampolgárság. Mindazonáltal attól kell tartsunk, egy ilyen, az egyenlő bánás-

[54] *Új magyar állampolgárok Változások az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetése után*. Letöltés helye: www.ksh.hu; letöltés ideje: 2020.03.10.

[55] Dobos Ferenc: *Értékrend és életmód változások az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1997-2011*. Letöltés helye: www.kmkf.hu; letöltés ideje 2020.03.12. 47.

módot biztosító szabályozás ellentétes lenne a szlovák jogalkotó szándékaival, és épp a külföldi állampolgárság felvételét szankcionáló törvényi rendelkezést tenné okafogyottá.

Összegzés

A bemutatott belügyminisztériumi rendelet hatékonyan mérsékli a többes állampolgárság szankcionálásnak az egész szlovák társadalmat érintő nem kívánt hatásait. A volt állampolgári státusz és Szlovákia honosításhoz fűződő érdekének összekapcsolásával az elvesztett szlovákiai állampolgárság viszonylag egyszerűen visszaállíthatóvá vált. Sajnos azonban nem mindenki számára. A külföldi tartózkodásra vonatkozó követelmény révén úgy tűnik, hogy Szlovákia érdeke azok honosítására már nem terjed ki, akik Szlovákiában váltak egy másik állam állampolgárává. A fent bemutatottakra tekintettel ezen személyek nagyobb számban szinte kizárólag szlovákiai magyar kisebbség tagjai közül kerülnek ki. Így a belügyminisztériumi rendelet révén a szlovák jogalkotó voltaképpen megakadályozza, hogy a Szlovákiában élő és Magyarország állampolgárává vált magyarok kedvezményes honosítás útján visszaszerezhessék elvesztett szlovákiai állampolgárságukat. Mindezzel kapcsolatban pedig joggal merül fel a hátrányos megkülönböztetés problémája.

A kedvezményes visszahonosítás, valamint annak korlátozása továbbá a többes állampolgárság érvényesülését is nagy mértékben befolyásolja Szlovákiában. Általában elmondható, hogy a belügyminisztériumi rendelet révén Szlovákiában immáron sokkal egyszerűbben lehet kettős vagy akár többes állampolgárrá válni, azonban mindez – a kedvezményes visszahonosítás bemutatott korlátozására tekintettel – a szlovákiai magyarokra értelemszerűen legfeljebb részben igaz. Ezáltal pedig a szlovák jogalkotó nagyban megnehezíti esetükben a kettős állampolgárrá válás folyamatát, és láthatóan továbbra is arra törekszik, hogy a Szlovákiában élő magyar kisebbség tagjai lehetőleg tartózkodjanak Magyarország állampolgárságának felvételétől.

Irodalomjegyzék

Szakirodalom

Európai Unió Alapjogi Ügynöksége - Emberi Jogok Európai Bírósága (szerk.): Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról. Luxemburg: Az Európai Unió Kiadóhivatala

Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): *Nemzetközi Jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft. 2018

Ganczer Mónika: Állampolgárság és államutódlás. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó. 2013.

Ganczer Mónika: S*arkalatos átalakulások: az állampolgársági jog átalakulása.* Budapest: - Magyar Tudományos Akadémia. 2014. Letöltés helye: www.jog.tk.mta.hu; letöltés ideje: 2020.02.21.

Pogonyi Szabolcs: *Extra-territorial ethnic politics, discourses and identities in Hungary.* Cham: Springer International Publishing: Imprint: Palgrave Macmillan. 2017.

Szemesi Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában.* Budapest: CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartaloszolgáltató Kft. 2009.

Tóth Judit: The 'Genuine Link' Principle in Nationality Law. In: Láncos Petra Lea - Varga Réka - Molnár Tamás - Szabó Marcel (szerk.): *Hungarian Yearbook of International Law and European* Law 2014. Utrecht: Eleven International Publishing.

Online források

Dobos Ferenc: Értékrend és életmód változások az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1997-2011. Letöltés helye: www.kmkf.hu; letöltés ideje 2020.03.12.

Kovács Péter: *A kettős állampolgárság kérdése az Európa Tanács nemzetközi szerződéseinek koordinátái között.* Letöltés helye: www.europa-institut.hu; letöltés ideje: 2020. 05. 12.

Nemzetpolitikai Kutatóintézet: *A jogbiztonság elvét sérti az állampol-*

gársági rendelet. Letöltés helye: bgzart.hu; letöltés ideje: 2020.03.11.
Központi Statisztikai Hivatal: *Új magyar állampolgárok Változások az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetése után.* Letöltés helye: www.ksh.hu; letöltés ideje: 2020.03.10.

Jogszabályok, Jogesetek Nemzetközi dokumentumok

1913. évi törvény Németország állampolgárságról
1985. évi 311. törvény Ausztria állampolgárságáról
1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról
1993. évi 40. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságáról
2007. évi 344. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságról szóló 1993. évi 40. törvény módosításáról
2010. évi 250. törvény a Szlovák Köztársaság állampolgárságról szóló 1993. évi 40. törvény módosításáról
2013. évi 186. törvény a Cseh Köztársaság állampolgárságról
Az ENSZ közgyűlés A/RES/217A számú határozata Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkzatáról
Az Emberi Jogok Európai Egyezménye
Az Európa Tanács keretében megalkotott 166 (1997)-es számú Állampolgárságról szóló Európai Egyezmény
Burden v. Egyesült Királyság ügy, Az Emberi Jogok Európai Bírósága, 2008. április 28-án hozott ítélete
EU Open Data: Loss of citizenship of the SR by new citizenship and sex [om2004rs]. Letöltés helye: data- cube.statistics.sk; letöltés ideje: 2020.03.10.
Európa Tanács: Magyarázó jelentés az állampolgárságról szóló európai konvencióhoz. 1997. Letöltés helye: http://epa.oszk.hu, letöltés ideje: 2020.07.27.
Genovese v. Málta ügy, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2011. október 11-ei ítélete. 2011. Letöltés helye: fra.europa.eu; letöltés ideje: 2019.02.27.
Marczyová, Klaudia: Štátne občianstvo Slovenskej Republiky - Aktuálne otázky. Letöltés helye: www.law.muni.cz; letöltés ideje: 2020.02.23.

Nottebohm Case (second phase), Judgment of April 6th, 1955: I.C. J. Reports 1955.

Szlovákia Belügyminisztériumának 1/2015. számú rendelete a Szlovák Köztársaság állam- polgárságának különleges okokból történő megadásáról

IV. fejezet

Esszék

5. **Brînzan-Antal Krisztina:** Erdélyi középiskolák nyelvi tájképe

6. **Szomolai Csilla:** Nyelvhasználati jogok a szlovák büntetőeljárásban

Brînzan-Antal Cristina[1]

ERDÉLYI KÖZÉPISKOLÁK NYELVI TÁJKÉPE

Bevezetés

Jelen tanulmány az erdélyi magyar középiskolák nyelvi tájképének vizsgálatával foglalkozik. E tekintetben igen eltérő feltételekről beszélhetünk, attól függően, hogy tömbben, szórványban vagy etnikai fronthelyzetben élő helyi közösségről van szó. A nyelvi tájkép (*Linguistic Landscape*) mint tudományos kutatási módszer újszerűnek számít, az első LL-kutatást 1997-ben folytatták le, azóta jelentős mértékben megnövekedett a népszerűsége. A tanulmányomban az oktatás tárgyi környezete és az iskolai műveltség közötti kapcsolatot elemzem a nyelvi tájkép (LL) módszerével, melybe három, különböző nyelvi környezetben működő, középiskolát vontam be (egy tömb és egy front/szórványhelyzetben lévőt). A tanulmány fő célja a kiválasztott középiskolákban felmérni, hogy milyen képi eszközökkel erősítik a középiskolások anyanyelvi kultúráját és anyanyelvhasználatát, alakítják identitásukat. Ennek kapcsán fontos megvizsgálni azt, hogy milyen mértékben érvényesül egy középiskolás környezetben az anyanyelv, valamint milyen hatással van rá a többségi nyelv. Ezen túlmenően a tanulmány adatgyűjtő, elemző és rendszerező célt is szolgál, melynek fő pontjai az alábbiak: a) a kisebbségi nyelv fontossága és helyzete, kapcsolódó üzenetek; b) az anyanyelvi képi kultúra jelenléte az iskola életében; c) a többségi nyelv fontosságára utaló képi anyag d) a többség-kisebbség közötti kapcsolat megjelenítése, kapcsolódó üzenetek.

A kutatandó kérdések, tételmondatok:

- vizuális nyelvhasználat az iskolákban,
- az oktatást milyen iskolai képi kommunikáció segíti, meny-

[1] Doktorandusz hallgatója a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem közös szervezésű Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájának.

nyire tudatos és rendszerezett a képi anyag,
- milyen élményeket nyújt az iskola: miről beszélnek az iskola falai,
- a többségi nyelv helyzete és szerepe az iskolai képi kommunikációban,
- létezik-e kettős nyelvhasználat az iskolai térben és ez milyen hatást gyakorol különböző léthelyzetekben,
- feltételezzük, hogy a front és szórvány településeken az iskolákban az identitásépítő funkcióval rendelkező képek nagyobb számban vannak jelen, mint a tömbhelyzetben levő településeken. Mindez az adott közösség fennmaradására, identitásképének megerősödésére szolgál.

A nyelvi tájkép és az iskolai nyelvi tájkép

Az LL kutatás a többnyelvű közösségekben folytatható le, ahol megvizsgálható az egyes közösségekben és/vagy intézményekben uralkodó nyelvi hierarchia. Az első, és a leginkább hivatkozott LL meghatározás Bourhis és Landry nevéhez kötődik: *„A közúti jelzőtáblák, a hirdetőtáblák, az utcanevek, a helynevek, a kereskedelmi egységek jelzései és a kormányzati épületek nyilvános feliratai alkotják az adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tájképét* [saját fordítás]."[2]

Az elsők között készített tanulmányt a nyelvi tájképről Rosenbaum, Nadel, Cooper és Fishman, amelyben a jeruzsálemi Keren Kayement utcát térképezték fel az angol nyelv súlyára fókuszálva, kategóriákba sorolva az egyes nyelvi elemeket.[3]

Scollon és Scollon Wong megközelítésében megjelenik a geoszemiotika, ami *„a jelek és diskurzusok tárgyszerű elhelyezésének, az anyagi világ cselekvéseinek, s mindezek társadalmi jelentőségének tanulmányo-*

[2] *„The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combine to form the linguistic landscape of a given territory, region or urban agglomeration."*

[3] Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y.: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. In: *Journal of Language and Social Psychology*. New York: SAGE Publishing. 1997, 1-25.

zását jelenti".[4] Ez a módszer teljes egészében vizsgálja a megjelenő nyelvi elemeket, mivel az adott kutatási egység környezetén keresztül elemzi azokat.

A nyelvi tájképet először Gorter, D. 2006-ban megjelent, *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism c.* kvantitatív kutatása vizsgálta különálló tudományterületként.[5] Az esettanulmányokban Izraelről (héber, arab és angol nyelv jelenlétének vizsgálata), Bangkok (környezettudatos nyomtatás, valamint az angol nyelv elterjedése), valamint Tokió (monográfia és jelzések többnyelvűségének vizsgálata) nyelvi tájképéről ír.[6]

Általános egyetértés van abban, hogy a nyelvhasználat a nyelvi tájkép alapján két kategóriába sorolható: top-down (az állami és önkormányzati szervek által létrehozott nyilvános jelzések) és a bottom-up, az alulról felfelé irányuló nyelvhasználat (amelyet pl. egy bolt tulajdonosai, magánvállalkozások használnak).

LL kutatás során a szereplők konkrét társadalmi-kulturális és politikai kontextusban végeznek vizsgálatokat számos céllal, erre jó példa egy iskola nyelvi arculatának a kialakítása. A többnyelvű kontextusban az LL egy fentről lefelé irányuló térbeli intervenció formájában jelentkezhet. Az iskolában elhelyezett és az iskolára vonatkozó táblák és feliratok a fentről lefelé mutató ideológiákat és a nyelvpolitikát képviselik. A célok magukban foglalhatják a nyelvtanulást/nyelvi tudatosságot/kreatív többnyelvű és multimodális kifejezést, valamint az identitások megerősítését/ellenállását/újjáépítését. Ennélfogva az iskolai háttér bármilyen vizsgálata, ha egy adott szociolingvisztikai és kulturális kontextusban a látható és hosszútávú írott jelek tanulmányozására korlátozódik, akkor, három másik szempontot korlátoz: a) szigorítja más, nem képviselt nyelvek jelenlétét az iskolában; b) tévesen mutatja be és elrejti

[4] Scollon, Ronald – Scollon, Suzanne B. K. – Scollon, Suzie Wong: *Discourse in Place: Language in the Material World*. New York: Routledge. 2003. 2.

[5] Gorter, Durk: Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In: Gorter, Durk (ed.): Linguistic Landscape: *A New Approach to Multilingualism*. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters Ltd. 2006, 1-6.

[6] 2009-ben Gorternek és Shohamynak egy olyan kötete jelent meg, amely szintén a LL kutatás szakirodalmának alapját képezi.

a mély többnyelvűséget az iskolában; c) ellehetetleníti a tanulók erőfeszítéseit és küzdelmeit annak érdekében, hogy a nyelvi tájkép megfeleljen az igényeiknek.[7]

Jelentős különbségek vannak a nyelvi beállítottságok között is, amikor összehasonlítjuk a nyilvános és a magánjellegű jeleket. Például amíg az izraeli területeken mindkét jeltípus elsősorban héberül szerepel, addig az izraeli-palesztin településeken a héber sokkal inkább a nyilvános jelzéseken mutatkozik meg. E tekintetben érdemes felhozni egy Jeruzsálemben készült LL kutatást, ahol a hivatalos jelek szinte kizárólag arabul, vagy arab-angol nyelven fordulnak elő. Az angol nyelvnek a megjelölésekben betöltött szerepe nagyon fontos. A szerzők feltételezik, hogy az angol, mint *semleges nyelv* jelenik meg és nem elsődlegesként, ami biztosítja a kommunikáció fenntartását.[8]

Éppen ezért inkább folytonos változásként lehet leírni, hogy miben különbözik a *hivatalos* és a *nem hivatalos* a nyelvhasználat. Ez pedig lehetővé teszi számunkra, hogy összetettebb helyzetekkel is foglalkozzunk, például: pólók, amelyeket egy vállalat tervez és gyárt, de amelyekben az egyén a személyes viseletét fejezi ki. Ezeknek a városi környezetben való megjelenítése tehát felülről lefelé és alulról felfelé történő hatásokat is mutatnak.

Az LL (Linguistic Landscape) kutatási minták valójában az utcák, a sarkok, a cirkuszok, a parkok, az épületek – a társadalmi közélet terein – tekintetében jelentősek. A jeleknek szocioszimbolikus szempontból komoly jelentőségük van, mivel társadalmak, közösségek és régiók jelképeiként identitásformáló tulajdonsággal is rendelkezik. A nyelvi tájkép tehát nemcsak azért fontos, mert mindennapi életünk hátterét biztosítja, hanem azért is, mivel a nyelvtanulást is elősegítheti, valamint ösztönzi azt, hogy a társadalom tagjai együttműködjenek.

[7] Maheshwari Chimirala, Uma: Appropriating to the Schoolscape: A Study of Reference of Linguistic Landscape, In: *Indian Journal Of Applied Linguistics. Vol. 44, No. 1-2, Jan-Dec 2018.* New Delhi: Bahri Publications. 38-65.. Letöltés helye: www.researchgate.net; letöltés ideje: 2020.03.29.

[8] Ben-Rafael, Eliezer - Shohamy, Elana - Amara, Muhamad Hasan - Trumper Hecht, Nira: Linguistic Landscape as Symbolic Construction of the Public Space: The Case of Israel. In: Durk (ed.) 2006 *i.m.*, 7-30.

Napjainkra már számos konferenciát, kutatást szerveztek, illetve folytattak le a nyelvi tájképpel kapcsolatban, melynek következtében jelentős szakirodalmi háttere van a témának.

A domináns nyelvet a nyilvános jelzésekben használják, amely mutatja, hogy mely nyelv(ek) vált(ak) helyben relevánssá. Számos többnyelvű országban a többnyelvű táblák, reklámfelületek magától értetődők, különösen abban az esetben, ha a kereskedők minél több ügyfelet szeretnének megszólítani, vagy ha felismerik, hogy többnyelvű közösséget szolgálnak ki. A legtöbb államban a jogszabályok szűkebben értelmezik a hivatalos nyelvhasználatot, így az nem vonatkozik a média nyelvére, az oktatás vagy a gazdasági és szociális tevékenységek során használt nyelvekre, nem korlátozva ezzel a nyelvhasználatot ezeken a területeken.[9] Más esetekben viszont erre korlátozott lehetőség van és a kisebbségi nyelv a többségi nyelv alárendeltje.[10]

A nyelvi tájkép megmutatja a közösség dominánsan használt nyelvét. Mi történik abban az esetben, ha a társadalom, az állam nyelve más, mint az adott helyi közösség anyanyelve? A tanulmány ezzel kapcsolatban arra a kérdésre keresi a választ, hogy mely elemek jelennek meg egy kisebbségi intézmény kommunikációjában. Ugyanis az anyanyelvi kommunikáció a kisebbségek identitásának kifejezője.

Egy 2012-es kisebbségi nyelvi tájkép kutatásban európai kisebbségek nyelvi tájképét vizsgálták, ez megmutatja, hogy milyen hatást gyakorol a hatalom a kisebbségre, a kisebbségi nyelvre és a kisebbségek identitására. A tanulmány felvázolja, hogy mi teszi a nyelvi tájkép kutatást különösen alkalmassá a kisebbségi nyelvi kérdések vizsgálatára, és azt, hogy milyen a kisebbségi nyelv helyzete a többségi nyelvi környezetben. Néhány fejezet közvetlenül

[9] Korhecz Tamás: A hivatalos nyelvhasználat szabályozása Svájcban. In: *Létünk 2013/ különszám.* Újvidék: Fórum Könyvkiadó. 2013, 92-112. Letöltés helye: www.epa.oszk.hu, letöltés ideje:2020.03.22.

[10] Nádor Orsolya: A magyar, mint kisebbségi anyanyelv: nyelvi jogok és nyelvhasználat. In: Szarka László - Fedinec Csilla - Bárdi Nándor: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században.* Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet. 2008, 398-404.

felveti a kisebbségi nyelvtanulással kapcsolatos kérdéseket is.[11]

A nyelvi tájkép idővel változik, bemutatva a különböző nyelvek történelem során betöltött helyzetét. Blommaert monográfiájában írja: *„a nyelvi anyag szociokulturális jelentésének jobb megértése etnográfiai magyarázatot követel, nem pedig számokat, és a jelekre összetett tárgyakként kell tekintenünk, nem csak nyelvi természetűként"*. A szerző úgy véli, hogy a nyelvi tájképpel kapcsolatos kutatás *„a szociolingvisztika egészét jobbá, hasznosabbá, átfogóbbá és meggyőzőbbé teheti, és hozzájárulhat más tudományágak fejlődéséhez is"*.[12]

Az elmúlt két évtizedben a nyelvi tájkép kutatás témája széleskörűvé vált, így az iskolák, intézmények, utcák nyelvi tájképének vizsgálata mellett más terek is vizsgálata is megjelent (például Bodó Barna: *Sírok, sírfeliratok – olvasatok. A Temesvár-józsefvárosi temető nyelvi tájképe* c. kutatás).[13] Újabban a vizsgálatok tárgyává vált az oktatási intézmények nyelvi tájképe, a temetők sírfeliratai, de idetartoznak azok az esetek is, amelyek azt vizsgálják, hogy a kisebbségi nyelvek miként jelennek meg az adott államok által fenntartott médiában vagy az interneten. A nyelvi tájkép mindezeken túlmenően azzal is foglalkozik, hogy milyen nyelveket használnak a közösségek, az egyes intézménytípusok, annak érdekében, hogy kiderítsék, hol húzódnak a nyelvhatárok, és milyen nyelvet használ egy adott közösség egy többnyelvű országban.

Hires - László Kornélia szerint az ilyen típusú nyelvi tájképek a valóságban megélt etnicitás részévé válhatnak. Ugyanis a városlakók a köztereken járva, nyelvi elemekkel találkozva, szembesülhetnek az etnikumok nyelvi szerepével, továbbá ennek segítségével mutatkozik meg az nyelvi hierarchia is.[14]

[11] Van Mensel, Luk – Marten, F. Heiko – Gorter, Durk: Studying Minority Languages in the Linguistic Landscape. In: Gorter, Durk, Marten, F. Heiko - Van Mensel, Luk (eds): *Minority Languages in the Linguistic Landscape. Palgrave Studies in Minority Languages and Communities.* London: Palgrave Macmillan. 2012, 1-15.

[12] Blommaert, Jan: *Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes: Chronicles of complexity*. Bristol: Multilingual Matters. 2013.

[13] Bodó Barna: *Sírok, sírfeliratok – olvasatok. A temesvár-józsefvárosi temető nyelvi tájképe*. Kolozsvár: Scientia Kiadó. 2018.

[14] Hires-László Kornélia: Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon. In: Márku Anita -

Az iskolai nyelvi tájkép kutatásnál ki kell térnünk a *schoolscape*[15] fogalmára. Az iskolai tájkép olyan vizuális anyagok összességére utal, amelyek megtalálhatók egy iskola területén, tükrözve ezzel a társadalmi élet nyelvi kommunikációját, egy adott időszakban megfogalmazott környezet igényeit, ó úgy, mint a hirdetőtáblák, táblázatok, oktatási anyagok, térképek, vagy a különféle jelölések.

Szabó Tamás Péter szerint az iskolai nyelvi tájkép olyan tárgyi környezet, amelyet arra alakítottak ki, hogy benne oktatási célú interakció folyjon. Mindemellett a tárgyi környezet lehetővé teszi, megkönnyíti az interakciót és az abban zajló interakciós rutinok egyfajta tárgyi reprezentációját is nyújtja. *„Ha például egy tanteremben a diákok rajzaival van tele a fal vagy szépírók portréi sorakoznak a tábla fölött, az azt az üzenetet közvetíti vizuális eszközökkel, hogy az adott teremben rajzolás és/vagy irodalommal való foglalkozás, illetve arról való beszéd zajlik rendszeresen."*[16]

Az iskola keretein belüli nyelvi tájkép, mint oktatási módszer a nyelvi tájkép nyelvpolitikai és schoolscape irányzatai közötti átfedést jelenti és alkalmas a nyelvek társadalmi és gazdasági státuszkülönbségeinek megismertetésére, a nyelvi tudatosság és a civil aktivizmus szintjének növelésére a diákokban.[17]

Hires-László Kornélia (szerk.): *Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból.* Ungvár: Autdor-Shark. 2015, 160-186. Letöltés helye: www.mek.oszk.hu, letöltés ideje: 2020.03.25.

[15] Brown, Kara. D: *Estonian Schoolscapes and the Marginalization of Regional Identity in Education. European Education, vol. 37*, no. 3, Fall. 2005, 78-89.

[16] Szabó Tamás Péter: Keresztény iskolai nyelvi tájkép. In: *Regio. XXV. évf. 3. sz*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet. 2017, 1. Letöltés helye: www.core.ac.uk., letöltés ideje: 2020.03.29.

[17] Holecz Margit – Bartha Csilla – Varjasi Szabolcs: Új paradigma vagy térfoglalás? – Nyelvhasználók a periférián és a többnyelvűség kritikai (nyelvi) tájképe. In: Bartha Csilla (szerk.): Általános *Nyelvészeti Tanulmányok 28*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2016, 73-90.

Vizuális nyelvhasználat az iskolában: a többségi és kisebbségi nyelv helyzete és szerepe az iskolai képi kommunikációban

Az iskolai nyelvi tájkép tanulmányozásának egyik előfutára Norris Brock Johnson volt, aki az Amerikai Egyesült Államok oktatási intézményeiben készített kvantitatív és kvalitatív LL-kutatást. A kutatásból megtudhatjuk azt, hogy a képies eszközök segítségével az egyén kapcsolatokat teremthet környezetével, továbbá megértheti és értelmezheti mások kommunikációját.[18]

Bourhis és Landry szerzőpáros szerint a feliratoknak két alapfunkciója van: kommunikatív és szimbolikus. Előbbi információt nyújt az idegenek számára, míg az utóbbi a lakosság nyelvi összetételéről tanúskodik. Ez a két funkció nagyon fontos a kisebbségek számára.[19]

Ezt a kategorizálást célszerű a kisebbségi oktatási intézményeken belül alaposabban megvizsgálni. Az iskolákban a folyosóra, valamint az osztályokba kikerülő képi anyagok funkcióját három csoportra oszthatjuk: a) tájékoztatás (ezek lehetnek pályázati felhívások, órarendek, egyéb felhívások, és minden olyan kifüggesztett kép, ami egy adott tevékenység működéséhez szükséges), b) az oktatási funkciójú közlések, valamint c) az identitásépítést szolgáló jelek. Egy kisebbség nyelvi jogi helyzete a többségi, domináns nyelvvel szemben abban mutatkozik meg, hogy a kisebbség hogyan tudja azt alkalmazni, hogyan éli meg a kisebbségi nyelv használatát. Függetlenül attól, hogy milyen nyelvhasználati jogszabályok vannak érvényben, a kisebbségi nyelv kisebbségi környezetben, kisebbségi intézményekben mutatkozik meg. Ez azt jelenti, hogy nem feltétlenül csak a nyilvános teret érintő nyelvi tájképen keresztül mutatkozhat meg, hanem indikátorává válhat, és ezeknek az indikátoroknak az egységes vizsgálatával állapíthatjuk meg egy

[18] Balfanz, Robert – Brynes, Vaughan: *Chronic Absenteeism: Summarizing What We Know from Nationally Available Data*. Baltimore: Johns Hopkins University Center for Social Organization of Schools. 2012. Letöltés helye: www.new.every1graduates.org; letöltés ideje: 2020.04.11.

[19] Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y.: *i.m.* 1-25

etnikum társadalmi helyzetét, a nyelvi hierarchiát egy adott településen, térségben.

A feliratok különböző helyzetekben válhatnak láthatóvá, és ezek szemiotikai vizsgálata adja a nyelvi tájkép vizsgálat alapját. Hires - László Kornélia szerint *„egy etnikum nyelvi tájképének vizsgálata első lépésében megjelenési formáját tekintve lehatárolt vizuális nyelvhasználati módokat kell, hogy tükrözzön."*[20] Bourhis és Landry a *Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study*. c. tanulmánya a kisebbségek esetében az indikátorok helyszínét szimbolikus térként határozza meg. A kisebbségek szimbolikus térfoglalása tehát iránymutatója lehet az etnikumok presztízsvilágának.[21]

Szintén kisebbségi nyelvi tájképkutatással foglalkozik Szoták Szilvia, aki leírja, hogy a kisebbségi nyelvi tájkép kutatásában a táblák nyelve különösen azokon a területeken keltette fel a kutatók érdeklődését, ahol nyelvi konfliktusok vannak. Ő példának okáért Tulp és Wenzel Brüsszelben végzett kutatását hozta fel, de ez a kijelentés érvényes Románia vonatkozásában a magyar kisebbségre is. Az említett kutatók úgy tekintenek Brüsszelre, mint a kétnyelvű város klasszikus példájára, amely francia nyelvű vallon többséggel és holland nyelvű flamand kisebbséggel rendelkezik. Itt a nyelvhasználat földrajzilag változik: az északi irányba haladva egyre több a holland nyelv a hirdetőtáblákon, míg a város déli részén a francia nyelvű feliratok száma meghaladja a kétnyelvűeket. A két nyelv szigorú megoszlása írásbeli formában is szembetűnő, amely a két nyelvi csoport közötti folyamatos konfliktust mutatja.[22]

Ahogy korábban említettük, Szabó Tamás Péter az iskolai nyelvi tájképet olyan tárgyi környezetnek tekinti, amelyet arra alakítottak ki, hogy benne oktatási célú interakció folyjon. Szerinte a tárgyi környezet megkönnyíti a felek közötti interakciót és ezzel egyidejűleg tárgyi reprezentációt is nyújt. A kifüggesztett jelzések alapján

[20] Hires 2015 *i.m.*, 164.

[21] Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y.: *i.m.* 23-49

[22] Szoták Szilvia: *Magyar Nyelv és Magyar Népcsoport Burgenlandban, Nyelvi tájképek vizsgálata a többnyelvűség kontextusában*. PhD-értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem. 2016. 51-62.

meg lehet állapítani azt, hogy milyen típusú, milyen beállítottságú osztály tanul benne. E tekintetben megfigyelhető az, hogy ha egy teremben rajzok vannak kifüggesztve, akkor az azt jelenti, hogy az osztályteremben rajzzal, vagy irodalommal foglalkozó diákok tanulnak. Ha azonban a teremben számítógépek és vetítők, valamint angol nyelvű feliratok találhatók, akkor az a térelrendezés és az oktatási technológia jelenléte révén feltehetően informatika labor. *„Ha a falon az állam címere és/vagy egy feszület található, az azt a szimbolikus üzenetet közvetíti, hogy az iskola közössége valamely államhoz és/vagy vallási közösséghez tartozik, és ezek az affiliációk feltehetően különféle iskolai diskurzusokban is kifejeződnek (például bizonyos nyelv vagy nyelvek kitüntetett használatában, a történelemről szóló beszédben, ünnepi eseményeken, megemlékezéseken stb.)"* A képi anyagok mellett természetesen több olyan kiegészítő kutatási módszer is van, mely hozzájárul ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk az iskola tárgyi környezetéről.

Szabó Tamás Péter a *Keresztény iskolai nyelvi tájkép* c. kutatásában idegenvezetői technikát alkalmazott, ami lényegében véve azt jelenti, hogy a kutató idegenként járja végig az iskola folyosóit és termeit egy tanár segítségével. A tanár az iskolát szubjektíven, a saját szemszögéből mutatja be, a kutató pedig mind az iskolát, mind a tanárt megfigyeli. Az idegenvezetői technika során, az anyaggyűjtés elején a kutató vendégként pozícionálja magát és felkeresi az oktatási intézményt jól ismerő idegenvezetőt, aki kiválasztja a bemutatni kívánt útvonalat, és bemutatja az iskolai tereket speciális érdeklődése szerint. Finnországi kutatása során Szabó Tamás Péter a mintát fotókkal és hangfelvétellel dokumentálta. A kutató szerint *„a figyelem így önkéntelenül is a falakon olvasható szövegekre terelődött, és a magyarázatok gyakran explicitek voltak, mivel a vizsgálatban részt vevő tanárok nem feltételezték részemről a finn nyelv tudását. Az angol nyelv használata tovább erősítette az idegenvezető technikában rögzített helyi vs. látogató szembeállást, és ez feltehetően szintén explicitebbé tette a magyarázatokat, mivel a helyi viszonyok ismerete sem volt elvárás velem szemben."*[23]

[23] Szabó 2017 *i.m.*, 90.

Ezt a módszert Szabó Tamás Péter és Brown is használták a nyelvi tájkép kutatásnál. Módszertanukban Garvin gyalogtúra-módszerét követik,[24] melynek során az adatközlő és a terepmunkás együtt járják be az iskolát, miközben közösen hozzák létre a helyhez kötődő narratívákat, amelyet konverzációelemzési módszerekkel vizsgálnak.

A kutató az iskolában készített minta segítségével megvizsgálta a kifüggesztett irodalmi idézetek korabeliségét, annak jelentését, valamint azt, hogy az adott szöveg milyen nyelven volt kiírva. A falakon lévő idézetek híres 19. századi költők műveiből származtak. Az idézeteken kívül az osztály falain különböző oktatási tevékenységre utaló eszközöket talált, például faliórát, órarendet, vagy naptárt, amelyek felhívják az oktató és diák figyelmét az iskolában történő oktatási rendre. Szabó Tamás Péter külön hangsúlyt fektetett a katolikus vallási osztálytermek berendezésére is, és a naptárok és kifüggesztett képek segítségével helyezte el a vallásos tevékenységek helyét az oktatási munka szervezésében. Az elemzés az első osztályosok tantermében található órarendből indul ki, mivel a szerző szerint a diákok ekkor ismerkednek azzal a vizuális renddel, amely az alsó évfolyamokon dominálja a terem képét. A kutató az olvashatóság, valamint a képi környezet megismerése érdekében külön hangsúlyt fektetett a fényképek elkészítésére.[25]

Tódor Erika-Mária kétnyelvű iskolai nyelvi tájképpel kapcsolatos tanulmánya empirikus adatokra támaszkodik, amelyeket egy adott területen végzett, nevezetesen egy romániai magyar etnikai kisebbségi közösségben, ahol a kétnyelvűség a társadalmi lét különleges formája. Az adatgyűjtést megfigyeléssel, a nyelvi táj dokumentálásával, a tanulókkal lefolytatott fókuszcsoportos interjúkkal, valamint az oktatókkal készített egyéni interjúk segítségével végezte el. A tanulmány részletes leírást nyújt az iskolai tájkép ál-

[24] Garvin, Rebecca: Postmodern walking tour. In: Shohamy, E - Ben-Rafael, E – Barni, M (eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Clevedon: Multilingual Matters. 2010, 254-276.

[25] Bartha Csilla – Laihonen, Peteri - Szabó Tamás Péter: Nyelvi Jogok, nyelvi szabályozás, nyelvi tájkép kisebbségben és többségben egy új kutatási területről. In: *Pro Minoritate, XXIII. évf. 3. szám.* Budapest: Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány. 2013, 13-28.

talános jellemzőiről és e tájak tematikus elemzéséről. Bemutatja a helyi identitás és a nyelvhasználat mintáinak ábrázolásait, amelyet az adott terek vizuális konfigurációja alapján jelenít meg és épít fel.

Az elméleti részben a nyelvi táj, mint önálló kutatási terület vizsgálata jelenik meg, amely viszonylag új kutatási terület. Kiegészíti és – új perspektívát adva – újra elemzi a fő hagyományos nyelvi kutatással kapcsolatos kérdéseket, nyelvi revitalizációt, nyelvvesztést, nyelvi szocializációt, nyelvtudást stb. Nyelvi tájkép meghatározása során Bourhis Landry definícióját veszi alapul.

Tódor Erika-Mária különböző oktatási környezet nyelvi tájképét elemezte, a képek témáira, tartalmára, oktatási üzeneteire fókuszálva. Ezek a szempontok a jövőben fontos strukturálási és szervezési kritériumokká válhatnak az iskolaterület képeinek tudatos tervezésében.

A fentiek mellett még kitér az iskolában dolgozók és az intézményi kontextus üzenete közötti kapcsolatra (a pedagógiai elmélet és a tényleges gyakorlat közötti összefüggésekre) is. Az otthoni nevelés mellett alapvető jelentősége van az iskolának és az oktatási környezetnek, mivel hozzájárul a hallgatók nyelvi viselkedésének és nyelvi hozzáállásának formálásához.[26]

Az egyik, számomra érdekes iskolai nyelvi tájképkutatást csupán előadás formájában lehet megtekinteni a Youtube-on. David Malinowski a kutatást filológia osztályokban végezte el, ahol megfigyelte az iskola környezetét is.[27] Egy másik iskolai nyelvi tájképpel foglalkozó kutatás szerzője Tódor Erika Mária, aki a *Vizuális nyelvhasználat az iskolában* című tanulmányában az iskolában és az azt körülvevő környezetében lévő nyelvi világot kívánta feltárni. Tanulmányában bemutatja, hogy miért fontos iskolai nyelvi tájkép-kutatással, valamint iskolai vizuális nyelvhasználattal foglal-

[26] Tódor Erika-Mária: The hidden curriculum of schoolscapes. Overview of the bilingual school context. In: *Journal of Romanian Literary Studies. vol. 4/2014.* Tirgu Mures: ARHIPELAG XXI Press. 2014, 529-538.

[27] Malinowski, David: *Linguistic landscape, New contexts, competencies, and directions for the language classroom*. Columbia: Columbia University Language Resource Center. 2014. Letöltés helye: www.youtube.com; letöltés ideje: 2020.03.26

kozni.[28]

Egy másik típusú iskolai nyelvi tájkép kutatás, amely az oktatás és tanulás dimenzióit hangsúlyozza, Gorter D. nevéhez fűződik. Ő leírja, hogy néhány évvel ezelőtt (2008) abból az általános feltevésből indultunk ki, hogy a nyilvános térben megjelenített nyelvek hasznosak lehetnek a nyelvtanulók számára a második nyelv elsajátítása tekintetében, a gyakorlati kompetencia megszerzésében, valamint a nyelvi tudatosság megerősítésében. A tanulmány kimutatta, hogy a nyelvi táj olyan hely, amely kiegészítő nyelvi bemeneti forrásként szolgálhat a tanulók számára. Az LL tanulmányozása és pedagógiai eszközként történő alkalmazása nagy jelentőséggel bírhat a tanárok és a diákok számára. A Przymus és Kohler által bevezetett módszertani keret (amelyet SIGNS-nek hívnak) példa lehet más kutatók számára is.[29]

A nyelvi tájkép kutatásának egy másik példája figyelhető meg az észt iskolákban. Az észt oktatási környezet inkább az európai és a nemzeti identitásokat karolja fel, miközben a helyi identitásokat a perifériára tolja. Ebben az északi balti államban az iskolákat az észt nyelv és a nemzeti identitás megerősítésére használják, annak érdekében, hogy az országban élő megközelítőleg 300 000 oroszul beszélő lakost integrálják, valamint, hogy biztosítsák Észtország szuverén államként való fennmaradását. Érdekesség, hogy az elmúlt tizenöt év során a võro nyelv, amelyet mintegy ötvenezren beszélnek Délkelet-Észtországban, újjáéledt.

A Võrok magukat etnikai észtnek tartják, folyékonyan beszélnek észtül (sokan anyanyelvi szinten), és más észt regionális nyelvi csoportokhoz hasonlóan egy kategóriába sorolták magukat a nemzeti többséggel évtizedeken keresztül. A szovjet időszak okozta létszámcsökkenés óta az aktivisták a lokális identitást kívánták

[28] Tódor Erika Mária: Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. In: *Magiszter. XII. évf. 2014/tél.* Csíkszereda: Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége és az Apáczai Csere János Pedagógusok Háza
Magister Kiadója 2014, 40–51. Letöltés helye: www.rmpsz.ro; letöltés ideje: 2020.03.10.

[29] Gorter, Durk.: Linguistic landscapes and trends in the study of schoolscapes. In: *Linguistics and Education, Volume 44, April 2018.* 2018, 80-85. Letöltés helye: www.researchgate.net, letöltés ideje: 2020.05.10.

megerősíteni. Ennek érdekében az iskolákhoz fordultak, hogy támogassák a régióra és nyelvhasználatra vonatkozó kulturális ismeretek oktatását. Erőfeszítéseik ellenére két oktatási tényező, amely akadályozza a helyi identitás fejlesztésére és megőrzésére irányuló törekvéseket: (1) az a hagyomány, hogy az iskolákat az erőteljes nemzeti identitás terjesztésére használják, valamint (2) az európai integráció és az európai identitás kiemelt támogatása. Éppen ezért a regionális identitás az észt oktatásban marginalizált.[30]

Ha megfigyeljük például Maahla iskolaképét, egy európai iskolaképet láthatunk, ahol az európai identitás szimbólumai uralják a teret. 2001 őszén például egy, a kormány által kiadott plakát segíti elő az európai integrációt. A plakát az észt állampolgárság napját mutatja be, kiemelt helyet foglal el az iskola bejáratánál, melyen egy kék észt útlevél mellett vastag betűkkel szerepel az angol *„Go!"* szó. Ezt követi az észt szöveg: *„Észt állampolgárként az Európába vezető úton vagy, ahol a határok csak átlépésre szolgálnak."* A poszter üzenete világos: ha Európába akarsz jutni, legyen szó tanulmányokról, munkahelyről vagy turizmusról, amire szükséged lesz, az az észt útlevél. Ily módon az európai integráció összefonódik az észt állam érdekeivel. A poszteren szereplő zöld jelzőlámpa jelképezi azt, hogy az észt állampolgárság az Európába (azaz az Európai Unióba) való belépés kulcsa, ellentétben más területekkel és régiókkal. Más értelmezésben a poszter üzenete az, hogy az iskola maga jelenti a kaput Európába. Maahla-ban a diákok és a tanárok előszeretettel vettek részt a tudományos csereprogramokon Finnországban és Németországban. Hasonlóképpen a német és finn cserediákok és tanárok is meglátogatták a maahlai iskolát. Ezeket a csereprogramokat az idegen nyelvek és az európai kultúrák tanulmányozásáról szóló üzenetek nélkül nem valósíthatták volna meg.

Kara D. Brown fentiekben megemlített tanulmánya rávilágít arra, hogy a maahlai iskola nyelvi tájképében az európai és az észt nemzetállamnak a kiemelkedő helyével szemben a Võro Intézet és néhány tanár erőfeszítései ellenére a regionális kultúra és a nyelv

[30] Brown 2005 *i.m.*, 78-89.

csak akkor jelenik meg, ha annak érdekében az egyes tanárok rendkívüli erőfeszítéseket tesznek.[31]

Az LL szakirodalom bővülésével Ben-Rafael és Barni olyan nyelvi tájkép-kutatást végzett, amely egy újabb jelentést adott az LL meghatározásának.[32] A városi térségek elemzésénél a nyelvi tájkép felülről lefelé történő áramlásával foglalkozik, ami a hatóságok hatalmát mutatja olyan különböző helyszíneken, mint Tel-Aviv (Izrael), Bloemfontein (Dél-Afrikai Köztársaság), stb. Megjegyzik, hogy a LL olyan tér, ahol a közterület szimbolikusan épül fel. A nyelvi tájképhez kapcsolódó gazdasági vagy szociális előnyök kérdése is felbukkan, például a Hongkongban található nagy értékű lakóépületekhez illő hangzatos nevek, és a jelzéssel történő áruba bocsájtás.[33]

Egy következő iskolai nyelvi tájképpel foglalkozó tanulmányban Leihonen és Tódor a nyelvi tájképet és a nyelvi ideológiákat vizsgálja egy székelyföldi magyar falu általános iskolájában. Ezt az iskolai tájat a nyelvi és kulturális identitások felépítése szempontjából egy „rejtett tanterv" megvalósításának képeként elemzik. A 2012-ben és 2013-ban végzett terepmunkára támaszkodva vizsgálják meg a folyamatban lévő változás két dimenzióját: (1) a magyar és román mint az oktatási, a tanulás és az írásbeli adminisztráció nyelve, és (2) ezen két nyelv megjelenése a schoolscape-ben.

Ennek alapján jól látszik, hogy 1990 óta egyértelmű törekvések vannak az iskolakép újramagyarosítására, a diktatúra során használt román jelképek tudatos magyar jelképekre történő kicserélésére, valamint egy centralizált diktatúrából (1971–1989) a liberális gazdaság és a demokratikus kultúra felé történő változásra, ahol a helyi kezdeményezések szerepe felértékelődik. Ezt a folyamatot a 2007-es uniós csatlakozás pedig tovább erősítette. Ezeket a törekvéseket igazolják, hogy az iskolákban a kulturális szimbólumoknak lokális jelentésük van. Az új hagyományok és emblémák

[31] U.o., 78-89.

[32] Ben-Rafael et. al 2006 *i.m.*, 1-20.

[33] Shohamy, Elana - Gorter, Durk (eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*, New York: Routledge. 2009, 275-291.

megmutatják azt, hogy az újramagyarosítás folyamata napjainkban új lendületet kapott. Ami a nyelvek megjelenítését illeti, az iskolai tájképben a magyar nyelv egyértelmű dominanciája tükröződik.[34]

A romániai magyar oktatásról

Az erdélyi településeken a polgármesteri hivatal és az oktatási intézmények önmagukban véve nem feltétlenül garantálják egy kisebbségi közösség megmaradását, identitásának és nyelvének a megőrzését. Ennek értelmében a kisebbségi oktatás szimbolikus célja a kisebbségi nyelv fennmaradásának a biztosítása, és erre csak akkor van esély, ha az alábbi tényezők is adottak:

1. ha van elég tanuló, aki fenntartja a meglévő iskolarendszert,
2. ha a magyar nyelvet a lehető legváltozatosabb helyzetekben és módokon kell használni (szakszavak ismerete, irodalmi nyelvhasználat),
3. ha a nemzetközi oktatási szervezetek és a kisebbség minden lehetséges módon szót emel és tesz is azért, hogy a határon túli magyarok anyanyelvű oktatásához való jogát biztosítsa,
4. ha minél több magyar fiatal számára sikerül vonzóvá tenni a magyar oktatási intézményeket óvodától az egyetemig,
5. ha a közösséggel megismertetik a nyelvi jogait.

Ennek kapcsán fontos megjegyeznünk azt, hogy egy kisebbségi közösség megmaradása érdekében az anyanyelven való oktatás joga elengedhetetlen. Továbbá a kisebbségben élő diákok számára nyilvánvalóvá kell tenni az anyanyelv és a többségi állami nyelv közti különbséget, mivel az oktatásban a többségi nyelv ebben az esetben nem élvez akkora elsőbbséget. El kell telnie egy bizonyos időnek ahhoz, hogy a Kárpát-medence azon országaiban, ahol magyar kisebbség él, a többnyelvűséget értékként fogja fel mind

[34] Laihonen, Petter - Tódor, Erika.-Mária: The changing schoolscape in a Szekler village in Romania: signs of diversity in rehungarization. In: *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. Vol. 20, no. 3*, 2017. Abingdon: Taylor and Francis Ltd. 2017, 362-379. Letöltés helye: www.tandfonline.com, letöltés ideje: 2020.05.06.

a többség, mind pedig a kisebbség. Ezen hiányosságok ellenére szükség van szemléletváltásra és pozitív példák megélésére: a Kárpát-medencei magyarság létező oktatási intézményrendszere, annak puszta ténye, hogy ennek a közösségnek lehetősége van az óvodától az egyetemig magyar tannyelvű oktatásban részesülni, elegendő ok arra, hogy anyanyelvünkkel kapcsolatos igényeinket hangoztassuk.

Az erdélyi magyar oktatásnak a törvényi kereteket illetően vannak jellegzetességei, az iskolahálózat, valamint a beiskolázás tekintetében. Az oktatási rendszer hasonló a román nyelvű oktatáséval, a különbség mindössze néhány tantárgyban és az oktatás nyelvében rejlik. A sajátos tantárgyak az anyanyelv, a kisebbségi történelem és hagyományok, valamint az ének-zene. Az 5671/2002. sz. miniszteri rendelet szerint az állam nyelvének az oktatása is különbözik a román anyanyelvű oktatásétól.[35]

A tantervet erdélyi magyar szakemberek dolgozzák ki, ez a kisebbségi oktatás szempontjából sajátos tantervet és sajátos könyvcsomagot jelent. A többi tantárgyat, mint például a matematika, fizika, földrajz román nyelvű tantervek alapján tanítják.

Az első román tanügyi törvény 1864-ben jelent meg, amelyet később több is követett. A mai oktatási rendszer a XX. második felében alakult ki. Romániában a kisebbségi oktatás szabályozásáról először a 1924-es törvényben írnak két szakaszt. Ennek értelmében az állam teljesen felszámolta a magyar óvodákat (645), a gyermekmenhelyeket (59), ismétlő népiskolákat (3500) és az ipari és kereskedelmi iskolákat (200), ezzel párhuzamosan engedélyezte a magyar egyházaknak az állami támogatás és egyetemi képzés nélküli felekezeti oktatás megszervezését. Az állami magyar tannyelvű iskolák száma mindössze 112. Ezek az iskolák ott működnek, ahol magyarok élnek. A két világháború között mindez korlátozásokkal és tiltásokkal jön létre. Az 1925-ben kiadott magánoktatási törvény azt jelentette, hogy a magyar egyházi iskolák külön engedélyeztetés nélkül nem adhattak ki továbbtanulásra jogosító bizonyítványt. A

[35] 2012. évi DCLVII. miniszteri rendelet az oktatásról. Letöltés helye: www.monitoruljuridic.ro, letöltés ideje: 2020.06.01.

magyar diákoknak az érettségi vizsgákat a baccalaureátusi törvény szerint idegen állami iskola tanáraiból alakított román bizottság előtt kellett letenniük, ezért a diákok még abból a tantárgyból is románul vizsgáztak, amit magyarul tanultak. Az 1925-ben érettségiző magyar diákok 73 százaléka emiatt megbukott.[36]

1944 után a román oktatási rendszert átalakították. A szocialista oktatás alapjait az 1948-as dekrétumban találhatjuk meg.[37] Az 1989-es rendszerváltásig még 1968-ban, illetve 1978-ban hirdettek ki új oktatási törvényt. Az 1989-es rendszerváltás új törvényeket hozott. 1989–1999-es időszak végére sikerült visszaszerezni 29 magyar iskolát. Sajnos, pár év elteltével a magyarul tanuló fiatalok száma is csökkenő tendenciára váltott. Az 1998–1999-es tanévre már csak 197.279 magyar nyelven tanulót tartottak nyilván.
1999-et követően az egyik fontos kisebbségi nyelven való oktatással kapcsolatos törvény a 215/2001 helyi közigazgatás törvénye, amely 2001. május 23-tól lépett hatályba. Fontosabb cikkelyei:

„39. § (7) Azokban a községekben vagy városokban, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok a lakosság több mint 20%-át teszik ki, a napirendet az érintett kisebbséghez tartozó állampolgárok anyanyelvén teszik közzé.
50. § (1): a közigazgatási-területi egységekben, amelyekben a lakosság több mint 20%-át a nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok teszik ki, a normatív döntéseket az adott kisebbséghez tartozó polgárok anyanyelvén teszik közzé, kérésre anyanyelven is közlik."[38]

Izsák Balázs *A román tanügyi törvény a nemzetközi jog szemszögéből* című tanulmányában az 1990-es évek végétől elemzi a romániai kisebbségi oktatási törvényt, valamint a kisebbségi oktatás fennmaradása és megerősítése érdekében tett nemzetközi szerződéseket és egyezményeket. A szerző a romániai kisebbségi oktatást a nemzet-

[36] Kádár Gyula: Az erdélyi magyarság-1918 – 2011. *Háromszék*, 2011. augusztus 11. Letöltés helye: www.3szek.ro, letöltés ideje: 2020.06.26.

[37] 1948. évi CLXXV. számú rendelet a tanügyi reformról. Letöltés helye: lege5.ro, letöltés ideje: 2020.06.01.

[38] 2001. évi CCXV. számú törvény az oktatásról. Letöltés helye: www.ce-re.ro, letöltés ideje: 2020.06.04.

közi jog szemszögéből vizsgálja. Izsák Balázs tanulmányának egyik fő gondolata az, hogy *„bármilyen kisebbséget érintő döntésnek abból kell kiindulnia, hogy a kisebbségi jogok emberi jogok."* Ezt Románia tételesen is elismerte a fentiekben említett Nemzeti Kisebbségek Európai Keretegyezményének aláírásakor, de sajnos ezt szűken értelmezik. Erre jó példa a 84/1995. számú tanügyi törvény, mely korlátozta az anyanyelv használatát az oktatásban. Ezt pedig az 1999. július 1-én elfogadott, a tanügyi törvényt módosító kormányrendelet jóváhagyásáról szóló törvénynek sem sikerült megszüntetnie, mivel a törvény az oktatási rendszer szervezésére és működésére vonatkozik, és nem az alapvető emberi jogokra.[39]

Romániai viszonylatban a többségi és kisebbségi nyelv helyzete és szerepe az iskolai képi kommunikációban a kisebbségi nyelvhasználat jogától is függ. Az állam nyelvét tudni kell. Ha tudjuk, hogy mennyire jellemző egy térségben az államnyelv ismerete, akkor abból következik, hogy az iskolának vannak-e ilyen jellegű külön feladatai. E tekintetben egy székely iskolának minden bizonnyal sokkal több ilyen feladata van, mint egy kolozsvárinak vagy egy szórványban levőnek.

A kutatás módszerei és folyamata

A kutatás célja felmérni azt, hogy az iskolákban milyen vizuális kommunikációs eszköztárat használnak annak érdekében, hogy az iskolások pozitívan viszonyuljanak anyanyelvükhöz, kultúrájukhoz, közösségi szokásaikhoz, valamint, hogy a magyar kultúra számukra megfelelő presztízzsel rendelkezzen. Mindez fontos a kérdés, hiszen olyan esetekben, amikor magyar szülők nem magyar iskolába íratják gyermekeiket, akkor a gyakorlati szempontok mellett (milyen messze van az iskola, mennyi ideje van a szülőnek a gyermekével foglalkozni) az identitással kapcsolatos kérdések is fontosak. E tekintetben szintén jelentősége van annak, hogy a

[39] Izsák Balázs: A román tanügyi törvény a nemzetközi jog szemszögéből. In: *Magyar Kisebbség. VI. évf. 3. sz.* Kolozsvár: Jakabffy Elemér Alapítvány. 2000, 181–204.

szülők egykori iskolájukban milyen útravalót kaptak, számukra milyen identitás-elemek voltak meghatározók. A mai kisebbségi (értsd: magyar) iskola esetében az identitásépítés legalább olyan fontos, mint a tananyag elsajátítása. Azok az iskolák, ahol *csak* tanítanak, szórványban vagy fronthelyzetben semmiképpen sem lehetnek sikeresek, mivel a magyar gyermekért meg kell harcolni, főleg akkor, ha a szülő nem kapott megfelelő szellemi (magyar) útravalót egykori iskolájában.

Az LL-kutatások révén fel lehet mérni, hogy az iskolák mit tartanak fontosnak, miben kívánnak kifejezetten az iskolásoknak segíteni, mit akarnak átadni, milyen értékrendet képviselnek. Ha egy iskola folyosóin és termeiben egy szó sincs a helyi értékekről, a jeles elődökről, a település és kisebb térség sikereiről, eredményeiről, akkor a tanuló nem kapja meg azt az információt, melynek révén kapcsolódhat a helyi világhoz, annak részévé válhat.

A megfelelő információ, az iskolában terjesztett képi anyag lehet: a) nyomtatott, vagyis az oktatáspolitika által előállított hivatalos anyag; b) anyaországi kulturális produktum, ami szintén egy (többnyire másik) oktatáspolitika terméke; c) helyi anyag, ami által a helyi közösség *kapcsolódik* az iskolához; d) az iskola vezetősége, a tanárok által létrehozott információ; valamint e) a tanulók saját terméke.

A fentiek fényében tehát vizsgáljuk a vizuális anyag: a) forrását – lehet hivatalos (országos vagy helyi), iskolai (tanárok vagy iskolások a szerzők); b) nyelvi besorolását: államnyelvi, anyanyelvi vagy világnyelvi; c) jellegét: mennyire szöveg és mennyire kép; d) tartalmát: miről szól – országos dolgok/kultúra, helyi dolgok/kultúra, a diákok saját anyagai; e) az összhangot: mit sugall az összkép, egy terem, egy folyosó.

A romániai magyarság nyelvi jogait illetően meglehetősen nehéz egyértelmű válaszokat találni. Egy ilyen kezdeményezés nehézsége abból adódik, hogy hiányzik az egységesen alkalmazható és minden kisebbség esetében ugyanolyan előnyökkel járó kisebbségi törvény. Ez azt jelenti, hogy nincs egységes kerete a kisebbségi nyelv teljes jogú használatának. A kisebbségeknek a többséggel szemben

mindig vannak kötelességei, komoly elvárásokat fogalmaznak meg többségi oldalról, melyekre meg kell találni az optimális választ. A magyar közösség számára a december 1-ei nemzeti ünnep – a többséggel szemben – eltérő viszonyulást jelent.

A kutatás teljes körű lefedéséhez két kutatási módszert alkalmazok. Az első a kiválasztott iskola történetének dokumentálása, amely elméleti kutatást, iskolatörténeti dokumentumok, valamint az iskolával kapcsolatos anyagok elemzését takarja. A történelmi megalapozás is segít keretet adni témák vonatkozásában: a városi többnyelvűség, a globalizáció, a kisebbségi nyelvek és a nyelvpolitika. Ezenkívül a kordokumentumok felkutatásával rekonstruálni próbálom a nyelv változásait és a különböző korszakokban bekövetkező esetleges nyelvpolitikai dominanciaváltást. Másodsorban a kiválasztott iskolákban használatos összes képi anyagot vizsgálom: iskola kívülről, iskola belül, osztályok, a folyosói kommunikáció fotózása és elemzése. Az elemzés során nem lehet eltekinteni attól, hogy a terepmunka során tett megjegyzéseim szubjektívek, ami abból adódik, hogy mind a három oktatási intézményt ismerem.

A kutatás alanyát három középiskola képezi, melyek különböző társadalmi környezetben működnek. A mintavétel során a három kiválasztott oktatási intézmény a kézdivásárhelyi Nagy Mózes Elméleti Líceum (későbbiekben NM), a kolozsvári Báthory István Elméleti Líceum (későbbiekben BI), valamint a besztercei Andrei Mureşanu Főgimnázium (AM).[40] NM[41] kisebbségi szempontból egy tömbhelyzetben lévő iskola, a szórványban lévő kolozsvári BI-al, főként az AM-al szemben. A tömb – szórvány – fronthelyzet[42], mint iskolai nyelvi környezet, nagymértékben befolyásolhatja az iskolák belső képi kommunikációját. A szórványban, vagy fronthelyzetben levő iskolák a tömbhelyzetűvel szemben erőteljesebb többségi

[40] A Báthory István Elméleti Líceum hivatalos honlapja. Letöltés helye: www.simplexportal.ro, letöltés ideje: 2020.04.11.

[41] A Nagy Mózes Elméleti Líceum hivatalos honlapja. Letöltés helye: www.nmg.ro, letöltés ideje: 2020.04.12.

[42] Fronthelyzetben él a kisebbségi magyarság ott, ahol a helyi lakosság jelentős (20-50%) részét képezi, és megvannak a politikai eszközei arra, hogy közösségi érdekeit képviselje. Erre példa Kolozsvár és Nagyvárad.

nyelvi dominanciának vannak kitéve. A kolozsvári Báthory István Elméleti Líceum, a város adottságainak köszönhetően tekinthető fronthelyzetben levő intézménynek, ugyanis Kolozsvár az erdélyi összmagyarság szempontjából kulturális intézményhálót tekintve egy fellegvár, amely biztosítja azt a kulturális, nyelvi és identitásformáló környezetet, amely a szórványban csak korlátozottan van jelen.

Az iskolai nyelvi tájkép elemzését Szabó Tamás Péter korábban hivatkozott kutatása alapján végzem el. A kutatás szerint nagyobb hangsúlyt kell fektetni a jelentéstartalom értelmezésére, azaz arra, hogy hogyan befolyásolják a jelek az írott és beszélt nyelvek használatát az emberek életében. A kontextus érdekében a képi elemek vizsgálatát az iskolák történetével egészítem ki. A történelmi megalapozás segíti a nyelvi tájkép tanulmányozását, és annak eredményei egyúttal friss szociolingvisztikai perspektívát is adhatnak. Ez pedig keretéül szolgál az olyan témáknak, mint a városi többnyelvűség, a globalizáció, a kisebbségi nyelvek és a nyelvpolitika. Ezenkívül a kordokumentumok felkutatásával rekonstruálni próbálom a nyelv változásait és a különböző korszakban bekövetkező esetleges nyelvpolitikai dominanciaváltást. A kutatás hátterének rövid áttekintése után azt ismertetem, hogyan vontam be mindebbe az iskolaközösség tagjait. A jelzések működésének vizsgálata különböző elméleti és módszertani megközelítéseken alapul. A kutatás azt vizsgálja, hogy az iskola szereplői – vezetőség, szaktanárok, maguk az iskolások – miként alakítják a tanulók identitását, és miként készítik fel őket a közéletre.

A képeket funkció szerint három csoportba sorolom: a) kommunikatív funkció (ide tartoznak a figyelmeztetések, az informáló és a felhívó szövegek), b) szimbolikus funkció (ide tartoznak olyan képi elemek, amelyek nem tartalmaznak szöveget, valamint azok a képek, amelyek olyan szöveget tartalmaznak, amely nem kommunikatív és identitásképző funkciójúak), c) identitásképző funkció. Ez utóbbiba tartoznak azok a képek, amelyek olyan szöveget tartalmaznak, amelyek hozzájárulnak a diák identitásképének kialakulásához (pl.: szobrok, történelmi dokumentumok, osztályképek,

versek, himnuszok, zászlók, címerek… stb.).

Landry és Bourhis szerzőpáros a feliratok két alapfunkcióját határozták meg: kommunikatív és szimbolikus. Ezeket a funkciókat a kisebbségi oktatási intézményeken belül tovább kell gondolni. Véleményünk szerint három csoportra oszthatjuk a feliratok alapfunkcióit:

a) Kommunikatív funkció: A kommunikatív funkcióval bíró képek alatt értünk minden olyan dokumentumot, kiírást vagy ábrát, amely a tájékoztatás érdekében került fel az iskola falára. A kutatás esetében kommunikatív funkciót kaptak a figyelmeztető és a tiltó táblák. Ezenkívül a felhívások között szerepel a különböző eseményekre történő meghívás, valamint programokkal kapcsolatos határidők tájékoztatása. Tájékoztató képeknek minősítjük azokat a dokumentumokat, amelyek tevékenységeket írnak le, erre példa az érettségi tájékoztató.

b) Szimbolikus funkció: A kutatás módszereként kiválasztott szimbolikus funkcióval bíró képek alatt olyan képeket értünk, amelyek nem bírnak sem identitásépítő, sem kommunikatív funkcióval. A szimbolikus funkció közé soroltunk különböző művészeti alkotást, gyerekrajzot, és olyan képeket, amelyek nincsenek képaláírással ellátva. Mindezeknek nem jelentéstartalma, hanem az üzenete a lényeges, amely hangulati és motiváló.

c) Identitásképző funkció: Az elemzett anyagban meghatározó fontosságúak az identitásképző funkcióval rendelkező képek. Az identitás tömbben nem veszélyeztetett, fronthelyzetben nem zárható ki a negatív hatás, szórványban viszont egyértelműen veszélyeztetett. Azok a képek, amelyek a nemzeti és csoport hovatartozást szolgálják, ebbe a csoportba tartoznak. Azt vizsgáljuk, hogy milyen mennyiségben és hogyan nyilvánulnak meg a kiválasztott iskolákban az identitásképző elemek. Ennek érdekében pontosan el kell választanunk ezt a kategóriát a szimbolikus és kommunikatív funkciótól. Ide azokat a képeket soroljuk, amelyek elősegítik az iskola, az osztály és ezen belül a tanárok és a diákok identitásképének a kialakulását. Az egyik identitásépítő elem a nemzeti identitást, a másik az osztály és iskolaközösség identitásképét hivatott kialakí-

tani.

A három iskolában 2018 májusában készítettem képeket, és mivel hatalmas képanyag gyűlt össze, szükséges volt a minta szűkítése. Minden iskolának elemzem a folyosóin talált képi elemeit. A folyosón készült képek funkcióját, nyelvét fogom megvizsgálni, továbbá azt, hogy az adott kép milyen környezetben, milyen más képi elemek mellett található. Az elemzett képek között találunk ismertető felhívásokat, tantárgyi leírásokat, domborműveket, rajzokat, valamint minden olyan képet, amelyet a hirdetőtáblára vagy a folyosó és osztály falaira feltettek. A folyosó elemzését követően minden iskolában a IX.-XII. évfolyamok reál és filológia beállítottságú osztályait elemzem.

Az osztályok elemzését úgy végzem el, hogy évfolyamokra osztom fel a kutatási mintát (pl: NM esetében IX.A.-IX.C., X.B.-X.C., XIB.-XI.D., XII.A.-XII.C.) A felosztást követően minden osztályból minden képet elemzek. Ennek során elsősorban az osztályokat figyelem, majd az elemzést leszűkítem a képi elemek vizsgálatára. Ahogyan az iskolák folyosóit, az osztályokban készült képeket is helyük, funkciójuk és nyelvük szerint vizsgálom. Az osztályok elemzését követően a dolgozatban minden iskola nyelvi tájkép elemzésénél rövid összegzést végzek el. Azt követően, hogy minden iskolában elvégzem a kutatást, az iskolákban tapasztalt eredményeket összegzem.

A kézdivásárhelyi Nagy Mózes Elméleti Líceumban készített képek száma								
Folyosó	IX. A.	IX.C.	X.B.	X.C.	XI.B.	XI.D.	XI-I.A.	XII.C.
173	67	67	65	60	37	76	82	145
A kolozsvári Báthory István Elméleti Líceumban készített képek száma								
Folyosó	IX. A.	IX.C.	X.A.	X.C.	XI.A.	XI.C.	XI-I.A.	XII.C.
102	15	18	21	20	25	21	20	22
A besztercei Andrei Mureşanu Főgimnáziumban készített képek száma								
Folyosó	IX.–XII.	Kémia Labor	Magyar kabinet	Angol kabinet	Francia Kabinet	Történelem kabinet	Filozófia kabinet	
160	210	12	11	10	9	8	9	

1. táblázat: A kiválasztott középiskolában készített fényképek száma, Forrás: saját szerkesztés

A fenti táblázatban láthatjuk a három iskolában készített képek számát: folyosó, osztálytermek, kabinetek. NM képek száma összesen 772, BI képek száma 264, AM képek száma 429. A képek száma azért tér el egymástól, mivel BI és AM-ban kevesebb a kifüggesztett/felfestett kép.

NM képi anyagának elemzése

A NM minden folyosóját lefényképeztem. A fényképeket úgy készítettem, hogy elsősorban elkészítettem a totált, tehát a kifüggesztett képi elemek környezetét. A folyosó és teremfényképeket követően külön lefényképeztem azokat a képeket, amelyek tömbben helyezkednek el, majd külön-külön lefényképeztem minden képi elemet.

Folyosó	IX. A.	IX.C.	X.B.	X.C.	XI.B.	XI.D.	XII.A.	XII.C.
173	67	67	65	60	37	76	82	145

2. táblázat: A kiválasztott középiskolában készített fényképek száma, Forrás: saját szerkesztés

A fentiekben láthatjuk a NM-ben készített képek számát, mely mutatja, hogy melyik osztályteremben hány képet találtam. A legtöbb fénykép a NM-ben a tizenkettedik nyelvosztályban található. Ebben a nyelvosztályban olyan sok képi elemet találunk, hogy 145 kép készült csupán abban a teremben.

NM felszereltség szempontjából rendelkezik angol kabinettel, biológia, fizika és kémia laborral, tornateremmel, pszichológiai kabinettel, tornatermekkel, saját könyvtárral, szobrász és festőműhellyel, valamint informatika laborokkal.

NM folyosó: NM folyosójának nyelvi felosztása szempontjából megfigyelhetjük azt, hogy mivel magyar iskoláról beszélünk, a kifüggesztett képek túlnyomó része magyar nyelvű. A képek elkészítése előtt már biztos volt az, hogy a folyosón, ahol a legtöbb diák megfordul és a tanárok és diákok közös tere, ott fogjuk a legnagyobb nyelvi diverzitást észlelni.

A folyosón készített 173 képből 52% magyar, míg 31% román nyelvű. A kétnyelvű és idegen nyelvű képek aránya a magyar és román nyelvű képek mellett eltörpül. A folyosón kifüggesztett képek között 5%, ami angol nyelvű, és csupán egy képet találunk, ami német nyelven íródott. A többnyelvűek közül a román és magyar nyelvű képek fordulnak elő leginkább, hat képet találtunk, amely vagy egy lapon, vagy külön lapokon jelenik meg.

A feliratoknak két alapfunkciója létezik: a kommunikatív és a szimbolikus. *„A kommunikatív funkció elsődlegesen az információátadást szolgálja, a szimbolikus pedig a teret attribútumokkal látja el. Ilyen attribútum lehet például, ha Szlovákiában magyar utcanévtáblát helyeznek el, amely segítségével a magyar kisebbség sajátjaként jelöli meg az adott helyszínt. Éppen ezért gyakoriak a konfliktusok a magyar nyelvű utcanévtáblák, útjelző táblák, tájékoztatók, emléktáblák és más, nyilvánosan elhelyezett szövegekkel kapcsolatban. Ha a kisebbségi és a többségi közösségek közötti viszony nem harmonikus, a többségi közösségek egyes rétegei provokációt fedeznek fel a nyilvános terek efféle megjelölésében."*[43]

[43] Bartha Csilla et al. 2013 *i.m.*, 15.

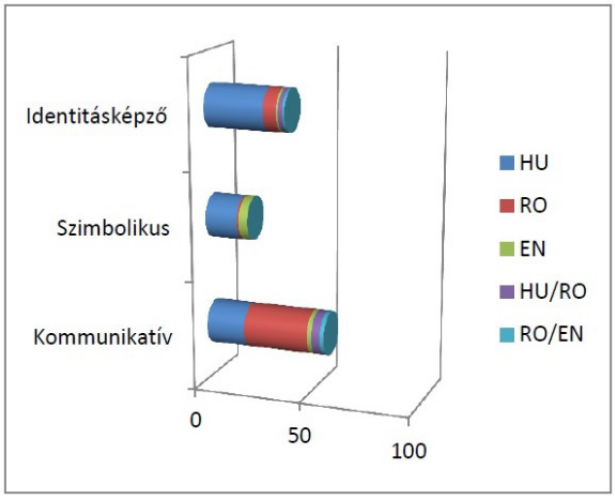

1. diagram: NM folyosó képeinek nyelvi és funkciók szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

A képek megmutatják a líceumban levő hirdetőtáblákat és a különböző folyosón szereplő felhívásokat, képi elemeket. A líceumban emellett rengeteg tablóképet találhatunk, de ezeket a nyelvi tájkép kutatásba nem vontuk be. A NM-ben a folyosó nagyon sok szerepet tölt be a diákok és a tanárok életében. A diákok számára azért fontos, mivel szünetekben itt találkozhatnak barátaikkal, kollégáikkal és emellett itt kaphatnak a kifüggesztett képek révén különböző információkat versenyekről. Mindemellett a líceum folyosójáról a diákok azt mondják, hogy Nagy Mózes szelleme figyeli a diákokat, szelleme mindig az iskolában marad.

A folyosóra kifüggesztett képi anyagok többféle funkcióval rendelkezhetnek, úgymint kommunikatív, szimbolikus, illetve identitásképző. Ezek alapján és a képi tematika segítségével az alábbi diagram mutatja a NM folyosója képi anyagát.

A következő diagram megmutatja a folyosóra kifüggesztett képek nyelv (magyar, román, angol vagy német) és funkciók szerinti felosztását. A diagramon továbbá láthatjuk, hogy a kommunikatív funkcióval rendelkező képek túlsúlyban vannak a szimbolikus és

identitásképző elemekhez képest. A szimbolikus képi anyag eltörpül a többi elemhez képest. Az identitásképző funkciót a történelmi és az iskoláról, valamint a diákokról szóló magyar nyelvű képek, míg a szimbolikus funkciót azok a képek jelképezik, amelyeket a diákok készítették, és megtalálhatók az iskola hirdetőtáblain.

Nyelvi szempontból a román nyelvű felhívásokból és tájékoztató anyagokból találunk a legtöbb anyagot NM folyosóján.

A folyosóról láthatjuk azt, hogy az osztálytermek és kabinetek megnevezése magyar nyelven történik. A folyosóról látható termek nevei magyarul szerepelnek és néha egy-egy román nyelvű érettségi felhívást találunk az osztályok ajtóin.

A nyelv és funkció szempontjából érdekes megfigyelnünk azt, hogy valamennyi biztonsági előírás, amely természetesen kommunikatív funkcióval rendelkezik, az iskolában román nyelven szerepel.

- Hirdetőtábla 1.: Román és magyar nyelven van kiírva, emellett mindkét nyelven megjelenik az iskola mottója és az iskola küldetésének leírása.
- Hirdetőtábla 2.: Szintén kétnyelvű kommunikatív elemeket tartalmaz, emellett a táblán találunk német nyelvű felhívást is. Román nyelven egyedül az asszisztensi posztliceális képzésről találunk felhívást. A felhívás egyébként a folyosó más szegleteiben magyar nyelven is megtalálható. A hirdetőtáblán emellett van német nyelvű hirdetés is, amely a BBTE Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányokra való beiratkozás lépéseit, valamint a szakról szóló általános tudnivalókat tartalmazza. A német és román nyelvű kommunikatív elemeken kívül a táblán öt magyar nyelvű felhívást is találunk, amelyből négy különböző egyetemeket reklámoz, és egy a környezetvédelemre hívja fel a figyelmet.
- Hirdetőtábla 3.: A következő folyosón található, szintén két nyelven tartalmaz felhívásokat. Itt is román nyelven szerepel az asszisztensi posztlíceális képzésről szóló felhívás, emellett érettségi tájékoztatókat vannak még itt ugyancsak román nyelven. A hirdetőtáblán magyar nyelven szerepel az egy di-

ákmunka, valamint a tanítóképző főiskola felhívása szerepel. Fontos megjegyeznünk azt, hogy a hirdetőtáblákon szereplő felhívások mind aktuálisak.

- Hirdetőtábla 4.: A főbejárat folyosóján még egy hirdetőtáblát találunk. Ezen a táblán angol és magyar nyelvű rajzzal ellátott szövegeket olvashatunk. Valószínű, hogy a táblán olyan képek vannak kifüggesztve, melyek egy versenyre készültek. A képek szimbolikus jelleggel rendelkeznek, mivel nem kommunikatív jellegűek.

NM osztályok: NM-ben levő osztályokat szintén hasonlóképpen elemezzük, ahogyan az iskola folyosóját. A vizsgálatnál külön veszszük az évfolyamokat. A kutatás objektivitása érdekében a IX.-XII. osztályokból humán és reál beállítású képeket elemzünk.

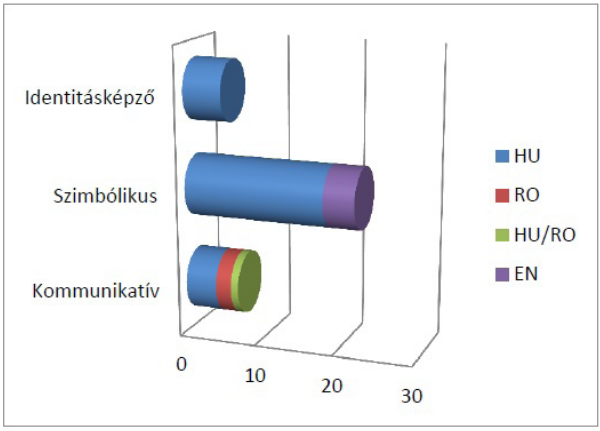

2. diagram: NM IX.A. Természettudományok osztályának képi elemei funkciók és nyelvek szerinti felosztásban, Forrás: saját szerkesztés

NM IX.A. Természettudományok osztálya rengeteg képi elemmel rendelkezik. Ha osztálymenedzsmenti szempontból nézzük, akkor az osztály minden szükséges oktatási eszközzel fel van szerelve. Az osztály rendelkezik vetítővel, táblával, órával, valamint a padok is úgy vannak elrendezve, hogy a diákok számára az oktatás ne üt-

közzön akadályokba. Az iskola folyosóján szereplő képekhez képest a IX.A. Természettudományok osztály szimbolikus képekben gazdag. Az osztályban összesen 67 képet elemeztünk. A kommunikatív funkcióval 7, szimbolikus funkcióval 22, míg az identitásképző funkcióval mindössze 5 kép rendelkezik.
A IX.A. osztályban a legnagyobb számban magyar szimbolikus képek találhatók. Ezek között találunk diákok által készített rajzokat, korábbi osztályokból fennmaradt rajzokat, az iskoláról és különböző templomokról készült rajzokat. Mindezek nem tartalmaznak szöveget, csupán magyar képaláírást. Érdekes megfigyelni, hogy legnagyobb nyelvi sokszínűséget a kommunikatív funkcióval rendelkező képek mutatják, mivel itt magyar, román és kétnyelvű felhívásokat, valamint tájékoztató lapokat is találhatunk.

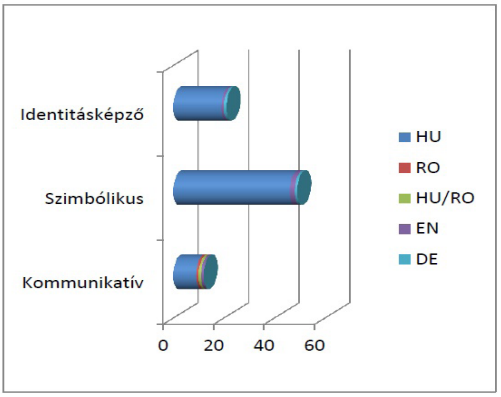

3. diagram: NM IX.C. Nyelv osztály képeinek funkciók és nyelv szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

- Hirdetőtábla: Az osztály hirdetőtáblája különböző nyelvű és funkciójú képekkel rendelkezik. Ezek között magyar nyelvű identitásképzőt, osztály közösséget erősítő oklevelet, szimbolikus funkcióval rendelkező osztályképet - amelyet az identitásképző funkcióhoz is be lehetne sorolni, alatta pedig román nyelvű tájékoztatót és magyar nyelvű pályázati felhívásokat találunk. Mindemellett láthatunk egy magyar nyelvű versenyfelhívást is, melynek jelentkezési határideje márciusban

lejárt, ráhelyezve egy magyar nyelvű órarendet és fölötte egy román és magyar nyelvű éttermi menü felsorolást.

NM IX.C. osztályban megfigyelhetjük, hogy mivel nyelvosztályról beszélünk elsősorban nyelvi funkcióval rendelkező képeket találunk. Ahogyan az előző osztálynál láttuk, itt ebben az osztályban is minden osztálymenedzsmenti tényező megtalálható a megfelelő oktatáshoz. Ahogyan látjuk a IX. A. osztályteremben a képi elemek szellősebben helyezkedtek el a teremben, mivel az osztály méretre majdnem duplája a IX.C. osztálynak. Ezért sokkal több a képi elemek száma a IX.A. osztályhoz képest. NM-ben IX.C. Nyelvosztályában összesen 80 kifüggesztett képet találunk. Mindezek közül, ha a kép funkciója alapján folytatjuk le a vizsgálatot, akkor láthatjuk, hogy legnagyobb számban a szimbolikus funkcióval rendelkező képek dominálnak az osztályteremben. A szimbolikus funkciót követően számban az identitásképző funkcióval rendelkező képeket, majd a kommunikatív funkcióval rendelkező képeket találjuk. Megfigyelhetjük azt is, hogy annyira magas a szimbolikus funkcióval rendelkező képek száma, hogy ha még össze is adjuk az identitásképző és a kommunikatív funkcióval rendelkező képeket, akkor sem éri el az az előbbiek számát. A fenti diagramban észrevehetjük továbbá, hogy az osztály több képi elemmel rendelkezik, mint a IX.A. Természettudományok osztály. A képek funkciók szerinti felosztása alapján kommunikatív funkcióval 12, szimbolikussal 49, míg identitásképzővel 19 kép rendelkezik.

A fenti diagramon láthatjuk a NM IX.C. Nyelvosztálya képeinek funkciók és nyelv szerinti felosztását. Ahogyan a IX.A. osztálynál is láthattuk, a kommunikatív funkcióval rendelkező képek jelennek meg több nyelven az osztályban. Ebben az osztályban már több típusú táblával is találkozhatunk: van külön órarendnek kialakított tábla, emlékes tábla, valamint a hirdetőtábla is.

- Hirdetőtábla: A IX.C. osztály hirdetőtáblája csupán egy kétnyelvű kommunikatív funkcióval rendelkező képet tartalmaz, és egy román nyelven írt osztálynévsort, a többi felfüggesztett dokumentum magyar nyelven van. A képek között találunk IX. osztályosoknak szóló gólyahetéről szóló tájékoztatót, egy

kis órarendet, valamint egy Sapientia logóval ellátott kézzel írt órarendet, a szolgálatos tanulók névsorát, egy kis mesét és egy kitűzőt.

NM XII.A. osztály a IX.-X. évfolyamokhoz képest nem rendelkezik sok képi elemmel. Az osztályban a képek száma összesen 53. Ha megfigyeljük a fentiekben elemzett osztályokat kevés az a terem, ahol ilyen kevés kép van. Ahogyan az osztály összképét nézzük, láthatjuk, hogy a különböző funkcióval rendelkező képek szépen, esztétikusan, külön tömbökben, képkeretekben, táblákon vannak elhelyezve.

Az osztály képeinek funkciók szerinti felosztásában láthatjuk azt, hogy az identitásképző elemek vannak többségben. Míg egyes osztályoknál a szimbolikus funkcióval rendelkező képek vannak túlsúlyban, a XII.A. Természettudományok osztály összesen 25

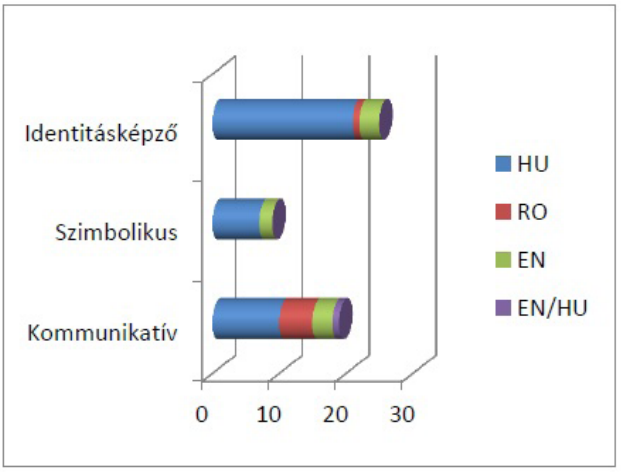

4. diagram: NM XII.A. Természettudományok osztály képeinek nyelv és funkciók szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

identitásképző képpel rendelkezik. A fenti elemzésekben láthatjuk azt, hogy a szimbolikus funkcióval rendelkező képek száma meghaladja a kommunikatív és identitásképző funkcióval rendelkezőkét. A XII.A. osztályban a szimbolikus funkcióval rendelkező képek száma a legkevesebb, mindössze csak 9 képet találunk ebben a kategóriában. A kommunikatív funkciójú képekből összesen 19 van.

A képek között az identitásképző elemek azért vannak túlsúlyban, mivel itt osztályképekről van szó, amelyek az osztályközösség identitását erősítik. Ugyanakkor a szöveges kiírások, dokumentumok esetében a kommunikatív funkcióval bíró képek vannak nagyobb számban.

A XII.A. osztályt, ha a képek funkciók szerinti felosztása mellett nyelvi felosztásban is vizsgáljuk, láthatjuk, hogy minden egyes funkcióban többnyelvű szövegek és képek vannak. Az identitásképző funkció esetében, amely a legnagyobb számban van jelen az osztályban, 21 magyar, 1 román és 3 angol nyelvű képet találunk. A román nyelvű identitásképző funkcióval bíró kép egy, a román hadseregbe való katonai toborzást mutat be. A képre a diákok két magyar nyelvű szöveget tűztek rá, az egyik egy magyar vetélkedőről szóló felhívás, a másik az osztálynévsor. A kommunikatív funkciójú képek között 10 magyar nyelvű, 5 román nyelvű, 3 angol nyelvű, ezen túlmenően angol-magyarkétnyelvű szövegeket találhatunk. A teremben a szimbolikus funkcióval rendelkező képek száma a legalacsonyabb, mindössze 9 darab van, melyből 7 magyar nyelvű és 2 angol nyelvű kép.

- Hirdetőtábla 1.: Az első lefotózott hirdetőtáblán két magyar és egy román nyelvű dokumentum szerepel. A magyar nyelvű kommunikatív funkcióval rendelkező képek vetélkedőre hívják fel a figyelmet, emellett találunk magyar nyelvű névsort is. A hirdetőtáblán szereplő szintén kommunikatív funkcióval rendelkező kép egy katonai toborzó felhívás.
- Hirdetőtábla 2.: A másodikként fényképezett hirdetőtáblán hat kommunikatív funkcióval rendelkező képet találtunk, ebből négy magyar nyelvű és két román nyelvű. A román nyelvű képek közül az egyik egy érettségi tájékoztató, míg a másik a tanévszerkezetet mutatja be. A négy magyar nyelvű kép között találhattunk órarendet, születésnapi naptárt, a költészet világnapjáról szóló tájékoztatót és egy projektkérést, amelyet az igazgatóhoz címeztek.

NM folyosójának és osztályainak fotózásánál és a képek elemzésénél a legnagyobb kihívást a XII.C. Nyelvosztály jelentette. Az

osztály rengeteg hirdetőtáblával, rengeteg történelmi, kulturális és irodalmi vonatkozású képpel van tele. Az osztályban levő képek elrendezése esztétikailag nem feltétlenül kelt pozitív hatást a külső szemlélő számára. Ugyanis a képek nincsenek kategorizálva, keverednek a különböző funkciójú és különböző nyelvű képek, még a virágok között is találunk egy-két magyar verset. Annak ellenére, hogy szokatlan külsőleg az osztály összképe, egy kis idő elteltével, miután a szemlélő böngészni kezdi a képeket, az osztály otthonossá válik. A diákok a képi elemekbe saját verseiket, saját idézeteiket, ezáltal saját identitásukat is belevitték.

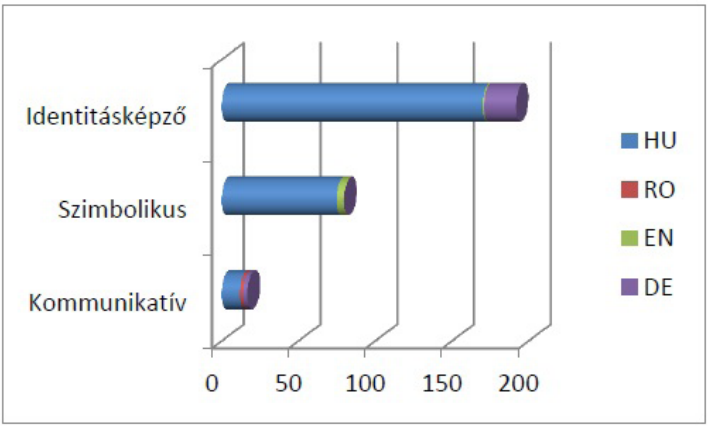

5. diagram: NM XII.C. Nyelv osztálya képeinek nyelv és funkciók szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

A diagramokból láthatjuk azt, hogy a képek funkciói közül az identitásképző funkcióval rendelkezők száma a legmagasabb. A 192 identitásképző kép mellett 80 szimbolikus és 17 kommunikatív funkcióval rendelkező képet találunk.

NM XII.C. osztály képeinek a funkciók és nyelv szerinti felosztása eltér a fentiekben elemzett osztályokétól. Láthatjuk azt, hogy ellentétben a többi osztállyal, a szimbolikus funkcióval rendelkező képek helyett az identitásképző elemek kerülnek előtérbe. Az identitásképző elemek között, mivel nyelv osztályról beszélünk és az osztályfőnök magyar tanár, rengeteg szöveget találunk. A magyar nyelvű identitásképző elemek száma a XII.C. osztályban 170,

emellett 2 német és 1 angol nyelvű képet találunk. A szimbolikus funkcióval bíró képek száma összesen 80, melyből 75 magyar és 5 angol nyelvű. A kommunikatív funkciójú képeket száma is jelentős, összesen 17 van, melyből 12 magyar nyelvű, 2 román nyelvű és 3 német nyelvű. A román nyelvű kommunikatív funkcióval rendelkező képek között érettségivel kapcsolatos tájékoztatókat találunk.

- Hirdetőtábla 1.: A tábla kommunikatív funkcióval bíró képeket tartalmaz, találunk rajta egy magyar nyelvű órarendet, egy rajzot saját idézetekkel ellátva, egy magyar versek listáját tartalmazó lapot, valamint egy román nyelvű érettségi tájékoztatót, melyre a költészet világnapjáról szóló magyar nyelvű tájékoztatót tettek.
- Hirdetőtábla 2.: Az osztályban a hirdetőtáblán kívül a német nyelv tanulását segítő táblát találunk, melyen különböző szövegeket tartalmazó képek vannak, köztük olyanok, amelyek a német nyelvtannal kapcsolatosak, továbbá olyanok, amelyek német nyelvű idézeteket és mondatokat tartalmaznak.
- Hirdetőtábla 3.: A harmadik tábla, amely a XII.C. osztályban található, az Idézetek nevet kapta. A táblán találunk híres írók és költők szövegeiből vett idézeteket, angol nyelvű mondatokat, valamint a diákok által írt szövegeket. Az idézetek és a szövegek cetliken és a táblára írva egyaránt megtalálhatók. Mindegyik szöveg kézzel írott.

BI képi anyagának elemzése

A Nagy Mózes Elméleti Líceumban tett mintavételt követően a sorban következő iskola a kolozsvári Báthory István Elméleti Líceum volt. Az iskolában kevesebb kép készült, mivel az kisebb, mint a Nagy Mózes Elméleti Líceum. Az iskolának továbbá nincs előudvara az elemzett másik két iskolához képest. Az iskola szépsége történelmében és elhelyezkedésében rejlik, mivel az a Farkas Utcában, több régi építésű és neves intézmény, valamint templomok között található. Fontosnak tartjuk megjegyezni azt, hogy a Nagy Mózes

Elméleti Líceumhoz képest a Báthory István Elméleti Líceum nem rendelkezik nagyszámú iskolatörténeti forrással. Amikor erre kerestünk rá, akkor kevés szakirodalmat találtunk. Azonban az iskola történelme nemcsak a képekben mutatkozik meg, hanem abban is, hogy milyen mennyiségben és minőségben közvetítünk adatot a történetéről. A hiányos szakirodalom esetében levonhatjuk azt a következtetést is, hogy az iskola nem foglalkozik saját történetének ismertetésével, saját identitástudat kialakításával. Mindez a későbbiekben elemzett besztercei iskolára is érvényes.

A Báthory István Elméleti Líceumról összesen 264 képet készítettünk. Mivel az osztályokban a képek száma kevés, ezért nem tartottuk elengedhetetlennek a képek külön nyelv és funkciók szerinti felosztást. A későbbiek során láthatjuk azt, hogy iskolánként, ahogyan a képek száma csökken, szükségét éreztük összevonni a diagramokat, mivel ebben a formában is tudjuk elemezni a kevesebb képpel rendelkező termeket, és a diagramok fölösleges felhalmozása szellőssé és átláthatatlanná tenné a kutatási részt.

A líceum felszereltség szempontjából megfelel a jó oktatási körülmények biztosításának. Az iskola rendelkezik tornateremmel, vallásteremmel, saját könyvtárral, fizika laborral és szertárral, kémia laborral, biológia laborral és szertárral, számítógép termekkel, könyvkötő műhellyel, orvosi rendelővel, tornatermekkel, valamint étkezdével.

Folyosó	IX. A.	IX.C.	X.B.	X.C.	XI.B.	XI.D.	XII.A.	XII.C.
102	15	18	21	20	25	21	20	22

3. táblázat: A kiválasztott középiskolában készített fényképek száma, Forrás: Saját szerkesztés

Folyosó: Mivel az iskola méreteiben kisebb, mint NM, ezért a képek száma is eltér a fentiekben elemzett líceumtól. Az iskola képeinek elemzése ugyanolyan módon történik, mint NM esetében, csupán a készített diagramok száma kevesebb. Az első elemzési minta a folyosón készült, ahol összesen 102 képet készítettünk. Láthatjuk azt, hogy mivel az iskola folyosója szűkebb, ezért a képeket

a falakra függesztették fel. Az iskola folyosóján levő hirdetőtáblák a falon találhatók, a képi elemek pedig tömbökben jelennek meg. A folyosó képeinek elemzésénél nem vettük figyelembe a tablókat, mivel a három iskola tablóinak elemzése meghaladta volna a tanulmány terjedelmét.

Az iskola folyosóján mindhárom képi funkció megtalálható. A legnagyobb számban a kommunikatív funkciójú képek szerepelnek, mivel az iskola folyosója az a közös tér, ahol a diákokat különböző felhívásokról, eseményekről tájékoztatni lehet. A képek között 56 kommunikatív, 11 szimbolikus és 19 identitásképző elemet találunk. A kommunikatív funkcióval rendelkező képek között olyanokat találunk, mint például az érettségi tájékoztatókról szóló leírások, érettségi eredményeket közlő dokumentumok, valamint a különböző eseményekről szóló meghívók. A szimbolikus funkcióval rendelkező képek esetében különböző festményeket és diákrajzokat, míg az identitásképző képek között az iskola történelmével kapcsolatos képeket láthatunk.

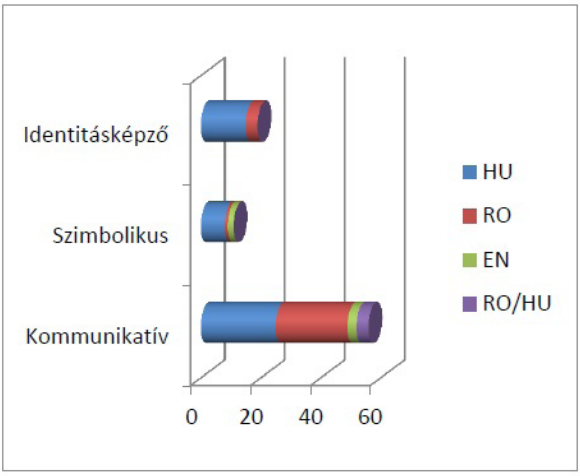

6. diagram: BI folyosóján készített képek nyelve és funkciói, Forrás: saját szerkesztés

BI osztályok: A mellékelt diagram mutatja a Báthory István Elméleti Líceum folyosóján készített képek nyelv és funkciók szerinti

felosztását. Ennek alapján szembetűnő, hogy azok nyelvi felosztás tekintetében is különböznek NM-től. A kommunikatív funkcióval bíró képek több nyelven jelennek meg. A magyar és a román nyelvű képi elemek számban majdnem megegyeznek. A kommunikatív funkcióval rendelkező képek között 25 magyar, 24 román, 4 román-magyar fordítású és 3 angol nyelvű képet találhatunk. Ennek alapján jól látszik, hogy az iskola nyelvi környezete mennyire befolyásolja a képek nyelvét. A szimbolikus funkcióval bíró képek közül 8 magyar, 2 angol és egy román nyelvű. Az identitásképző elemek között is megjelennek a román identitást erősítő képi elemek. E funkción belül a 15 magyar identitásképző elem mellett a 4 román identitásképző kép nem gyakorol nagy hatást a magyar identitásra nézve.

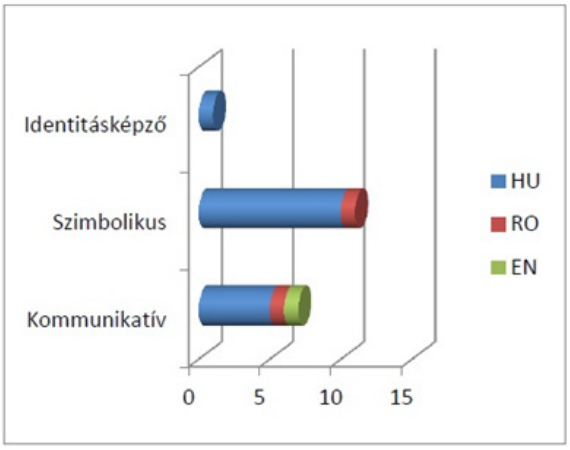

7. diagram: BI IX. A. Kiadványszerkesztő osztály képeinek nyelv és funkciók szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

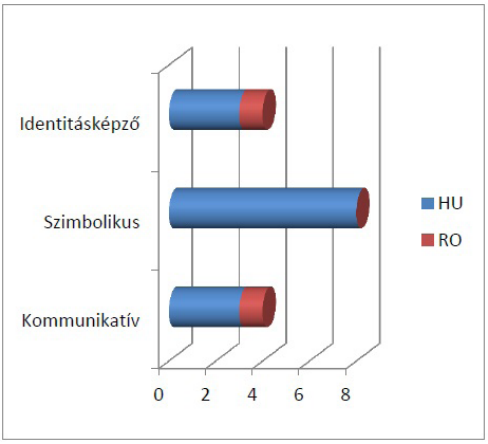

8. diagram: BI IX.C. Természettudományok osztály képeinek nyelv és funkciók szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

BI-ben két mintavétel történt a kutatás első felében vett mintavétel során megállapítottuk azt, hogy az iskola osztályai, mivel versenyre készültek, és a verseny célja az osztály tematikák szerinti berendezése volt, a már levett képeket nem tudtuk elemezni. A későbbi mintavétel során mégis ezt az iskolát választottuk, mivel a fotózás során rájöttünk arra, hogy a már levett képek nem kerülnek vissza az osztálytermek falaira. Ebből a mintavételből arra a megállapításra jutottunk, hogy BI diákjai alkalomhoz, eseményekhez igazodva rendezik be az osztálytermeiket. A diákok a levett képeket nem teszik vissza, ezért az új képi elemek válnak az osztály számára láthatóvá. Ennek következtében, ha külső szemmel figyeljük az osztályokat, és nem kérdezzük meg a diákokat arról, hogy miért került be olyan sok díszes szimbolikus elem, vagy idegen nyelvű identitásképző elem az osztályba, akkor azt gondolnánk, hogy egy angol vagy más nyelvű iskolában tanulnak a diákok.

A mellékelt diagram BI IX.A. osztálya képeinek nyelvi és funkciók szerinti felosztását mutatja. Az osztályban a szimbolikus funkcióval rendelkező képek vannak a legnagyobb számban, közülük 10 magyar és 1 román nyelvű. A kommunikatív funkcióval rendelkező képekből 5 magyar, egy román és egy angol szöveg van a teremben.

Az identitásképző funkcióval bíró képek közül csupán egy magyar nyelvű képet találunk.

A BI IX.C. Természettudományok osztályában összesen 16 képet láthatunk. Ahogyan az előző osztálynál is megfigyelhettük, a szimbolikus funkcióval rendelkező képek itt is dominálnak, összesen 8 van belőlük. A kommunikatív és identitásképző funkciók számban és nyelvi felosztásban megegyeznek. E tekintetben 3 magyar és egy román nyelvű képet találunk.

BI XII.A. osztályban a kommunikatív funkcióval rendelkező képek vannak túlsúlyban,. A kommunikatív funkcióval rendelkező képek között 11 magyar, 3 román és 1 angol nyelvű található, emellett az identitásképző funkcióval rendelkezők száma 7, míg a szimbolikus funkciójú képek száma 9.

BI XII.C. Természettudományok osztálya szintén a szimbolikus funkcióval bíró képekben gazdag. A szimbolikus funkciójú képek száma 14. A kommunikatív funkcióval rendelkező képek esetében látunk nyelvi sokszínűséget, itt 9 magyar és 2 román nyelvű szöveg található. Az identitásépítő képek száma 4, mindegyik magyar nyelvű.

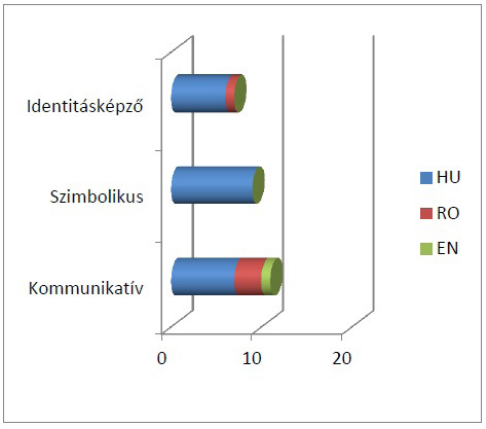

9. diagram: BI XII.A. Kiadványszerkesztői osztály képeinek nyelv és funkciók szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

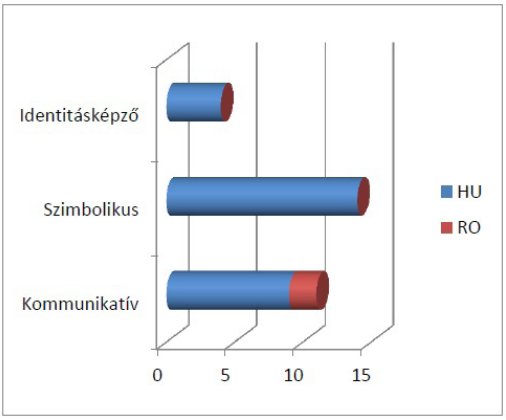

10. diagram: BI XII.C. Természettudomány osztály képeinek nyelv és funkciók szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

AM képi anyagának elemzése

AM képi elemekben nagymértékben eltér a fentiekben bemutatott két líceumhoz képest. Már, ahogy belépünk az iskolába, olyan érzésünk van, mintha a líceumnak nem lennének magyar tagozatos diákjai. Az első szembetűnő képi anyag, amivel a mintavétel során találkoztunk, az iskola udvarán levő hirdetőtáblák. A kifüggesztett képek a hirdetőtáblákon mind román nyelven jelennek meg, az iskola neve is csupán román nyelven van kiírva, valamint az iskola bejárata fölé kitűzött zászlók között nem találjuk ott a magyart: csak a román és az Európai Unió zászlaját rakták ki. Az iskoláról összesen 429 képet készítettünk.

Folyosó	IX. - XII.	Kémia labor	Magyar kabinet	Angol kabinet	Francia kabinet	Történelem kabinet	Filozófia kabinet
160	210	12	11	10	9	8	9

4. táblázat: A kiválasztott középiskolában készített fényképek száma, Forrás: saját szerkesztés

Az iskola rengeteg kabinettel van ellátva. A folyosón járva román nyelven olvashatjuk a kabinetek neveit. Az iskola rendelkezik pszichológia kabinettel, magyar, francia, történelem és angol kabinettel, kémia és fizika laborral, informatika laborral, fogászattal, könyvtárral, tornateremmel, továbbá vannak olyan kabinetek, amelyek híres emberekről kapták a neveiket (Mircea Eliade kabinet). Ahogyan betekintést nyertünk az iskolák kabinetjeinek felszerelésébe, elmondhatjuk azt, hogy AM rendelkezik a legtöbb és legkorszerűbb oktatási segédeszközökkel. Erre jó példa a fizika és a kémia labor, ahol az osztálytermek előírásoknak megfelelően vannak ellátva.

Folyosó: AM folyosója teljesen más képi látványt nyújt a Báthory István Elméleti Líceum és a Nagy Mózes Elméleti Líceumhoz képest, mivel nem tartalmaznak annyi képet, mint a fentiekben elemzett iskolák. Érdekes megfigyelnünk azt, hogy vannak olyan folyosók, ahol egy kép sem jelenik meg. A folyosón, ahogyan a fenti két iskolában is, megjelennek a kommunikatív, az identitásépítő és szimbolikus funkciójú képek. A folyosón levő tablókon román nyelvű írások vannak, míg a Nagy Mózes Elméleti Líceum és a Báthory István Elméleti Líceum kétnyelvű tablókat, vagy teljesen magyar nyelvű tablókat használ. Mindössze egy 1970-es tablót van az iskola folyosóján, amely magyar és román nyelven íródott.

Fontos megjegyeznünk azt, hogy ebben az iskolában az identitásépítő elemek között az iskolai fényképeket, osztályképeket és

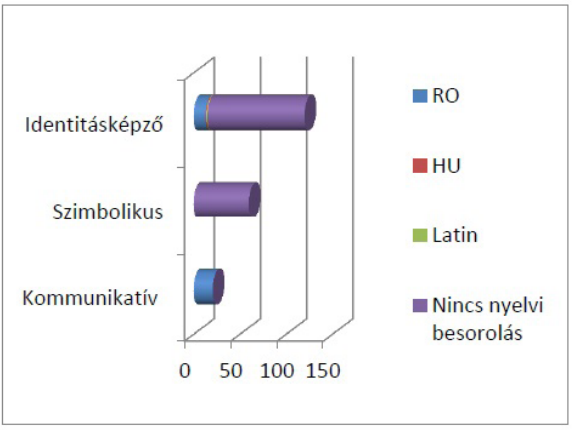

11. diagram: AM folyosója képeinek funkciók és nyelv szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

csoportképeket, amelyek általában a fentiekben elemzett iskoláknál az osztályteremben vannak, itt a folyosón találjuk. Ezeket a képeket nem tudjuk nyelvileg kategorizálni, mivel nem tudjuk, hogy a képen magyar vagy román diákok szerepelnek-e. Egyetlen olyan identitásépítő képet találtunk, ahol magyar népviseletben levő diákok táncolnak, ami közvetlenül a román népviseletben táncoló diákok képe mellett van.

AM folyosóján levő képek között csupán egy magyar identitásképző elemet találtunk, ami nem is szöveget, hanem egy csoport népviseletben levő diák fényképét jelöli. Az iskola folyosóján minden írás román nyelvű, kivételt képez ebből a szempontból az iskola latin nyelvű mottója. A kommunikatív képi funkciók vannak a folyosón a legkevesebb számban a többi iskolához, ahol a folyosó adott teret a legtöbb kommunikatív elemnek. Az identitásépítő funkcióval rendelkező képekből van a legtöbb, összesen 105 db. Mindemellett románul olvashatjuk az iskola mottóját, a történelmét, megtekinthetjük az Andrei Mureşanuról készített festményt. A képek funkciók és nyelv szerinti felosztásában azért szerepel a „nincs nyelvi besorolás" kategória, mivel az iskolai képeknél nem lehet eldönteni, hogy milyen anyanyelvű diákok szerepelnek rajta, így nem tudjuk, hogy román, vagy magyar anyanyelvű diákok identitásképét hivatott erősíteni.

Az identitásépítő képek között találunk 1 latin írással ellátott szöveget, egy magyar néptánccsoportról készült képet, valamint 13 román írással ellátott képet. A nyelvi besorolásból 104 iskolai kép került ki. A folyosón a szimbolikus elemek száma összesen 60, amelyek egy tömbben jelennek meg és gyerekrajzokat mutatnak be. A kommunikatív funkcióval rendelkező képek csak román nyelvűek, számuk 21.

Magyar kabinet: Az osztályok bemutatásánál nagyon fontosnak tartottam külön bemutatni AM magyar kabinetjét. Ugyanis az iskola kevés magyar tagozattal rendelkezik, mivel a magyar iskolások román osztályokban tanulnak. Fontos megfigyelnünk azt, hogy egy ilyen erős román nyelvi környezetben mit mutat a magyar kabinet nyelvi tájképe. Mindemellett meg kell jegyezni azt is, hogy annak

ellenére, hogy többségében román anyanyelvű diákok tanulnak az

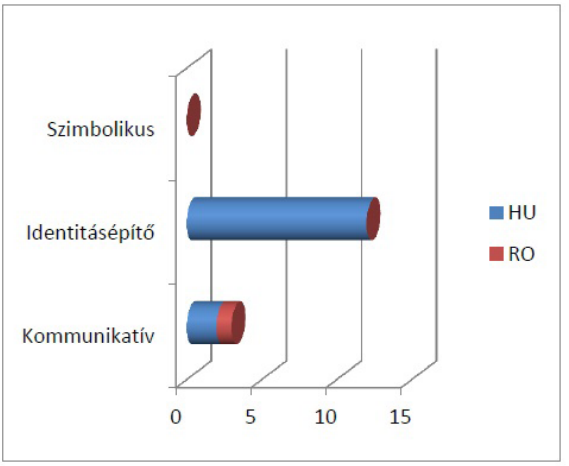

12. diagram: AM magyar kabinetje képeinek funkció és nyelv szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

iskolában, a román és magyar diákok nagyon jó kapcsolatban állnak egymással. A diákok elmondása szerint majdnem mindig együtt töltik az idejüket, együtt járnak ki szünetekre, együtt barátkoznak, továbbá nincs klikkesedés, kiközösítés egyik fél részéről sem. Az iskola kabinetjei tematikák szerint vannak felosztva és minden kabinetnek megvan a sajátos képi anyaga és elrendezése. Mivel minden kabinet és minden osztály megnevezése román nyelven van kiírva, ezért a magyar kabinet megnevezése is román nyelvű. Az osztályban rengeteg magyar nyelvű könyvet találunk.

A besztercei Andrei Mureşanu Főgimnázium magyar kabinetjében találjuk a legtöbb magyar nyelvű kiírást. A mellékelt diagram mutatja az iskola magyar kabinetjének funkciók és nyelv szerinti felosztását. Itt láthatjuk, hogy a kabinetben kommunikatív funkcióval rendelkező képek között egy román és két magyar nyelvű kép van. Érdekes megfigyelnünk azt, hogy az iskolában a fenti líceumokhoz képest nagyon kevés a szimbolikus funkcióval bíró képek száma. A magyar kabinetben például nincs szimbolikus funkcióval bíró kép. Ehelyett inkább az identitásépítő elemek jelennek meg a legnagyobb számban: nyolc magyar nyelvű kép. Az identitásépítő

elemek között híres magyar költők versei, valamint neves magyar emberek képei és magyar történelmi térképek szerepelnek.
A líceumban két magyar osztály működik, melyek közül az egyik reál, a másik nyelv osztály.

A diákok amellett, hogy különböző kabinetekben tanulják a kémiát, az informatikát, a magyart, ritkábban az angolt, a történelmet, a filozófiát külön osztályokkal is rendelkeznek, ezért nem kell mindig teremről teremre vándorolniuk. Az osztályok elemzését, mivel minden osztályban 1-2 kommunikatív funkcióval rendelkező kép van, összevonjuk. Egyetlen osztályban találtunk magyar nyelvű kommunikatív és identitásépítő elemet. Az osztályokban szimbolikus rajzokat láthatunk, olyan falfestményeket, melyek teljes falakat borítanak be

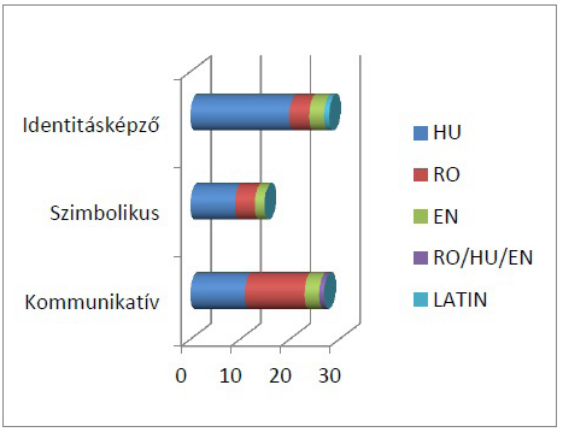

13. diagram: AM magyar líceumi osztályok képeinek nyelv és funkciók szerinti felosztása, Forrás: saját szerkesztés

A besztercei Andrei Mureşanu Főgimnázium magyar osztályai olyan kevés képi elemmel rendelkeznek, hogy egy diagramban összesítettük az osztályok képeinek nyelv és funkciók szerinti felosztását. A diagramon láthatjuk, hogy ez az egyedüli iskola, ahol a kommunikatív, a szimbolikus és az identitásképző funkcióval rendelkező képek egyaránt többnyelvűek. A fentiekben bemutatott két iskolához képest AM magyar osztályaiban nagyobb arányban jelennek meg román nyelvű kommunikatív, valamint identitásképző funkcióval bíró képek. A kommunikatív funkcióval rendelkező

képek között órarendet, periodikus rendszert és különböző hivatalos dokumentumokat, míg az identitásépítő elemek között különböző történelmi szövegeket, iskola történeti bemutatókat, valamint az egyik osztályban osztályképeket is találhatunk. Az osztályképek hiánya valószínűleg abból adódik, hogy a csoportképek és iskolai képek a folyosón helyezkednek el. A reál és humán magyar nyelvű osztályokban összesen 11 magyar, 12 román, 3 angol és egy román/magyar/angol fordítású kommunikatív funkcióval rendelkező képeket találunk.

Az osztályokban 9 magyar, 4 román és 2 angol szimbolikus funkcióval rendelkező képet láthatunk. Az identitásképző funkcióval rendelkező képek között 20 magyar, 4 román, 3 angol és egy latin kép van. Az identitásképző funkcióban a magyar identitásképző funkcióval bíró képek azért vannak olyan nagy számban, mivel tartalmaznak osztályképeket is, amelyek segítik az osztály identitásképének kialakulását. Mivel a diákok anyanyelve magyar, a képen a magyar osztályközösség került a képre, és így a képeket a magyar nyelvű identitásképző funkció alá soroltuk. A szöveges képek túlnyomórészt román nyelven jelennek meg.

A XII.H. Társadalomtudományok osztály az egyedüli, amely több magyar nyelvű kommunikatív szimbolikus és identitásképző elemet tartalmaz. Az ajtón találunk 10 magyar kommunikatív funkcióval rendelkező képet, emellett majálissal kapcsolatos magyar, román és német nyelvű felhívást. Az identitásképző funkcióval rendelkező képek között 5 magyar nyelvű hirdetés van. Két hirdetés a március 15-ről szól, emellett néptánccal kapcsolatos hirdetést és kulturális eseményre való felhívást is láthatunk. Szimbolikus funkcióval rendelkező képet csupán egyet találunk, amely egy iskolai rajz. Az ajtó, mint hirdetőtábla használata elég szokatlan az iskolák körében. Az ajtón láthatjuk, hogy vannak olyan hirdetések, amelyek több példányban is megjelennek, mindemellett különböző időszakokat jelenítenek meg. Az ajtón találunk egy december 1-ei, egy mikulásos, valamint egy március 15-ei eseményt, ami azt jelenti, hogy nem frissülnek a hirdetések, hanem egymásra épülnek.

AM kabinetek: A kabinetek elemzését azért tartom fontosnak egy-

részt, mivel annyi képi elemet tartalmaznak, melyeket elkülönítve és nem összevonva vizsgálhatunk. Mindemellett érdekes megfigyelnünk a kabinetek képi és nyelvi összetételét is, mivel ide órákra egyaránt járnak román és magyar diákok.
Az iskola történelem kabinetje több képet tartalmaz, mint az átlagos osztályok. A történelem kabinetbe a magyar tagozatosok nem járnak túl gyakran. A kabinet képeinek elemzésénél szintén a nyelvi és a funkciók szerinti felosztást választottuk. Mivel történelmi kabinetről beszélünk a teremben az identitásépítő elemek száma a legnagyobb. A kommunikatív funkcióval bíró képek száma összesen 3, és az írások mind román nyelvűek. A kommunikatív funkcióval rendelkező képek között az első és második világháborúról találunk leíró szöveget képpel ellátva. A teremben szimbolikus funkciójú képet nem láthatunk, de az identitásképző funkcióval rendelkező képek száma négy. A képek mind román nyelvűek, és román uralkodókat, valamint a román politika változásait mutatják be. A filozófia kabinet elrendezése esztétikailag felülmúlja a fentiekben elemzett két iskola osztályainak képi elrendezését. A képek funkció és nyelv szerinti felosztása alapján elmondhatjuk, hogy a teremben 27 román nyelvű kép található, identitásképző és szimbolikus képek nincsenek az osztályban.

A kabinetben a legtöbb képi elem angol nyelvű. Ebben a teremben találunk hirdetőtáblát is. A funkciók és nyelv felosztás szerint a képek között 10 angol és 5 román nyelvű kommunikatív funkcióval rendelkező kép van. A hirdetőtáblán külön 4 angol és 5 román kommunikációs funkcióval bíró képet láthatunk, a képek között osztálynévsor, valamint versenyre való felhívások találhatóak. Az osztályban emellett identitásképző elemeket is találunk, pontosabban 28 osztályfényképet, melyek segítik az osztályidentitás kialakulását. Az osztályban csupán egy szimbolikus funkcióval rendelkező kép van.

Következtetés

Elengedhetetlennek tartjuk azt megjegyezni, hogy az elemzés nem egy iskola ellenőrzés, hanem egy nyelvi tájkép kutatás. A három iskola összehasonlításánál a top down elemek váltakoznak, és ezek rendelkeznek a legnagyobb nyelvi diverzitással, a bottom up, ami változatlan, a szimbolikus és identitásképző funkciók. A top-down elemek a tömbhelyzetben levő iskolánál évről évre egymásra épülnek. Ahogyan a fentiekben említettem, a kolozsvári és a besztercei iskolák erre nem fektetnek külön hangsúlyt.

Az iskolák történelmét megvizsgálva láthatjuk azt, hogy mi a különbség a szórvány és tömb vagy fronthelyzet között. Míg NM-ről és BI-ról az interneten és könyvtárban is több anyagot lehet találni, addig a besztercei iskoláról mindössze csak pár paragrafust. Amit a besztercei iskola történetével kapcsolatosan tudunk, azt román forrásokból vettük át, de, mivel a többségi nyelv és a román identitásépítő elemek vannak túlsúlyban, láthatjuk, hogy az nem teljesen objektív (erre jó példa egy interneten található forrás - amely az elsők között szerepel román nyelven a keresőben -, ahol a leírásban az szerepel, hogy mivel az iskola alapításkor magyar leányiskolaként indult, ez bizonyítja a leginkább a román félről történő együttélésre tett kezdeményezést).

A három iskola elemzésénél láthattuk azt is, hogy melyek azok a képek, amelyek váltakoznak, és melyek azok, amelyek stabilan megmaradnak az osztály falain. A diákok a kommunikatív funkcióval rendelkező képeket cserélik a leggyakrabban. A Báthory István Elméleti Líceumban jelenleg a teljes képi összetételt lebontották egy verseny miatt, de mivel a második mintavételnél is az osztály falain szerepeltek ezért azt állapítottuk meg, hogy az új képek váltak az osztály nyelvi tájképévé. Ebben az iskolában is elmondhatjuk azt, hogy a kommunikatív funkcióval bíró képek azok, amelyek cserélődnek. A besztercei iskolában a természettudományok osztály elemzésénél más eredményt kaptunk. Valószínű, hogy az osztályban, mivel Besztercén kevés magyar kulturális rendezvény van, a diákok olyan kommunikatív funkcióval bíró képeket őriznek meg,

melyek a magyar kultúrával kapcsolatosak. Így figyeltük meg azt, hogy ha egy kisebbségi nyelv egy erősen domináns többségi nyelvi környezetbe kerül, a képi elemek funkciója alkalmazkodik az osztályközösséghez. Az elemzett besztercei osztály esetében régi március 15-ei tájékoztató program poszterek váltak az idők során identitásképző elemekké.

Ami az osztályok összképét és esztétikáját illeti, elmondhatjuk, hogy a besztercei iskola osztályelrendezése a legesztétikusabb az iskolák közül. Mivel a kolozsvári iskola osztályai teljesen átalakították az osztályberendezést, ezért első látásra úgy tűnik, mintha egy idegen nyelvű osztályban lennénk. A kézdivásárhelyi iskola osztályai zsúfolva vannak képekkel, és mivel generációról generációra maradnak fent képek a falon, nem mindig sikeres az új elemek falra felhelyezése, szemben egy üres osztállyal.

A nyelvhasználatról szóló romániai törvény 20%-os kisebbségi jelenlétet ír elő alsó küszöbként. Egy olyan középiskolában, amelynek keretében a román tagozat mellett létezik más tagozat is, az illető iskola hivatalosan két, vagy többnyelvű. Az iskolai kommunikációban mindegyik nyelv használata nem csak engedélyezett, hanem elvárható.

A három iskola különböző nyelvi környezetben. A Báthory István Elméleti Líceum Erdély szívében Kolozsváron található, a régiót tekintve egy interetnikus térségről beszélhetünk, amely a magyar kultúrát, történelmet, és jelenlegi helyzetet tekintve frontvárosnak minősül. Ebből adódóan az iskola helyzete nagyon érdekes, fekvését tekintve a történelmi belvárosban található és általánostól egészen líceumig terjedően vannak osztályok. Az iskola magyar, amelynek a vezetősége és a tanári kollektíva többsége is magyar, valamint csak magyar osztályok vannak benne.

A Kézdivásárhelyen működő NM is szintén magyar vezetésű, itt is többségében magyar a tanári kar, és ami a katolikus egyház is szerepet kap, mivel az terület az egyház kezében van. A térségről megjegyzendő, hogy Kézdivásárhely és környékén szinte abszolút többségben székely-magyarok laknak, így kisebbségi szempontból, pont többségről beszélhetünk, hiszen a román etnikumúak vannak

kisebbségben.

A besztercei AM Beszterce-Naszód megyei szórványban élő magyar diákok számára biztosít anyanyelven való oktatást. A líceum osztályai között egy reál és egy nyelv osztály működik magyar nyelven. A kézdivásárhelyi és kolozsvári iskolákhoz viszonyítva AM egy román nyelvi környezetben, román osztályokkal és román anyanyelvű diákokkal rendelkező intézmény.

A kolozsvári és kézdivásárhelyi iskola esetében megfigyelhető volt, hogy az utóbbi nagy hangsúlyt fektet a helyi regionális, székely és az erdélyi, valamint az összmagyar identitástudatra egyaránt. Továbbá az osztályokban található képek, szimbólumok, identitást erősítő rajzok, ábrák, térképek mind – mind magyar nyelvűek, valamint a vallási osztályban megfigyelhető, hogy katolikus, keresztény szimbólumok is helyet kaptak, és a vallásosságot és a hitet erősítő szimbólumrendszer az osztály berendezésében is megjelenik.
BI esetében már nincsenek székely identitást erősítő képek, rajzok, szimbólumok, ellenben vannak erdélyi és összmagyar identitást erősítő képek, rajzok. Ebben az iskolában a román nyelvű iratok, dokumentáció, rajzok, ábrák, táblázatok sok esetben csak egynyelvűek, valamint sokkal nagyobb aranyában jelennek meg, mint az előbb említett székelyföldi iskolában.

A két iskola esetében maga az intézmény megnevezése is sokat számít, hiszen Báthory István erdélyi fejedelem volt és így egy kolozsvári iskolában az erdélyi magyarság identitás tudatának a beépítse sokkal fontosabb. Ugyanakkor viszont a székelyföldi iskola esetében választott híres személy, Nagy Mózes már a székely származása révén erősíti a helyi regionális identitást. Ezért egy székelyföldi diáknak az etnikai, nemzeti énképe sokkal összetettebb és mélyebb.

Az oktatási intézmény sajátossága közé tartozik, hogy a magyar kultúra mellett megjelennek a különböző nyelvű, történelmi régiók, országok is, mint BI esetében Horvátország, Anglia, addig NM esetében például a német nyelvű szövegek, idézetek, személyiségek, vagy akár történelem.

Nagyon érdekes, hogy melyik iskola melyik régióra helyezi

éppen a hangsúlyt, vagy éppen, melyek azok az idegen nyelvek, amelyeket elfogadnak és oktatnak az adott intézményekben. A romániai magyar nyelvű iskolai képzés és idegen nyelvoktatás egy másik sajátossága, hogy az angol mellett a német nyelv jelenik meg, szemben a román többségű és teljesen román iskolákkal, ahol a harmadik nyelv a francia. Ennek megvannak a történelemből fakadó okai, valamint más okok is közre játszanak, úgy, mint a magyar oktatási intézmények oktatáspolitikája, amelyek a német nyelvet fontosabbnak tartják, mint a franciát.

Képi elemeket, szimbolikáját tekintve NM esetében ez sokkal mélyebb és erősebb, mivel az osztályok és folyosók olyan képi elemeket tartalmaznak, amelyek átöröklődtek az előző generációktól. Ennek egyik magyarázata az osztálytermekben az, hogy így esztétikus az adott terem vagy folyosói rész, másrészt a tanárok ragaszkodnak hozzá, mivel olyan emlékeket idéznek elő bennük, amelyek a régi osztályaikhoz köthetők. Ennek következtében az újonnan felkerülő képek ráépülnek a régiekre. A kommunikatív funkcióval rendelkező képek esetében viszont nem mondhatjuk el ugyanezt, mivel azok lényege éppen az, hogy az aktualitásokról tájékoztassanak.

Következtetésként elmondható, hogy az iskolai identitásalkotás szempontjából, mind arra helyezik a hangsúlyt, hogy az adott régióban jellegzetes magyar jellegű identitást erősítsék és, hogy a helyi identitást összekapcsolják az összmagyar nemzeti identitással, erősítve ezzel a kulturális nemzeti tudatot, valamint a gyermekek számára tisztázhatóvá tenni, hogy ők hol vannak, milyen történelmi régióban élnek.

Az Andrei Mureşanu Főgimnáziumot külön kell kezelnünk, mivel kevés képi elemet tartalmaz. Rengeteg román nyelvű kép, még a magyar osztályokban is, két olyan terem van, ahol román nyelvű kiírások nem dominálnak, de ez vagy külön tematikus magyar nyelvű kabinet, vagy egy olyan osztály, ahol a magyar nyelvű identitásépítő és kommunikatív elemek dátum szerint már nem aktuálisak. Érdekes megfigyelnünk azt, hogy a folyosón, ahogyan a fenti két iskolánál is, az identitásépítő elemek túlsúlyban vannak.

Míg NM az iskola történelmi identitására fejteti a hangsúlyt, addig AM az iskolai közösség identitására. Már az iskolába belépve és a folyosót megfigyelve szembetűnő az, hogy AM-ban román nyelvű diákok járnak. Noha a tételmondatokban éppen azt fogalmaztuk meg, hogy a front és szórványhelyzetben levő települések iskolái a kisebbség fennmaradása érdekében több identitásépítő elemet kellene, hogy tartalmazzanak, a kutatás során megdőlt.

A nyelvek szempontjából az identitásépítő elemek román nyelven dominálnak az iskolában, és ahogyan tömbből front és szórvány iskolába jutunk, annál nagyobb a nyelvi sokszínűség. Ugyanis amíg a tömbhelyzetben levő iskolákban a folyosó tartalmaz nagyobb arányban román nyelvű kommunikatív funkcióval bíró képet, addig AM-ban az osztályokban is nagyrészt a kiírások, mint a kommunikatív, mint a szimbolikus és az identitásépítő elemek többségében román nyelven vannak. A kabinetek vizsgálata az iskolában azért volt fontos, mivel ebben az esetben láthattuk azt, hogy milyen a román és magyar diákok együttélése. Ahogyan megfigyelhettük, a fenti kutatásban a kabinetek tematikák szerint voltak felosztva, ezért a francia a latin és angol kabinetek csak az adott nyelvet használva tették ki képi elemeiket, míg a közös terek, mint a történelem kabinet, vagy filozófia, kémia kabinet román identitásépítő elemekkel van ellátva, mindemellett egy magyar szöveget sem látunk, a szimbolikus funkcióval és kommunikatív funkcióval rendelkező képek is román nyelven vannak.

Szakirodalom

Blommaert, Jan: Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes: Chronicles of complexity. In: *The study of linguistic landscapes: an introduction to the field*. Bristol: Multilingual Matters. 2013.

Bodó Barna: *Sírok, sírfeliratok – olvasatok. A temesvár-józsefvárosi temető nyelvi tájképe*. Kolozsvár: Scientia Kiadó. 2018.

Brown, Kara. D: Estonian Schoolscapes and the Marginalization of Regional Identity. in Education. In: European Education 37:3. In-

diana: Indiana University. 2005, 78-89.
Garvin, Rebecca: Postmodern walking tour. In: Általános Nyelvészeti Tanulmányok 28. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2016, 73-90.
Gorter, L. Durk: Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In: Multilingual Matters. XXV. évf. 3. sz. Clevedon – Buffalo – Toronto: Regio. 2017, 1-6.
Holecz Margit – Bartha Csilla – Varjasi Szabolcs: Új paradigma vagy térfoglalás? – Nyelvhasználók a periférián és a többnyelvűség kritikai (nyelvi) tájképe. In: Általános Nyelvészeti Tanulmányok 28. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2016, 73-90.
Nádor Orsolya: A magyar, mint kisebbségi anyanyelv: nyelvi jogok és nyelvhasználat. In: Szarka László - Fedinec Csilla - Bárdi Nándor: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet. 2008, 398-404.
Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong: *Discourse in Place: Language in the Material World*. New York: Routledge. 2003, 2.
Shohamy, Elana - Gorter, Gorter (eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*, New York: Routledge. 2009.
Szoták Szilvia: *Magyar Nyelv és Magyar Népcsoport Burgenlandban, Nyelvi tájképek vizsgálata a többnyelvűség kontextusában* - PhD-értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem. 2016, 51-62.
Tódor Erika-Mária: The hidden curriculum of schoolscapes. Overview of the bilingual school context. In: *Journal of Romanian Literary Studies*. IV. évf. Miercurea-Ciuc: Sapientia University. 2014, 529-538.
Van Mensel, Luk - Marten, F. Heiko – Gorter, Durk: Studying Minority Languages in the Linguistic Landscape. In: Gorter D., Marten, F. Heiko - Van Mensel, Luk (eds): *Minority Languages in the Linguistic Landscape. Palgrave Studies in Minority Languages and Communities.* London: Palgrave Macmillan. 2012.
Y. Bourhis Lena Celine Moise Stepha, Richard - Landry, Rodrigue: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. In: *Journal of Language and Social Psychology*. 1997.

Online szakirodalom

1948. évi CLXXVIII. rendelet az oktatási reformról. Románia. Letöltés helye: https://lege5.ro/Gratuit/g42domzq/decretul-nr-175-1948-pentru-reforma-invatamantului; letöltés ideje: 2018.06.01.

A Báthory István Elméleti Líceum hivatalos honlapja. Letöltés helye: http://simplexportal.ro/bathory.ro/?cat=16; letöltés ideje: 2018.04.11.

A Nagy Mózes Elméleti Líceum hivatalos honlapja. Letöltés helye: http://nmg.ro/web/index.html; letöltés ideje: 2018.04.12.

Az Andrei Mureşanu Főgimnázium hivatalos honlapja. Letöltés helye: http://www.cnam.ro/; letöltés ideje: 2018.06.04.

Balfanz, Robert – Brynes, Vaughan: Chronic Absenteeism: Summarizing What We Know From Nationally Available Data. Baltimore: Johns Hopkins *University Center for Social Organization of Schools, John Hopkins University*. 2012. Letöltés helye: http://new.every1graduates.org/the-importance-of-being-in-school/; letöltés ideje: 2018.04.11.

Bartha Csilla - Petteri Laihonen - Szabó Tamás Péter: Nyelvi Jogok, nyelvi szabályozás, nyelvi tájkép kisebbségben és többségben egy új kutatási területről. 2013, 1 – 28. Letöltés helye: https://core.ac.uk/download/pdf/18405454.pdf; letöltés ideje: 2020.05.06.

Ben-Rafael, Eliezer - Shohamy, Elana - Aamara , Muhhamad Hasan - Trumper – Hecht, Nira: Linguistic Landscape as Symbolic Construction of the Public Space: The Case of Israel, In: Gorter, Durk: Linguistic Landscape, *A new approach to multilingualism*, Great Britain: Datapage Ltd. 2006. Letöltés helye: https://www.mlook.mobi/files/month_1203/10a7fc2bc7d408b92a452c6c0cc-08886f43102e4.pdf ; letöltés ideje:2018.02.26.

Gorter, Durk.: Linguistic landscapes and trends in the study of schoolscapes. *Linguistics and Education*, 44. 2018, 80-85. Letöltés helye: http:// doi:10.1016/j.linged.2017.10.001; letöltés ideje: 2020.05.10.

Hires-László Kornélia: Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon.

In: Márku Anita - Hires-László Kornélia (szerk.): *Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Ungvár: Autdor-Shark. 2015. Letöltés helye: http://mek.oszk.hu/15200/15254/15254.pdf; letöltés ideje:2018.03.25.

Izsák Balázs: A román tanügyi törvény a nemzetközi jog szemszögéből, http://epa.oszk.hu/02100/02169/00016/pdf/000312.pdf, letöltés ideje: 2020.01.02

Korhecz Tamás: A hivatalos nyelvhasználat szabályozása Svájcban, *Létünk különszám*, 2013. Letöltés helye: http://epa.oszk.hu/00900/00997/00028/pdf/EPA00997_letunk_2013_k_092-112.pdf; letöltés ideje: 2018.03.22.

Malinowski, David: Linguistic landscape, New contexts, competencies, and directions for the language classroom. Columbia: *Columbia University Language Resource Center*. 2014. Letöltés helye: https://www.youtube.com/watch?v=5RiRZFw3VgY; letöltés ideje:2018.03.26

Molnos Sándor: Jogában áll - ismertető a romániai magyarság kisebbségi jogairól Szerkesztette In: Molnos Sándor (szerk.): *A romániai magyarság kisebbségi nyelvi jogairól, I. kiadás. 2010 november*, 5-31. Letöltés helye: www.nyelvijogok.ro; letöltés ideje: 2018.03.09

Laihonen, Petter - Tódor, Erika.-Mária: The changing schoolscape in a Szekler village in Romania: signs of diversity in rehungarization. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism.* 2015, 362-379. Letöltés helye: https://doi.org/10.1080/13670050.2015.1051943; letöltés ideje: 2020.05.06.

România Hivatalos Közlönye 2012. évi DCLVII. miniszteri rendelete az oktatásról. Letöltés helye: http://www.monitoruljuridic.ro/monitorul-oficial/657/2012-09-17/; letöltés ideje: 2018.06.01.

România 1948. évi CLXXV. számú rendelete a tanügyi reformról. Letöltés helye: https://lege5.ro/Gratuit/g42domzq/decretul-nr-175-1948-pentru-reforma-invatamantului; letöltés ideje: 2018.06.01.

România 2001. évi CCXV. számú törvény az oktatásról. Letöltés helye: https://www.ce-re.ro/upload/LEGE_215_din_2001_republicata_feb%202007.pdf; letöltés ideje: 2018.06.04.

Izsák Balázs: A román tanügyi törvény a nemzetközi jog szemszögéből. In: *Magyar Kisebbség*. VI. évf. 3. sz. 2000, 181–204.

Kádár G Kádár Gyula: Az erdélyi magyarság-1918 – 2011. letöltés helye: https://www.3szek.ro/load/cikk/41542/az_erdelyi_magyarsag_1918%E2%80%932011; letöltés ideje: 2020.06.26.

Szabó Tamás Péter: Keresztény iskolai nyelvi tájkép. In: *Regio. XXV. Évf. 3.(1-31.) sz.* Budapest: *MTA Kisebbségkutató Intézet*. 2017. Letöltés helye: http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v25i3.173; letöltés ideje: 2018.03.29.

Tódor Erika Mária: Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. Magiszter. 2014, 1–51. Letöltés helye: http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2014/tel/08todor-nyelvhasznalat40_51.pdf; letöltés ideje: 2018.03.10.

Szomolai Csilla[1]

NYELVHASZNÁLATI JOGOK A SZLOVÁKIAI BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Bevezetés

„Ha az ember nem az anyanyelvén beszél, egy icipicit hazugságra kényszerül mindig. Nem azt mondja, amit valójában szeretne, hanem amit zavar nélkül ki tud fejezni."[2] Az államnyelv nem megfelelő szintű ismerete és a tolmácsoláshoz, illetve fordításhoz való jog megsértése a szlovák bíróságok részéről sok esetben szül abszurd szituációkat az eljárás során, s ezen okból kifolyólag jogi szempontból egyértelmű ügyben nem egyszer kényszerülnek a peres felek egészen a Legfelsőbb Bírósághoz vagy Alkotmánybírósághoz, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságához (a továbbiakban EJEB) fordulni, azzal érvelvén, hogy a szlovák bíróságok megsértették az adott peres fél tisztességes eljáráshoz való jogát.[3] A szlovákiai bíróságok előtt mind a mai napig emberek sokasága szembesül azokkal az akadályokkal, melyeket a nyelvi jogok garantálásának hiányosságai okoznak, annak ellenére, hogy a Szlovák Köztársaság Alkotmánya, törvényei és az ország által ratifikált nemzetközi jogi dokumentumok mind biztosítják a kisebbséghez tartozó személyeknek és az állam területén tartózkodó idegen nyelvű személy számára anyanyelvüknek a bírósági eljárások során történő használatát.

A közvetlen környezetemben tapasztalt nyelvi jogokat sértő magatartás késztetett arra, hogy rámutassak s vizsgáljam, miképpen sérülnek a felvidéki kisebbségek anyanyelv-használati jogai a szlo-

[1] A szerző a Szlovák Köztársaság Legfelsőbb Bíróságán dolgozik bírósági fogalmazóként

[2] Jókai Anna: *Szegény Sudár Anna*. Írók alapítványa. 2006, 135.

[3] A szerző a Szlovák Igazságügyi Minisztérium egykori képviselője peres ügyekben, akit e tanulmány megírására a saját praxisában tapasztalt visszásságok, jogsérelmek motiváltak.

vákiai bíróságok előtt. A tanulmányban elsősorban a büntetőeljárások során felmerülő nyelvi problémákra s jogsértésekre szeretném ráirányítani a figyelmet, s ezt főként azon okból kifolyólag, mivel a nyelvi jogok megsértése általában a büntetőeljárások során bukkan fel, tekintve, hogy ezen ügycsoportba tartozó eseteknél visszatérő problémát jelent a hatékony eljárás kérdése. A szlovák büntetőeljárások gördülékenységének hiányára nem egyszer rámutatott már az EJEB is, amely leggyakrabban a bíróságok, bűnüldöző szervek részéről történő felesleges késedelmet, illetve a büntetőeljárásban részt vevő személyek alapvető eljárási jogainak megsértését rója fel.[4] Annak ellenére, hogy a kisebbségek nyelvi jogainak megsértése a büntetőeljárás során már egy esetben megállapításra került, egyelőre az állam nem foglalkozik komolyan az anyanyelvhasználati jogok alkalmazása kapcsán felmerülő esetleges diszkriminatív gyakorlatokkal. Ezen okból kifolyólag a tanulmány a büntetőeljárások során történő kisebbségi nyelvhasználati jogok alkalmazásának kérdését érdemes tudományos szempontból is feldolgozni, elemezni.

A tanulmány strukturális szempontból három fő részre osztható: az első részben a Szlovákiában élő kisebbségek nyelvhasználati jogai kerülnek elemzésre, hiszen az Alkotmányban, illetve törvényekben kodifikált jogok hivatkozási alapul szolgálhatnak az egyes büntetőeljárások során. Az összehasonlíthatóság érdekében ezen részben rámutatok arra is, hogy a szlovák jogalkotó jóval restriktívebben értelmezi a polgárok anyanyelvhasználati jogát, mint a magyarországi törvények. A tanulmány második részében egy konkrét jogesetet fogok elemezni, amely egyértelműen illusztrálja, hogy annak ellenére, hogy Szlovákia területén az anyanyelvhasználati jogok a bíróságok előtt bizonyos mértékben garantálva vannak, a gyakorlatban ezen jogok csak nehezen kerülnek érvényesítésre. A tanulmány utolsó része a Szlovákiában történő anyanyelvhasznála-

[4] Žiačik v. Szlovák Köztársaság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2003. január 7-i ítélete; Bíro v. Szlovák Köztársaság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2010. május 18-i ítélete; Hauser v. v. Szlovák Köztársaság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2013. február 5-i ítélete; A. P. v. Szlovák Köztársaság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2020. január 28-i ítélete.

ti jogok jövőjével kapcsolatos meglátásokat tartalmazza a tárgyalt gyakorlati hiányosságok tükrében. Ezek alapján kevéssé látszik valószínűnek, hogy az anyanyelvhasználati jogok érvényesítése előtérbe fog kerülni a szlovákiai diskurzusban a közeljövőben.

A kisebbségi nyelvhasználat jogi kerete Szlovákiában

A bírósági szinkrontolmácsoláshoz és fordításhoz való jog a második világháborút követő, háborús bűnökkel vádolt vezetők elleni nürnbergi perek során nyert egyre nagyobb jelentőséget, ugyanis a szövetségesek által létrehozott Katonai Törvényszék a gyors, de tisztességes eljáráshoz való jog garantálását szem előtt tartó bírósági eljárást tűzte ki céljául. A perrendtartás egyértelműen kimondta, hogy minden alperesnek joga van fellépni a német, illetve angol nyelven folyó bírósági tárgyaláson, amelynek fordítása szimultán-fordítással van biztosítva, s egyidejűleg a szóbeli eljárásról hangfelvétel is készül, amely a védőügyvédek rendelkezésére áll.[5] Ezzel a ténnyel kapcsolatban meg kell említeni, hogy az első Csehszlovák Köztársaság területén élő kisebbségek számára a hivatalos szervek előtti tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog már az 1919. szeptember 10-én Saint Germain-en-Laye-ben megkötött szerződésben lefektetett szabályok értelmében garantálva voltak.[6]

A történelmi tények alapján megállapítható, hogy a bíróságok előtti tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog a Csehszlovák Köztársaság megalakulása (1918) óta fennálló jog. A nyelvhasználathoz való jog jelenleg Szlovákia Alkotmánya által van garantálva, amely szerint *aki kijelenti, hogy nem ismeri azt a nyelvet, amelyen a bírósági eljárás folyik, tolmácsra jogosult*.[7] A szlovák Büntető perrendtartás értelmében, *ha a vádlott, annak törvényes képviselője, a sértett, a részt-*

[5] B. Ferencz Benjamin: *Nurnberg Trial Procedure and the Rights of the Accused*. J. Crim. L. & Criminology. USA. 1948-49. 144-151.

[6] Simon Attila: Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet. 2010.

[7] A Szlovák Köztársaság 460/1992 Zb. számú Alkotmányának 47.cikkelye

vevő személy vagy a tanú kijelenti, hogy nem érti az eljárás nyelvét, joga van tolmácsra és fordítóra.[8] Ezzel a jogszabállyal összefüggésben meg kell említenünk, hogy a 2006 előtt hatályba lévő Büntető perrendtartás extenzívebben értékelte a kisebbségek nyelvi jogait, ugyanis a törvény kimondta, hogy *mindenkinek joga van anyanyelvét használni a bűnüldöző szervek előtt*.[9] Első olvasatra sokan nem érzékelik, hogy micsoda visszalépés történt a törvénymódosítást követően, de egyértelműen megállapítható, hogy a törvényhozók elvették a polgároktól az anyanyelvükön való tárgyalás jogát. Az új (restriktívebb) jogszabály az Alkotmánybíróság IV. ÚS 57/2014-42 számú határozatával volt megerősítve, amely közvetve megállapította, hogy amennyiben a büntetőeljárásban részt vevő személy érti az eljárás nyelvét, az állam nem köteles bebiztosítani számára a tolmács jelenlétét.[10] Ezen két ténnyel összefüggésben szükséges megemlíteni a Büntető perrendtartás 28. §. 2. bekezdését, amely értelmében a bíróság, illetve a bűnüldöző szervek kötelesek biztosítani a tolmács/fordító jelenlétét abban az esetben is, ha a büntetőeljárásban részt vevő személy kijelenti, hogy érti és beszéli az eljárás nyelvét, ám a hivatalos szervek az eljárás során olyan megállapításra jutnak, hogy a fentebb említett személy nem képes kellő mértékben védeni a jogait az eljárás nyelvén.[11] Abban az esetben, ha a fent említett jogszabályi rendelkezést nyelvtani szempontból értelmezzük, megállapítható, hogy a törvényhozó az állami szervek megítélésére bízza, hogy a büntetőeljárás adott alanyának szüksége van-e tolmácsra/fordítóra, mialatt a bűnüldöző szervek, illetve a bíróság nem köteles figyelembe venni a fordításra jogosult személy szubjektív véleményét arról, hogy mennyire érzi magáénak az eljárás nyelvét. Az ilyenfajta értelmezés már-már demokratikusnak és emberi jogokkal összhangban lévőnek is hangozhat, ám a szlovák hatóságok a fent

[8] A Szlovák Köztársaság 301/2005 Z.z. számú Büntető perrendtartása, §2, 20. bekezdése.

[9] Csehszlovákia 141/1961 Zb. számú Büntető perrendtartása, §2, 14. bekezdése.

[10] *IV. ÚS 57/2014-42 számú ügy*, Szlovák Alkotmánybíróság, 2014. január 30-i határozata.

[11] A Szlovák Köztársaság 301/2005 Z.z. számú Büntető perrendtartása, § 28, 2. bekezdése.

említett jogkörüket egyáltalán nem érvényesítik, sőt, inkább a szlovák nyelvet nem kellő mértékben beszélők ellen használják fel.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy mi történik a büntetőeljárás folyamán azon felvidéki magyar kisebbséghez tartozó büntetőeljárásban részt vevő személlyel, aki annak ellenére, hogy tanulmányai folyamán több évet – némely esetben évtizedet – tanult az állam nyelvén, s ezen okból kifolyólag kijelenti, hogy érti a szlovák nyelvet és valamelyest beszéli is azt, mégsem tudja kellőképpen védeni jogait az államnyelven folyó büntetőeljárásban? A válasz erre a költői kérdésre egyszerű, ámbár abszurd – a szlovák államapparátus nem biztosít tolmácsot/fordítót e személy számára, azzal érvelve, hogy a kötelező szlovák nyelvóra-látogatás következtében Szlovákia minden polgára kellőképpen elsajátítja az állam nyelvét. Summa summarum, az állam kisebbségek nyelvi jogaihoz való hozzáállásából egyértelműen következtethető, hogy amennyiben a tolmácsra/fordítóra jogosult személy a büntetőeljárás elején kijelenti, hogy érti az állam nyelvét, a továbbiakban nincs lehetősége panaszra, hogy nem tudja kellőképpen védeni érdekeit nyelvi akadályok végett, s arra sem számíthat, hogy a bíróság/bűnüldözési szervek *ex officio* gondoskodnak fordító/tolmács kirendeléséről.

A fent említettek alapján megállapítható, hogy a szlovák állam nem szívesen garantálja az anyanyelvhasználati jogot a büntetőeljárás során a felvidéki magyar kisebbségeknek, főként azon polgárok számára nem, akik valamelyest értik s beszélik az eljárás nyelvét.

Ezen negatív gyakorlat ellenére meg kell jegyeznünk, hogy Szlovákia területén nem egy olyan személy él, aki szlovák állampolgársága ellenére egyáltalán nem beszéli az állam nyelvét. Az ilyen esetben az állam automatikusan köteles tolmács, illetve fordító jelenlétét biztosítani a büntetőeljárás során.

A szlovák Büntető perrendtartás 28. § , 4. bekezdése értelmében, *abban az esetben, ha a vádlott kijelenti, hogy nem érti, illetve beszéli az eljárás nyelvét, a bíróság köteles a vádlott számára lefordítani a vádindítványt, vádiratot, a szabadságelvonásról szóló határozatot, a vádalkut, és minden ügydöntő határozatot; ezen jogáról a vádlott kifejezetten lemond-*

hat, ám a lemondás következményeiről a bíróság köteles őt felvilágosítani.[12] Ezen jogszabállyal összefüggésben Szlovákia Legfelsőbb Bírósága a 3Tdo/18/2013 számú határozatában kimondta, hogy annak ellenére, hogy a vádlott jogosult megismerni a teljes irat tartalmát a hatékony védelem érdekében, az ilyen személynek a büntetőeljárásban érintett nyelvhasználati joga nem hoz létre automatikusan jogot az összes dokumentum lefordítására. A bűnüldöző szervek és a bíróságok nem vonhatók azért felelősségre, ha nem fordítják le az egész aktát a vádlott anyanyelvére, ugyanis ezen kötelesség sem a Büntető perrendtartás 28. § 2. bekezdéséből, sem az Alkotmány 20. cikkelyéből nem vonható le. Éppen ellenkezőleg, az ügyvéd kötelessége, hogy a vádlott számára biztosítsa a szükséges jogi segítségnyújtást, amibe beletartozik az egyes kulcsfontosságú dokumentumok lefordítása is.[13] A Büntető perrendtartás 28. §, 2. bekezdése alapján, amely nem garantálja az anyanyelven folyó eljáráshoz való jogot, könnyen előfordulhat, hogy a magyar anyanyelvű, de például angol nyelven jól beszélő vádlottnak a fent említett dokumentumok nem magyar, hanem angol nyelvre lesznek lefordítva, és ez főleg olyan esetben, ha közös eljárás folyik több idegennyelvű vádlott ellen, ahol mindannyian jól beszélik és értik az angol nyelvet.

Az a tény, hogy a szlovák büntetőeljárási szabályok jóval restriktívebbek a magyarokhoz képest, ami a fordításhoz, illetve tolmácsoláshoz való jogot illeti, jól látható a magyar Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény egyes paragrafusaiból. Ezen törvény 8. §-a kimondja, hogy *(1) a büntetőeljárás nyelve a magyar. A Magyarországon élő, törvényben elismert nemzetiségek tagjai a büntetőeljárásban a nemzetiségi anyanyelvüket használhatják. (2) Senkit nem érhet hátrány amiatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri. (3) A büntetőeljárásban mindenki jogosult az anyanyelvét használni.*[14] Továbbá, a 39. §, 4. bekezdése alapján, *a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a terheltet a büntetőeljárásban történő részvételének kezdetekor a jogairól tájékoztatja és a kötelezettségeire figyelmezteti. A tájékoztatás kiterjed a*

[12] A Szlovák Köztársaság 301/2005 Z.z. számú Büntető perrendtartása, § 28, 4. bekezdése.

költségkedvezmény indítványozásához való jogra és annak feltételeire, valamint az anyanyelv használatához való jogra is.[15] A nyelvhasználat biztosítása s a tolmácshoz való jog a Büntetőeljárásról szóló törvény 78. §-ban is deklarálva van, amely értelmében *ha a büntetőeljárásban részt vevő személy a nem magyar anyanyelvét, nemzetiségi anyanyelvét vagy törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződésben meghatározott egyéb anyanyelvét kívánja használni, - lehetőleg a jogi szaknyelv megfelelő ismeretével rendelkező - tolmácsot kell igénybe venni.*[16] A törvény fent említett rendelkezéseiből megállapítható, hogy a Büntetőeljárásról szóló törvény mindenki számára biztosítja az anyanyelvhasználati jogot, még abban az esetben is, ha az adott személy beszéli a magyar nyelvet. A fent említettek alapján konstatálhatjuk, hogy a magyar bíróságok különbséget tesznek az anyanyelv, illetve beszélt nyelv között, s kimondják, hogy mindenkinek joga van használni az anyanyelvét a bíróság előtt, függetlenül attól, hogy milyen szinten ismeri és beszéli az eljárás nyelvét. Az anyanyelvhasználati jogok ilyen módú védelmét azon okból is támogatjuk, mivel a bíróságok kötelesek szem előtt tartani, hogy a büntető eljárás mentes legyen a nyelvi akadályoktól és az egyes személyek hatékonyabban tudjanak együttműködni a hatóságokkal az eljárási cselekmények során. Ezzel az állítással kapcsolatban a teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy 2017-ben, az európai migrációs válság idején a magyar határzárral kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó eljárási szabályok korántsem garantálták a bevándorló, nem magyar anyanyelvű emberek nyelvi jogait, ugyanis az akkor hatályban lévő Büntetőeljárásról szóló törvény 542/K. §-a kimondta, hogy a magyar nyelvet nem ismerő terhelt számára sem a vádiratot, sem az ítéletet, sem az ügydöntő végzést nem kell lefordítani.[17] Ezzel a paragrafussal kapcsolatban meg kell említeni, hogy Bérces Viktorhoz, A határzárral

[15] Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. Törvény, 39. § 4. bekezdés.

[16] Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. Törvény, 78 § 1. bekezdés.

[17] Bérces Viktor: A határzárral kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó eljárási szabályokról – de lege ferenda: Letöltés helye: https://eljarasjog.hu/2017-evfolyam/a-hatarzarral-kapcsolatos-buncselekmenyekre-vonatkozo-eljarasi-szabalyokrol-de-lege-ferenda/; letöltés ideje: 2020.07.23.

kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó eljárási szabályokról – de lege ferenda c. tanulmány szerzőjéhez hasonlóan, a törvény ezen rendelkezésével nem értek egyet, ám véleményem szerint is akceptálható, hogy egy esetleges tömeges bevándorlási hullám esetében tarthatatlan szituációt eredményezne az, ha minden, más-más nyelvet beszélő menekült részére külön-külön kellene lefordítani az ellenük indított büntetőeljárás egyes iratait. Éppen ezen okból kifolyólag Bérces Viktorhoz hasonlóan én is azt a nézetet vallom, hogy válságos szituációkban, mint például a 2017-es évi migrációs válság az ilyenféle ideiglenes jogkorlátozásokat elfogadhatónak minősíthetjük kivételes jelleggel, az általános büntetőeljárások során a fent említett korlátozás már elfogadhatatlan lenne.[18]

Az általános büntetőeljárások során történő anyanyelv használati jog fontossága a Fővárosi ítélőtábla 1/2013. számú büntető elvi döntésével is alátámasztható, ugyanis az ítélőtábla kimondja, hogy *„a magyar nyelv tudásának csak abban az esetben van jelentősége, ha az eljárásban részt vevő személy nem az anyanyelvét és nem a törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés alapján a regionális vagy nemzetiségi nyelvét, hanem az általa megjelölt más nyelvet kívánja használni, mert ezt csak akkor teheti meg, ha a magyar nyelvet nem ismeri.*“[19] Továbbá, „Amennyiben a terhelt nem magyar anyanyelvű, de a magyar nyelvet érti és beszéli, akkor tolmács közreműködése nélkül folyhat az eljárás mindaddig, ameddig be nem jelenti, hogy a saját anyanyelvét kívánja használni.“[20] A fent említett döntésből egyértelműen kitűnik, hogy míg Magyarországon az eljárás nyelvétől eltérő nyelvet beszélő személy önmaga döntheti el, hogy mikor kéri a tolmács/fordító segítségét, addig Szlovákiában a nem szlovák anyanyelvű félnek lényegesen nehezebbnek bizonyulhat a jog érvényesítése már egy ilyen csekély, csupán eljárásjogi kérdésben is.

Ezzel összefüggésben meg kell jegyeznünk, hogy annak ellenére, hogy a magyar törvények jóval szélesebb nyelvhasználati jogot biztosítanak a bűncselekménnyel gyanúsított személynek a szlovákok-

[18] Uo.

[19] *4.Bkf.10.720/2012 számú ügy*, Fővárosi Ítélőtábla, 2012.

[20] Uo.

nál, a szlovák törvény is összhangban van Emberi Jogok Európai Egyezménye[21] 6. cikkének 3. bekezdésével és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának[22] 14. cikkének 3. bekezdésével, ugyanis ezen nemzetközi dokumentumok nem teszik kötelezővé az vádlott anyanyelvén folyó tárgyalás biztosítását. Ezen tény az EJEB rendelkezéseivel is alátámasztható, ugyanis az EJEB az *Isop kontra Ausztria* ügyben kimondta, hogy csak abban az esetben van a vádlottnak joga az anyanyelvén való tájékoztatásra az ellene felhozott vádakról, amennyiben nem érti az eljárás nyelvét.[23] Szlovákia álláspontját erősíti az *Cadoret és Le Bihan kontra Franciaország* ügyben kihozott határozat is, amely értelmében *„amennyiben a bíróság bizonyos abban, hogy a vádlott elégséges mértékben ismeri a bíróság nyelvét, nem kell figyelembe vennie, hogy a vádlott számára kedvezőbb lenne-e a bíróság nyelvétől eltérő nyelven kifejeznie magát."*[24]

A feljebb idézett határozatok alapján megállapítható, hogy egyelőre nem csak Szlovákia, de még az EJEB is azt az álláspontot képviseli, hogy abban az esetben, ha a perbeli fél kellő mértékben ismeri az eljárás nyelvét, az állam nem köteles számára biztosítani az anyanyelv-használatának jogát. Mindez annak ellenére történik, hogy az Európai Unió Alapjogi Chartájának 21. cikke expressis verbis tiltja a nemzeti kisebbséghez való tartozás alapján történő hátrányos megkülönböztetést[25], s az Európa Tanács Kulturális, Tudományos és Oktatási Bizottsága[26] és az Európai Parlament 2018. november 13-i állásfoglalása az EU-ban élő kisebbségekre vonatkozó minimumszabályokról (2018/2036(INI)) nyíltan deklarálja, hogy az egyes kisebbségek nyelve Európa kulturális örökségének része,

[21] Az Európa Tanács az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezménye.

[22] Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.

[23] *Isop kontra Ausztria* 34808/60 számú ügy, Emberi Jogok Európai Bírósága, 1962. március 8-i határozat.

[24] Caderot és Le Bihan *kontra Franciaország 323/1988, 1991. április 11-i határozat.*

[25] Az Európai Unió Alapjogi Chartája (sz. 2012/C 326/02), 21.cikk.

[26] Az erősen veszélyeztetett nyelvek védelmét és újjáélesztését célzó intézkedések megerősítése. Európa Tanács, Parlamenti Közgyűlés, dok. 12423, 2010. október 21.

amelyeknek megőrzése és használata hozzájárul egy demokratikusabb és kulturálisan sokszínűbb Európa felépítéséhez.

Esettanulmány

A kisebbségek nyelvhasználati jogaival kapcsolatosan fontosnak tartom bemutatni azt a Kassai Járásbíróság előtt zajló ügyet, amelyben a magyar-roma „kettős kisebbséghez" tartozó polgárok nyelvi jogait jócskán megsértette az államapparátus. Bevezetésképpen meg kell jegyezni, hogy az ügy ténybeli háttere ezen dolgozat céljaira nem annyira lényeges, de mivel a magyar médiában szinte egyáltalán nem került ez a jogilag és főleg politikailag rendkívül komplikált, Malina Hedvig ügyéhez hasonló, emberi jogokat megsértő eset publikálásra, röviden ismertetném a tényállást.

2013 nyarán a szlovák rendőrség körülbelül 60 tagú osztaga szállta meg a kelet-szlovákiai szepsi romatelepet, és embertelen testi bántalmazásba, fosztogatásba kezdtek a helyi lakossággal szemben. Annak ellenére, hogy a rendőrök tettei jócskán áthágták az arányosság követelményének határait, a Belügyminisztérium és az akkori kormányfő, Robert Fico állítása alapján nem történt jogsértés.[27] Ezzel a véleménnyel nemcsak a szlovák romaügyi kormánybiztos, hanem az Európai Roma Jogok Központja és az Egyesült Nemzetek Szervezete Emberi Jogi Főbiztossága sem ért egyet, s mindegyikőjük egyértelműen kimondja, súlyos jogsértés történt.[28] Míg a rendőrök ellen folytatott, közfeladati helyzettel visszaélés ügyében zajló büntető eljárás pillanatok alatt leállításra került, a magyar nemzetiségű roma áldozatokból vádlottak lettek, akik jelenleg hamis vád és hamis tanúzás vádjával állnak bíróság előtt, ugyanis az állam állítása alapján jogtalanul vádolták meg a

[27] Rendőrségi razzia Szepsiben. *Policajná Razia*. Letöltés helye: http://policajnarazia.sk/spolitizovanie-kauzy. Letöltés ideje: 2020.04.08.

[28] Prušová Veronika: A szakértői véleményben azt írják, hogy a romák „mentalita romica" nevű rendellenességben szenvednek. *DenníkN*, 2017. szeptember 17. Letöltés helye: https://dennikn.sk/; letöltés ideje: 2020.07.17.

rendőröket, hogy azok visszaéltek a törvény által garantált jogkörükkel. A sértett romák pszichológiai profilját vizsgáló pszichológus szakvéleménye alapján a vádlottak *„mentalita romica"* nevezetű pszichikai rendellenességben szenvednek[29], ezért automatikusan nem tekintik szavahihetőnek. Őszintén szólva, ami a kisebbségi jogok megsértését illeti, talán ezen a ponton meg is állhatnánk, hiszen a 21. században, Európa szívében elképzelhetetlen, hogy egy képzett szakember, aki felett a Szlovák Igazságügyi Minisztérium gyakorol felügyeletet,[30] miképpen nevezhet egy népcsoportot úgy, mint notórius hazudozó. Annak ellenére, hogy a *„mentalita romica"* megbélyegzés teljes mértékben emberi jogokat sértő, az állam más véleményt vallott, s Szlovákiában nem megszokott szélsebes módon (az ügyész által írt vádirat kézbesítése után egy nappal), már el is ítélte a bírósága a „hazug romákat".

Az első büntetőeljárásban a romákat, mint sértetteket hallgatták ki, s ezáltal a bűnüldöző szerveknek tisztában kellett volna lenniük azzal a ténnyel, hogy nem beszélik kellőképpen a szlovák nyelvet, ugyanis a mindennapjaik során magyarul, illetve ritkább esetben roma nyelven kommunikálnak. A rendőrök ellen folyó büntetőeljárásban még jogukban állt az anyanyelvüket használni, ám amikor már gyanúsítottként hallgatták ki őket, egyáltalán nem volt jelen tolmács, s ez annak ellenére, hogy a felügyelő ügyész kijelentette, tudomása van arról, hogy a gyanúsítottak nagyon rosszul beszélik a szlovák nyelvet.[31] Ezen tény ellenére a vádirat nem volt az eljárásban szereplő kisebbségi csoport számára magyar nyelven kézbesítve, tehát nyelvi jogaikat megsértette az állam. Mindez annak ellenére történt, hogy Roman Kvasnica, a meggyanúsított romák védőügyvédje, tudatta a bírósággal, hogy mikor átvette az egyik

[29] A szakértői vélemény alapján a „mentalica romica" jelző a romáknál (állítólagosan) fennálló önfegyelem hiányát, agresszív magatartást, ill. a társadalmi normákhoz való alkalmazkodás hiányát hivatott jelölni.

[30] A Szlovák Köztársaság 382/2004 Z.z. számú szakértőkről, tolmácsokról és fordítókról szóló törvényének 27. § alapján a szakértők felett a Szlovák Igazságügyi Minisztérium gyakorol felügyeletet, ám a szakértői vélemaényüket a saját nevükben állítják ki.

[31] Prušová Veronika: Az állam a jogi képességeit próbálgatja az áldozatokon. *DennikN*, 2018. 06. 18. Letöltés helye: www.dennikn.sk/; letöltés ideje: 2020.04.14.

gyanúsított jogi képviseletét, rájött, hogy ügyfele nem beszél jól szlovákul és ezért tolmács kirendelését kérvényezi. Az ügyész véleménye alapján nem az állam, hanem a védőügyvéd köteles biztosítani, hogy a vádlott megértse, mi történik az eljárás során.
Továbbá, az ügyvéd szerint ügyfele jogait már az előzetes vizsgálati eljárásban is megsértették, ugyanis annak ellenére, hogy a bűnüldöző szervek tudtak arról, hogy a vádlott nem beszéli jól a szlovák nyelvet, nem biztosították be a tolmács jelenlétét, tehát semmibe vették a védelemhez való jog alapvető szabályait.[32]

Továbbá, ugyanazon romatelepről származó másik gyanúsítottnak, akinek ugyan a vádiratot a bíróság által kirendelt tolmács magyarul tolmácsolta, de magyar nyelven nem küldte el, az állam ugyancsak megsértette a nyelvi jogait. A védőügyvéd ugyan kérte az egész akta magyar nyelvre való fordítását, ám a bíróság kijelentette, hogy ez nem szükséges. Az ügyész azzal érvelt, hogy mivel az előzetes vizsgálati eljárásban a vádlott kijelentette, hogy érti és beszéli a szlovák nyelvet, nem indokolt, hogy a tolmács mellé még fordító is legyen kirendelve, ugyanis ez csak felesleges időhúzást eredményezne. A büntetőeljárás menetét az ombudsman is követi, aki a romák nyelvi jogainak megsértésével kapcsolatban kijelentette, hogy mivel a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogot mindkét fél másképp értelmezte, valószínűleg ez a kérdés a felsőbb bíróságok által lesz tényszerűsítve. Ezen állítás ellenére, az ombudsman nézete szerint különbséget kell tenni a között a tény között, hogy a személy beszéli az eljárás nyelvét, illetve a között, hogy érti és felfogja-e a büntető eljárás lényegét.[33] A védőügyvéd véleménye szerint, abban az esetben, ha a vádlott kijelenti, hogy érti az eljárás nyelvét, de a bűnüldöző szervek úgy értékelik ki, hogy az alany nyelvtudása nem elégséges, kötelesek *ex officio* tolmácsot/fordítót kirendelni.[34]

[32] A romák elleni büntetőeljárás megakadt a tolmács-kérdése miatt. Aktuality, 2019. 03. 12. Letöltés helye: www.aktuality.sk/; letöltés ideje: 2020.04.14.

[33] A romák ügyében folyó, rendőrségi razziával összefüggő tárgyalásokat Patakyová is követi. TASR, 2019. 03. 13. Letöltés helye: www.tasr.sk; letöltés ideje: 2020.04.02.

[34] A megvert romák ügye- A vádlott Milan elfelejtett szlovákul. Cas.sk, 2019. március

Szerencsére jelen tanulmány írásának időpontjában a Kassai Kerületi Bíróság a hat ügyből egyben már kimondta – a többi ügyben még folynak a tárgyalások –, hogy a vádlottnak joga van nem csak tolmácsra, hanem a büntetőeljárásban keletkező dokumentumok magyarra való fordítását végző fordítóra is. A kerületi bíróság véleménye alapján ugyanis nem elegendő a vádlott kijelentése, hogy érti az eljárás nyelvét, ugyanis az adott állami szerv köteles meggyőződni arról, hogy a vádlott ténylegesen képes kommunikálni az eljárás nyelvén. A bíróság megjegyezte, hogy a védelemhez való jog garantálásához nem elégséges, ha az adott személy alapvető témákról képes kifejteni véleményét az eljárás nyelvén, ugyanis ezen jog megfelelő szintű biztosításához olyan szintű nyelvtudás szükségeltetik, amelynek köszönhetően a vádlott képes megérteni az őt megillető jogokról szóló felvilágosítást, a szemtanúk, illetve szakértők nyilatkozatait, valamint az okirati bizonyítékok tartalmát.[35]

A Kassai Kerületi Bíróság véleménye az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/ E irányelvével a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról is összhangban áll, ugyanis az irányelv kimondja, hogy büntetőeljárásban részt vevő személy kijelentése arról, hogy az eljárás nyelvét érti és beszéli tulajdonképpen irreleváns, ugyanis a hivatalos szervek kötelesek relevánsan megítélni, hogy milyen szinten beszéli az adott személy az eljárás nyelvét. Amennyiben a büntetőeljárásban résztvevő személy nem képes kellő mértékben biztosítani a védelemhez való jogát nyelvtudás hiánya miatt, az állam köteles fordítót/tolmácsot kirendelni, ugyanis ellenkező esetben az eljárási vagy bizonyítékgyűjtési cselekmények semmissége következik be, ami a büntetőeljárás megszüntetését vagy a terhelt felmentését eredményezi. A vádlottak egy romatelepen élnek, ahol elsősorban roma, valamint magyar nyelven beszélnek. Másodsorban, a pár éves iskolalátogatásuk magyar iskolában történt, tehát a szlovák nyelvvel való kontaktusuk az életük folyamán minimális volt, és valószínűleg az is marad. Éppen ezen okokból kifolyólag jogosan hozta az ügyészség

13. Letöltés helye: https://www.cas.sk/; Letöltés ideje: 2020.04.02.

[35] 8Tos/73/2019 számú ügy, Kassai Kerületi Bíróság. 2019. szeptember 5-i határozat.

tudtára a kerületi bíróság, hogy már az előzetes vizsgálati eljárásban biztosítani kellett volna a tolmács és fordító jelenlétét, főleg azon okból kifolyólag, hogy a bűnüldöző szervek tudatában voltak annak, hogy a vádlott nem beszél szlovákul. Szlovákia hozzáállásából kitűnik, hogy az állami szervek egyáltalán nem veszik figyelembe az emberek szociális státuszát, földrajzi lakhelyének demográfiai és szociológiai mutatóit, csupán a materiális tényekből indulnak ki, amik sok esetben félrevezetőek, illetve helytelenek. Ha csak Szlovákia őshonos magyar kisebbségét tekintjük, óriási különbségeket tapasztalhatunk az egyes emberek szlovák nyelvtudása között. Az államnyelv ismerete Felvidék magyarlakta területein elsősorban az adott polgár lakóhelyétől, múltbeli tanulmányaitól/munkahelyétől, életévétől, illetve sok esetben családi hátterétől függ.

A büntetőeljárásban résztvevő H.I. monogrammal rendelkező vádlott esetében a bíróság az ellene folyó büntető eljárást kénytelen volt megszüntetni, ugyanis a Kassai Kerületi Bíróság véleménye szerint a vádlott nyelvi jogai már olyan mértékben meg voltak sértve az előzetes vizsgálati eljárás során, ami már visszafordíthatatlan.[36] Mivel az ügyészség fellebbezést nyújtott be, a bíróság határozatát egyelőre nem tekinthetjük végérvényűnek. Ennek ellenére, bárhogy is fejeződik be a romák elleni jogtalan eljárás, anyanyelvhasználati jogok tekintetében a bíróság határozatai meghatározók lesznek, ugyanis annak ellenére, hogy Szlovákiában nincs precedensjog, a bíróságok törekszenek az egységes jogalkalmazásra. Több száz, ezer felvidéki magyar jár hasonló cipőben, mint H.I. Csekély mértékben ugyan beszél szlovákul, még sincs esélye megérteni a jogi terminológiát. Magyar anyanyelvű jogászként tudom, mit jelent szlovákul beszélni az utcán és mit jelent idegen nyelven jogot védeni. Igaz, H.I. esetében talán a jelen ügy szempontjából „szerencsésnek" volt tekinthető személyes körülménye – egy mélyszegénységben élő magyar anyanyelvű roma, aki csak az általános iskola alsó tagozatát látogatta, könnyebben bebizonyítja, hogy nem beszéli megfelelő szinten az állam nyelvét, mint az a személy, aki például felsőfokú

[36] 1T/37/2018 számú ügy, Kassai Járási Bíróság. 2020. március 2-i határozat.

végzettséggel rendelkezik, amelyet Szlovákia magyar tannyelvű egyetemén szerezte.

Sajnos, nem egyszer találkoztam a bírósági gyakorlatban azzal a bírói érvvel, hogy a büntetőeljárásban résztvevő személy/peres fél köteles ismerni az államnyelvet, ugyanis abszolválta az általános- és középfokú oktatást, aminek köszönhetően magas szinten kell beszélnie a szlovák nyelvet. S mivel Szlovákia jogrendje nem garantálja az anyanyelvhasználati jogot a bíróságok előtt, nagyon könnyen megeshet, hogy szlovákul nem jól beszélő főiskolát/egyetemet/középiskolát végzett személy nem jogosult tolmácsra/fordítóra ilyen mondvacsinált ok miatt.

Az anyanyelv-használati jogok jövője Szlovákiában

Ami az anyanyelv-használati jogok jövőjét illeti, véleményem szerint az államhatalomnak egyértelműen különbséget kellene tennie a nyelvi kisebbséghez tartozó állampolgárok és Szlovákia területén pereskedő idegenek között. Szlovákia Alkotmányának 34.cikkelyének 1. bekezdése ugyanis kimondja, hogy a *Szlovák Köztársaságban nemzetiségi kisebbséget vagy etnikai csoportot alkotó állampolgároknak biztosítva van a sokoldalú fejlődés, főleg a jog a kisebbség más tagjaival vagy csoportjaival együtt fejleszteni saját kultúráját, a jog információkat terjeszteni és kapni saját anyanyelvén, nemzetiségi egyesületekben szerveződni, művelődési és kulturális intézményeket alapítani és fenntartani. A részleteket törvény szabályozza.*[37] Az Alkotmány 34. cikkelyéből kitűnik, hogy a külföldi polgárokkal ellentétben az állam köteles az ország területén élő kisebbségeknek garantálni a nyelvi/kulturális jogaik érvényesítését, amibe beletartozik a bíróságokon való anyanyelv használatának joga is. A Szlovák Alkotmánybíróság véleménye alapján ugyanis a nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogosultak egy bizonyos mértékű pozitív diszkriminációra, amely alapján az állam köteles számukra biztosítani az anyanyelvükön

[37] A Szlovák Köztársaság 460/1992 Zb. számú Alkotmányának 34.cikkelye.

történő információk terjesztését, illetve fogadását és véleménynyilvánítási szabadságukat.[38] Véleményem szerint a bíróságokon való anyanyelvhasználati jognak a biztosítása a szlovák állam kötelességének kellene lennie a nyelvi kisebbségekhez tartozó polgárai irányába, mivel az állam részéről történő ellentétes magatartás az ország terültén élő kisebbségek negatív diszkriminációját eredményezheti, főleg abban az esetben, ha a bírósági eljárásban résztvevő személy csak csekély mértékben érti az eljárás nyelvét. Pontosan ezen okból kifolyólag azt tartom, hogy a szlovák Büntető perrendtartás módosítása rendkívül szükséges, amely alapján (a magyarországi törvényhez hasonlóan) Szlovákia nyelvi kisebbségeihez tartozó érintett esetén csak abban az esetben lehet eltekinteni az anyanyelvhasználati jog biztosításától a bírósági eljárás során, ha az érintett ezen jogáról expressis verbis lemondott. Az Európai Unió Bírósága a 137/84. számú Mutsch-ügyben 1985. július 11-én hozott ítéletében kimondta, hogy az egyének nyelvi jogainak és kiváltságainak védelme különös jelentőséggel bír.[39] Ezen bírósági érvelésalapján egyértelműen kijelenthető – az állam köteles védeni kisebbségeit a bírósági eljárás folyamán, s nincs helye az olyan érvelésnek, amely alapján az egyes kisebbségek kötelesek érteni az állam nyelvét. Magyarország Legfelsőbb Bírósága a BH 1989.1.10 I. számú határozatában kimondta, hogy *„ha a vádlott a magyar nyelvet nem ismeri vagy pedig nem tud megfelelően magyarul, hivatalból tolmácsot és védőt kell részére kirendelni [Be. 8. § (1) bek., 47. § c) pont, 80. § (1) bek.]. Ha a vádlott nem magyar anyanyelvű, akkor is használhatja a saját anyanyelvét, ha magyar állampolgár és jól tud magyarul. Azt, hogy a saját anyanyelvét kívánja használni, az eljárás bármely szakában kijelentheti. Ettől kezdődően kell tolmácsról gondoskodni, de védő kirendelése ez okból nem kötelező [Be. 8. § (2)].“*[40] Ezzel szemben Szlovákia a legcsekélyebb mértékben sem tartja tiszteletben az országában élő kisebbségeket, s nem hajlandó számukra garantálni anyanyelvük használatának

[38] PL ÚS 4/97 számú ügy. Szlovák Alkotmánybíróság. 1997. február 25-i határozat.

[39] 137/84. számú Mutsch-ügy. Európai Unió Bírósága. 1985. július 11-i ítélet.

[40] Bírósági Határozatok, 1989. 10. sz. Letöltés helye: https://kuriaidontesek.hu/hvg-search/result/tipus/all/detail/1/m/5/page/1842. Letöltés ideje: 2020.05.01

jogát még a legkomolyabb bírósági perekben/büntetőeljárásokban sem, amelyekben gyakorta emberéletek, sorsok forognak kockán.

Annak ellenére, hogy egy demokratikus jogállamban nem ritka dolog, hogy az állam által garantált jogok szintje csökken, azt a véleményt vallom, hogy semmiképpen sem előnyös a polgárok számára, ha a történelem időkerekén visszafelé haladunk. Míg az első Csehszlovák Köztársaságban a kisebbséghez tartozó személyek nyelvi jogai az 1919. szeptember 10-én Saint Germain-en-Laye-ben megkötött szerződésben lefektetett szabályok értelmében garantálva voltak (ugyanis a 7. cikkely (4) bekezdése alapján a Csehszlovák Köztársaság – egy hivatalos nyelv bevezetésének sérelme nélkül – a nem cseh nyelvű állampolgároknak megfelelő könnyítéseket *(facilités appropriées)* köteles nyújtani anyanyelvüknek a bíróságok előtti szóban vagy írásban való használata tekintetében)[41], addig a 21. században az állami szervek már csak hosszadalmas eljárás után hajlandók garantálni a kisebbségek nyelvhasználati jogát a bíróságok előtt.

Ami az államhatalom részéről történő nyelvhasználati jogok biztosítását illeti a bírósági eljárások során, Szlovákia bírósági határozatai alapján megállapítható, hogy az állam meglepő módon a tolmács/fordító biztosításának terhét jogtalan módon próbálja átruházni a perbeli fél/büntetőeljárásban részt vevő személy jogi képviselőjére. Ezen tény például a Szlovák Alkotmánybíróság 2017. december 20-i határozata (ÚS 731/2017) által van megerősítve, amelynek értelmében *„azon vádlott, amely annak ellenére, hogy megfelelően ismeri az eljárás nyelvét, kijelenti, hogy igényli a tolmács kinevezését, nem jogosult az ilyen kérelem elfogadására (amennyiben az állami szervek nem döntenek másként). Az eljárás nyelvének ismeretének szintje az alapján határozandó meg, hogy milyen a bűncselekmény jellege s az egyes hivatalos okiratok milyen nyelvi szinten voltak megírva. Bizonyos esetekben a nyelvhasználati jogok bebiztosításához elegendő, ha a perbeli fél ügyvédje képes kommunikálni mind a vádlott, mind a bíróság nyel-*

[41] Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 2010.

vén."[42] Az Alkotmánybíróság ezen határozatából kitűnik, az állam nagyon egyszerűen az ügyvédre ruházza át a perbeli fél nyelvi jogainak bebiztosításának kötelességét. Jogos az ilyen fajta kötelesség-átruházás? – hangozhatna a költői kérdés. A válasz egyszerű - nem, nem jogos, hisz míg az ügyvéd feladata az ügyfelének képviselete/védelme a bírósági eljárás során, addig az állam kötelessége az olyanfajta eljárási jogok bebiztosítása a bíróság előtt fellépő saját állampolgára számára, mint például a tolmácsoláshoz/fordítóhoz való jog, és ha ez nem történik meg, az jogsértéshez vezet.

Következtetések

A Szlovák Alkotmánybíróság PL ÚS 4/97 számú határozata kimondja, hogy a *„Szlovák Köztársaság Alkotmánya és a Szlovák Köztársaság egyéb jogszabályai nem szabályozzák/garantálják a hivatalos kommunikációban a nyelvek egyenlőségét. Az egyenlőség általános elve alapján minden ember méltóságában és jogaiban egyenlő, függetlenül nemzetiségi hovatartozásától. A nemzeti kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó személyeknek a nyelvük hivatalos kommunikációban való felhasználásának joga különleges jog (az állam pozitív megkülönböztetésének kifejezése), amely ellensúlyozza azt a hátrányt, hogy az adott személy nem tartozik az állam nemzeti többségi népességéhez. A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek nyelvi (valamint egyéb) jogainak terjedelmét és mértékének jogi szabályozást úgy kell megszabni, hogy elkerülhető legyen az indokolatlan megkülönböztetés és az állam többi lakosával való hátrányos bánásmód."*[43] A feljebb jellemzett romák elleni büntetőeljárás alapján is konstatálhatjuk, hogy a Szlovák Köztársaság a büntetőeljárások során indokolatlan megkülönböztetésben részesíti az etnikai kisebbségekhez tartozó polgárait, s mindezt annak ellenére teszi, hogy az Alkotmány 33. cikkelye kimondja, hogy *senkinek nem származhat hátránya abból, hogy valamely nemzeti kisebbséghez vagy etnikai*

[42] ÚS 731/2017 számú ügy. Szlovák Alkotmánybíróság. 2017. december 20-i határozat.
[43] PL ÚS 4/97 számú ügy. Szlovák Alkotmánybíróság. 1997. február 25-i határozat.

csoporthoz tartozik.[44] Szlovákia törvényalkotói és bírósági praxisát ismervén nem tartom valószínűnek, hogy a Büntető perrendtartás kisebbségek anyanyelv-használati jogainak garantálásáról szóló része a közeljövőben módosításnak lesz alávetve, ám bízok abban, hogy például a fent említett „romák ügyében" a Legfelsőbb Bíróság, illetve az Alkotmánybíróság teremt olyan joggyakorlatot, amely a felvidéki kisebbségek számára is széleskörű nyelvhasználati jogot biztosít a büntető eljárás során.

Irodalomjegyzék

Tanulmányok

Bérces Viktor: A határzárral kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó eljárási szabályokról – de lege ferenda. In: *Eljárásjogi Szemle 2017/2.*

B. Ferencz Benjamin: *Nurnberg Trial Procedure and the Rights of the Accused. J. Crim. L. & Criminology.* USA. 1948-49

Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban.* Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 2010.

Újságcikkek

A romák ügyében folyó, rendőrségi razziával összefüggő tárgyalásokat Patakyová is követi. *TASR*, 2019. 03. 13. Letöltés helye: www.tasr.sk; letöltés ideje: 2020.04.02.

A megvert romák ügye- A vádlott Milan elfelejtett szlovákul. *Cas.sk*, 2019. 03. 13. Letöltés helye: www.cas.sk; Letöltés ideje: 2020.04.02.

A romák elleni büntetőeljárás megakadt a tolmács-kérdése miatt. *Aktuality*, 2019. 03 12.

Jókai Anna: Szegény Sudár Anna. Írók alapítványa. 2006

Prušová Veronika: A szakértői véleményben azt írják, hogy a ro-

[44] A Szlovák Köztársaság 460/1992 Zb. számú Alkotmányának 33.cikkelye.

mák *„mentalita romica“* nevű rendellenességben szenvednek. DenníkN, 2017. 09. 17. Letöltés helye: www.dennikn.sk; letöltés ideje: 2020.07.17

Prušová Veronika: Az állam a jogi képességeit próbálgatja az áldozatokon. DenníkN, 2018. június 18. Letöltés helye: www.dennikn.sk; letöltés ideje: 2020.04.14.

Rendőrségi razzia Szepsiben. *Policajná Razia*. 2013. 06. 28. Letöltés helye: http://policajnarazia.sk/spolitizovanie-kauzy. Letöltés ideje: 2020.04.08

Bírósági határozatok

137/84. számú Mutsch-ügy. Európai Unió Bírósága. 1985. július 11-i ítélet

1T/37/2018 számú ügy, Kassai Járási Bíróság. 2020. március 2-i határozat

3Tdo/18/2013 számú ügy, Szlovákia Legfelsőbb Bírósága, 2013. június 26-i határozata

4.Bkf.10.720/2012 számú ügy, Fővárosi Ítélőtábla, 2012

8Tos/73/2019 számú ügy, Kassai Kerületi Bíróság. 2019. szeptember 5-i határozat

A. P. v. Szlovák Köztársaság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2020. január 28-i ítélete

Bíro v. Szlovák Köztársaság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2010. május 18-i ítélete

Caderot és Le Bihan kontra Franciaország 323/1988, 1991. április 11-i határozat

Hauser v. v. Szlovák Köztársaság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2013. február 5-i ítélete

Isop kontra Ausztria 34808/60 számú ügy, Emberi Jogok Európai Bírósága, 1962. március 8-i határozat

IV. ÚS 57/2014-42 számú ügy, Szlovák Alkotmánybíróság, 2014. január 30-i határozata

PL ÚS 4/97 számú ügy. Szlovák Alkotmánybíróság. 1997. február 25-i határozat

PL ÚS 4/97 számú ügy. Szlovák Alkotmánybíróság. 1997. február 25-i határozat
ÚS 731/2017 számú ügy. Szlovák Alkotmánybíróság. 2017. december 20-i határozat
Žiačik v. Szlovák Köztársaság, Emberi Jogok Európai Bírósága, 2003. január 7-i ítélete

Törvények, nemzetközi egyezmények, ill. egyéb joganyagok

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
Az erősen veszélyeztetett nyelvek védelmét és újjáélesztését célzó intézkedések megerősítése. Európa Tanács, Parlamenti Közgyűlés, dok. 12423, 2010. október 21
Az Európa Tanács az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezménye
Az Európai Unió Alapjogi Chartája (sz. 2012/C 326/02)
Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. Törvény
Csehszlovákia 141/1961 Zb. számú Büntető perrendtartása
Szlovák Köztársaság 301/2005 Z.z. számú Büntető perrendtartása
Szlovák Köztársaság 460/1992 Zb. számú Alkotmánya

RESUME

BARTIS Előd

National Security vs. Legal Certainty: How Fundamental Human Rights can be Violated in Romania by Invoking the Maintenance of National Security

Present study seeks to examine the issue of national security wiretapping in Romania, and the use of the evidences in criminal proceedings obtained during of it, by reason of that in several cases of corruption, money laundering or official misconduct, the charge was based on the evidence obtained by the Romanian Intelligence Service (*Serviciul Român de Informații*) during of national security wiretapping.

This procedure can be objected in several aspects, mainly, as in criminal proceedings the obtaining of evidence is the responsibility of the prosecutor's office, and the Romanian Intelligence Service often exceeds its powers by requesting national security wiretapping for crimes that do not constitute a national security risk.

It seems to be outlined that only the Constitutional Court (*Curtea Constituțională a României*) can provide a real counterweight to the Romanian Intelligence Service, despite the fact that there is a standing parliamentary committee to oversee the operation of the Romanian Intelligence Service, but this can only influence its activities through law proposals. By contrast, the Constitutional Court, acting much faster than the committee, may declare some provisions unconstitutional that violate fundamental human rights guaranteed by the Constitution.

In addition to a theoretical examination, the study seeks to show through a specific case, how fundamental human rights may be violated through interceptions based on national security.

BRÎNZAN-ANTAL Krisztina

Linguistic Landscape of Transylvanian Secondary Schools

The paper analyses cases reflecting the linguistic landscape of Transylvanian secondary schools. Transylvanian secondary schools operate under very different conditions, depending on the percentage of Hungarians living in the area. The Hungarian communities in Transylvania whose schools I examined can be divided into three categories. In some places, Hungarians are in the majority locally, in which case they constitute a compact ethnic area. In other areas, there is a mixed Romanian and Hungarian population, and each plays an important, and competitive role in the establishment of local public policies. In those cases where Hungarians are geographically dispersed and do not have the demographic share required to have a local representation and, therefore, cannot influence the decisions that concern them directly, then we speak of an internal diaspora.

I examined three secondary schools that work in different linguistic settings (one in each of the 3 categories listed above). The purpose of the research was to evaluate intra-school communication in these different situations.

Hungarians who live in ethnically compact areas of Transylvania are not faced with the issue of assimilation. In the case of competitive local communities, there may already be problems with promoting and preserving Hungarian identity. For those in the third category, who live in internal diasporas, the question of preserving their Hungarian identity is a permanent challenge. While their mother tongue remains a communication-channel used in the family, they can seldom use this language in public life.

GYENEY Laura
Lessons from the CJEU's recent case law on nationality matters, with a view to the Slovakian nationality law

Member States' rules on the acquisition or the loss of nationality are in principle a national competence. Thus, it is the Member States, who through their nationality laws, determine who is to be classed as an EU citizen, and who enjoys a right to move within the European Union. This article explores whether Member State competence to regulate nationality matters has been affected by the introduction of EU citizenship. The recent judgment in Tjebbes was the latest of the CJEU's rare opportunities to rule on this issue, and offers some important clarification of the law. This study also deals with the amendment of the Slovakian Citizenship Act which has been passed as a reaction to the Hungarian resolution amending its own nationality law to allow any ethnic Hungarian living abroad to seek Hungarian citizenship. The present article seeks to evaluate the Slovakian nationality law in question in the light of the lessons learned from the Tjebbes judgment.

SULLER Zénó
The Absolut Minimum Standard in Minority Protection: The Need to Criminalize Ethnic Cleansing

This essay addresses the problematic concept of ethnic cleansing under public international law and minority protection. The author argues that due to the *dolus specialis* of ethnic cleansing, this heinous practice inevitably targets minorities. The aim of ethnic cleansing policies is to create an ethnically homogenous area by forcible means. Therefore, the ethnic, linguistic or religious minorities face a real and direct danger to lose their identity, to be deprived of their collective and individual rights and ultimately to disappear as a distinguishable group from the given area. This study claims that

the only way to prevent or to punish these atrocities is to consider ethnic cleansing as an international crime. After establishing that although there are ways and possibilities to prosecute such policies and practices under contemporary international law – especially under the crime of genocide, deportation or forcible transfer, or persecution – these solutions are not sufficient enough as they cannot grab the special characteristics of ethnic cleansing. As a consequence, the author urges the international community to establish a new crime under international criminal law: the international crime of ethnic cleansing.

SZABADI ERNŐ – Loránd
The Evolution of the Place-names of Csík Seat in the Perspective of Various Administrative Reorganizations and Cultural Cleavages, from its Origins to Present Days

The study provides an historical overview about various changes in the names of the settlements of *Csíkszék*. As one of the most markedly Hungarian part of historical Szeklerland, this area has been subject to multiple shifts in border lines and power structures, each of, which left its respective mark on the names of cities and village located here. The study analyses the impact of these developments from a historical perspective, providing a glimpse into inter-ethnic relations, cultural struggles, and sometimes even politically motivated attempts to alter the linguistic landscape of a predominantly Szekler area.

SZOMOLAI Csilla

Linguistic Rights in Slovakian Criminal Proceedings

Due to the inadequate level of knowledge of the state language and violation of the right for an interpreter/translator, parties of the Slovak court proceeding in many cases are forced to apply either to The Supreme Court of Slovakia, the Constitutional Court, or to the European Court of Human Rights, arguing that the Slovak Republic has violated their right to a fair trial. Linguistic rights are guaranteed by the Constitution of Slovakia, according to which a person who claims not to know the language used in the court proceedings shall have the right to an interpreter. The Constitutional Court has ruled that if a person involved in a criminal proceeding understands the language of thereof, the state is not obliged to ensure the presence of an interpreter.

In relation to the above we shall present that the linguistic rules of criminal proceeding in Slovakia are much more restrictive than those of Hungary, since the Hungarian Criminal Procedure Act clearly states that everyone is entitled to use his/her mother tongue in such cases. Despite the fact that Hungarian legal order grants wider linguistic right than its Slovakian counterpart, the Slovak law is also in line with Article 6 (3) of the European Convention on Human Rights.

In one criminal proceeding the District Court of Košice has already ruled that the accused has a right to an interpreter/translator not only in the case, if he/she does not speak the language of the proceedings at all, but also in the case, if his/her language proficiency does not reach a sufficiently high level.

On the basis of the aforementioned facts we conclude that there is a necessity of the amendment of the Slovak Penal Code, according to which (similarly to the Hungarian law) the linguistic rights of the accused person shall not be guaranteed only in those case where the person concerned has expressly waived this right.

TÁRNOK Balázs

The Role of Civil Society Organizations in European Citizens' Initiatives with Special Regard to Initiatives on the Protection and Promotion of the Rights and Interests of National Minorities

The aim of this paper is to examine the role of civil society organizations (CSO) in the European Citizens' Initiative (ECI) with an emphasis on ECIs pertaining to the protection and promotion of the rights and interests of national minorities, the Minority Safe-Pack Initiative and the ECI on National Regions (Cohesion Policy Initiative). Although inviting the Commission to submit a proposal for a legal act of the Union through ECIs is an individual right of EU citizens, in practice this instrument requires the contribution of different organizations both at European and national level. In recent years CSOs have become indispensable actors of the EU decision-making process as they provide a direct link between EU citizens and institutions as a means to channel the views of these citizens into the decision-making mechanism of the Union. In this paper I come to the conclusion that those ECIs are capable of collecting the required one-million signatures from seven different Member States which are, on the one hand, backed by large organizations with a European network, and, on the other hand, organize nationally focused campaigns centred in at least one or two Member States. In addition, the initiative must be adequately funded, as European signature collection is a costly undertaking. These findings are also confirmed by the two minority-related ECIs examined in detail.

TÖRÖK Ákos

What is a Hungarian Citizen Worth? Decree nr. 1/2015 of the Internal Ministry of Slovakia and the Question of Dual Citizenship

According to the Slovak citizenship act the acquisition of a foreign citizenship is sanctioned by the deprivation of the Slovak citizenship. This strict regulation has been holding back many from applying for another state's citizenship, although due to decree nr. 1/2015 the deprivation of one's Slovak citizenship can now be resolved by simplified naturalization, or at least this is the case for the privileged. This study revolves around the regulation of naturalization and dual citizenship in Slovakia, more specifically decree nr. 1/2015 adopted by the Slovak Ministry of Internal Affairs. First, the paper presents the controversial conditions concerning simplified naturalization as set out by the mentioned decree, while emphasising their inconsistency with both the international and Slovak citizenship law. By means of comparison the paper then portrays how the decree puts members of the Hungarian minority into a significant disadvantage compared to others. Thus, there is a serious concern that Slovakia infringes article 4 of the European Convention on Nationality. Moreover, the study also concludes that due to the inaccessibility of simplified naturalization members of the Hungarian minority are not only less likely to reobtain their former Slovak citizenship, but – due to the unfavourable consequences – they also tend to act rather reluctantly when applying for the citizenship of Hungary.

Megvalósult a Magyar Kormány
Támogatásával

Miniszterelnökség
Nemzetpolitikai Államtitkárság

Bethlen Gábor
Alap